

БІБЛІОТЕКА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

СЕЙ-ШЬОНАґОН

·
ЗАПИСКИ
В УЗГОЛІВ'І

FOLIO

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

СЕЙ-ШЬОНАГОН

■

ЗАПИСКИ В УЗГОЛІВ'І

*Переклад з японської
Наталії Бортнік*

ХАРКІВ
«ФОЛО»
2014

ББК 84(5ЯПО)

С28

Серія «Бібліотека світової літератури»
заснована у 2001 році

Переклад з японської

Н. Д. Бортнік

Передмова, примітки

І. П. Бондаренка

Редколегія серії:

*Тамара Денисова, Іван Дзюба, Микола Жулинський,
Дмитро Наливайко (голова), Галина Сиваченко,
Андрій Содомора, Віктор Шовкун*

Художник-оформлювач

Г. В. Кісель

ISBN 978-966-03-5103-5
(Б-ка світ. літ-ри)
ISBN 978-966-03-6994-8

- © Н. Д. Бортнік, переклад українською, 2014
- © І. П. Бондаренко, передмова, примітки, 2014
- © Г. В. Кісель, художнє оформлення, 2014
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2001

Один із кращих прозових творів доби Хейан

I

Завдяки зусиллям харківського видавництва «Фоліо» та його співпраці з молододу вітчизняною японісткою Наталією Бортнік українські шанувальники японської класичної літератури віднині отримали змогу ознайомитися з перекладом українською мовою одного з кращих прозових творів доби Хейан (794—1185), написаного у жанрі *дзуйхіцу*,¹ — «Записками в узголів'ї» (*яп.*: «Макура-но соші») відомої японської письменниці Сей-шьонагон (966—1017)². Перекладений багатьма мовами світу, цей геніальний твір «золотої доби» японської класичної літератури й донині не втратив своєї чарівної привабливості та актуальності. Читаючи «Записки в узго-

¹ *Дзуйхіцу* (隨筆, досл.: «услід за пензлем») — філософсько-ліричне есе, сповідь; оригінальний прозовий есеїстичний жанр літератури середньовічної Японії, особливістю якого була необмежена свобода письма автора, без будь-якого заздалегідь складеного плану чи сюжету, тобто вільне «слідування пензлю», коли автор записував в окремих, не пов'язаних єдиним стилем, темою та сюжетом розділах (*данах*) особисті переживання, почуття, емоції, різноманітні роздуми, власні філософські міркування, цікаві спостереження, спогади тощо.

² Переклад здійснено за виданням: 枕草子・(訳・松尾聡, 永井和子)・本古典文学全集・11・小学館・1974年 [Макура-но соші. Ніхон котен бунгаку дзен-сю] [Записки в узголів'ї / Коментарі Мацуо Сатоші, Нагаї Кадзуро] // Повне зібрання творів давньояпонської класичної літератури). — Т. 11. — Токіо, Шьогакукан, 1974. Оригінал твору не зберігся. На сьогоднішній день існує декілька десятків його значно пізніших списків, які датуються XIV—XX ст. На відміну від чудового російськомовного перекладу, зробленого у 1975 р. В. Марковою з одного з найпізніших списків цього твору, так званого «Маедабон» («Книга родини Маеда»), знайденого в 30-ті роки XX ст., україномовний переклад був виконаний Н. Бортнік на основі списку «Ноімбон» (*яп.*: 能因本 — «Книга Ноїна», XIV ст.), що надрукований у зазначеному вище академічному виданні. Текст «Записок» саме цього списку визнається японськими і зарубіжними фахівцями одним із найдавніших і, відповідно, ближчим до автентичного. Він є також найбільшим за обсягом серед усіх наявних списків цього твору.

лів'ї», насолоджуючись витонченою мовою цього твору, його вишуканим стилем, самобутньою художньою образністю, увесь час дивуєшся — невже й справді він був створений понад 1000 років тому і написаний жінкою, яка була п'ятою (за деякими джерелами — шостою) дитиною в багатодітній сім'ї провінційного чиновника на ім'я Кійовара Мотосукі, котрий виділявся серед тисяч таких самих, як він, провінційних державних службовців хіба що своєю освіченістю та палкою любов'ю до літератури, яку зумів прищепити і своїй талановитій доньці¹.

Однак чи варто взагалі дивуватися? Адже внесок японських жінок до скарбниці національної літератури у порівнянні з літературами інших народів світу важко переоцінити. Окрім «Записок в узголів'ї», саме жінками були створені такі літературні шедеври, як «Щоденник примарного життя» Мічіцуна-но хаха (*яп.*: «Кагеро ніккі», кін. Х ст.), щоденник Ідзумі-шікібу (*яп.*: «Ідзумі-шікібу ніккі», 1004 р.), перший в історії світової літератури художній роман «Повість про принца Генджі» (*яп.*: «Генджі-моногатарі», 1008 р.)² письменниці Мурасакі-шікібу, щоденник доньки Сугавари Такасуе «Щоденник із Сарашіни» (*яп.*: «Сарашіна ніккі», 1060 р.) і багато інших.

Не менш вагомим був внесок японських жінок до скарбниці національної поезії. Уже в перших історико-міфологічних літопи-

---

¹ Перший європейський дослідник японської літератури В. Дж. Астон (1841—1911) у книзі «Історія японської літератури» (*William George Aston. A History of Japanese Literature*). — London: William Heinemann, 1898 р.), описуючи загальне враження від «Записок в узголів'ї» Мурасакі-шікібу, не приховував свого захоплення та здивування: «Важко повірити, що це написано в Японії 900 років тому. Якщо ці нариси порівняти з будь-яким літературним пам'ятником, створеним в Європі у відповідний історичний період, то доведеться погодитися, що вони дійсно є прекрасним літературним твором. Скільки відкрилось би нового, якби придворне життя часів Альфреда чи Канута було змальоване саме таким чином!» [У. Дж. Астон. *История японской литературы: От истоков до конца XIX века*. Пер. с англ. / Вступ. ст. В. М. Мендрин; Под ред. и с предисл. Е. Г. Спальвина. Изд. 2-е. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — С. 86].

² На думку відомого російського вченого-японіста, перекладача давньої японської класичної літератури В. Н. Горегляда, «Якби в хейанській літературі не було інших пам'ятників, окрім «Записок в узголів'ї» Сейшюнагон та «Повісті про Генджі» Мурасакі-шікібу, епоха Хейан все одно зберегла б за собою право називатися «золотою добою» середньовічної японської літератури. Цілком зрозуміло, чому на долю авторів цих пам'яток випало стільки захоплених епітетів з боку читачів, дослідників і перекладачав на інші мови» [Горегляд В. Г. *Дневники и эссе в японской литературе X—XIII вв.* — М.: Наука, 1975. — С. 97].

сах — «Записах давніх діянь» (яп.: «Коджікі», 712 р.) та «Анналах Японії» (яп.: «Ніхон шьокі» або ще «Ніхон-гі», 720 р.) — трапляються чудові вірші й окремі імена давніх японських поетес. А перша японська поетична антологія «Збірка міріадів листків» (яп.: «Ман-йо-шю», 753—759 рр.), що містила 4516 віршів 561 автора, створених протягом IV—VIII ст., зберегла до нашого часу імена понад 70 японських поетес. Ще майже 30 імен японських жінок-поетес нараховується серед 120 авторів наступної за часом укладання поетичної антології — «Збірки давніх і нових японських пісень» (яп.: «Кокін-вака-шю», 905—913 рр.). Близько чверті імен авторів всесвітньо відомої збірки «По одному віршу ста поетів» (яп.: «Хяку-нін іш-шю», 1235 р.) — жіночі. Чимало яскравих жіночих імен донесли до нас також пізніші поетичні антології доби Камакура (1185—1333 рр.) і доби Муромачі (1336—1573 рр.), зокрема: «Нова збірка давніх і нових японських пісень» (яп.: «Шінкокін-вака-сю», 1205 р.), «Цукубська збірка» (яп.: «Цукуба-шю», 1357), «Нове продовження збірки давніх і нових японських пісень» («Шін-шьоку кокін-вака-шю», 1438 р.) та інші. Наведемо лише найвідоміші з цих славетних імен:

Іванохіме-но Окісакі (/?/-347);

Куро-Хіме (або ще Масадзуко, сер. IV ст.);

Сотохоші-но Ірацуме (або ще Сотоорі-Хіме, перша пол. V ст.);

Нукада (або ще Нукада-но Окімі, 630—690);

Отото-но Саканое (перша пол. VIII ст.);

Оно-но Комачі (834—900);

Ісе (877—938);

Укон (перша пол. X ст.);

Накацукаса (912—991);

Акадзومه Емон (958-/?/);

Мурасакі-шікібу (973—1019);

Ідзумі-шікібу (978—1030);

Дайні-но Санмі (999—1078)

Кошікубу-но Найші (999—1025);

Саґамі (1020—1060)⁴

Нідзьоін-о Санукі (1141—1217);

Шікіші-найшінно (1153—1201);

Шюндзей-но мусуме (1171—1254) та інші.

З-поміж славетних поетес Японії пізнього середньовіччя варто виділити:

Ден Шюте-джьо (1633—1698);

Каваї Чігецу (1640—1718);

Еномото Сейфу-джьо (1731—1814);

Чійо-ні (1703—1775).

А серед численних імен талановитих японських поетес ХХ ст., а також наших сучасниць насамперед слід назвати такі імена, як: Йосано Акіко (1878—1942); Сугіта Хісадзьо (1890—1946); Хашімото Такако (1899—1963); Кудзухара Таеко (1907—1985); Коко Като (нар. 1931 р.); Тавара Мачі (нар. 1962 р.).

Першим, хто познайомив європейців із «Записками в узголів'ї» Сей-шьонагон, був відомий англійський сходознавець Вільям Джорд Астон (1841—1911), який у своїй книзі «Історія японської літератури» не тільки стисло охарактеризував цей твір, але й навіть декілька уривків з нього у власному перекладі з японської мови. Проте навіть стислі спостереження та коментарі В. Дж. Астона до «Записок в узголів'ї» виявилися настільки ґрунтовними й об'єктивними, що всі наступні зарубіжні дослідники цього геніального твору фактично лише повторювали (щоб не сказати «переспівували») їх, додаючи при цьому деякі власні зауваження та несуттєві доповнення. З огляду на це, ми вважаємо за доцільне хоча б частково познайомити українських читачів із характеристикою В. Дж. Астона твору Сей-шьонагон.

Зокрема, відомий англійський сходознавець у своїй книзі пише: «Попри значні відмінності за формою та характером, японці ставлять «Макура-но соші» на один рівень з романом «Генджі-моногатарі» через безсумнівні достоїнства цього твору. У дослівному перекладі «Макура-но соші» означає «нариси в подушці». Цей твір вийшов із-під пера Сей-шьонагон, яка, подібно до Мурасакі-но шікібу, була дамою вищого аристократичного кола. Її батько, поет, який свого часу користувався певною популярністю, вів свій родовід від принца, що уклав «Ніхон-гі»¹.

Завдяки освіченості і талантам Сей-шьонагон була призначена на посаду придворної дами до свити імператриці. Однак після смерті імператриці в 1000 році вона віддалилася від світського життя; дехто стверджує, що вона усамітнілась у монастирі і до кінця свого життя користувалась прихильністю мікадо Ічіго²; інші, навпаки, кажуть, що старість її була тяжкою й жалюгідною.

Назва твору «Макура-но соші», за поясненням деяких фахівців, означає те, що вона зберігала рукопис під подушкою і записувала

---

¹ Йдеться про принца Тонері (676—725), який разом з придворним чиновником на ім'я Фудживара-но Фухіто був офіційним укладачем другого за часом створення історико-міфологічного літопису «Ніхон-гі» (або ще «Ніхон-шьокі» — «Аннали Японії», 720 р.).

² Йдеться про імператора Ічідзьо (980—1011, роки правління: 986—1011).

свої думки та спостереження ввечері перед сном або вранці, коли піднімалася з постелі. Однак найвірогідніше, що в цій назві приховується натяк на те, про що вона сама розповіла у своїй післямові:

«Стає занадто темно, я вже зовсім нічого не бачу. До того ж, пензлик мій уже майже стерся й не пише. Додам лише децю. У цій книзі я писала про все, що відбувалося в мене перед очима, що хвилювало моє серце. Книгу я писала в тиші, у глибині своєї кімнати, там, де, я думала, її ніхто ніколи не побачить. Децю в ній сказано занадто різко і може, на жаль, завдати горя деяким особам, засмутити їх. Боючись цього, я завжди ховала свій рукопис від інших, допоки він не потрапив до рук однієї людини і не набув популярності.¹ А почала писати я свою книгу ось як:

Одного разу до палацу прийшов дайнагон² і приніс імператриці цілу купу паперу.

— Що мені з цим робити? — запитала імператриця.

— А мені вони якраз би знадобилися для моїх записок, — сказала я.

— Ну то й добре. Забирай усе! — відповіла імператриця.

Ось так я отримала подарунок і почала писати, допоки не закінчився останній аркуш. Писала я про все, про все на світі, інколи зовсім про незначні речі та нісенітниці».

Макура-но соші є першим зразком того художнього стилю, який згодом набув в Японії популярності під назвою «дзуйхіцу», що означає буквально: «слідування за пензлем». У цьому стилі відсутня будь-яка система; під впливом миті автор заносить на папір усе, що приходить йому в голову. Розповіді, описовий перелік жаклих, безглузких, огидних і нудних явищ та предметів, перелік квітів, гір, рік, нариси суспільного та приватного життя, думки, нав'язні спостереженням природи, та багато іншого, — усе це складає *fargago libelli* (про зміст твору: суміш, мішанина. — І. Б.) автора.

На протигагу Мурасакі-но шікібу, що втілюється в ті персонажі, які вона описує, особистість Сей-шьонагон виразно проявляється в усьому, що нею написано. Вона завжди виступає перед читачем в

¹ Історію про те, як її рукопис «потрапив до рук однієї людини», Сей-шьонагон описує в 322-му розділі своїх «Записок»: «Чюдзьо (військове звання; сучас.: генерал-лейтенант. — І. Б.) Лівої гвардії Цунефуса, коли був правителем провінції Ісе, якось прийшов до мене додому. Циновку, що була на веранді, підсунули гостю, не помітивши, що на ній лежить мій рукопис. Я поквалілась і хотіла забрати рукопис, та було вже пізно: він узяв його з собою. Побачила я рукопис своєї книги лише через тривалий час. Відтоді мою книгу побачив світ».

² Дайнагон — старший радник; офіційна посада при японському імператорському дворі VIII—XIX ст.

образі розумної, дещо цинічної світської жінки. Її смаки та вподобання проявляються з неабиякою детальністю, і при цьому вона не соромиться наводити у своїх нарисах різноманітні доречні цитати чи гострі відповіді, які вона вдало використовує в кожному слушному випадку. Вона, як і пізніші письменники, аж ніяк не намагається відокремити себе від особистої участі в любовних інтригах, які були доволі розповсюдженим явищем у житті вищих аристократичних кіл тогочасного Кіото» [У. Дж. Астон. История японской литературы: От истоков до конца XIX века: пер. с англ. / вступ. ст. В. М. Мендрина; под ред. и с предисл. Е. Г. Спальвина. — Изд. 2-е. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — С. 76—77].

Як зазначалося, народилася Сей-шьонагон у небагатій, але шляхетній родині провінційного чиновника на ім'я Кійовара Мотосукі. Справжнє ім'я письменниці не збереглося, а її літературний псевдонім «*Сей-шьонагон*» утворений з китайськомовного читання першого з двох ієрогліфів, якими записувалося прізвище її батька — Кійовара (яп.: 清原) — «сей», та назви посади «*шьонагон*» — «молодший радник», яку сам батько (а можливо, хтось із братів Сей-шьонагон) обіймав при імператорському дворі після переїзду в 978 р. родини до Кіото. Проте в середині ХХ ст. японський літературознавець Такагі Ічіноске, ґрунтуючись на знайдених ним історичних джерелах, з'ясував, що дитячим іменем майбутньої письменниці було *Нагіко* [докл. про це див.: *Горегляд В. Н.* Дневники и эссе в японской литературе Х—ХІІІ вв. — М.: Наука, 1975. — С. 98].

Відомостей про приватне життя Сей-шьонагон збереглося дуже мало. Відомо, що незабаром після переїзду родини до столиці вона вийшла заміж за аристократа на ім'я Тачібана Норіміцу, а в 982 р. у них народився син, якого назвали Норінага. Однак уже через три роки подружнього життя сім'я Сей-шьонагон з невідомих причин розпалась. Через певний час вона знову виходить заміж. Цього разу — за відомого столичного аристократа на ім'я Фуджівара Санеката. Проте і цей шлюб Сей-шьонагон виявився нетривалим через занадто велелюбну та розгульну вдачу її нового чоловіка, терпіти яку вона не змогла.

Понад 10 років письменниця прослужила у світі імператриці Садако — дружини імператора Ічідзьо (980—1011, роки правління: 986—1011). Події саме цього періоду і були описані нею в «Записках в узголів'ї».

На заль, на початку 1001 року імператриця Садако раптово помирає під час пологів, коли їй ледве виповнилося 23 роки. Свита імператриці була розпущена, і Сей-шьонагон, авторитет якої серед придворних дам завдяки її освіченості і таланту неухильно зростав, втратила свою посаду.

Звичайно, під час служби Сей-шьонагон у світі імператриці Садоко, яка, судячи з «Записок в узголів'ї», безсумнівно, виділяла її серед багатьох інших придворних дам, не обходилося без заздрощів і ревнощів з їхнього боку. Яскравим свідощвом цього є коротка згадка про Сей-шьонагон її знаменитої сучасниці, авторки всесвітньо відомого роману «Генджі-моногатарі» Мурасакі-шікібу, яка у своєму щоденнику «Мурасакі-шікібу ніккі» пише:

«Сей-шьонагон — це дама, яка тримається занадто самовпевнено. Вона настільки мудрує, що навіть ієрогліфи пише недбалими мазками. Але якщо придивитися уважніше, то помітиш у її манерах чимало недосконалого. Адже людина, яка любить видавати себе несхожою на інших, неодмінно виглядає гірше, і в подальшому теж змінюється лише на гірше. Той, хто, демонструючи власну вишуканість, виставляє напоказ тонкість свого відчуття таємничої чарівності речей, навіть коли ці речі до неприємного позбавлені чарівності, — не здатний помітити їхню реальну зовнішню красу. А оскільки ця людина сама в цю мить навряд чи щось відчуває, вона обов'язково стає нещирою. І навряд чи така людина закінчить гарно» [*Ікеда Кікан, Акіяма Кен. Мурасакі-шікібу ніккі (Щоденник Мурасакі-шікібу) / Ніхон котен бунгаку тайкей (Серія японської класичної літератури).* — Т. 19. — Токіо, 1967].

Позбавлена посади, Сей-шьонагон утретє виходить заміж, тепер уже за набагато старшого від неї чоловіка, аристократа на ім'я Фуджівара Мунейо, і разом з ним їде до провінції Сетцу, куди той був призначений губернатором. Однак і цей шлюб тривав недовго, оскільки чоловік Сей-шьонагон незабаром після одруження помер. Повернувшись із провінції до столиці, письменниця бере чернечий постриг, проте оселяється не в буддійському монастирі, а в оселі свого батька. Відомо, що останні роки життя вона провела в самоті і бідності. Датою смерті письменниці традиційно вважається 1017 р., проте, за іншими даними, вона померла пізніше — десь між 1017-м і 1024 р.

Не є перебільшенням поширена серед японських і зарубіжних літературознавців думка про те, що саме японські жінки сприяли появі в Японії за доби Хейан (794—1185 рр.) прози, яку називають популярною художньою літературою, — і як автори кращих зразків цієї літератури, і як її активні розповсюдженці. Сталося це практично відразу після запровадження до широкого обігу серед японців власне японської національної писемності — складового алфавіту, створеного на основі китайської ієрогліфіки, так званої *кани* (*хірагани* та *катакани*). Винахід цього алфавіту, оволодіти яким було значно легше, ніж китайською ієрогліфікою, легенда приписує Кукаю (Кобо Дайші, 774—835) — релігійному діячеві і

засновнику власної школи буддизму Шінгон-шю, відомому вченому, філософу, поету, а також неперевершеному майстру каліграфії. І вже в IX ст. в Японії спостерігається сплеск грамотності, особливо помітний серед жінок. Лише за перші 100 років використання кани в країні було написано і розмножено в численних рукописних примірниках кілька сот *моногатарі* та *ніккі* (щоденників), тисячі віршів тощо. Таким чином значною мірою завдяки талановитим жінкам-письменницям в Японії відбулося народження японської популярної літератури, і розповсюджувалась вона на теренах країни також саме завдяки активній участі в цьому процесі жінок, які переписували кращі зразки цієї літератури як для себе, так і для багатьох своїх подруг, що мешкали у столиці, а одружившись, змушені були услід за своїми чоловіками їхати до провінції за місцем служби їхнього чоловіка-чиновника. Далеко від столиці читання і переписування літературних творів часто ставали єдиною втіхою досить освічених представниць жіночої статі аристократичних кіл тогочасної Японії.

До речі, більшість японських жінок тієї історичної доби, у тому числі й майбутні відомі письменниці, училися грамоти *на око*. Тривалий час ієрогліфічне письмо взагалі для них було під забороною. А ті, хто його знав, ретельно приховували своє вміння читати і писати ієрогліфи. Навіть самі ієрогліфи тоді так і називали «*отоко-моджі*» (досл.: «чоловічі літери»), а новостворений складовий алфавіт *кана*, навпаки, на певний період фактично став виключно «жіночою абеткою». Ось що, наприклад, писала про власне навчання грамоти Мурасакі-шікібу у своєму щоденнику «*Мурасакі-шікібу ніккі*»: «Коли мій брат, діловод церемоніального відомства, ще був хлопчиком і навчався читанню, я пристосувалася слухати його. Місяця, на яких він спотикався чи забував, я пам'ятала напрочуд добре, і батько, який віддавав книгам усю свою душу, постійно досадував: “Як прикро! Була б ти хлопчиком!”» [Мурасакі Сикибу. Дневник / пер. с яп. А. Н. Мещерякова. — СПб., 2000. — С. 126].

Однак, попри всі офіційні і неофіційні заборони та обмеження, зумовлені національними традиціями і звичаями, японські жінки завжди залишалися активними учасниками суспільного життя. І особливо це стосується сфери духовної культури, передусім — літератури. До речі, ця унікальна активність японських жінок простежується навіть у японських народних казках, якщо порівнювати їх із казками інших народів світу. Так, на відміну від переважно чоловічої героїки більшості європейських казок, жінки в японських казках завжди активні, ініціативні і досить часто значно розумніші за чоловіків. Відомий японський літературознавець-фольк-

лорист Х. Каваї з цього приводу зауважував: «У європейських казках герой зазвичай приборкує потвору і рятує захоплену нею дівчину — це головний їх зміст. У японських казках такого не трапляється. У Європі утвердження власної особистості чоловіка відбувається поза зв'язком із іншими особистостями (йдеться про жінок, у яких навіть не запитують, чи хочуть вони одружитися з переможцем, чи ні. — І. Б.)... Проте у японців із самого початку наявний потяг до “жіночої свідомості”» [докл. про це див.: 25 кращих японських казок / уклад., пер. з яп. мови, передм. і прим. О. Бондаря, С. Уемури. — Одеса, 2003. — С. 6].

II

Окремі розділи «Записок в узголів'ї» Сей-шьонагон сприймаються нами як поезія в прозі. Японські й зарубіжні фахівці в галузі японської класичної літератури майже одноставні в оцінці того факту, що національна поезія мала надзвичайно великий вплив на формування всіх провідних прозових жанрів давньої японської літератури, насамперед, таких, як *ута-моногатарі* (пісенна повість), *ніккі* (ліричний щоденник), *дзуйхіцу* (ліричне есе, сповідь), а також власне *моногатарі*, під яким традиційно розуміється будь-який сюжетний прозовий твір (казка, легенда, оповідання, новела, повість, роман), написаний японською мовою в період з IX по XV ст.

Взагалі не буде перебільшенням сказати, що японська художня проза своїм народженням має завдячувати саме поезії і передусім — поезії жанру *танка*. І. О. Бороніна, яка на матеріалі роману Мурасакі-шікібу «*Генджі-моногатарі*» («Повість про принца Генджі», 1008 р.) досліджувала проблеми генези, жанрових особливостей, творчого методу, типології та спадкоємності традицій класичного японського роману, а також його історичні витоки — зв'язок з фольклором, міфологією, поезією тощо, з цього приводу пише: «*Танка* як лірична мініатюра за своєю природою контекстуальна. Вона завжди складається з певного приводу, зумовленого конкретними обставинами. Її емоційний зміст органічно пов'язаний з контекстом і лише через нього повністю розкривається. Починає розвиватися практика прозових вступів та епілогів “*котобагакі*” (詞書 — “словесні пояснення”). Ці прозові пояснення, що висвітлюють обставини, за яких був створений вірш, трапляються уже в “*Ман-йо-шю*” (“Збірка міриадів листків”, сер. VIII ст.), а в “*Кокін-вака-шю*” (Збірка давніх і нових японських пісень, 905 р.) та інших антологіях доби Хейан стають, по суті, нормою (в “*Кокін-вака-шю*” вони зветься “*хашіґакі*” (端書) — “попередні пояснення”). Пояснюючи зміст *танка* й доповнюючи його, вони демон-

стрували можливість “обростання” (обрамлення. — І. Б.) ліричного вірша оповіддю, тобто можливість створення на його основі цілого епізоду й навіть оповідання» [Боронина І. А. Классический японский роман («Гэндзи моногатари» Мурасаки Сикибу). — М., 1981. — С. 96].

Дехто з фахівців пояснює цей безсумнівний вплив поезії на формування прозових жанрів давньої японської літератури тим, що протягом тривалого часу поезія традиційно визнавалася в Японії провідним жанром літератури. Важливим доказом цього, на думку О. М. Мещерякова, є той факт, що про прозу — на відміну від поезії — «за часів японського середньовіччя не писали трактатів, тоді як віршознавчих робіт існує величезна кількість» [Диалоги японских поэтов о временах года и любви. Поэтический турнир, проведенный в годы Кампё (889—898) во дворце императрицы / сост., пер. с яп. А. Н. Мещерякова. — М., 2003. — С. 8]. Говорячи про вплив поезії на японську художню прозу, дослідник цілком слушно зазначає, що значущість поезії «не вичерпується тим, що проза була змушена йти слідом за поезією. Вплив поезії виявився значно суттєвішим. Літератори, які часто поєднували заняття поезією і прозою, почали створювати прозу так само, як вони створювали вірші, тобто задум і його кінцева фіксація не були розмежовані в часі чернетками. Проблеми першого й останнього варіантів не існувало — вони співпадали. Так з’явився дуже “японський” прозовий жанр — *дзуйхіцу* (досл.: “услід за пензлем”). Батьківщиною цього жанру був Китай, однак у Японії він отримав надзвичайно широке розповсюдження, оскільки для нього було підготовлене відповідне підґрунтя. Суттю праці письменника, який пише свій твір у цьому жанрі, вважається спонтанне слідування власній свідомості (підсвідомості) — “потік свідомості”, відкритий Європою лише в ХХ столітті. Розповсюджений на всі прозові жанри, такий спосіб роботи над рукописом породив особливості, які легко розпізнаються в будь-якому перекладі: поетичність і рихлість сюжетної конструкції, що компенсується фізичною стислістю вірша» [там само, с. 9].

Класичними прикладами творів жанру *дзуйхіцу* в японській літературі доби середньовіччя, окрім «Записок в узголів’ї» («*Макура-но соші*», кін. X — поч. XI ст.) Сей-шьонагон (966—1017), вважаються також «Нотатки з келії» («*Ходжьокі*», 1212 р.) Камо-но Чьомея (1153—1216) і «Нотатки знічев’я» («*Цуредзуре-гуса*», перша пол. XIV ст.) Кенко-хоші (1283—1350). Показово, що характерною ознакою всіх цих творів є те, що, на відміну від інших літературних прозових творів цього періоду жанрів *моногатарі*, *ніккі* та ін., вони були значно бідніші на поезію, тобто кількість поетичних

вкраплень у їхньому складі була невеликою. Так, якщо в романі Мурасакі-шікібу «Генджі-моногатарі» нараховується майже 800 віршів-танка, то також у досить великих за обсягом «Записках в узголів'ї» та «Нотатках знчев'я», навіть з урахуванням не лише повноцінних віршів, але й поетичних цитат, що складаються тільки з окремих (зазвичай початкових) рядків, ремінісценцій, алюзій тощо, нараховується відповідно лише 68 і 17 віршів-танка. Пояснення цього, з одного боку, ми вбачаємо в тому, що деякі ліричні есе (чи принаймні їхні частини), зокрема й «Записки в узголів'ї» Сей-шьонагон, самі по собі вже є поетичними творами — тобто своєрідними «віршами в прозі», а тому вони не потребували додаткової ліризації «справжніми» віршами. З іншого боку, «потік свідомості», який фіксувався пензлем на папері, не залишав авторів часу на цілеспрямовану стилізацію тексту, його ліризацію за допомогою створення власних віршів чи шляхом залучення відповідних поетичних цитат.

За традицією, започаткованою свого часу Є. М. Колпакчі, *дани*¹ у складі «Записок в узголів'ї», кількість яких коливається в межах від 300 до 325 (залежно від рукописного списку), поділяються дослідниками на три види:

а) *описові дани*, в яких описується природа і природні явища, придворне життя, свята тощо;

б) *оповідні дани*, які фактично є окремими завершеними новелами зі своїм персоніфікованим оповідачем, героями, оригінальним сюжетом тощо;

в) *перелікові дани*, в яких перераховані різноманітні предмети, явища, події і т. ін., які викликають ті чи інші почуття, емоції і які зазвичай мають відповідні назви: «*Те, чому можна позаздрити*», «*Те, що вселяє побоювання*», «*Те, що сповнене чарівності*», «*Те, що викликає огиду*» та ін. [Колпакчи Е. М. Сэй-сёнагон. Из «Записок у изголовья (XI век): пер. с яп. и вступит. ст. // Восток: Сб. первый. Литература Китая и Японии. — Academia, 1935].

¹ *Дан* (досл. з яп.) — «сходінка», «щабель» (драбини); «абзац», «розділ»; «розряд», «ґатунок». За визначенням Т. П. Григор'євої: «*Дан* — це буквально “сходінка”, горизонтальний рядок алфавіту. Важко знайти адекватний переклад цього слова. Це і не “розділ”, оскільки між *данами* немає послідовного зв'язку, і не “параграф”, оскільки параграф за великим рахунком підпорядковується загальній програмі. Це та літературна одиниця, яка тільки й могла виникнути на ґрунті японської традиції. Інтровертність, зосередженість на внутрішньому призвела до своєрідного “дискретного” стилю, коли окремі фрагменти (*дани*) мають цілісну природу, але живуть окремим життям» [Григор'єва Т. П. Красотой Японии рожденный. — М., 1993. — С. 156].

III

Незважаючи на те, що у своїх «Записках в узголів'ї» Сей-шьонагон описує переважно придворне життя, свідком і активною учасницею якого вона була, головною темою і неодмінним фоном усіх подій, що описуються в її творі, є природа. Досить часто саме природа виступає головним героєм того чи іншого *дану*. Надзвичайно ліричним описом картин природи чотирьох пір року відкривається також цей твір:

«Навесні — світанок.

Все чіткіше видніються гори, по них тоненькою стрічкою стелиться пурпурне марево.

Влітку — ніч.

Вона прекрасна і в місячному сяйві, і в сяйві незліченних світлячків, і навіть коли йде дощ.

Восени — сутінки.

Сонце вже ховається за гори, круки теж поспішають до своїх домівок, по три, по чотири, по два, — пролітають вони, і стає якось сумно... Але ще сумніше стає на душі, коли летять дикі гуси, що здалеку здаються такими маленькими. І ось сонце вже сідає за горизонт. Залишається лише спів вітру та голоси цикад.

Взимку — ранок.

Неможливо передати словами картину, коли йде сніг. Чарівно, коли все довкіл біле від інею. Морозним ранком заносять вугілля, гаряче-гаряче, і це так прекрасно. Але вже ближче до обіду вугілля починає потроху гаснути, залишається лише білий попіл. Трохи сумно...».

Про цю дуже поетичну початкову главу «Записок в узголів'ї» Сей-шьонагон одна з кращих перекладачів японської художньої літератури російською мовою В. Маркова у передмові до власного перекладу цього твору пише: «Найперший *дан* “Записок в узголів'ї” мав величезний вплив на літературу та естетику Японії. Швидко змінюючи одна одну, виникають картини чотирьох пір року. Поетичні образи надзвичайно глибокі. Вони розкривають перед нами філософію краси, характерну для доби Хейан» [Сэй-Сёнагон. Записки у изголовья / пер. со старояп. В. Марковой, предисл. и коммент. В. Марковой. — М., 1975. — С. 17].

Дуже короткий наступний *дан* «Записок в узголів'ї» також присвячений порам року:

«Будь-яка пора року прекрасна: січень і березень, квітень і травень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад і грудень».

Взагалі, ставлення мешканців Сходу, зокрема японців, до природи кардинально відрізняється від того, як ставляться до неї

представники Заходу, де все більше поширюється й набуває сили громадський рух, учасники якого, враховуючи катастрофічний стан навколишнього природного середовища, у якому мешкає сучасна людина, мають на меті вже навіть не зближення людини з природою, а її порятунок від людини. І причина цього криється зовсім не у вихованості одних і невихованості інших, а в абсолютно різних системах світогляду та менталітету, властивих для мешканців Заходу і Сходу. Т. П. Григор'єва з цього приводу слушно зауважувала: «На Сході стосунки між людиною і природою не склалися так драматично, як на Заході. Мабуть, одна з причин — в орієнтації на природу як загальний закон не в сенсі наближення до природи, природному способі життя, а в усвідомленні своєї причетності до природи... Не природа повинна пристосовуватися до людини, а людське життя і природа мусять зважати на загальні закони світобудови. (Думка ж про те, що людина здатна підкорити собі природу, з точки зору східних мудреців, є свідченням “невідання” — *авіді*...) Японці ніколи не проголошували природу своїм богом, але найвищим творчим актом будь-який художник вважав мить злиття з природою. Для японців природа — це краса і гармонія, шлях досягнення вищої істини. Японці не розмірковували про природу, не звеличували її, поети просто не знали іншої мови, ніж мова природи, і висловлювали свої почуття образами природи. Японці не розділяли світ природи і світ людських почуттів... Для них відокремлення від природи рівнозначно кінцю, тому що єдність із природою складає основу їхнього психотипу. Разом із руйнацією зв'язку “природа — людина” руйнується світоустрій» [Григор'єва Т. П. Японская литература XX века. Размышления о традиции и современности. — М., 1983. — С. 158—165].

Концептуальне твердження Т. П. Григор'євої перегукується з думкою іншої дослідниці японської культури Д. В. Главевої, яка у своїй книзі «Традиційна японська культура: специфіка світосприйняття» пише: «Людина, що належить до традиційної японської культури, прагне до гармонізації стосунків з природою і простором, а не їх підкорення. Природа — це та основа, на якій японці зіткали полотно власної культури. У зміні пір року, а також у різноманітних явищах природи вони вбачають своєрідне віддзеркалення людського життя й органічно залучають їх до своїх повсякденних звичаїв, духовних та естетичних понять» [Главева Д. Г. Традиционная японская культура: специфика мировосприятия. — М., 2003. — С. 9].

Цю думку про органічний та нерозривний зв'язок японців з природою поділяють також японські фахівці. Так, відомий японський культуролог і етнограф Наканіші Сусуму у своїй лекції «Особливості японської культури», прочитаній свого часу студентам

новоствореного відділення сходознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, наголошував: «Слово “моно” — “річ” водночас означало й “дух”. Усе суще довкіл людини — рослини, тварини, гори, ріки, хмари, вітер — сприймалося водночас і як духи (синтоїстські божества. — І. Б.). Виходячи з цього, особливе благоговіння мали викликати пори року, які змінювали одна одну, їх колообіг. Кожна пора року пробуджувала в них особливі почуття, і цим зумовлено те, що саме пори року стали однією з найулюбленіших тем японської поезії».

Цікаво, що одним із перших європейців, хто звернув увагу на цю особливість японського національного менталітету — специфічне ставлення японців до навколишньої природи, що, безумовно, не могло не знайти свого віддзеркалення в японському образотворчому мистецтві, — був голландський художник Вінсент ван Гог (1853—1890), який з цього приводу зазначав: «Досліджуючи мистецтво японців, ми постійно відчуваємо в їхніх речах розумного філософа, мудреця, який витрачає свій час — на що? На вимірювання відстані від Землі до Місяця? На аналіз політики Бісмарка? Ні, просто на споглядання травинки» [цит. за кн.: Федоренко Н. Т. Кавабата Ясунари. Краски времени: очерки. — М., 1982. — С. 21].

Саме «Записки в узголів'ї» Сей-шьонагон, можливо, як жодний інший літературний твір, що з'явився на теренах Японії протягом ІХ—ХХ ст., чудово ілюструють це влучне спостереження відомого художника. Адже що саме японській письменниці «дороге як пам'ять»?

«...Маленькі клаптики шовку, які випадково знайшла між сторінками книги. Засохлі мальви. Віяло, яким користувалася минулого року» [див.: дан № 30].

А що вона вважає «витончено прекрасним»?

«...Сироп із солодкої лози з дрібно нарізаним льодом у новій металевій чашці. Сливовий квіт під снігом. Коли малеча їсть полуницю. Чотки з кришталю» [див.: дан № 49].

Саме «Записки в узголів'ї» найяскравіше втілили головний естетичний принцип, на якому базувалася практично вся японська культура та література доби Хейан — «моно-но аваре» (яп.: 物の哀れ — «чарівний смуток речей» або «сумна чарівність речей»). Щоб переконатися в цьому, достатньо навести назви окремих розділів (данів) цього твору, який став своєрідним естетичним кодексом доби Хейан. До окрім уже названих нами «перелікових» данів: «Те, чому можна позаздрити», «Те, що вселяє побоювання», «Те, що сповнене чарівності», «Те, що викликає огиду» можна додати також такі дані, як, наприклад:

«Те, що наводить сум'яття»;
«Те, що дратує»;
«Те, що зачіпає серце»;
«Те, що навіває сум»;
«Те, що любо серцю»;
«Те, що породжує тривогу»;
«Те, що не можна порівнювати»;
«Те, що рідко зустрічається»;
«Те, що не має логіки»;
«Те, що гріє душу»;
«Те, що навіває смуток»;
«Те, що розкішно»;
«Те, що зачаровує своєю витонченістю»;
«Те, що немає сили стерпіти»;
«Те, що вже набридло»;
«Те, про що жалкуєш»;
«Те, що здається безкінечним»;
«Те, що чується по-особливому»;
«Те, що виглядає гірше на картині, ніж у житті»;
«Те, що виглядає на картині краще, ніж у житті»;
«Те, що проникає до самого серця»;
«Те, що виглядає огидно»;
«Те, на що жаль дивитися»;
«Те, від чого стає жарко»;
«Те, від чого стає соромно»;
«Те, що не має жодної вартості»;
«Те, від чого ніяковієш»;
«Те, що навіює нудьгу»;
«Те, що розвіює нудьгу»;
«Те, що нікуди не годиться»;
«Те, що виглядає брудним»;
«Те, що здається вульгарним»;
«Те, від чого стискається серце»;
«Те, що розчулює»;
«Те, у чому проявляється невихованість»;
«Те, що жахає»;
«Те, що набуває цінності тільки в особливі дні»;
«Те, про що хочеш дізнатися скоріше»;
«Те, що викликає тривожне нетерпіння»;
«Те, що нагадує минуле, але зараз втратило будь-яку цінність»;
«Те, що вселяє побоювання»;
«Те, що так далеко, хоча й здається так близько»;
«Те, що близько, хоча й здається таким далеким»;

«Те, що сповнене чарівності»;
«Те, що має бути великим»;
«Те, що має бути коротким»;
«Те, що личить дому»;
«Те, що породжує неспокій»;
«Те, що виглядає грубо»;
«Те, що пролітає повз»;
«Те, що людина не помічає»;
«Те, що лякає»;
«Те, що вселяє упевненість»;
«Те, що радує»;
«Те, що гідне поваги»;
«Те, що не радує»;
«Те, що неприємно вимовляти»;
«Те, що неприємно бачити».

Перед нами постає яскрава картина «світу речей» тієї історичної доби, коли письменниця писала свій твір, речей, які постійно оточували мешканців японської столиці, якими вони щодня користувалися чи просто спостерігали. Саме вони породжували в їхніх серцях «чарівний смуток», адже принцип *моно-но аваре* ґрунтувався на підставі наявності у будь-яких речах, предметах, явищах природи тощо — тобто в усьому суцюзму — особливої привабливої і неповторної чарівності, яку не так легко розгледіти, оскільки зазвичай вона була завуальованою чи прихованою. Цей естетичний принцип японської естетики IX—XII ст. тісно пов'язаний із синтоїстською вірою в те, що кожна річ має власне божество — *ками* і власну душу — *монотам* (або *моноготоро*), і, відповідно, свої особливі, неповторні якості. А «смутку» цій «чарівності» додавало буддійське розуміння недовговічності, швидкоплинності людського життя, мінливості людської долі в цьому одвічному і невмирущому світі, про які укладач поетичної антології «Кокін-вака-шю» («Збірка давніх і нових японських пісень», 805 р.) Кі-но Цураюкі у своїй відомій передмові до цієї антології писав:

* * *

*Вишневий квіт
Бентежить нам серця...
Мабуть, тому, що він також не знає
Ні долі власної,
Ні власного кінця.*

Тобто принцип *моно-но аваре* не просто пов'язувався з речами як такими, а з їхнім емоційним сприйняттям, а ще точніше — з есте-

тичною насолодою чи відразою від їхнього сприйняття, споглядання тощо¹. Цей принцип прийшов на зміну панівному за історичної доби Нара (710—794) естетичному принципу *макото* (яп.: 真誠実 — «щирість», «правдивість») або «маґокоро» (яп.: 真心 — «щиросердя», «щиросердність», «прямодушність»), і поступово культ краси, культ елегантної вишуканості охопив практично всі сфери життя тогочасного хейанського суспільства, що у свою чергу призвело до небаченого розквіту літератури. Естетикою *моно-но аваре* насичені тогочасні пісенні повісті (*ута-моноґатарі*), численні прозові твори жанру *цукурі-моноґатарі*, поетичні антології, твори в жанрі *дзуйґіцу*, щоденники (*ніккі*) придворних дам і відомих аристократів тощо. До речі, у зміні головних естетичних засад, на яких базувалася тогочасна культура, досить чітко простежується поступове ослаблення впливу на японську художню літературу синтоїзму і, навпаки, посилення впливу буддизму. Адже навіть у формулюванні принципу «*моно-но аваре*» увага акцентується спочатку на «*моно*» — «речах», а вже потім на «*аваре*» — «чарівному смутку», що породжує споглядання цих речей. Тобто в самій назві «*моно-но аваре*» закладена ідея переходу від матеріального світу до світу духовного, від магії речей до магії почуттів — від матеріалістичності синтоїзму до духовності буддизму, який пізніше, починаючи з кінця епохи Хейан, обумовив появу й панування в японському мистецтві та літературі нового естетичного принципу «*юґен*» (яп.: 幽玄 — «таємничість», «таємнича краса», «незбагненна привабливість»), втіленого насамперед у поезії та поетиці всесвітньо відомої антології «*Шінґокін-вака-шю*» («Нова збірка давніх і нових японських пісень», 1205 р.) з її вже суто буддійською естетикою.

Один із сучасників відомого японського художника Кацушікі Хокусая (1760—1849)², коментуючи 15-томне зібрання його малюнків під назвою «*Манґа*», писав: «Різноманітні емоції людини —

¹ Сучасні літературознавці виділяють декілька складових *моно-но аваре*: *кандобі* (感土美) — краса душевних поривань, *юбі* (優美) — краса вишуканості, *твобабі* (弔侘美) — краса гармонії, *хіяйбі* (悲哀美) — краса смутку.

² *Кацушіка Хокусай* (1760—1849) — один із видатних художників добу Едо, автор відомих тематичних серій гравюр «8 знаменитих видів Едо», «36 видів гори Фуджі», «53 станції Токайдо», «Хяку-нін іш-шю» («По одному віршу ста поетів», «Подорожі до водоспадів різних провінцій», «Поети Японії та Китаю»). Серію подорожніх малюнків «*Манґа*» (досл.: «Жанрові картинки») Хокусай почав створювати ще в 1814 р. і працював над нею до самої смерті. Три останні альбоми цієї «енциклопедії дорожніх малюнків», що стали своєрідним підручником для наступних поколінь японських художників, побачили світ уже після смерті відомого майстра. Хокусай залишив по собі понад 30 000 гравюр, малюнків і картин, а також близько 500 ілюстрованих книг. За своє довге життя він мав майже 50 різ-

радість і злість, печаль і задоволення — легко можна виявити як у виразі обличчя людини, так і в її вчинках. Те ж саме відбувається з горами, ріками, травами, деревами, вони також мають свої особливі якості, характери. Птахи, звірі, комахи, риби — усе живе має свій власний дух» [цит. за кн.: Коломиец А. С. Манга. Сборник рисунков Хокусая. — М., 1967. — С. 128].

У цій цитаті (насамперед, у її другій частині) чітко визначено ставлення японців до навколишнього світу — світу живої і неживої природи. Саме тому, якщо йдеться про суто японський погляд на світ, словосполучення «нежива природа» слід завжди брати в лапки, оскільки для синтоїстсько-буддійського світосприйняття японців (принаймні тієї історичної доби, коли писалися «Записки в узголів'ї») «неживої» природи як такої не існувало взагалі¹. Як не існувало навіть чіткого поділу довколишнього світу на «світ речей» і «світ істот», що відбилось навіть у їхній мові. Адже японською мовою і слово «річ» (яп.: 物 — «річ», «предмет»; «щось», «що-небудь»), і слово «людина» (яп.: 者 — «людина», «істота», «особа»; «хтось», «хто-небудь») звучать однаково — «моно», тоді як в європейських мовах, у тому числі й українській, подібна омонімія неможлива.

Відомий китайський філософ танської доби (618—907) Лінь-цзи (?—867), представник китайської буддійської школи чань (яп.: дзен), в одному зі своїх філософсько-релігійних трактатів писав: «О, ті, хто шукає істину! ...Не дозволяйте речам заволодіти вами, піднімайтеся вище них, проходите повз них і будьте вільними! (виділено нами. — І. Б.)» [Watts A. W. The Spirit of Zen. — N. Y., 1960. — P. 49]. Інший китайський філософ, один із засновників Сунської школи неоконфуціанства Чжан-цзи (Чжан Цзай, 1020—1077), праці якого теж були добре відомі японцям, проголошував: «Небо — мій батько. Земля — моя мати... Те, що заповнює Небо і Землю, — моє ество. Те, що панує на Небі і на Землі, — моя природа. Люди — мої брати. Речі — мої товариші (виділено нами. — І. Б.)» [цит. за кн.: Конрад Н. И. Философия китайского Возрождения (О Сунской школе) // Запад и Восток: ст. — М., 1966. — С. 216].

Саме ці дві точки зору формували ставлення японців до оточуючих їх речей протягом багатьох століть, що, безумовно, не мог-

них псевдонімів, оскільки, змінюючи стиль та манеру малювання, зазвичай, обирав собі нове ім'я.

¹ Уже згадуваний проф. Наканіші Сусуму у своїй лекції з цього приводу зауважував: «В основі японської релігії синто лежить поклоніння природі, тож вважалося, що немає божества, яке існувало б само собою. За синтоїстськими уявленнями, божества існують в усьому, що є в природі, і тому вшанується кожна річ. Для японців кожен предмет був тим, чим він є насправді, і саме в цьому полягала його цінність».

ло не відбитися в японській класичній літературі, де «світ речей» виступає не лише як своєрідний «сценічний антураж» героїв, а в окремі історичні періоди несе також значне художньо-образне навантаження. Зрештою, у цій тривалій боротьбі двох підходів японців до довкілля — від повного ігнорування до ставлення як до «вірних товаришів» — остаточної перемоги не здобув жодний. Саме тому іноземцям, які свідомо чи підсвідомо порівнюють усе, що бачать в Японії, зі своїми звичаями, національними традиціями тощо, дуже важко об'єктивно оцінити справжнє ставлення японців до навколишнього світу речей, а тим паче розгледіти приховане дуалістичне ставлення японця до будь-якої речі незалежно від її істинної вартості (як у прямому, так і в переносному значенні цього слова). Так, відвідавши Японію, талановитий і спостережливий письменник Борис Пильняк (1894—1938) під впливом тогочасної «антиміщанської» ідеології, яка поступово стала панівною на його радянській батьківщині, у своїй книзі «Коріння японського сонця» (1926) пише: «Я бачу, як японці звільнилися від речей, звільнилися від залежності перед річчю. Народ створив власну архітектуру, що визначається його побутом на землі, яка ще не охолола: грибоподібні оселі без жодного цвяха з бамбуковими стінами, коли японський будиночок зводиться за два дні, і в цьому японському будиночку немає жодної зайвої речі, взагалі немає речей у європейському розумінні речі: ні стільця, ні шафи, ні ліжка — лише *хібачі*¹, будда, пара *какемоно*²: увесь свій скарб японець може понести на плечах».

З іншого боку, укладачі дуже цікавої збірки наукових статей російських японістів під загальною назвою «Вещь в японской культуре» Н. Г. Анаріна і О. М. Дьяконова у своїй передмові до неї пишуть: «В Японії існує особливий внутрішній взаємозв'язок між людиною та річчю. Японцям властиві тихо-чутливе сприйняття і витончена вразливість, які породжують необхідність придивлятися до речей, проникати в них. Увесь життєвий устрій японців оповитий цією чарівливою атмосферою підвищеної уваги людини до речі, навіть незначної, навіть тієї, що належить на перший погляд виключно до сфери побуту» [Вещь в японской культуре. — М., 2003. — С. 4].

Недарма відомий японський письменник Акутагава Рюноске (1892—1927) писав: «Щоб зробити життя щасливим, треба любити повсякденні дрібниці. Відблиск хмар, шелестіння бамбука, цвіріння горобців, обличчя перехожих — у будь-яких повсякденних дрібничках слід знаходити насолоду».

¹ *Хібачі* — жаровня для обігрівання приміщення.

² *Какемоно* — декоративні настінні сувої з малюнками або ідеограмами.

Як справедливо зазначають фахівці, японці не були б японцями, «якби не відчували за цими травами, деревами, птахами щось приховане, невидиме для простого ока, те, що вабить до них — цих дерев, трав, рівнин як до живих істот... Кожна річ гарна по-своєму, кожна має власну неповторну чарівність, будь-яка пора року і будь-яка мить схожі й несхожі між собою. Лише незавершене чи начебто незавершене таїть у собі прекрасне: одне приходить, інше відходить, одні квіти розквітають, інші опадають, — сам процес зміни одного на інше прекрасний «красою мінливості» (*яп.*: «муджьо-но бі»). Це означає, що все навколо живе, пульсує, як той вдих-видих, — не встигне одне зникнути, як інше вже з'являється йому на зміну. Оскільки саме життя безкінечне, і не треба йому заважати, затримувати мить» [Григорьева Т. П. Вслед за кистью // Японские дзуйхицу. — СПб., 1998. — С. 19—20].

Не слід вважати, що подібне ставлення до навколишнього світу речей є особливістю тільки японського світосприйняття, яке знайшло своє яскраве віддзеркалення лише в японській літературі. Про важливу роль предметного світу в художньому тексті писали дослідники багатьох літератур різних народів. Процитуємо: «Навіть конкретно названа деталь (сам предмет, його певна якість, стан, дія) створює *чуттєвий мікрообраз* (зоровий, слуховий, навіть нюховий), що формує уявлення, яке сприймається читачем; саме з такого чуттєвого мікрообразу і починається художній твір. Естетизація висловлення тісно пов'язана з асоціативним творенням, що виростає з мовної тканини, а неповторна канва художнього тексту створює неповторний вигаданий світ» [Смущинська І. В. Художній текст як об'єкт лінгвістичного аналізу // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. — К., 2006. — № 1. — С. 96].

Висловлюючи цю точку зору, вітчизняна дослідниця аж ніяк не мала на увазі японську літературу, проте складається таке враження, що сказано це передусім саме про неї. Це узагальнення І. В. Смущинської щодо механізму породження асоціацій, пов'язаних з тим чи іншим предметом, які сприяють створенню відповідних чуттєвих мікрообразів, стосується майже всіх жанрів японської класичної літератури — як прозових, так і поетичних. Зокрема, типовими прикладами уподібнення предметів чи явищ природи людським якостям можуть бути численні вірші-хайку Йоси Бусона (1716—1783):

* * *

*Весняний дощ!
Балакаючи, йдуть
Солом'яна накидка й парасолька.*

* * *

*На світ людський
Сідницю опустив
Гарбуз довгастий.*

* * *

*Квітучі стебла
Чемно нахилила гліцинія,
Вітаючи весну.*

* * *

*Весна відходить!
Запізніла вишня
Розгублено їй дивиться услід.*

Перший японський письменник, який отримав Нобелівську премію в галузі літератури, Кавабата Ясунарі (1899—1972) свою нобелівську лекцію під назвою «Красою Японії народжений» почав із цитування відомого вірша неперевершеного майстра дзенської поезії Догена (1200—1253), який сам поет назвав «Споконвічним образом»:

* * *

*Весною — квіти,
Влітку — спів зозулі,
Яскравий місяць в небі — восени,
А взимку — сніг,
Пречистий і холодний!*

Коментуючи цей вірш, Т. П. Григор'єва, яка у своїх працях завжди приділяла велику увагу проблемі органічного зв'язку японської культури і літератури з природою, підкреслювала: «“Споконвічний образ” Догена — це погляд японців на світ. Зміні пір року, ритму природи підкоряється все їхнє життя, починаючи з храмової архітектури, планування садів, закінчуючи структурою поезії і повісті, які пристосовуються до чотирьох пір року. Подібне ставлення до природи як до певного зразка для наслідування не могло не відбитися на ритмі людської психіки, а ритм людської психіки — на тому, що людина робить своїми руками. Японці прагнули пристосувати стиль життя і мистецтва до ритму природи з метою уникнення дисонансів. Прислухайтесь до звучання, мови їхньої прози та поезії — гойдаються, немов хвилі (туди-сюди) або дихання землі. Усе їхнє мистецтво, хоч чайні церемонії, хоч живопис чи

композиції з квітів, мають на меті зняти напругу, усунути перепони між світом і людиною, дозволити відчутти всезагальне дихання всесвіту” [Григорьева Т. П. Японская литература XX века. Размышления о традиции и современности. — М., 1983. — С. 170—171].

Японська література завжди була й залишається ширококонтекстною і глибокоспадкоємною, у якій і літературні твори, і письменники, і читачі завжди залучаються до тісної внутрішньої взаємодії. Саме тому вірш Догена, наведений у лекції Кавабати Ясунарі, органічно перегукується з першим даном «Записок в узголів’ї» Сей-шьонагон, яких освічений Доген, безумовно, не міг не знати. У свою чергу з цими двома творами Догена і Сей-шьонагон перегукується геніальний вірш-заповіт японського мандрівного поета, дзен-буддійського ченця Рьокана (1758—1831):

* * *

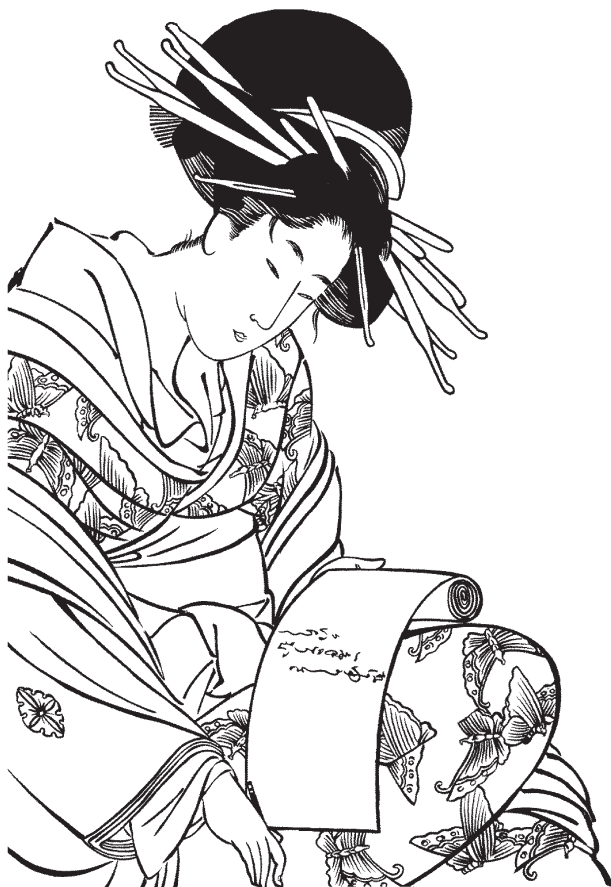
*Що я залишу в спадок?
Навесні —
Вишневий квіт,
Улітку — спів зозулі
І золото кленове восени.*

Сей-шьонагон також залишила нам у спадок геніальний твір — про весняні світанки і літні ночі, осінні сутінки і засніжені зимові ранки, про захоплення і пристрасті, досаду і прикрощі, радощі і печалі — про все, що чарувало її поетичну душу і водночас породжувало в ній незрозумілий, таємничий смуток. Вона залишила по собі прекрасну щирю книгу, що вже понад тисячу років викликає захоплення багатьох поколінь вдячних читачів у всьому світі, до числа яких відтепер долучились і українці.

Іван Бондаренко

ЗАПИСКИ В УЗГОЛІВ'І

---

1. Навесні — світанок...

Навесні — світанок.

Все чіткіше видніються гори, по них тоненькою стрічкою стелиться пурпурне марево.

Влітку — ніч.

Вона прекрасна і в місячному сяйві, і в сяйві незліченних світлячків, і навіть коли йде дощ.

Восени — сутінки.

Сонце вже ховається за гори, круки теж поспішають до своїх домівок, по три, по чотири, по два, — пролітають вони, і стає якось сумно... Але ще сумніше стає на душі, коли летять дикі гуси, що здалеку здаються такими маленькими. І ось сонце вже сідає за горизонт. Залишається лише спів вітру та голоси цикад.

Взимку — ранок.

Неможливо передати словами картину, коли йде сніг. Чарівно, коли все доквіл біле від інею. Морозним ранком заносять вугілля, гаряче-гаряче, і це так прекрасно. Але вже ближче до обіду вугілля починає потроху гаснути, залишається лише білий попіл. Трохи сумно...

2. Пори року

Будь-яка пора року прекрасна: січень і березень, квітень і травень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад і грудень.

3. Новий рік

Першого січня, на Новий рік, небо стає такого гарного синього кольору, а весняне марево прикрашає все навколо. Люди одягнені у святковий одяг, усмішка прикрашає їхні обличчя, вони прославляють свого імператора, бажають щастя одне одному, — все це дуже радує око.

На сьомий день нового року у проталинах збирають молоду траву¹. Вона така зелена-зелена, її видно навіть біля огорожі палацу. У цей день до палацу приїздять високоповажні дами в розкішнім убранні подивитися на змагання білих коней. Раптом один із екіпажів підкинуло, дами підстрибнули, ударились головою, їх прекрасні гребені в зачісках поламалися і повипадали, — оце весело! Одного разу біля воріт Лівой гвардії придворні позичили в охорони луки і стали лякати ними коней, відтягуючи тятиву. Я ж з екіпажа змогла побачити служниць, які ходили туди-сюди. «Ну й щастить же їм», — думала я, оскільки вони щодня можуть бути серед вищих осіб. До речі, на святі була страшна тіснява, — біля мене впритул проходила охорона, обличчя їхні були дуже погано набілені, були помітні плями, які нагадували землю, що вступає крізь сніг. До того ж, коні були дуже неспокійні, а тому я сховалася подалі і вже нічого не змогла побачити.

На восьмий день нового року люди поспішають висловити подяку правителю, а тому лише й чути шум екіпажів.

На п'ятнадцятий день подається страва мочігаю², і при дворі служниці, що клопочуться на кухні, дерев'яними качалками³ намагаються вдарити одна одну, при цьому остерігаються, щоб їх самих не вдарили. А якщо комусь діставалось — ото вже весело іншим було... Проте прикро тій, кому все ж таки діставалось.

Молодий зять, який лише з минулого року почав навідуватись у дім своєї дружини⁴, приїжджає до палацу. Цей момент і намагаються не прогавити жінки. Одна з них прагне виділитися з усіх сил, інші ж, помітивши це, починають сміятися, а вона їм у відповідь: «Ану тихіше!». Одна лише молода дружина сидить тихо. «Ой, мені треба оцю річ», — вибігає та, що була найнетерплячішою, і легенько б'є хазяйку качалкою. Всі починають сміятися, і навіть молодий чоловік, але хазяйка лише трохи червоніє — і це також чудово. А може й таке бути, що жінки не лише одна одну б'ють качалкою, але ще й

чоловіка можуть вдарити. Буває також, що хтось із них може навіть і заплакати, розсердитися, мовляв, що вони собі дозволяють. У ці дні немає дисципліни навіть у палаці.

Цікаві речі трапляються, коли очікують нових призначень. У ті дні, коли йде сніг, коли все навколо біле, приїздить до палацу чиновники четвертого та п'ятого рангу; серед них є молоді, повні сил та енергії, але є й чиновники у віці, з сивиною на чолі, саме вони й намагаються розхвалити себе перед придворними дамами, щоб ті потім замовили слово перед правителем. Проте вони і не знають, що ті молоденькі дами сміються з них, і з усіх сил благають: «Будь ласка, замовте за мене слово перед імператором, — якщо ці їхні старання виправдовуються, то ще нічого, але прикро, коли вони так і не досягають своєї мети.

Третього березня сонце так спокійно сяє на небі. Ось-ось уже почнуть квітнути персикові дерева. А верба така світла, не можна й висловити, яка вона прекрасна цієї пори. Бруньки на ній повипиналися, ніби кокони шовкопряда. Проте ця краса зникне одразу ж, щойно на вербі з'явиться листя. Коли дерево відцвітає, якимось зовсім негарним воно стає. Прекрасна гілка сакури у великій вазі, поруч із нею сидить дуже поважна людина в одязі кольору вишні та спілкується з придворними дамами, це, мабуть, старший брат імператриці⁵. Але нехай то був би і звичайний гість, все одно приємно спостерігати за такою картиною.

Та ще більше любе серцю свято Камо⁶: листя, яке тільки-но подекуди почало пробиватися, має дуже ніжний смарагдовий колір, а небо таке чисте-чисте, без жодної хмаринки, — ось що прекрасно. Потім, увечері, коли починають набігати хмари, ледь чутно спів зозулі, він такий спокійний, інколи складається таке враження, що тобі це причулося, та коли знову чуєш цей спів, — якось дуже добре стає на душі. Дуже гарно спостерігати, коли ближче до свята Камо служниці починають снувати туди-сюди з сувоями шовку. На цих тканинах візерунків — молоде листя та листя, що вже опало. Проте є і дуже незвичайні кольори: фарбування по подолу, дуже барвисте, смугасте. Молоді жінки вже почали з'являтися із зачісками, проте ще не одягнені у святковий одяг. Хтось із них верещить: «Ой, боже! Ой, лихо! Немає зав'язок для взуття!», — але всі з нетерпінням очікують, коли вже, нарешті, прийде свято. І ось, нарешті, настає цей день! Дівчата, які до недавнього ще бігали

та стрибали, зараз уже, одягнені в розкішний одяг, ідуть по-важною ходою. Любо подивитися на все це: матері, старші сестри, всі родички жіночої статі супроводжують дівчат.

4. Те, що відрізняється

Те, що відрізняється, так це слова буддійського ченця. Простолюддя обов'язково додає до цих слів допоміжні слова.

5. Свого улюбленого сина віддати...

Як же гірко віддавати свого улюбленого сина в ченці! Люди дивляться на тебе, як на бездушне поліно. Це тому, що чернець завжди погано харчується, мало спить. Молоді ченці дуже допитливі до всього, особливо до жіночої статі, намагаються на них не дивитись, але цікавість перемагає, і чернець кидає оком на гарненьку дівчину. І ось — його вже сварять. Проте найважче старшому ченцю — він скрізь подорожує, іде через гори. Часто його чекають страшні випробування на цьому шляху. Коли ж підуть чутки, що його молитви допомагають, важко буде позбутися тих, хто звертається до нього. Все більше стає охочих. Інколи йому дуже складно вигнати злих духів, які оволоділи тілом людини. Тому трапляється, що ченцеві хочеться поспати від втоми, але тут одразу й чує: «От ледар, лише те й робить, що спить». Уявіть, що тоді відчуває чернець. Проте все це було раніше. Зараз же ченцям живеться набагато легше.

6. У будинку дайджіна Нарімаси⁷

Оскільки імператриця збиралася до будинку дайджіна Нарімаси, то спеціально для цього перебудували Східні ворота, добудувавши ворота на чотирьох стовпах, і саме через них в'їжджала імператриця. Придворні дами вирішили в'їхати до палацу через Північні ворота, бо думали, що там не буде сторожі — було багато жінок, які навіть не розчесали волосся, вважаючи, що їх ніхто не побачить, окрім слуг. Проте трапилося так, що через занадто вузькі ворота нам необхідно було вийти та пройти пішки через увесь двір, як би нам це не подобалось. Усі в палаці повиходили, повитріщалися на нас. Це було жалюгідне видовисько..

Коли ми все ж таки потрапили всередину палацу, прийшли до імператриці та все їй розповіли, вона відповіла, посміхаючись:

— Вас навіть у палаці можуть побачити, а тому не варто вже так занадто розслаблятися.

— Так, але тут, у палаці, усі нас знають, а тому, навпаки, якщо ми будемо занадто чепуритися, вони подумують щось недобре. Хто ж міг уявити, що в такому палаці ворота будуть настільки вузькими, що екіпаж не зможе проїхати, — пояснила я. І саме тоді, коли я закінчила розмову, з'явився правитель Нарімаса.

— Як вам не соромно? Чому ви побудували такі вузькі ворота?

— Який ранг, такий і дім.

— Так, проте я чула, що люди, які мали низький ранг, будували собі великі ворота.

— О боги! — сказав правитель і швиденько зник.

— Щось трапилося з Нарімасою, чому він такий сумний? — запитала імператриця.

— Ні, нічого. Я тільки розповіла, що наш екіпаж не пройшов у ворота, — сказала я і пішла в опочивальню.

Там і ночувала з іншими молодими придворними дамами. Оскільки ми були втомлені, то одразу позасинали. Наша кімната знаходилась у західній частині. Ми не помітили, що двері були не зачинені. Нарімаса як володар будинку знав це. Він відчинив двері і хриплим голосом промовив:

— А чи можна до вас?

Я прокинулась. Біля церемоніальної ширми стояв свічник, тому все було гарно видно. Нарімаса трохи відчинив двері і вів з нами бесіду. Він був такий кумедний. Зазвичай господар не дозволяє собі такі вольності, але оскільки ми були в його будинку, то він вирішив, що все дозволено. Ну дуже вже чудно.

Я розбудила жінок, які були поруч: «Ви тільки погляньте, чи бачили колись подібне?»

Жінка підняла голову, подивилась і розсміялась.

— Хто там прийшов?

— Не лякайтеся, це я — хазяїн будинку. У мене є важлива розмова.

— Так, я пам'ятаю, що ми розмовляли про ворота, але ж я не просила відчиняти наші двері.

— Та ми вже про ворота поговорили. Краще дозвольте увійти до вашої кімнати. Можна, так?

Дами загомоніли:

— Ні, звісно, не можна! Ні в якому разі.

— О, тут і молоденькі є! — сказав Нарімаса і зачинив двері.

Тоді у кімнаті пролунав сміх.

До речі, якщо вже він відчинив двері, то треба було не питати, а просто зайти до кімнати. Не знайшлося людини, яка б сказала: «Так, звісно-звісно, проходите, ласкаво просимо». Наступного ранку я розповіла імператриці про візит нічного гостя, на що вона відповіла: «Я ніколи нічого такого не чула про нього. Нарімаса, напевно, також здивований вчорашніми розмовами. Він завжди страждає від твоїх нападок!» — сміялася господиня.

Потім імператриця наказала приготувати одяг для маленької принцеси⁸, на що Нарімаса відповів:

— А якого кольору має бути вбрання, яке вона одягає зверху? — І знову молоді дами засміялись.

— До того ж, для маленької принцеси звичайний посуд зовсім не підходить. Треба зробити малесенькі чашечки та малесенький піднос.

— Саме так. А прислуговувати їй мають дівчата у таких же «одежинах», — підхопила я.

— Не смійся з чесного та порядного Нарімаси, — посварила мене імператриця. Але навіть це з вуст імператриці прозвучало прекрасно.

Одного дня мене покликали і сказали: «З тобою хоче поговорити хазяїн».

— Ну, і як цього разу він нас насмішить? Але піди послухай, що він скаже.

Коли я прийшла до господаря, то почула наступне:

— Я розповів своєму братові історію з воротами. Він був дуже вражений вашою дотепністю і хоче зустрітися з вами якомога скоріше.

Я думала, він пригадає події вчорашньої ночі, а він наостанок лише сказав:

— Сподіваюсь, що наступного разу у мене вийде побути у вас довше.

— Що він хотів? — запитала імператриця.

Я розповіла все, як було. Придворні дами розсміялись:

— Міг би і не викликати спеціально за цим до себе, а просто сказати це при всіх.

— Але ж він від щирого серця це робить, поважає свого брата і, до того ж, хотів, щоб ти дізналася якомога швидше про його похвалу.

У цю мить імператриця була неймовірно прекрасна!

7. Пані кішка нашого палацу

У нашому палаці є дуже мила кішка⁹, за що імператриця надала їй звання п'ятого рангу і наказала охороняти. Проте одного дня, коли «її величність» кішка лягла на веранді, нянька на ім'я Ума-но-мьобу¹⁰ посварила: «Заходь у дім, негарно так розлягатись!». Однак кішка проігнорувала її і продовжувала спокійно грітися на сонечку.

— Окінамаро, ану йди сюди! Покусай цю кішку.

Собака кинувся за кішкою, а та швиденько — до опочивалень імператора. Його Величність же одразу, щоб захистити кішку, взяв її до себе, опісля розгнівався та покликав слуг, наказавши:

— Побити Окінамаро! Відіслати його негайно на Собачий острів!

Ума-но-мьобу також не залишилася без покарання.

— Залишити її без посади!

Після цього няньку більше не бачили при дворі. Собаку ж погнали за ворота.

— А як гарно він ішов у процесії донедавна. Сам То-нобен¹¹ вів Окінамаро, прикрашеного гілкою верби, на шії у нього були квіти персика, а на спині гілочка квітучої сливи. Ніхто й подумати не міг, що він так закінчить.

— Бідолашний, він завжди був поруч з імператрицею, коли вона йшла на сніданок. Тепер начебто чогось бракує.

Днів зо три-чотири ми чули, як вие бідолашний собака. А потім він раптом дуже голосно заскавучав. «Що то за собака так вие?» — запитали ми. Аж раптом усі інші собаки побігли на те виття. А потім прийшли жінки та розповіли:

— Жах, двоє чоловіків на смерть забивають собаку. Кажуть, що він повернувся з Собачого острова.

Як нам стало шкода того собаку! «Адже це точно Окінамаро», — подумали ми.

— Його б'ють Тадатака та Санефуса.

Проте, як тільки я послала людину, щоб припинити все це, собака затих.

— Він помер. Його викинули за ворота, — сказав чоловік.

Проте, коли настав вечір, до нас приповз пес: лапи у нього дрижали, він був слабкий. «Напевно, це Окінамаро. Іншого собаки у нас не було». Однак, коли ми його покликали: «Окінамаро!» — він ніяк не відреагував. Хтось казав: «Це Окінамаро!», інші, навпаки, відповідали: «Та ні, це не він!». Тоді імператриця наказала: «Покличте Укон, вона гарно його знає».

— Це Окінамаро? — запитала імператриця.

— Так, дуже на нього схожий, але виглядає жахливо. Зазвичай, коли я його кличу, він із радістю біжить до мене, а зараз, хоч і кличу його, не приходить. Напевно, що не він. До того ж, я точно чула, що його забили до смерті два чоловіки. Як тут залишишся живим.

Думаю, що імператриця дуже засмутилась.

Почало темніти, ми спробували нагодувати Окінамаро, але все було марно, тому ми точно вирішили, що це інший пес. Наступного ранку, коли я принесла воду та гребінь для імператриці і вона попросила потримати дзеркало, я раптом побачила собаку. «Так, учора Окінамаро настільки сильно побили, що він помер. Цікаво, у кого він переродиться в наступному житті?» Як тільки я це сказала, собака поповз до нас, сльози скочувалися з його очей крапельками...

— Та це ж все-таки Окінамаро! Вчора він ховався, а тому не відповідав на те, що ми його кликали.

Я поклала дзеркало і покликала Окінамаро. Він підповз до мене і загавкав.

Імператриця розсміялась. В опочивальнях зібралися придворні дами, піднявся гомін та сміх. Навіть імператор, почувши про таку подію, прийшов до опочивальні.

— Неймовірно, навіть у собаки є серце! — жартуючи, сказав імператор.

Дами із почту імператора також завітали до нас, вони кликали Окінамаро. Морда у нього все ще була дуже припухлою.

— Треба зробити йому примочку, — сказала я.

— Все ж таки видав себе, так? — сміялась імператриця.

Тадатака почув це і викрикнув із столової зали:

— Невже це правда? Дайте я сам на це подивлюсь.

Тоді йому сказали:

— Ну, звісно, це не він.

— Я сам знайду того підлого собаку! Не заховаєте його від мене! — пригрозив чоловік.

Проте через деякий час імператор пробачив його, і собака отримав колишнє звання.

Я і досі пам'ятаю, як він стогнав та плакав у день, коли його пожаліли. Так може плакати людина, коли їй співчують. А це був усього лише собака, ну хіба не дивно?...

8. Перший день року і третій день третього місяця

Перший день року і третій день третього місяця особливо гарні за сонячної погоди. У п'ятий день п'ятого місяця може бути й похмуро, але на сьомий день липня має бути ясно. На свято Танабата¹² хай яскраво світить місяць, нехай ясно сяють зірки.

У дев'ятий день вересня найкраще, коли на світанку піде дощ і хризантеми опиняться в росі, тоді вата¹³, що окутує квіти, набухає і ще краще чути їхній аромат. Але найпрекрасніше, коли на світанку, після того, як припиниться дощ, небо все ще затягнуте хмарами, і здається, що ось-ось воно знову заплаче.

9. Висловлення почуття радості

Люблю дивитися, коли до імператора приходять, щоб висловити подяку. Вони сидять перед імператором, розпустивши ззаду довгі шлейфи, із табличками у руках. Потім вони виконують церемоніальний танець і кланяються.

10. Хоча варта у нашому дворі знаходиться на сході...

Хоча варта у нашому дворі знаходиться на сході, усі за звичкою називають це місце Північними воротами.

Поблизу воріт росте височенний дуб, і ми завжди, коли проходили повз нього, казали:

— Цікаво, яке заввишки це дерево?

І якось почесний чюдзьо¹⁴ відповів:

— От якби його зрубати під самий корінь, то воно могло б слугувати опахалом для єпископа Джьочьо.

І трапилося так, що Джьочьо став настоятелем храму Ямашіна і з приводу цього призначення приїхав до імператора на знак подяки. І саме цього дня почесний чюдзьо командував палацовою гвардією. Настоятель храму виглядав особливо страхітливо, оскільки він ще й надягнув високі сан-

далі. І ось коли він уже повернувся додому, я запитала у почесного чюдждьо:

— Чому ж ви не подали опахало єпископу?

— Ви нічого не забуваєте, — засміявся чоловік.

11. Гори

Гори: гора Огура — «Сутінки», гора Мікаса — «Три солом'яні капелюхи», гора Конокуре — «Тінь від дерев», гора Васуре — «Забудь!», гора Ірігачі — «Місце, де сонце заходить», гора Касе — «Позич!», гора Хіе-но — всі вони прекрасні.

Гора Іцухата, гора Ночісе, гора Касаторі, гора Хірано, а також гора Токоно, яка нібито говорить: «Не забудьте згадати і про мене!».

Гора Ібусе. Гора Асакура — вона така гарна, коли на неї дивишся здалеку.

Гора Івата. Гора Охіре. Ця назва нагадує нам танцівників, яких імператор запрошує на свято до храму Івашімідзу.

Гора Тамуке — «Підношення».

Прекрасна гора Міва.

Гора Отова.

Гора Мачікане — «Не в змозі більше чекати», гора Тама-сака — «Оksamитова гора», гора Мімінаші — «Безвуха гора».

Гора Суеномацу — «Останні сосни». Арашіяма — «Вітряна гора». Гора Каеру — «Повернешся!» — усі ці гори також прекрасні.

12. Гірські вершини

Цурува, Аміда, Іятака — усі ці гірські вершини надзвичайно гарні.

13. Рівнини

Рівнини: Такахара, Міка-но, Ашіта-но, Соно, Хагі, Авадзу, Наші, Унаіго, Абе-но, Шіно — усі вони прекрасні.

14. Ринки

Ринок Дракона.

Серед більшості ринків у провінції Ямато найкращим є Цуба. Його обов'язково відвідують паломники з храму Хасе, а тому він ніби також бере участь у процесії поклоніння богині Каннон¹⁵.

Ринок Офу. Ринок Шікама. Ринок Асука. Усі вони гарні.

15. Безодні

Безодня Кашіко — безодня страхіття. Цікаво, в які ж надра цієї безодні заглянув той, хто так назвав це місце.

Безодня Наірісо: хтось когось попереджав, мовляв: «Не заходь!».

Безодня з красивою назвою Аоіро — «Бірюзова вода» — одяг такого кольору дуже личив би молодим куродо¹⁶.

А також безодня Іна — «Немає».

Безодня Какуре — «Ховайся!», Нодзокі — «Що там?», Тама — «Інколи» — усі вони незвичайні.

16. Моря

Гарне море з прісною водою. Море ж із солоною водою — це море Йоса.

Чудове море також в Ісе.

17. Імператорські гробниці

Гробниця Угуісу — «Соловей», гробниця Кашівабара — «Дубовий гай», гробниця Аме — «Небо». Гарні вони всі.

18. Переправи

Переправи Шікасуґа, Мідзухашіно — «Водяний міст» — також прекрасні.

19. Будівлі

Ворота Лівої гвардії.

Чудові також палаци Нідзьо, Ічідзьо.

А також палаци Сомедоно-но мія, Сегай, Мікаі, Сугаварано-ін, Рейдзей-ін, То-ін, Ононо, Кобаїдо-но, Агата-но ідо, Тосандзьо, Корокудзьо-ін.

20. У північно-східній частині палацу Сейрьоден

У північно-східній частині палацу Сейрьоден¹⁷ на розсувних дверях намальовано море в бурю і страшних істот, у яких довгі руки та ноги. Завжди, коли двері в покої імператриці були відчинені, цю картину було гарно видно, а тому ми дивилися на неї і зі сміхом казали, яка вона бридка та страшна. В один із таких днів, коли у нас стояла ваза з красивою сакурою заввишки приблизно з п'ять шяку,¹⁸ уквітчана білими пелюстками, в обід до нас завітав високоповажний дайнаґон¹⁹.

Його каптан кольору сакури вже трішки пом'явся, а штани темно-пурпурового кольору були вишиті розписами. З-під каптана було видно ще декілька одєжин, знизу — білі, а зверху ще одна червоного кольору, яка просто палала.

Оскільки імператор був якраз в опочивальні своєї дружини, то дайнагон зайняв місце перед опочивальнею на вузькому дерев'яному помості та почав доповідати про свої справи. По той бік помосту сиділи молоді придворні дами, кімоно у яких було найкращих кольорів: кольору сакури, червоної гліцинії, жовтої керії. Рукава кімоно звисали аж до завіси, і було видно їх край.

А тим часом у сусідній кімнаті було чути тупіт куродо, оскільки там уже готувалися до обіду. Звідти весь час доносилися голоси: «Ану з дороги!»

Це був чудовий весняний сонячний день. Коли прислуга принесла останні підноси, було оголошено, що обід готовий. Тоді імператор вийшов із головних дверей, а дайнагон його супроводжував, після чого повернувся на те ж місце, де якраз виднілася красива сакура. Потім імператриця відхилила завісу і з'явилася на порозі. Дайнагон повільно продекламував:

*Сонце і Місяць
Змінять свій лик,
Та незмінним залишиться він
На горі Міуро...*

Тоді я подумала: «Як гарно сказано. Нехай же і справді не змінюється цей прекрасний образ». Справді, я хотіла, щоб цей момент тривав вічно, така прекрасна була імператриця.

У цей час не встигли слуги прибрати підноси, як імператор уже повернувся з-за столу. Імператриця наказала: «Розтерти туш». Проте я постійно задивлялася на високого рангу осіб, а тому все ніяк не могла розтерти туш. Імператриця склала білий аркуш і наказала:

— Нехай кожна з вас напише будь-який стародавній вірш-танка²⁰, перший, який згадаєте.

Я запитала у дайнагона, який сидів позаду:

— Що мені робити?

— Пишіть, пишіть. Чоловікам не личить радити жінкам у такій справі.

Тоді імператриця простягла нам свою тушечницю і пок-
вапила:

— Пишіть, пишiть швидше — перше, що згадаєте, хоч би
і Нанiвадзу²¹.

Чому ж ми всі так засоромилися, усі як одна почервоніли?

Написавши всього декілька танка про весну, про квіти,
старші дами передали мені тушечницю зі словами «тут пи-
шіть», і тоді я написала наступне:

*Минають роки,
Минають літа,
Та й я вже немолода.
Проте на квітку весняну погляну —
І всі печалі відразу тануть.*

У танка я замінила останню частину:

*Проте на тебе лише погляну —
І всі печалі відразу тануть.*

— Я таким чином хотів перевірити на кмітливість кожду
з вас, — сказав імператор і додав: — Адже колись імператор
Ен'ю²² також наказав своїм підлеглим: «Напишіть у цьому зо-
шиті по одній пісні». Багато хто зовсім не хотів писати, шука-
ли відмовки, проте імператор сказав: «Мені все одно, який у
вас почерк, або чи відповідає пісня порі року». І всі взялися
писати. До речі, серед підлеглих знаходився наш канцлер, тоді
він ще був чюдждьо третього рангу. І він написав:

*Як хвилі морські
В Ідзумо
Набігають на берег щомиті,
Так і думи мої
Лиш до тебе, кохана, линуть!*

Але він замінив останні рядки:

*Так і думи мої,
Лиш до тебе, володарю, линуть!*

І його за це дуже похвалили.

Коли імператор розповів цю історію, у мене раптом через
хвилювання виступив піт. «Молоді дами, напевно, не змогли
написати так, як я. Навіть ті, які завжди пишуть дуже гарно,
зняковіли і не змогли нічого написати», — подумала я.

Потім імператриця дістала «Збірку давніх і нових пісень» — «Кокін-шю»²³ і почала читати початок танка, після чого промовила: «А тепер скажіть продовження». Ми ці танка вчили напам'ять удень і вночі, проте зараз вони всі плуталися в голові, і навіть тих пісень, які зазвичай вискакували з наших вуст, ми не змогли пригадати.

Нарешті одна з високоповажних дам пригадала десь із десятка пісень. Проте це зовсім не означає, що вона гарно розбирається в поезії. Інші ще гірше: хтось згадав п'ять, шість, а хтось взагалі лише три. Вони краще б зізнались одразу. Але споглядати за тим, як вони виправдовувалися, мовляв: «Ну, як же можна відмовляти самій імператриці!», — було дуже цікаво.

А от коли імператриця читала дамам танка, а ті не могли продовжити, то її величність відмічала це місце в книзі, а дами все нарікали: «Ну, як же це ми не змогли пригадати, ми ж так її гарно знали». Та й справді, людина, яка багато разів переписувала «Кокін-шю», просто не може не запам'ятати ці пісні.

Раптом імператриця почала розповідати:

— Колись у палаці імператора Муракамі²⁴ мешкала одна дама, яка була близька до нього. Звали її Сен'йоден-но нього, батько в неї був Лівий міністр, що мешкав у Малому палаці на Ічідзьо, тож серед вас немає такої, яка б не чула про нього. Коли дівчина ще була молодою, то батько казав їй наступне: «По-перше, обов'язково займайся письмом. По-друге, навчись грати на кото²⁵ так, щоб ніхто краще за тебе не міг цього робити. І останнє — вивчи напам'ять всі двадцять сувоїв “Кокін-шю”, щоб ти всі пісні гарно знала». Про все це дізнався сам імператор Муракамі та й навідався до опочивальні дівчини, взявши з собою сувої «Кокіншю», проте сів він позаду церемоніальної завіси. І тоді імператор почав питати: «В якому році, в якому місяці, з якого приводу і хто написав цю пісню?» — дівчина ж відповідала на все чітко і правильно: «У такому-то році, так-то і так-то», — продовжувала вона. Проте насправді в глибині душі їй було дуже страшно навіть від думки, що вона могла помилитись у даті чи переплутати якусь танка. Потім імператор покликав двох чи трьох придворних дам, які дуже гарно знали на поезії, і наказав їм за допомогою камінчиків для гри дізнатися, скільки пісень знає молода дівчина, шляхом відкладання камінчика. У разі, якщо дама буде помилятися... — ой, як це цікаво було! Тільки імператор

починає читати танка, а дівчина вже продовжує її без жодної помилки. Але імператор дуже вже хотів спіймати дівчину на якійсь помилці, а все ніяк не виходило, так і прогортав він перші десять томів. «Як прикро», — мовив імператор. «Немає сенсу продовжувати», — додав він і повернувся до опочивальні. Проспавши доволі довго, імператор раптом прокинувся і сказав: «Ну, ні! Так не можна здаватися, коли ще не відомо, хто переміг! Якщо відкласти до завтра наступні десять томів, то вона, напевне, передивиться їх, а тому необхідно це зробити сьогодні». Імператор наказав запалити світло і продовжувати випробування. Проте дівчина так і залишилася переможцем. Придворні поспішили до батька дівчини — Лівого міністра — розказати про все, що трапилось. Батько дівчини розхвилювався і почав молитися в бік палацу імператора. Ось такою є справжня любов до поезії!

Вислухавши розповідь імператриці, імператор мовив:

— А я не можу навіть просто прочитати три-чотири томи поезії.

— Як же так може бути! Виходить, що раніше навіть люди низького рангу знали більше! — шепотіли між собою придворні дами.

А мені було так цікаво про все це слухати!

21. Спокійні, правильні жінки

Я ненавиджу жінок, які не мріють про майбутнє, а намагаються лише зберегти своє теперішнє маленьке щастя. Як би хотілося мені, щоб кожна з молодих дівчат мала мрію, щоб кожна з них побувала в палаці хоча б деякий час, відчула справжнє життя.

Мені також не подобається, коли люди говорять неправду про придворних дам, особливо прикро, коли це роблять чоловіки. Адже придворним дамам не заборонено зустрічатися з різними людьми, насамперед — високого рангу, наприклад, вельможами, фрейлінами, придворними особами четвертого, п'ятого, шостого рангів.

До того ж, придворна дама мусить спілкуватись і з іншими людьми — низького звання: служницями, що прибувають до двору з дому хазяйки, навіть зі служницями, які прибирають сміття. Чоловіки зазвичай не повинні розмовляти з такого роду челяддю, а от нам цього не уникнути. Проте, як-

що вже чоловік прислуговує при дворі, то він також має чимало різних знайомств.

Коли ж дівчина виходить заміж, то всі нібито радіють, але в глибині душі думають, що вже не буде вона такою чистою, як раніше. Проте, як же радіє чоловік, коли дружину посилають на свято Камо від імені імператора.

Але ж є жінки, які покидають службу при дворі і насолоджуються сімейним щастям. Така жінка завжди вміє тримати себе перед людьми і пізніше. Наприклад, на свято П'яти танцівниць²⁶, коли всі правителі провінцій посилають своїх дочок до палацу, така придворна дама гідно тримає себе. А це, погодьтесь, дуже приємно.

22. Те, що породжує сум'яття

Собака, що виє посеред білого дня.

Сітка для риби, яка вже не потрібна навесні.

Зимове кімоно кольору сливи, яке одягають у березні або в квітні.

Кімната для пологів, де померла дитина.

Жаровня без вогню.

Погонич, у якого помер бик.

Учений високого звання, у якого народжуються лише доньки.

Мандрівник, що зупинився в чужому домі і хоче змінити напрямок своєї подорожі²⁷, а хазяїна немає вдома. Особливо сумно це в день зустрічі весни.

Також сумно, коли до листа, який прислали з провінції, не доклали якогось гостинця. Якщо отримуєш листа зі столиці, то можна хоча б дізнатися, що відбувається в країні.

Також прикро, коли на лист, який ти писала з таким старанням, чекаєш відповіді і думаєш, що вже сьогодні відповідь ну точно прийде, але посильний все ніяк не приходить, а коли він нарешті прийшов, то бачиш, що в руках у нього твій же лист, але в жахливому стані: кінці листа пом'яті, папір потертий, а риска, яку ставиш, щоб його ніхто не відкрив, — взагалі стерта. І у відповідь лише чуєш: «Вдома нікого не було». Ось тоді робиться дуже прикро на душі.

Сумно також, коли чекаєш на когось, навіть посилаєш за ним екіпаж, а його все немає й немає, потім, нарешті, чуєш стук коліс, вибігаєш на вулицю, а в повозці нікого, мовляв:

«Не було нікого вдома. Сказали, що вони кудись поїхали», — та відводять бика в стійло.

Або ж таке: зять, якого прийняли до сім'ї, раптом пере-стає навідуватися до своєї дружини. Якась поважна людина засватала йому власну дочку. Як же соромно тоді перед іншими людьми!

Або ж прикро, коли годувальниця дитини каже, що відійде на деякий час, а сама потім не повертається до ночі. Як же хочеться, щоб вона швидше прийшла!

А як же сильно чекає чоловік свою кохану.

А як сумно дівчині, коли вона чекає коханого всю ніч, потім під ранок вона чує, як її кличуть, але прийшов не той, на кого вона так довго чекала. Як же тоді стискається серце від болю.

Буває ще й таке, коли цілитель обіцяє вигнати злого духа, з усіх сил він робить вигляд, що дійсно намагається це зробити, верещить, як цикада, але зовсім не видно, щоб відбувалися якісь зміни. Уся родина в зборі, і всі починають сумніватися, що це допоможе. Цілитель уже дві години щось робить, уже й сил у нього немає, а потім раптом каже хворому: «Вставай, сьогодні захисник з небес не прийшов», — та й забирає чотки. «А-а, все марно!» — каже він, куйовдить своє волосся, перебирає його з потилиці на лоба та й лягає трохи відпочити.

Людина, яка цього року знову не отримала звання у дні, коли призначаються правителі. Усі думають, що цього разу чоловік обов'язково отримає посаду, його приїхали підтримати люди, які прислужували йому. Лише й видно, як приїжджають екіпажі. Кожний хоче супроводжувати свого хазяїна, коли він піде до храму, отримавши посаду. Всі їдять, п'ють. Проте немає вісника, вже й закінчився термін, коли приходять вісті, і от уже остання зоря... Вісники з палацу імператора повертаються додому, а слуги, які з вечора на холоді чекали на новину, стають чорніші від землі. Вони також повертаються додому. Слуги в домі навіть не питають їх. Лише приїжджі гості питаються: «Ну що, і яку ж посаду отримав ваш хазяїн?» — у відповідь вони чують: «Ніякої. Він все так само залишився екс-губернатором провінції». Мрії всіх зруйновані. Наступного ранку гості, яких так багато було в домі, по два, по три повертаються до себе додому, проте є й старенькі люди, яким не так просто покинути дім. Вони все ходять і підраховують на пальцях, скільки ж провінцій

залишаться без губернаторів у наступному році. Дуже похмура картина.

Буває й таке, що ви відправили пісню, яку вважаєте гарною, проте відповідь все ніяк не приходить. Якби то був лист кохання, то ще можна зрозуміти, але як же не написати декілька рядків пісні. Одразу зрозуміло, що то за людина.

Або ж може бути й таке, що в дім до людини дуже зайнятої, яка слідує моді, приносять раптом лист, складений у застарілому стилі.

Ви для якогось свята замовили віяло, чекаєте з нетерпінням, коли ж його доставлять, а коли в день святкування ви відкриваєте пакунок, то бачите, що малюнок на ньому жахливий.

Посланець приносить подарунок на знак народження маляка або ж від'їзду в далеку дорогу, але взамін нічого не отримує. На знак подяки йому теж обов'язково треба щось подарувати, навіть якщо він приніс якусь дрібничку: кульку чи «молоточок щастя»²⁸. Він же дуже сподівається, що сьогодні щось таки отримає від господарів, а тут — нічого, і посланець повертається додому з пустими руками і чорніший від хмари.

У домі хоч і з'явився зять, але вже пройшло цілих п'ять років, а все ще не з'явилося дитинки. Вже й діти дорослі, час уже, щоб у цьому домі бігали маленькі онуки. Сумно дивитися, як батьки лягли перепочити у самоті. Вже у них такий вік, коли поряд мають повзати онуки.

Жахливо також, коли хтось, прокинувшись, одразу йде приймати ванну.

Дратує також затяжний дощ в останній місяць року, коли в останній день посту ти не можеш дотриматися, коли пропадає молоко в грудях.

23. Те, до чого потроху втрачаєш цікавість

Працю щодня під час посту.

Приготування до чогось, що ще зовсім не скоро прийде.

Тривалі молитви у храмі.

24. Те, з чого сміються люди

Північна сторона будинку.

Людина, яка має репутацію добряка.

Доволі похилого віку дідусь.

Дівчина легкої поведінки.

Нерівний глиняний паркан.

25. Те, що дратує

Коли є якась термінова справа, а тут прийшов гість з довгою розмовою. Звісно, якщо це людина не дуже поважна, то можна їй сказати: «Давайте потім». Проте, якщо це все ж таки людина, якій не можна відмовити, то тоді це по-справжньому дратує.

Коли розтираєш туш, а в тушечницю потрапило волосся або ж камінчик, і чути цей звук.

Коли раптом хтось захворів. Посилаєш за заклинателем, але його, виявляється, немає на місці. Його шукають з усіх сил, потім, нарешті, знаходять, і, коли він приходить до хворого, то так в'яло читає заклинання, що зло бере, мабуть, був до цього в іншого хворого.

Коли не дуже розумна людина починає розмову про все, що завгодно, ще й з огидною посмішкою на обличчі.

Коли чоловік гріє руки біля вогню і при цьому крутить долонями біля жаровні. Ну хіба так можна? О, ця молодь! Лише чоловік похилого віку може дозволити собі такі вольності: покласти ногу на край жаровні та інколи ще й розтирати її під час розмови.

Такий докучливий гість, який, коли до вас приходить, то перше, що він робить, — це змітає пил своїм віялом на тому місці, де збирається сісти. Потім він намагається заправити передню частину свого «мисливського одягу»²⁹ під коліно, замість того, щоб просто розправити обабіч.

Ви, мабуть, думаєте, що таке можуть дозволити собі лише люди низького рангу, але це не так — навіть посадовці високого рангу так себе поведуть. Наприклад, саме так одного разу повів себе третій секретар імператорської канцелярії.

Інколи такі люди, коли нап'ються, то починають теревенити. Потирає рукою борідку, якщо у нього вона є, і пропонує сусідові пригубити чарочку зі словами: «Давай, більше пий!» — а сам уже на ногах не стоїть, та ще й затягує дитячу пісеньку:

«Ой, та в губерньску управу я пішов...».

І так, уявіть собі, поведуться чоловіки вищого рангу.

Заздрять іншим, жаліються на свою долю, вказують, що робити іншим, розпитують про кожну дрібницю у людей, а якщо ті відмовляються розповідати, одразу гніваються; почувши про якусь новину зі сторони, розповідають потім про це скрізь, нібито самі все бачили. Ну чи не потворно це?

Коли щось намагаєшся почути, а тут якраз малеча розплакалася і не перестає.

Коли збирається багато ворон у зграї та й починають каркати без перестану.

Коли собака побачила чоловіка, який потайки пробирається до тебе, і гавкає на нього, що є сили. У такий момент хочеться прибити цю собаку.

Коли, буває, сховаєш когось у такому місці, де він не має права бути, а він засне і хропе що є сили.

Коли прийде до тебе таємничий гість, але в довгому капелюсі, і ось раптом, коли він уже виходить, капелюх чіпляється за щось і починає шелестіти. Намагається пройти крізь штору на виході і чіпляється за неї, перекидає її, а вона ще більше шелестить. От горе, коли штора бамбукова, а її край падає на підлогу. А хіба ж важко пройти через штору нечутно.

Потім дратує мене, коли маленьку легеньку перегородку штовхають з великою силою. Хіба не можна її легенько підняти, тоді вона без жодного скрипу відкриється. Навіть легка розсувна перегородка буде скрипіти, якщо її неправильно відчиняти. Ну чи не зрозуміло?

А як же дратує, коли збираєшся подрімати, уже лягла, і тут над вухом тоненьким своїм голосом раптом запищав комар, до того ж своїми маленькими крильцями він ще й ганяє вітерець. Просто жах!

Також неймовірно дратує скрип екіпажа, в якому їдеш: «Скрип-скрип», навіть коли їдеш не у власній повозці, то починаєш ненавидіти хазяїна екіпажа.

Розповідаєш якусь історію, аж раптом хтось підхоплює розмову і продовжує сам розповідати. Які ж некультурні діти чи то дорослі, які ось так втручаються в розмову.

Коли до тебе одного разу забігли діти, ти з ними порозважалася, дала їм багато цікавих іграшок. Вони до цього звикли, і тепер щоразу біжать до тебе, навіть не питаючи дозволу.

Коли до тебе приходять гість, якого ти зовсім не хочеш бачити, ти намагаєшся зробити вигляд, що спиш, але ж служниці підходять, нахабно будять, дивляться на тебе з докором, мовляв, ну ви бачили таку соню, от тоді справді бере зло.

Коли придворна дама лише вступила на службу, а вже робить вигляд, що все знає, береться повчати інших людей.

Коли коханий чоловік починає тепло відзиватися про своє минуле кохання. Навіть якщо це все в далекому минулому, все одно не дуже приємно, не кажучи вже про те, якщо він розійшовся з попередньою коханою зовсім нещодавно. Ось тоді вже бере злість. Проте, залежно від випадку, бувають різні ситуації.

Коли гість голосно чхає, адже це може дозволити собі лише хазяїн дому.

Блохи також не дають спокою. Під кімоно скачуть так, що, здається, і кімоно піднімається догори.

Та й собаки теж заважають. Особливо коли починають завивати в усій окрузі.

26. Те, що зачіпає серце

Чоловік матері.

У випадку, якщо дитина — дівчинка, то це добре, оскільки вони майже зовсім не перетинаються, проте бідолашний — хлопчик.

Спочатку він поводить як хлопчик, який не вміє відстояти себе, але потім виростає і вправно висловлює свої думки.

27. Те, що навіює сум

Екіпаж, в якому їде один чоловік. Якої він посади? І чому їде один? І про що так замислився?

Тушечниця, у якій не розтерти туш.

28. Чоловік, який повертається на зорі

Чоловік, який повертається на зорі, загубив віяло, залишивши його там, де він спав. Всі починають шукати, хоча ще дуже темно. Люди тільки й повторюють: «Дивно, як дивно». Аж нарешті його знаходять. Та людина розкриває віяло, показує його і йде. Або ж таке ще: чоловік, який повертається від жінки, починає довго зав'язувати капелюха, можна так довго і не возитись.

Розставання на зорі має бути швидким.

А то буває, що чоловік проспить і прокидається, коли вже ранок, та й починає панікувати, як дівчина.

29. Те, від чого тремтить серце

Коли бачиш маленьких горобців.

Коли проїжджаєш повз маленьких діточок, які граються.

Коли спостерігаєш, як дорогоцінне дзеркало вже трохи потемніло.

Бачити, як високоповажний чоловік зупиняється біля будинку і просить служниць щось запитати в мене.

Скупатися, нафарбуватись, одягти кімоно, просякнуте пахощами, — ось щастя, навіть якщо тебе ніхто не бачить.

Серце б'ється і від того, що чекаєш на коханого, навіть від кожного звуку вітру чи дощу серце вже вискакує з грудей.

30. Те, що дуже дороге як пам'ять

Згадка про кохання, яке вже минуло.

Ляльки, якими гралася у дитинстві.

Маленькі клаптики шовку, які випадково знайшла між сторінками книги.

Коли в дощовий день знаходиш лист від коханого, з яким уже не разом.

Засохлі мальви.

Віяло, яким користувалася минулого року.

Ніч із яскравим місяцем.

31. Те, що любо серцю

Малюнок красивої жінки, та ще й з гарно підібраними написаними поряд словами.

Коли краї рукавів кімоно у придворних дам видно з екіпажа, оскільки так багато набилося жінок до повозки. А за екіпажем ще йде цілий почет, погонич вправно веде биків.

Коли пишеш листа на тоненькому папері та ще й тоненьким пензликом.

Коли граєш у кості і тобі часто випадають потрібні числа.

Коли гарно вичорнилися зуби³⁰.

Коли, прокинувшись, робиш ковток води.

Коли на серці дуже сумно, аж раптом до тебе приходять гість, з яким ти не зовсім близько товаришуєш, але він так багато розповідає останніх новин: і про веселе, і про сумне — про різне. Він так ясно і чітко все розповідає, що його хочеться слухати і слухати. І ось на серці в тебе вже стає якось легше, краще...

Коли йдеш до храму, чи то буддійського, чи то синтоїстського, молишся, щоб твоє бажання збулося, а службу в храмі читають розбірливо і чітко — це також дуже приємно.

32. Екіпаж

Екіпаж вельмишановного пана має їхати повільно.

Якщо він занадто швидко їде, то це виглядає зовсім негарно. Коли повозка пролітає дуже швидко, прислуга не встигає роздивитися, хто проїхав. Тоді цікаво думати: хто ж це проїхав?

А от який інтерес, коли екіпаж їде повільно? Тоді вже можна побачити, хто у ньому їде, що зовсім нецікаво.

33. Бики

Найкращий бик — це той, у якого маленький лоб з білою смугою. А також білий живіт, ноги та кінчик хвоста.

34. Коні

Гнідий кінь гарний, коли на ньому багато плям. У вороного коня тіло має бути чорним, а ноги — білими.

35. Погоничі коней

Погонич має бути сильний тілом, у волоссі — сивина, обличчя — червоне, але він повинен мати ще й трохи розуму та кмітливості.

36. Охоронці

Охоронці в палаці мають бути худорлявими і стрункими. І не лише охоронці, а й усі молоді чоловіки.

37. Люблю, коли в маленьких пажів

Люблю, коли в маленьких пажів гарне волосся, коли воно лежить на голові гладенькими пасмами.

Коли такий паж розмовляє з тобою милим голосом — це насправді чудово!

38. Кішки

У кішки лише спина має бути чорною, все інше — лише білого кольору.

39. Проповідник

Проповідник має бути вродливим. Коли постійно дивишся на його обличчя, то швидше опановуєш навчання. Оскільки, коли дивишся навсібіч, то зовсім не запам'ято-

вуєш навчання. Саме тому некрасивий проповідник винний у наших грішках.

Однак не будемо про це. Якби я була трошки молодшою, то написала б про інше, та у моєму віці це вже грішно згідно з буддійським вченням.

«Які ж високі в нього слова, який він сам благочестивий», — кажуть про проповідника, і вже всі поспішають, щоб побачити його, а як на мене, то не варто нікуди спеціально для цього їхати.

40. Раніше, коли придворний

Раніше, коли придворний ішов у відставку, вже не видно було його серед кортежу, та й немає йому там місця. Проте зараз все змінилось. Зараз же куродо п'ятого рангу, які пішли начебто у відставку, все одно продовжують працювати. Але ж відчуття вже не ті, їм здається, що вони вже не потрібні. Їм, звісно, нудно, а тому вони ходять до храмів, і ось вже не можуть покинути цю звичку. Він сидить у храмі навіть у літній спекотний день. Нижнє кімоно у нього дуже яскравого кольору, а штани такі довгі, що він навіть наступає на них, коли ходить. У деякого з них на шапках ебоші³¹ є навіть напис «День віддалення»³². У цей день краще не виходити зі свого дому, але він вважає, що заради такої благочестивої справи можна. Розмовляючи з проповідником, він зиркає очима туди-сюди, у поле зору потрапляє екіпаж з дамами; потім він підходить до знайомого, починає з ним бесіду, розповідає цікаві новини, сміється, прикриваючись віялом, засуджує щойно прибулий екіпаж, тощо. За цим усім і проходить служба, яку він навіть і не почув. Але ж то не страшно. Він же так багато разів чув ті проповіді, що там нового скажуть, — нічого.

Інші ж чиновники, окрім куродо п'ятого рангу, також тримаються не на вищому рівні. Наприклад, можуть з'явитися після того, як служба вже почалася. Тоді, коли проповідник займає своє місце, вони тільки під'їжджають у своєму екіпажі. Вони ще занадто молоді, але дуже вишукані: один одягнений у вбрання з шовку, що тонше від крила цикади, й у штани, а під ними — тоненьке шовкове спіднє; другий молодик — у «мисливській одежі». Їх небагато — четверо, й стільки ж слуг, вони штовхаються, хочуть сісти якомога ближче до проповідника. Проповідник дуже радіє з цього, з усіх сил намагається прочитати

молитви якнайкраще, а хлопці, не дочекавшись кінця служби, поспішають першими залишити храм, от тільки всі як один поглядають на екіпаж, який привіз дам. Ох, і про що вони цієї миті між собою розмовляють?

— А хто вона?

— А хто ось та красуня? — розмовляють між собою молоді хлопці.

— А зараз читали проповідь.

— А зараз читають «Вісім повчань»³³ — пояснюють одне одному світські люди.

Ось так і проходить час служби. Проте я не засуджую тих дам, які не слухають проповіді. Адже, буває, і найнижчого рангу дівчина заслуховується словами проповідника. Та й узагалі раніше не було такого, що придворні дами мали бути присутніми на кожній службі. А якщо вже і збиралися вони, то тоді вже гарно фарбувались і вдягались.

От якби до сьогоднішнього дня дожили наші предки, вони б точно нас посварили.

41. У храмі Ботхи

Коли я одного разу на деякий час усамітнілась у храмі Ботхи, щоб помолитися, прийшов чоловік з палацу і передав:

— Повертайтеся швидше. Без вас дуже сумно.

Тоді у відповідь я написала на квітці лотоса:

*Не кличте мене,
Не покину
Я лотоса квітку в росі!
Не варто мені повертатись
В оманливий світ суєти!*

Ці слова так запали в мою душу, що мені захотілося залишитися тут, в цьому храмі, назавжди. Я навіть зовсім забула і про свою родину, і про своїх близьких, які так чекали на мене.

42. Місце Шіракава

Заміський дім Шіракава належить тайшю³⁴ Нарітокі, що мешкає на проспекті Ічідзьо. Тут влаштували великий прийом, на якому мали читати «Вісім повчань». До заміського маєтку прагнули потрапити найвищі чиновники країни. «Якщо приїдете пізно, то не зможете поруч залишити екіпаж», — попередили мене, а тому я поквапилася туди з першими краплями

роси. І справді, вже дуже скоро не залишилося жодного вільного місця. Екіпажі стояли один за одним. А почути щось можна було лише в перших трьох рядах. Наближалася середина червня, а тому надворі було дуже спекотно. Мабуть, лише той, хто сидів біля ставка, міг бачити лотоси і хоча б трохи відчувати прохолоду. Усі вищі чиновники були присутні на цьому заході, за винятком, мабуть, лише Правого та Лівого міністрів. Вони були одягнені в одяг із тоненького шовку; який навіть просвічувався і був зісподу кольору блідої лазурі. Чоловіки більш літнього віку були одягнені у синюваті штани поверх білих — виглядало дуже прохолодно. Але державний радник був одягнений, як молодий хлопець, що зовсім не відповідало рівню події, бо одразу викликало відповідну реакцію у решти гостей. Усі штори були підняті, поважні гості сиділи посеред зали. Молоді ж хлопці ходили по веранді в красивих каптанах або ж «мисливській одежі» — на це приємно було подивитися. Коли ж сонце вже стояло в zenіті, з'явився Самі-но чюдзьо, так називали тоді канцлера Мітака. Він був одягнений у яскравих кольорів одяг: ліловий каптан, штани з візерунком, спідні білого кольору. Здається, він все ж таки був одягнений занадто тепло для цієї пори, проте дуже красиво. Віяло у нього було з червоного паперу, а планки віяла сяяли різними кольорами, і коли ним змахували, здавалося, ніби квітне гвоздика. Поки проповідник не зайняв свого місця, внесли підношення Будді, правда, не знаю, яке саме. А от чюнагон³⁵ Йошічіка був дуже гарний, виглядав набагато краще, ніж зазвичай. Усі намагались одягнутися якомога строкатіше, яскравіше, однак лише в чюнагона не виглядав жодний край спіднього. Він лише поглядав у бік з екіпажами дам та все посилав прислугу щось передати від його імені. І це, звісно, всі помітили і дивилися з великою цікавістю. Для екіпажів, що прибули вже пізніше, не знайшлося місця, а тому вони зупинилися біля ставка.

Чюнагон запитав у Санекати: «Хто з твоїх людей найкраще зуміє передати моє привітання? Приведи його сюди». Кого привів Санеката до чюнагона, я не знаю, і що саме він передав у своєму привітанні, я також не знаю, лише люди, які сиділи поруч, могли щось собі пофантазувати, а я взагалі нічого не почула. Слуга ж пішов геть із таким серйозним виглядом, що всі розсміялися. Згодом він зупинився біля одного з екіпажів і почав щось говорити. Потім довго чекав на відповідь.

— Мабуть, дама складає своє послання у віршах, — сказав чюнагон пану Санекаті. — Допоможіть мені теж скласти вірш у відповідь.

Усі з великим нетерпінням чекали, коли ж повернеться слуга, навіть найстарші з чиновників дивились у бік екіпажа дами. Та й увесь натовп також дивився в той бік. Мабуть, дама вже дала відповідь, оскільки слуга зробив декілька кроків уперед, та потім вона знову покликала його своїм віялом. Певно, захотіла щось виправити у вірші, проте вона так довго складала його, що краще вже залишила б так, як є. Не встиг слуга повернутися, як посипались: «Ну як?», «Ну що?». Чюнагон швидко покликав слугу і почав його розпитувати. Слуга намагався чітко відповідати, але Санмі-но чюдзью перебив його: «Давай коротше, не вибирай слова — так лише зіб'єшся!». На що я потім почула від слуги: «Та тут хоч і помилишся, все одно зміст один і той самий». То-дайнагону³⁶ більш за все було цікаво, що ж там відбувається: «Ну, що ж вона відповіла?»

— Сказала, що «пряме дерево неможливо зігнути», — відповів чюнагон.

Ох і розсміявся тоді дайнагон, і всі інші слідом за ним, але ж цей сміх міг донестися і до дами. Чюнагон почав допитувати слугу:

— А що ж вона відповіла до того, як виправила послання?

— Вона дуже довго нічого не говорила. Тоді я запитав: «То що, ви не дасте жодної відповіді?» І коли я збирався вже йти назад, вона мене зупинила.

— А чий то був екіпаж? Ти побачив?

Однак тим часом проповідник уже зайняв своє місце, і запанувала тиша. Усі враз притихли і навіть не помітили, як зник екіпаж дами. Фіранки в екіпажі були зовсім нові, ніби їх сьогодні почепили. Дама була одягнена в кімоно з фіолетового шовку, поверх якого було ще одне — прозоре, легке. А ззаду екіпажа виглядав ще і шлейф з гарним візерунком.

— Хто ж вона така? Яку ж відповідь вона послала? — запитували всі навкруги.

А мені дуже сподобалось, як вона відповіла.

Ранкову службу вів Сейхан³⁷. Який же гарний він був! Мені цього дня було дуже спекотно, до того ж повертатися треба було раніше, тому я подумала собі: «Трохи ще послухаю та й повернусь», — але, на жаль, людей приїхало так ба-

гато, що мій екіпаж був затиснутий з усіх боків, так що неможливо було зрушити з місця. Тож я вирішила, що поїду одразу, як закінчиться служба, і попросила передати це екіпажам, що перегороджували мені шлях. Володарі екіпажів зраділи, оскільки їм можна буде наблизитися до проповідника. Погоничі почали метушитися та кричати: «Давай скоріше!»

— Ну яка безсоромна! — казали при цьому високоповажні люди, дехто з них жартував або ж сміявся з мене.

Проте я робила вигляд, ніби не чую всього цього, і спокійно продовжувала рухатись. А тут ще й чюнагон крикнув услід:

— Дама вирішила нас покинути? Що ж, правильно зробила!

Однак який же він був прекрасний цієї миті. Я навіть не розчула повністю його слів, оскільки, мабуть, від спеки запаморочилося в моїй голові. А тому вже після того, як я виїхала за ворота, відправила йому з посланцем наступні слова: «Ви теж, напевно, входите до числа п'яти тисяч благочестивих»³⁸. І вже згодом повернулася додому.

Протягом усіх днів «Восьми повчань», з першого до останнього, у дворі стояв екіпаж однієї дами, проте жодного разу ніхто не бачив, щоб хтось виходив з нього. Отаке! Екіпаж стояв без руху, ніби намальований. Це було дуже цікаво, незвично і прекрасно. А головне, усім хотілося знати, що ж це за дама, яка приїхала в цьому екіпажі. Саме тоді то-дайнагон приснув:

— О, та там точно якась потвора сидить, а не дама!

Усі тоді дуже сміялись.

А вже в двадцятих числах того ж місяця чюнагон Йошічіка прийняв чернечий постриг, — ось така сумна подія. Коли на сакурі облітають квіти — це звичайна річ у нашому тлінному світі.

Але ж чюнагон був таким молодим, у такому віці, «коли квітка ще тільки чекає своєї роси на пелюстках...».

43. У липні стоїть нестерпна спека

Оскільки в липні стоїть нестерпна спека, то в палаці повсюди відчинені вікна. Само собою, що спекотно вдень, але ж і вночі так само жарко. Буває, прокинешся, а в небі світить такий яскравий місяць, і ти дивишся на нього, навіть з ліжка не встаєш. Звісно, гарна також і ніч без місяця. А красу місяця перед світанком навіть не можна описати словами.

Дуже приємно, коли на підлозі послані нові циновки біля самої веранди. Але не варто вішати церемоніальну завісу в глибині кімнати, її місце ближче до вікон, якщо ж ні — то якось тривожно стає на душі. Коханий вже, мабуть, пішов, а дама ще досинає. Вона накрилася з головою одягом світло-лілового кольору з темною підкладкою. Колір, здається, вже трохи вицвів, чи не так? Або це він так виблискує. Дама одягнена у нижнє кімоно кольору амбри та в рожеві штани. Пояс ще не зав'язала — його кінці звисають з-під подолу. А її волосся лежить, наче хвилі, одразу можна зрозуміти, яке воно довге-довге.

А ось чоловік, який повертається додому в ранковому тумані після зустрічі з коханою. Він у штанях з лілового шовку, зверху — «мисливський одяг». Під світлим кімоно — червоне спіднє. Одяг змочений росою, а тому шовк став важким і звисає донизу. Волосся в нього розтріпане, а тому чоловік насунув на чоло чорну, як вороняче крило, шапку. Він поспішає якомога швидше написати коханій вірша, допоки не зникла роса з квітів. «На молодих пагонах коноплі...» — наспівує він. І раптом бачить відчинене вікно, підходить ближче і думає, що так само, як і він, звідси тільки-но пішов чоловік і так само зараз повертається до себе додому, змочений ранковою росою. Чоловік бачить, що на подушці лежить віяло красивого пурпурового кольору. А на підлозі біля завіси розкидано папір Мічіноку³⁹ світло-рожевого кольору. Зрештою дама помічає чоловіка. Не те щоб вона його соромилась, але не хоче показувати себе сонну...

— Відпочиваєте після розставання? — запитує чоловік, перегнувшись через нижню перегородку.

— Ні, сумую за тим, хто пішов раніше, ніж висохла роса, — відповідає жінка.

Можливо, і не варто було писати про такі прості речі, проте таким милим був діалог тих чоловіка і жінки.

Тут чоловік нахиляється ще нижче і намагається дістати своїм віялом віяло жінки. Вона ж лякається і ховається в глибині кімнати. Чоловік бере її віяло і каже:

— Яка ви холодна.

Але вже настає день, чути голоси слуг... Ще за мить до цього чоловік думав про те, як встигнути написати послання коханій, і йому стає совісно...

А ось інший чоловік, який щойно покинув ложе коханої, не забув про неї і відправив листа. Ось уже посильний стоїть у кімнаті дами, але не віддає їй листа, тому що вона не одна. Тоді чоловік покидає спальню дами і посміхається лише від однієї думки, що з його коханою могло трапитися те ж саме.

44. Квіти на деревах

Сливі личать всі відтінки червоного: від темного до блідого. Сакура гарна, коли у неї великі пелюстки і тоненькі гілочки.

Гліцинія найкраща, коли з неї звисають довгі грона квітів.

Дейція теж цікаво квітне: здається, що в її тіні ховається зозуля. Десь у квітні чи на початку травня ця квітка особливо гарно виглядає на фоні зеленої трави і зовсім не поступається квіту сакури. Здається, ніби всередині цієї квіточки знаходиться жовтенька перлінка; гарна вона і під вранішнім дощем.

Квіти ж груші чомусь зовсім не люблять, ніколи не прикріплюють до них листа. Квіти ці нагадують некрасиву дівчину, без кольору. Проте в Китаї цій квітці присвячували вірші, адже і справді, якщо добре придивитися, то можна побачити ледь помітний рожевий відтінок. Навіть існує повір'я, що коли Ян Гуй-фей⁴⁰ зустрілася з посланцем імператора Китаю, той порівняв її прекрасне обличчя, яке було все в сльозах, із квітом груші після дощу. Значить, ця квітка вважалась ідеальною.

Квіти павлонії фіолетового кольору дуже гарні, хоч листя на гілках дуже широке. Проте не можна порівнювати павлонію зі звичайними деревами. Лише на гілці павлонії знаходиться притулок фенікс. Також з її гілок роблять прекрасні цитри, з яких потім ллється чудовий звук. Тож не знайти слів похвали цьому дереву.

Є ще одне дерево — ясенець, воно зовсім непримітне, виглядає так, ніби зморщилося від спеки, проте квіти його чудові і розквітають завжди п'ятого дня п'ятого місяця року.

45. Ставкі

Ставок Кацумата. Ставок Іваре. Яка краса!

А ставок Ніено був такий гарний, коли я їхала до храму Хацусе і бачила, як птахи почали підніматися з поверхні води до неба.

Ставок Мідзунаші — «Без води».

— Цікаво, чому він отримав таку назву? — спитала я.

— Це тому, що навіть у травні, коли весь місяць іде дощ, там зовсім немає води. А ось у спекотний весняний день, коли ніде немає води, там чомусь її повно, — пояснили мені.

Однак, почувши це, я заперечила:

— Чому ж тоді його так називають? Це неправильно, адже в ньому хоча б іноді, але вода все ж таки буває!

За давньою легендою, у ставку Сарусава колись втопилась дівчина-красуня. Навіть Хітомаро⁴¹ присвятив цій події свій вірш «Скуйовджене волосся».

А ще є ставок Омае — «Підношення богам». Цікаво, чому люди його так назвали?..

Ставок Каґамі — «Дзеркало».

Ставок Саяма — чудова назва, одразу згадуєш пісню: «Водяна трава мікурі⁴² на ставку Саяма».

Ставок Коїнума — «Поки не кохав».

Ставок Масуда.

46. Свята́

Немає кращого свята, ніж свято на п'ятий день п'ятого місяця. У повітрі можна вловити аромати ірису і полину. Кожен намагається прикрасити свій дах якомога краще. У цей день небо зазвичай у хмарах. В опочивальню імператриці принесли лікарські шари кусудамі⁴³, які підвішують по обидві сторони постелі. Там ще з дев'ятого дня дев'ятого місяця висіли хризантеми, які були зав'язані в шовковому мішечку. Замість них повісили кулі. Вони мають висіти до наступного свята хризантем, проте з них часто витягують по ниточці, а тому ці кулі зазвичай розтріпуються і можуть не дочекатися наступного року.

Уже накривають обід для імператриці.

Молоді дами прив'язують до свого одягу стебельця ірису, навіть корінці, а в зачіску встромляють квіти. Не скажу, що це надзвичайно, проте дуже красиво. Сакура також квітне щороку, але ж не можна сказати, що всі втомилася милуватися нею. Молоденькі дівчата ходять по вулиці, причепивши до своїх рукавів квітучі гілочки, порівнюють власне вбрання із вбранням інших, мовляв: «Мое не гірше!». Але ось прикро — хлопці бігають і зривають ці прикраси: отоді вже вони наплачуться. Цікаво за таким спостерігати. Як гарно, коли лілові квіти загорнуті в рожевий папір, або ж листя ірису у зелений папір.

Або коли біле коріння ірису перев'язують білим папером. Якщо ж хтось у свій лист вклав довгий корінь ірису, то це викликає дуже теплі почуття. І тоді дами починають радитися, як же краще відповісти на такий лист. Якщо дамі вдалося відправити лист у відповідь чи доньці, чи дружині якоїсь видатної особи, то вона буде ходити щасливою цілий день.

А як гарно ввечері співає соловей!

47. Деревя

Багряник, сосна, верба — прекрасні дерева.

І тасоба-но кі⁴⁴ — «дерево на краю поля», назва якого, можливо, і не дуже гарна, але коли воно відцвітає, і квіт остипається, дерево набуває красивого зеленого кольору, а довкіл ніякої зелені ще немає, потім раптово, коли все навкруги залишається ще зеленим, воно стає червоного кольору — оце справжня краса!

Дерево маюмі⁴⁵ звичайне, але прикро мені, що його називають деревом-паразитом.

Дерево сакакі⁴⁶ взагалі священне, адже саме його використовують для храмових свят. У світі так багато дерев, а обрали лише його, лише воно може зустрітися з богами, — хіба не цікаво?

Камфорове дерево зазвичай не росте поруч з іншими деревами, і якщо про це подумати, якось не до душі це дерево. Але є ще інша історія, нібито це дерево нагадує закоханого: як у цього дерева тисячі гілок, так і у закоханого тисячі думок про кохану. Цікаво, хто перший порахував, скільки гілочок на цьому дереві?

Кипарис не росте там, де живуть люди, але саме ним прикрашають палаци. У травні кипарис ніби копіює голос дощу, — як гарно.

Туя — невеличке дерево. Навіть на молодому листі кінчики червоні, все воно повернуте в один бік, а квіточки заохлі, схожі на шкаралупу цикади.

Дерево асунаро⁴⁷ у нас не росте, лише ті паломники, які побували на «Священній горі», знають це дерево. Вони несуть його в руках, проте мені воно не подобається, навіть торкатися не хочеться. Але чому ж так назвали це дерево — «Завтра будеш!», і чому завтра? Це ж пусті обіцянки. Ой, мабуть, я занадто допитлива...

Дерево «мишачі колобки»⁴⁸, — його не можна порівнювати з іншими звичайними деревами, адже, навіть судячи з самої назви, воно має бути дуже маленьким. І справді, листя у нього малесеньке.

Також гарні дерева: ясенка, гірський померанець та гірська груша.

Дерево шії⁴⁹ — вічнозелене дерево. У світі багато вічнозелених дерев, але завжди, коли треба навести приклад, згадують чомусь саме його.

Білий дуб — дерево, яке ховається глибоко в горах, його можна побачити, лише коли ним фарбують одягу для сановників другого чи третього рангів. Тому і не можна сказати, наскільки він прекрасний та могутній. Але кажуть люди, що він такий білий, неначе стоїть увесь в снігу. Дивлячись на нього, одразу мимоволі згадуєш Сусано О-но мікото⁵⁰, коли він подорожував до країни Ідзу, або ж вірші Хітомаро.

Завжди, коли почуєш від когось про щось прекрасне, то вже не можеш про це забути — хоч то трави чи дерева, птахи чи мурахи.

Дерево юдзуріха⁵¹ з зеленим глянцеvim листям і червонуватими живцями — дещо дивне, але також гарне. У звичайний день це дерево зовсім не помічають, проте перед Новим роком його завжди використовують. На нього кладуть підношення для померлих, а на другий день Нового року кладуть біля тієї їжі, яка має допомогти укріпити зуби, щоб довго жити. Навіть була складена пісня:

*Я забуду тебе лише тоді,
Коли листя юдзуріха стане червоним...*

Гарне дерево дуб, воно священне. Вважається, що саме в ньому живе бог-хранитель усіх дерев. Цікаво, що і начальників варту теж називають кашівагі — «дубами».

Пальма не дуже гарне дерево, проте вона — в китайському стилі, а тому поблизу бідних домівок її не побачиш.

48. Птахи

Папуга, хоч птах і чужоземний, але мені дуже подобається. Соловей. Бекас. Міякодорі⁵² — «столична пташка». Чиж. Мухоловка.

Красиво співає кулик, коли кличе свою подружку.

Очеретянка, яка буває різних видів, теж гарна пташка.
Недолік її в тому, що вона не співає вночі.

Солов'я прославляють у поезії.

Гарний і писк курчати.

Красиві морські птахи.

Гірський фазан, коли плаче за своєю подругою, кажуть, може заспокоїтися, лише якщо побачить своє відображення в дзеркалі.

Журавель має зухвалий вигляд, але його спів, що лунає аж у піднебесі, — чудовий. Горобець із червоним ротиком. Самець чорноголового дубоноса. Пташка-майстриня.

Чапля зовсім негарна на вигляд. І очі в неї злі, і, взагалі, немає в ній нічого привабливого, але ж у пісні сказано, що «у лісах Юругі ніхто не залишається самотнім, навіть чапля шукає подругу...».

Також хвилюють моє серце качки-мандаринки. Вони такі милі, особливо коли одна одній струшують іній з крил.

Сумно стає, коли здалеку долинає раптом крик диких гусей.
Гарний також лелека.

49. Те, що витончено прекрасне

Коли хтось одягнений у білу накидку, а під нею — блідо-лілове кімоно.

Сироп із солодкої лози з дрібно нарізаним льодом у новій металевій чашці.

Сливовий квіт під снігом.

Коли малеча їсть полуницю.

Чотки з кришталю.

50. Комахи

Цвіркун, мармуровий цвіркун, «комаха-ткач», коник, метелик, «комаха — бита шкаралупа», світляк, — ось що красиво.

Міномуші — «комаха в солом'яному плащі» нагадує мені дуже сумну історію: її батько був чортом, а тому мати налякана тим, що її дитина теж буде страшною потворою, закутала її в солом'яне лахміття і сказала: «Я обов'язково повернусь, коли повіє осінній вітер. Почекай мене тут», — а сама втекла. Проте комаха не знає про це і кожного восьмого місяця року, коли налітає осінній вітер, жалібно кличе свою матір: «Чі-чі!». Ну хіба не шкода її?

Цикади.

Шкода мені також жука нукадзукі — «жука-уклінника»⁵³.

У його маленькому серці таїться велика любов до Будди, а тому він завжди, коли йде, кланяється. Якщо десь у темному місці раптом почуєте постукування, це він — «жук-уклінник».

А ось муха викликає в мене найнеприємніші почуття. Огидна комаха. Вона повзає по тобі, сідає своїми мокрими лапками на обличчя. А трапляється, що й людині дають таке саме ім'я — Хае (муха), тоді все своє життя вона буде страждати від цього.

До чого ж милі літні комахи! Буває, вночі запалиш світло, читаєш, аж раптом залетить метелик і літає перед очима, — ну хіба не чудово!

Мурахи не дуже красиві комахи, проте такі легкі, що навіть здатні бігати по воді. Цікаво за ними спостерігати!

51. У липні, коли віє вітер

У липні трапляються дні, коли йде сильний дощ, віє вітер, стає прохолодно — одразу забуваєш про віяло...

Але тоді так приємно подрімати вдень, накрившись власним кімоно, яке ще зберігає легенький запах поту.

52. Негармонійні речі

Людина з поганим волоссям, одягнена в кімоно з білим візерунком.

Коли щось написано поганим почерком на червоному папері.

Сніг на убогій хатині. Проте ще гірше, коли до неї потрапляє місячне світло.

У ніч, коли яскраво світить місяць, видно повозку без даху, а в ній упряжений бик чудового карамельного кольору.

Коли зустрічаєш літню жінку з великим животом, яка при цьому ще й важко дихає.

Або коли вже немолода жінка взяла собі молоденького чоловіка, — це і так огидно. Більше того, вона ще й жаліється, що він зраджує її з молодницею, ревнує його....

Або ще таке, коли старий з бородою гризе жолуді.

Стара без зубів їсть сливу і кривиться від їхньої кислоти.

Коли жінка з найнижчих верств начепила на себе багрянні шаровари, — і таке останнім часом можна часто побачити.

Начальник варти здійснює нічний обхід. Навіть «мисливський одяг» виглядає на ньому смішно.

Але тут — ще краще — такий помітний червоний одяг гвардійського начальника! Як побачать, що він ходить біля жіночих опочивалень, зненавидять його.

— А чи немає у вас незваних гостей? — задає він звичне питання.

А потім зайде до опочивальні та ще й повісить на завісу свої штани, просочені ароматом благовонних паличок. Куди це годиться!

Шкода, що молоді гарні хлопці зі знатних родин мусять іти на таку службу.

53. У палаці

Одного разу в палаці зібралось дуже багато дам. Ми всім дошкуляли запитаннями.

Слуги дуже гарні на вигляд. Молоді пажі несли панський одяг, який був загорнений у красиву матерію.

Несли також луки і стріли, і щити...

— Чиї це? — питали ми.

Хтось відповідав:

— Того-то і того-то! — Ох і гарно він навчений!

А дехто казав розгублено:

— Не знаю...

Траплялося й так, що слуга взагалі проходив мимо, нічого не сказавши. Яким огидним від цього було враження!

54. У місячну ніч

Негарно, коли місячної ночі проїжджає порожній екіпаж. Коли в гарного чоловіка негарна жінка.

Коли вже літній чоловік з бородою забавляє маленьку дитину.

55. Служба при дворі

Служба при дворі — чудова справа. Для жінки нижніх верств немає нічого кращого. Проте ця справа цілком підходить і для шляхетних дам. Найкраще годяться на таку посаду гарненькі дами у красивому вбранні. Проте доросліші дами знають, як себе поводити, а тому, коли на них дивишся, то очі відпочивають. На мій погляд, для цієї справи слід від-

бирати найгарніших дам, які відповідально ставляться до своєї роботи, і одягати їх у красиве вбрання. Нехай вони носять довгі шлейфи та накидки.

56. Чоловіків має супроводжувати ескорт

Чоловіків має супроводжувати ескорт. Якщо у найгарнішого чоловіка немає почту, одразу складається враження, що чогось не вистачає. Посада міністерського секретаря зовсім, здавалося б, непогана, проте прикро, що шлейф у секретарів занадто короткий, а тому мати почту їм не дозволяється.

57. Одного разу...

Одного разу То-но бен стояв біля західної стіни канцелярії і дуже довго розмовляв з якоюсь придворною дамою. Тоді я вийшла надвір і запитала в нього:

— Хто це така?

— Бен-но найші, — відповів він.

— Як довго ви з нею спілкувались! А якби вас, як минулого разу, побачив старший секретар, вона б знову втекла кудись?

Тоді він розсміявся..

— Звідки ви про це знаєте? Я якраз сварив її за те.

То-но бен зовсім не намагається здивувати когось своїм вбранням або ж гумором, завжди тримається просто, невимушено. Усі думають, що він абсолютно звичайний чоловік, та я колись сказала імператриці:

— Він незвичайна людина.

Проте імператриця і сама це знає. Одного разу То-но бен сказав:

— Жінка робить макіяж для того, хто її обожнює. Чоловік здатен віддати своє життя заради людини, яка зрозуміє його.

Ми зрозуміли одне одного і пообіцяли одне одному, що будемо товаришувати і ніщо нам у цьому не завадить, як «білій вербі на річці Адо»⁵⁴. Проте молоді дами зло жартували над чоловіком:

— Він зовсім не вміє триматися на людях. Ані вірша продекламувати, ані сутру зачитати. Нудний і квіт.

— Мені все одно, які в жінки брови й очі, хай навіть буде широкий лоб, а ніс приплюснутий, аби тільки в неї ротик

був маленький, кругленьке підборіддя і шия красива, а ще, щоб голосок був приємний.

От після того і побільшало у чоловіка недругів: усі жінки з гострим підборіддям та неприємним голосом навіть капості імператриці про То-но бена розповідали.

То-но бен завжди підтримував зв'язок з імператрицею через мене, а коли мене не було в палаці, то навіть писав листи або ж сам до мене навідувався.

— Раптом ви запізнитесь, тоді передайте імператриці, що То-но бен сказав те-то й те-то.

— Але ж у палаці є безліч людей, які могли б передати ваше повідомлення, — сказала я. А потім ще й додала: «Найкраще для людини — це користуватися всім, що вона має».

— Такий уже в мене характер. Ну вже який є.

— Проте в народі говорять: «Не соромтеся себе переборювати», — заперечила я йому вслід.

— А ще в народі говорять, що ми з вами добрі приятелі. Чому ж ви так мене соромитеся? Покажіть мені своє обличчя.

— Ні, не можу. У мене зовсім не миле личко. А ви раніше говорили, що зовсім не любите таких жінок.

— Ну що ж, можливо, і справді ви мені не сподобалися б. Тоді краще не треба показувати мені свого обличчя.

І з тих пір, навіть коли в нього була можливість подивитися на мене, То-но бен сам закривав своє обличчя.

Був кінець березня, зимовий одяг уже став занадто важким, а тому всі змінили його на більш легке літнє вбрання, а нічна варта взагалі навіть спіднього не одягала.

Одного разу ми з Шікібу-но омото спали до самого ранку, аж поки нас не розбудило рипіння дверей: до нашої опочивальні зайшов сам імператор з імператрицею. Вони так розсміялися, коли побачили нас таких спантеличених. Ми лише встигли надіти накидки, навіть не могли встати з ліжка, решта одягу лежала на підлозі. Наше волосся було розпатлане. Імператриця та імператор дивилися на варту біля палацу. Начальники варті прийшли до наших опочивалень і почали щось розповідати, навіть не знаючи, хто ще є у нас в гостях, а імператор, посміхаючись, наказав не говорити, що він також тут присутній. Потім імператор сказав: «Пішли за мною», на що ми одразу відповіли: «Але ж нам тоді обов'язково треба набілити обличчя...».

Згодом, коли імператор з імператрицею вже повернулися до своєї частини палацу, ми з Шкібу-но омото говорили про те, як це було прекрасно — побачити господарів. Раптом помітили, що бамбукова штора південних дверей трохи відхилена. Спочатку ми подумали, що то Норітака, і продовжували собі розмовляти, проте обличчя чоловіка висунулося ще більше, він посміхався і дивився на нас. І це був не Норітака. Який жах! Ми закричали і, сміючись, сховалися, щоб не показувати свої обличчя. Але було вже пізно, чоловік побачив моє обличчя. І це був То-но бен. Як прикро, адже я обіцяла не показувати йому свого обличчя. От дівчина, яка сиділа поруч зі мною, була спиною до південних дверей, а тому він не встиг її побачити. Тоді То-но бен підійшов до нас:

— Я і не хотів дивитися на вас, але побачив.

— Ми думали, що це Норітака, тому зовсім не ховались, а це ви. Як же так? Казали, що не будете дивитись, і подивилися...

— Мені сказали, що обличчя жінки найпрекрасніше з самого ранку, коли вона щойно прокинулася, ось я і був тут поруч, щоб подивитися на обличчя однієї дами. Та оскільки вже був поруч із палацом, то й ваше обличчя захотілося побачити. Я спостерігав за вами, ще коли імператор був тут, — пояснив То-но бен.

З тих пір То-но бен став дуже часто до мене навідуватись.

58. Вечірня перекличка в палаці

Дуже цікаво спостерігати за перекличкою в палаці, оскільки називають кожного по імені, хто завтра буде прислуговувати в палаці імператорові. Чути тупіт, і ми, коли знаходимось у східній галереї біля імператриці, дуже часто прислухаємося. Наприклад, коли чуєш голос знайомої тобі людини, то серце в грудях наче стискається. А інколи почувеш ім'я незнайомця, і потім думаєш про нього весь час.

Цікаво, коли дами оцінюють, як той чи інший вимовляє своє ім'я: «О, цей дуже гарно!» або «Ні, цей жахливо!».

Ну от, перекличка завершена. Сторожа вибігає з вартівні.

Потім уже поважно йде куродо. Він виходить на північно-східну балюстраду і, повернувшись до імператора, стає на коліна, голосно запитує у варті, чи присутній такий-то і такий-то.

Хтось відповідає тоненьким голосом, хтось, навпаки, дуже голосно, є ті, хто не з'явився, тому начальник варти попереджає про це. Тоді куродо питає: «Чому не з'явився?» Почувши пояснення, куродо йде.

Проте є один куродо на ім'я Масахіро. Якось друзі сказали йому, що він зовсім не слухає начальників варти, тоді він розсердився і з того часу кричить на кожного начальника варти, але всі вони лише сміються з нього.

Одного разу Масахіро поклав своє взуття на кухні, там, де ставлять підноси з їжею для імператора. От тоді піднявся гвалт. Але служниці пожаліли його і запитали: «Чиє ж це взуття?» На що Масахіро зізнався сам: «Ой, це мої брудні черевики». Ох і підняли його на сміх тоді.

59. Коли молодий чоловік з гарної родини...

Зовсім гидко, коли молодий чоловік з гарної родини вимовляє ім'я простої жінки, нібито він її добре знає. Навіть якщо він дуже добре знає її ім'я, все одно треба зробити вигляд, ніби він його не пам'ятає.

Вночі ж ходити до опочивалень придворних дам — погана справа, проте, коли йдеш до служниці з господарського відомства, яка живе за межами палацу, краще взяти з собою якогось слугу, щоб він її покликав. Небезпечно кликати самому, оскільки його можуть упізнати з голосу. Проте якщо це служниця найнижчого рангу, можна кликати й самому.

60. Коли у молодика або в маленької дитини...

Дуже добре, коли у молодика або в маленької дитини пухленькі щічки.

Також повнота підходить губернаторам провінцій, вищим чинам, оскільки так вони здаються поважнішими.

61. Якщо погонич бика...

Якщо погонич бика має брудний одяг і йде позаду екіпажа, у цьому нічого поганого немає, але якщо він іде попереду і всі на нього дивляться, то немає нічого гіршого.

Якщо людина навіть не найвищого рангу кудись їде, то вона також не піде поруч зі слугами, а поїде в екіпажі, нехай і трохи старому.

Бик біжить так швидко, що погонич натягує повіддя.

Чоловік же цей дуже стрункий. Штани його пофарбовані у два кольори, темніший — внизу.

Зачіска... Проте це не так важливо.

Одяг червоного або жовтого кольору.

Який же він гарний, коли швидко проїжджає повз храм.

62. Коли я проїжджала повз будинок одного вельможі...

Коли я проїжджала повз будинок одного вельможі, то побачила хлопчика років десяти. Волосся в нього було гарне, хоч і трохи задовге. Поруч із ним був також хлопчик років п'яти, волоссячко якого кучерявилось, а його щічки були рожевими та повненькими. Вони грались із луком. Мені захотілося зупинити екіпаж, обійняти їх та всадовити до себе.

63. Зазирнувши до внутрішніх воріт...

Одного дня я їхала повз якийсь будинок і побачила, що ворота до внутрішнього двору відчинені. Там стояв екіпаж із кузовом, зробленим із листя пальми. Пурпурні завіси всередині були дивної якості. Просто прекрасний екіпаж. По двору бігали чиновники п'ятого та шостого рангів. Шлейфи їхнього церемоніального одягу були заткнуті за пояс. У руках вони тримали віяла і зовсім ще чисті таблиці. Охоронці також були при параді і за спинами тримали сагайдаки. Потім до них вийшла дуже гарно вдягнута служниця і запитала:

— Чи тут люди такого-то хазяїна?

На це варто було подивитися.

64. Водоспади

Водоспад Отонаші — «Беззвучний». Дуже красивий.

Водоспад Фуру відомий тим, що його колись відвідав імператор, який відрікся від престолу.

Водоспад Начі знаходиться в Кумано, і вже через це його вигляд пронизує до глибини душі.

Водоспад Тодорокі — «Той, що гримить», справді чарує своїм гурчанням.

65. Мости

Міст Асамудзу — «Мілка вода».

Міст Наґара — «Довга ручка».

Міст Амахіко — «Луна».

Міст Хамана.

Міст Хітоцу — «Єдиний».

Татакі-но хаші — «Міст, що торохтить».

Окава-но хаші — «Міст через річку».

Касагаї-но хаші — «Сорочачий міст».

Ямасуге-но хаші — «Міст гірської лінії». Усі ці назви мостів дуже цікаві.

Міст Утатане — «Дрімотний міст».

66. Села

Село Асака — «Схил зустрічей».

Село Нагаме — «Тривалий погляд».

Село Хітодзума — «Чужа дружина».

Ідзаме-но сато — село «Пробудження».

Село Таноме — «Прохання».

Село Юхі — «Вечірнє сонце».

Село Фушімі — «Потуплені очі».

Нагаї-но сато — «Довге село».

Село Цуматорі — «Викрадення дружини». Чи то в когось викрали дружину, чи то хтось викрав дружину — не важливо, але все одно дуже цікава назва.

67. Трави

Ірис.

Мальва — дуже гарна. Під час свята Камо, починаючи з доби богів, цією квіткою прикрашали волосся; її листя теж гарної форми.

У трави омодака⁵⁵ («зарозуміла») цікава назва. Це вона про себе такої високої думки?

Трава мікурі, хіромушіро⁵⁶, мох, молоді паростки на проталиках, плющ.

Кислиця дуже химерна на вигляд, а тому її часто малюють на парчі.

Трава агу росте поблизу води, а тому завжди, коли на неї дивишся, якимось переживаєш, що відповідає її назві — «необачна».

Трава «допоки» росте в щілинах старих стін. А це ще більш ненадійно, ніж трава, що росте при березі, адже стіни можуть у будь-який момент обвалитися. Сумно думати також, що така трава не може рости на чисто вибілених стінах.

Чудово, що у трави «безтурботна» всі негаразди вже позаду.
Дуже шкода мені траву «сум'яття серця».

Подобається мені дивитися на придорожній дерен, відчувається його сила, бажання жити.

Цікава також трава чорнобильник.

Ряска. Рис. Очерет. Грицики.

Коли дме вітер, чути, як «співає» хвощ, цей звук асоціюється з природою.

Прекрасне також листя лотосу, особливо коли воно розстеляється на гладенькій поверхні води, маленьке і велике листя спокійно плаває в ставку.

Цікаво взяти такий лист, покласти під щось важке, а потім роздивлятися його. Дуже цікаво!

Листя пуерарії⁵⁷, коли його ворушить вітер, так гарно біліє...

68. Збірки

Збірки японських пісень: Ман-йо-шю, Кокін-шю, Госен-шю⁵⁸ — всі вони прекрасні.

69. Теми пісень

Головними темами пісень є: столиця, коні, низький бамбук, тінь та світло, рис, груша, в'юнок — всі вони цікаві.

70. Квіти

Серед лугових квітів першою назву гвоздику: гарна і китайська, і звичайна гвоздика.

Квітка омінаеші⁵⁹ — «жіноча краса», різнокольорові хризантеми.

Горечавка не дуже гарна квітка, проте, коли вже всі квіти відцвіли або поникли від морозу, коли лише її квіточки видніються, це так прекрасно!

Є ще одна квітка, якій, можливо, і не варто співати дифірамби, оскільки назва у неї — камацука⁶⁰, що означає «руків'я серпа», проте можна написати це слово й іншими ієрогліфами, і тоді вийде «квітка пори, коли прилітають лелеки».

Квітка карухіно дуже схожа на квітку фуджі⁶¹, проте не така яскрава. Цікаво, що вона квітне двічі на рік: весною та восени.

Квітка в'юнок — «вечірнє обличчя» — дуже схожа на в'юнок «ранкове обличчя». Проте «вечірнє обличчя» — красива квітка допоки квітне, але плоди в неї потворні. Чому ж вони вироста-

ють такими великими, нехай би були розміром з вишеньку. Але все одно квітка «вечірне обличчя» — дуже красива назва.

Очерет — цю рослину дуже важко побачити.

Я ще також не сказала про сусукі⁶², дехто здивується, чому я ще досі не написала про неї у розділі «Квіти». Наприклад, коли дивишся на осінні поля, то саме завдяки сусукі вони набувають чарівності. Колоски її мають глибокий колір шафрану, проте немає красивішої картини, аніж колоски сусукі вранці, коли вони сяють, змочені росою. Проте, коли осінь завершується, то сусукі вже не чарує око. Квіточки опадуть, залишаться лише сухий стовбур та біла волоть. Дме сильний вітер, колоски починають хитатися та тремтіти, вони ніби згадують минуле, як старі. Як подумаєш про це, так стає жаль сусукі, починаєш жаліти цю квітку.

Гілки квітки *хагі*⁶³ дуже кольорові. Вранці, змочені росою, вони хиляться донизу. Кажуть, що олень особливо любить куці хагі.

Цікаво спостерігати за мальвою, оскільки вона повертається за сонечком.

Якщо трапляється побачити троянду, то лише колючки на ній не подобаються.

71. Те, що породжує тривогу

Син-монах, який на дванадцять років пішов у гори Хіейдзан⁶⁴.

Коли приїжджаєш вночі до незнайомого будинку і сідаєш з людьми, яких не бачив.

Коли на службу приходять новий слуга, і ти не знаєш, чи можна йому довіряти. А він пішов до іншого будинку взяти якісь цінні речі, та не поспішає повертатись.

Дитина, яка ще не навчилася говорити; ось вона падає, плаче і ні до кого не йде на руки.

72. Те, що не можна порівнювати

Літо і зима. Ніч і день. Негода і сонячний день. Старість і молодість.

Коли людина сміється і коли розгнівана. Біле і чорне. Кохання та ненависть. Дощ і туман. Людина, яку ти кохала, і людина, яку ти перестала кохати, нібито одна і та сама персона, але, здається, як дві різних.

73. Зграї круків

Зграї круків сплять на деревах. Раптом уночі вони зриваються з дерев, кричать сиплим голосом, перелітають з дерева на дерево. Вночі вони набагато цікавіші, ніж удень, чи не так?

74. Місце для таємних зустрічей

Для таємних зустрічей найбільше підходить літо. Ніч так швидко пролітає: навіть не встигнули заснути, як приходить світанок. Звечора все відкрито навстіж, можна подихати прохолодою.

На світанку коханці ще багато мають про що поговорити, але ось прокричав крук — і серце в них шугає в п'яти: постійно здається, що їх помітили...

75. Холодною зимою

Коли холодною зимою засинаєш з коханою людиною, то здається, що дзвін чути десь далеко-далеко. Або ж коли півні кричать вперше, то їх також майже не чути, а коли півні співають вдруге, втретє, то спів уже чути набагато краще.

76. Якщо до тебе прийде

Якщо до тебе прийде коханий, то зрозуміло, він не квапиться йти.

Проте буває, що малознайомий чоловік заїде до тебе, особливо коли у твоїй опочивальні ще й інші дами, і навіть не помічає, як іде час. Тоді слуги починають заглядати в кімнату і, побачивши, що хазяїн навіть і не збирається повертатись, жаліються.

— За цей час навіть і ручка у сокири зотліє!.. — продовжують сердитися слуги. — Вже, мабуть, за дванадцятку... — Говорять вони так, ніби хочуть, щоб їх почули.

Але хазяїну байдуже до них. Тоді слуги знову за своє:

— Здається, дощ зараз піде! — говорять вони вже дуже голосно.

Звісно, у людей високого рангу не такі слуги, вони не поводяться так нахабно, проте в чоловіків нижчого рангу інколи трапляються такі невиховані слуги. Тому треба суворо підійти до їх вибору, обравши вихованих охоронців.

77. Те, що рідко зустрічається

Тесть, який хвалить зятя.

Невістка, яку любить свекруха.

Срібні щипчики, які гарно висмикують брови.

Слуга, який не каже нічого поганого про своїх хазяїнів.

Ідеальна людина: і тіло і душа — прекрасні.

Люди, які довгий час мешкають в одному місці, але все так само поводяться церемонно, нібито у присутності чужих, і завжди стежать за собою. І справді, важко знайти всіх вищезгаданих людей.

Важко також не накапати тушшю, коли переписуєш роман чи збірник пісень. У красивому зошиті пишеш з особливим старанням, але все одно він швидко брудниться.

Важко підтримувати дружні стосунки і чоловікам, і жінкам. Рідко буває, що люди довго можуть бути в гарних стосунках.

78. Найкращі покої

Найкращі покої для придворних дам знаходяться у вузьких галереях. Коли піднімаєш верхню ступку дверей, то в кімнаті завжди продувається, і навіть влітку тут прохолодно. Взимку разом із вітром до кімнати залітає сніг і град — це також мені подобається. Кімната дуже вузька, а тому, коли приходять дівчина-прислуга, то почувається незручно, намагається заховатися за ширму і вже не сміється так голосно, як робить це в інших кімнатах. Вдень ми постійно зайняті, та й вночі не знаходимо собі спокою, але в цьому є своя принадність.

Вночі біля нашої галереї постійно чути стукіт чобіт. Раптом стукіт припиняється, і в двері хтось стукає. Дивно, що дама одразу знає: «Це він прийшов!» Якщо чоловік буде довго стукати і не почує якогось звуку, може подумати: «Вона вже заснула», й тому дама робить декілька рухів, і чути, як шелестить шовк, а тоді чоловік розуміє: «Вона все ще не спить!»

Взимку звук щипців біля жаровні — знак для чоловіка, що вона ще не спить. Він кличе її, та вона не відповідає, тоді він кличе все сильніше, і дама поспішає до дверей і відчиняє їх чоловікові.

Чується спів дам, які промовляють вірші, потім дама відчиняє сама двері, хоча ніхто і не стукав до неї, і тоді зайде й той, хто не планував заходити.

Інколи не вдається зайти, і тоді чекаєш всю ніч за парканом, — і в цьому також є свої принади.

Молоді особи або куродо шостого рангу не наважуються просто так зайти до опочивалень дами, а тому вони чекають всю ніч біля кімнати.

А ось чоловік у темно-лілових шароварах та в яскравому каптані проходить у кімнату, перелізши через нижню ступку. Він пише листа або ж поправляє волосся, попросивши в дами дзеркало. Ну, хіба не гарний він?

Звісно, в опочивальні є завіса, проте між її верхніми та нижніми краями є маленька щілина, через яку все видно. Чоловік знаходиться зовні кімнати, а жінка всередині, — ось так вони ведуть діалог між собою. Обличчя в них знаходяться на одному рівні. Проте погано, коли він велетенський, або ж вона маленького зросту. Люди однакового зросту чудово бачать одне одного.

79. Музична репетиція перед святом Камо

Музична репетиція перед святом Камо приносить величезне задоволення. Слуги відомства високо піднімають довгі соснові факели. Вони повтягували голови в плечі й намагаються увіткнути кінці факелів.

Потім починається концерт, особливо хвилює серце — флейта. І тут з'являються сини найвідоміших вельмож у розкішному вбранні. Потім охорона наказує всім розійтися, щоб їх хазяїн зміг пройти. Їх голоси зливаються з музикою, — це дуже цікаво.

Ми не зачиняємо дверей, чекаємо, поки з палацу підуть музики. Ще чути, як вони співають:

*На новому рисовому полі
Трава «багатства» росте!*

На цей раз у них вийшло заспівати краще.

Буває, що не зовсім серйозний чоловік цього разу пройде і навіть не зупиниться біля дам, то вони вже сміються:

— Ну почекайте, навіщо ж втрачати такий вечір, ну зупиніться хоч на хвилинку.

А чоловік, якщо погано себе почуває, аж падає, так біжить від них.

80. Імператриця в канцелярії

Імператриця була в канцелярії. Все там говорило про старовину: дерева, будівля, ми всі відчували якусь чарівність.

Проїшли такі чутки, що в головній опочивальні внутрішньої кімнати живе злий дух, а тому опочивальню для імператриці влаштували в північній частині. А придворні дами несли свою службу у суміжній галереї.

Ми так часто чуємо переклик вартових, що скоро навчимося розпізнавати їх з голосу.

— Це йде той-то і той-то, — говорить одна дама.

— Та ні, це зовсім інший, — перехоплює друга дама.

Ми посилаємо прислугу подивитися.

— Ну, я ж казала, — радіє та, що вгадала.

Одного разу, коли сяяв ясний місяць, ми пішли до саду, окутаного туманом. Імператриця почула нас і також встала з постелі і приєдналася до нас. Всі дами її почту були в саду або стояли на веранді. Так ми насолоджувалися прогулянкою. Повільно прийшов світанок.

— Я піду до вартівні Лівої гвардії, — сказала я.

І тоді дами поспішили за мною.

Раптом ми побачили, як до палацу імператриці наближаються придворні, наспівуючи: «Що це, що це? — Голос осені». Ми швидко побігли до імператриці розповісти їй про нашу зустріч. Один із чоловіків похвалив нас, мовляв: «Ви милувалися місяцем?»

Придворні часто навідували наш палац і вдень, і вночі. Навіть високоповажні чиновники, якщо в них не було термінових справ, обов'язково навідувалися до нас.

81. Те, що не має логіки

Жінка, яка так мріяла отримати посаду при дворі, нарешті її отримує, і от: тепер їй нудно!

Коли видають свою доньку за чоловіка, який зовсім не зацікавлений нею. От тепер скаржаться на нього.

82. Не показувати, що жалієш когось

Коли хтось дає почитати пісню, яку склав, ти його жалієш і кажеш, що пісня гарна, і в цьому немає нічого поганого.

А буває таке, що друг хоче відвідати свого знайомого, який знаходиться далеко, та для цього необхідно запрошення. Просиш когось написати лист-запрошення, — а там на-

писано таке, що зовсім нікуди не годиться. Ти настільки обурена, що навіть відповідати не хочеться на такий лист.

83. Те, що гріє душу

Монах, який підносить імператору подарунок у Рік зайця.
Виконавець священного танцю кагура⁶⁵.

Лотос у ставку, який увесь у крапельках дощу.

Актор із трупи ляльководів.

Танцівник, який розмахує прапором під час священних дій.

84. Той, хто має владу

Правитель провінції Кугуцу.

Правитель гарної країни.

85. Коли закінчилося святкування днів Святого Будди

Коли закінчилося святкування днів Святого Будди, то наступного ранку в опочивальню імператриці принесли ширми, на яких було зображено пекло, і вона мала дивитися на них і каятися. Не було нічого потворнішого, ніж ті зображення.

— Дивися на них, — наказувала мені імператриця.

— Ні, не можу, — відповіла я і з остраху заховалась.

Іде дощ. У палаці дуже нудно, та ось до нас завітали придворні, і почався концерт. Гарно на біва⁶⁶ грав Мічітака. Нарі-маса підіграв йому на кото, а Юкійо та Цунефуса — на флейті. Мелодії звучали дуже яскраво. Чудово! Після зіграної мелодії, коли зупинилася біва, дайнагон продекламував:

*Біва вже стихла,
Але не чути вірша!*

Я хоч і була в себе в опочивальні, але не витримала і виїшла до всіх:

— Так, гріх перед Буддою в мене великий, але і втриматися не можу перед такою красою!

Тоді всі розсміялись.

Не можна сказати, що голос дайнагона був настільки гарним, але ж так вміло була підібрана пісня, що навіть складалося враження, ніби він спеціально написав такого вірша.

86. Якось То-но чюдзьо почув...

Якось То-но чюдзьо почув про мене плітки, і після того став не дуже хорошої думки про мене. «Як я міг її за людину

вважати!» — роздратовано казав він. Я також дізналася, що він мене навіть у палаці «прославляв». Мені, звісно, це не подобалось, але я з посмішкою відповідала: «Якби то була правда, то нічого не вдієш, але ж це брехня, і він сам це скоро зрозуміє». Бувало, що я проходила повз нього, тоді він закривав обличчя руками, відвертався від мене, хотів показати, як я йому огидна, а я робила вигляд, що просто цього не помічаю. У лютому пішли сильні дощі, і якось сумно було на душі. То-но чюдзьо часто був у імператора і одного разу сказав йому: «Щось я за нею скучив. Відправлю я їй послання». Ці слова передали мені, на що я сухо відповіла: «Ні, не варто». Цілий день я провела в себе. Потім пішла до імператриці, але вона вже пішла у свою опочивальню. Дами розважались грою у відгадування правої частини ієрогліфа, дивлячись тільки на ліву. «Як добре, що ви прийшли, приєднуйтеся до нас», — запрошували вони. Мені було так сумно, але я все ж таки приєдналась. Ми стали говорити про се та про те. Аж раптом доповіли, що до мене прийшли. Я наказала слугі піти й спитати, чого вони хочуть, на що той відповів: «Мені треба поговорити безпосередньо з дамою». Тоді я вийшла до чоловіка.

— То-но чюдзьо прислав вам цей лист і чекає відповіді якомога скоріше, — передав слуга.

«Дивно, він же мене ненавидить, чому присилає мені листи.... Але не варто поспішати з відповіддю», — подумала я.

— Добре, іди, я відповім пізніше, — сказала я і поклати листа.

Потім повернулася до дам, аж слуга прийшов знову і сказав:

— «Якщо немає відповіді, то віддайте мого листа», — просив передати То-но чюдзьо.

Як дивно, все нібито з «Ісе моноґатарі»⁶⁷, лист було написано красивим почерком на голубому папері. Серце у мене забилося чомусь частіше.... Але всередині не було нічого такого. Лише вірш:

*У залі біля квітки-орхідеї
Під завісою ви сидите...*

А потім нижче ще й дописано: «І що ж далі? Що ж буде далі?»

Я не знала, що мені робити. Якби імператриця ще не пішла до опочивалень, я б порадилася з нею. Як же мені довести, що я знаю продовження цього вірша. Якщо я напишу його китайськими знаками, то негарні мої закарлючки одразу впадуть у вічі... Тоді я узяла вугілля і написала японський вірш:

*Хто навідається до хатини,
Що травною поросла...*

Я віддала листа, але так і не отримала відповіді, провела всю ніч з іншими дамами, а коли наступного ранку повернулась додому, то на мене чекав Ген-чюдзьо⁶⁸. Він привітав мене зі словами:

— Чи є тут трав'яна хата?

— Ні, ну що ви. У такому місці не буває... От якби ви шукали Яшмовий чертог...

— Чудово, що ви в себе. Я збирався шукати вас у палаці.

І тоді він розповів про події вчорашньої ночі:

— Вчора у То-но чюдзьо зібралася велика компанія — всі люди не нижче шостого рангу. Почали розмову про жінок минулого і сучасних жінок. Тоді То-но чюдзьо сказав: «Я розстався з нею, але все ще чекаю, що вона напише. Марно. Шьонагон і не збирається цього робити. Вона така байдужа до мене. Треба сьогодні все остаточно вирішити і покласти цьому край». Вирішили відправити вам листа. Проте через деякий час прийшов слуга і сказав: «Вона його не подивилась». Тоді То-но чюдзьо знову відправив чоловіка, але при цьому наказав: «Ти візьми її за рукав і не відпускай, поки не дасть відповіді, а якщо не хоче відповідати, то нехай віддасть листа». Слуга поспішав, не дивлячись на дощ. Цього разу він повернувся швидше і дістав листа з-за пазухи.

— Ось, будь ласка, — простягнув він листа.

— Так вона його повернула? — То-но чюдзьо поквапився розгорнути листа і скрикнув від подиву.

— Цікаво, у чому ж справа? — всі хотіли знати.

— Ох вона і хитромудра! Ні, не можу я її ігнорувати.

— Приєднаймо до цього вірша верхню строфу. Ген-чюдзьо, складіть її.

Ми намагалися скласти вірша до пізньої ночі, але так і розійшлися по домівках. Проте пообіцяли, що всім про це

розповімо. Відтепер усі називають вас «трав'яною хатою», — розказав мені все Ген-чюдзьо і швидко зник.

Як прикро, невже це ім'я тепер буде завжди переслідувати мене?

Потім до мене навідався Норіміцу⁶⁹.

— Я шукав вас у палаці, поспішав вам розповісти радісну новину.

— Хіба? Щось я не чула про призначення на нові посади. І яку ж посаду ви отримали?

— Та ні! Дуже радісна подія трапилася сьогодні вночі. Я ледве дочекався ранку.

Тоді він розповів мені майже все те, що вже до цього розповідав Ген-чюдзьо.

«Я буду судити Шьонагон за її відповіддю. Якщо відповідь буде поганою, я розстанусь із нею». Спочатку посланець повернувся ні з чим, але навіть тоді всі вирішили, що ви вчинили дуже добре. Коли ж листа принесли вдруге, то я так хвилювався, так хотілося дізнатися, що ж у ньому. Якби ви не відповіли і вдруге, то всім би було погано, і мені також, як вашому старшому брату. Але відповідь ваша була не просто стерпною, вона була блискучою. «Старший брате, ось подивіться, як прекрасно», — говорили мені. На що я відповідав: «Я зовсім не розбираюся у віршах». А мені у відповідь То-но чюдзьо: «Я не прошу вас давати їм оцінку, я просто прошу вас прочитати, щоб ви змогли розповідати його іншим людям». Усі намагалися скласти вірш у відповідь, але в них ніяк не виходило. «А чи потрібно нам взагалі складати вірш у відповідь? Над нами будуть сміятись, якщо ми напишемо поганого вірша», — радились чоловіки. Так вони сперечалися до самої ночі. Ну хіба ж це не радість для нас із вами? Я не так би радів, навіть коли б отримав підвищення.

У мене серце завмерло від образи, оскільки я відправляла листа лише для То-но чюдзьо, а його прочитали всі. До того ж у палаці навіть сам імператор дізнався, що я називаю Норіміцу «старшим братом», а він мене «молодшою сестрою». З тих пір усі почали звати Норіміцу не за його рангом, а «старшим братом». Ми ще й не завершили говорити з Норіміцу, як мене покликala імператриця. Вона почала розмову про вчорашні події. Імператриця розсміялась і передала слова імператора: «Всі чоловіки в палаці написали її вірш на своїх віялах».

І хто ж так швидко розповів усім і кожному про мій вірш?.. Відтоді То-но чюдзьо більше не ховався від мене й ставився до мене по-дружньому.

87. Двадцять п'ятого числа другого місяця

Двадцять п'ятого числа другого місяця імператриця тимчасово оселилася в канцелярії палацу. Я ж залишилась у павільйоні Умецубо. Наступного дня То-но чюдзьо відправив мені листа: «Сьогодні я їздив на поклоніння до храму Курама і вже не зможу повернутися до вечора, але точно думаю, що буду в столиці на світанку. Дуже хочу з вами зустрітися. Чекайте на мене, тому що я не хочу голосно стукати у ваші двері». Але ж раптом пані Мікішіґедоно⁷⁰ прислала за мною. «Навіщо ж вам залишатися на самоті, залишайтеся сьогодні на ніч у мене». Наступного ранку я повернулася до опочивальні дуже пізно, слуга оповістила мене:

— Сьогодні вночі до вас хтось дуже гучно стукав. Я прокинулася, відчинила двері. «Вона в себе? Скажи, що я прийшов», — мовив чоловік. Але ж я подумала, що ви вже відпочиваєте, та й сама пішла спати.

«До чого ж дурна!» — подумала я.

У цей момент прийшов посланець і сказав:

— То-но чюдзьо просив передати: «Я поспішаю до палацу, але перед цим маю поговорити з вами».

— Ну якщо в нього є справи до мене, хай приходять, тут і поговоримо, — передала я.

«Аж раптом він зайде з внутрішнього двору прямо сюди?» — подумала я і швидко поквапилась у головний зал, підняла перегородку і мовила: «Прошу сюди». То-но чюдзьо з'явився і став наближатися до мене.

Він був чудовий, одягнений у каптан кольору сакури, насподі був одяг неймовірного кольору. Шовкова одежа переливалася всіма кольорами. Штани були кольору спілого винограду, а по них візерунок крупних квітів гліцинії, — просто чудові! Він сів на вузькій веранді, спустив ноги на землю. Мені, здавалося, що він ніби намальований. Білі квіти сакури в західній частині палацу, рожеві — у східній уже почали осипатися, але ще були дуже гарні. Сонце колихало їх у своїх променях. Так хотілось усім показати цю картину. Я ж знаходжусь за шторою.... Проте краще уявіть молоду жінку, її довге волос-

ся розвівається хвилями. Ото б уже картина вийшла. Але я вже не така молода, колір шкіри в мене вже побляклий, волосся вже не справжнє, а лише подекуди виглядає сухе справжнє. Оскільки при дворі був траур, то я була одягнена дуже просто, у кімоно неяскравого кольору, а оскільки імператриці не було, то я навіть не одягала шлейфу, тобто псувала всю чудову картину. Потім То-но чюдзьо сказав мені:

— Я поспішаю до палацу. Щось передати від вас? Коли ви збираєтеся туди піти? До речі, я вчора вернувся до світанку. Думав, що ви чекаєте на мене, я ж навіть попередив вас. Місяць світив яскраво, я як тільки приїхав до Західної столиці, одразу поспішив до вас. Дуже довго стукав у двері, аж нарешті вийшла заспана служниця. І сама вона, і відповідь її були жахливі, — розповів він зі сміхом. — Чому ви тримаєте таких жахливих слуг біля себе? — по-справжньому сердився То-но чюдзьо.

Мені ж було смішно й прикро на нього дивитися. Через деякий час То-но чюдзьо залишив мої покої. Якби хтось спостерігав за цим дійством з двору, то йому точно стало б цікаво, що за красуня ховається за бамбуковою шторою. А от коли б, навпаки, хтось дивився на мене з глибини кімнати, то не міг би й уявити, який красивий чоловік ховається за перегородкою.

Коли вже почало смеркатися, я пішла до імператриці. У неї зібралось багато дам, були також придворні сановники. Вони розмовляли про героїв роману Судзуші і Накатада⁷¹. Імператриця висловила свою думку з цього приводу.

— Скажіть нам скоріш, який вам більше подобається. Імператриця сказала, що Накатада в дитинстві був дикуном, — звернулася до мене одна дама.

— Це ні про що не свідчить. Хоча Судзуші і грав на цитрі так, що, здавалося, усі небесні феї також зліталися його послухати, але він негарна людина. Чи міг він так само, як і Накатада, отримати доньку імператора? — всі, хто був прихильником Накатада, підбадьорились.

— Ну якщо так, то... — почали пояснювати дами.

Раптом імператриця сказала:

— Коли б ви бачили Таданобу, який приходив сюди опівдні, він би затьмарив усіх героїв роману.

— Так, він сьогодні був незрівнянний, — підхопили всі інші.

— Я саме хотіла розказати вам про нього, але відволікла-ся розмовою про роман. — Тоді дами розсміялись:

— Всі ми стежили за ним, але чи могли ми встигнути за кожною деталлю, як це вдалося вам?

Потім вони почали розповідати:

— То-но чюдзьо нам сказав таке: «От якби міг хтось разом зі мною спостерігати, у якому запустінні знаходиться Західна столиця. Все поросло мохом...».

Потім дама Сайшьо⁷² запитала в нього: «А чи росли там «сосни на черепиці?»» Він одразу зрозумів, звідки ті слова, і продекламував:

Недалеко від Західних воріт столиці...

88. Коли траплялося так, що я поверталася до себе в рідний дім

Коли траплялося так, що я поверталася до себе в рідний дім, то до мене дуже часто приїжджали придворні, а це ставало темою для пліток. Проте, оскільки я завжди поводитись дуже правильно, то мені нічого було боятися чужих пліток, хай собі говорять. Бувало, що заходили до мене гості і в пізній час, але не можу ж я дозволити, щоб людина повернулася, так мене і не побачивши. При цьому навідувалися до мене інколи і не зовсім близькі люди. А тому я вирішила нікому не говорити, куди їду; знали лише Нарімаसा та начальник Лівої гвардії Цунефуса⁷³.

Молодший начальник Лівої гвардії Норіміцу знав про все, і ось приїхав до мене та й розповів:

— Учора в палаці Сайшьо-но чюдзьо настійливо в мене питав про вас: «Не може такого бути, що «старший братик» не знає, де його сестра. Тож кажи, де вона?» Я ж казав йому, що не знаю, де ви. Якось дивно було мені брехати. Я ледь не розсміявся. Так боявся зустрітись з Сайшьо-но чюдзьо поглядом. Потім узяв зі столу трохи морської капусти й почав жувати. Певно, люди б здивувалися, мовляв, чому він жує цю дивну страву, ще й так невчасно. Проте, якби я розсміявся, то видав би себе. Але все ж таки він повірив мені.

Я попросила Норіміцу бути уважнішим і нікому не розповідати нічого. Після нашої розмови вже пройшло багато часу.

Одного разу вже пізно вночі хтось почав гучно стукати в двері. Я схвилювалась, оскільки ворота від мене були зовсім

близько. Виявилося, що то був гонець з палацу. Він сказав, що приніс листа — це був лист від Норіміцу. Я взяла аркуш і почала читати: «Завтра доходить кінця «Читання священних книг». Сайшьо-но чюдзьо залишився в палаці, щоб знаходитися поруч з імператором у день віддалення від скверни. Він постійно вимагає «Скажи, де ховається твоя «молодша сестра». Я більше не можу приховувати. Як мені бути? Зроблю так, як скажете». Я нічого не написала у листі, тільки завершила у папір лист морської трави і відправила Норіміцу.

Потім до мене прийшов сам Норіміцу:

— Всю ніч Сайшьо-но чюдзьо випитував у мене вашу таємницю. Це було жахливо. Як на допиті. Ще й ви нічого не відповіли, лише прислали чистий папір з морською травою. Це була помилка?

Мені стало дуже прикро, адже він зовсім нічого не зрозумів. Тоді я взяла аркуш паперу, який лежав на кінці тушечниці, і написала:

*Хто скаже, де вона?
Сховалась, мов рибалка.
Мовчить усе навкруг,
Мовчить трава морська.*

— Так ви віршики складаєте? Ні, не буду читати! — Норіміцу відкинув листа своїм віялом і віддалився.

Ми були в таких дружніх стосунках, як раптом майже посварились. Він прислав мені листа: «Я, здається, помилявся, але пам'ятайте, навіть якщо ми розстанемось, я залишуся вашим «старшим братом». Норіміцу часто повторював: «Якщо жінка по-справжньому мене кохає, вона не буде посилати мені вірші, якщо ж вона захоче зі мною попрощатись, то хай лише пришле вірша, і ми станемо ворогами». Я ж відповіла йому віршем:

*Гори Сестра і Брат,
Зруйнувались, нема...
Вже тепер немає сенсу шукати,
Де вона, Дружби ріка.*

Думаю, що Норіміцу не прочитав його. Відповіді не було...

Потім він отримав посаду чиновника п'ятого рангу, і його призначили помічником губернатора провінції Тотомі. А ми розсталися, так і не помирившись.

89. Те, що навіває смуток

Постійно шморгати, коли розмовляєш крізь сльози.
Коли жінка вискубує брови.

90. Після того, як я ходила до вартівні Лівой гвардії

Незабаром після того випадку, коли я ходила до вартівні Лівой гвардії, я повернулася до свого рідного села. Раптом отримала листа від імператриці з наказом повернутися до палацу. Одна з придворних дам записала зі слів імператриці: «Я пам'ятаю, як дивилася тобі услід, коли ти вранці йшла до вартівні Лівой гвардії. Це було прекрасно. Чому ти така бездушна?» У своїй відповіді, яку я просила передати на словах, я зазначила, що завжди буду залишатися відданою імператриці, і додала: «Чому ви думаєте, що я забула про той ранок? Хіба ви самі не подумали, що бачите перед собою небесних дів, як бачив їх перед собою Судзуші». Мені одразу прийшла відповідь: «Як ти могла образити свого улюбленця Накатада і згадати вірші його суперника? Але забудь про всі образи і повертайся до палацу сьогодні ввечері, або ж я тебе зненавиджу». «Мені дуже страшно накликати на себе хоч маленьку вашу немилість, а тим паче після таких слів, як «зненавидіти», я одразу збираюся до вас», — відповіла я та повернулася до палацу.

91. Коли імператриця перебувала у своїй канцелярії

Одного дня, коли імператриця перебувала у своїй канцелярії, там, у західному крилі, були влаштовані читання сутр. Все було як зазвичай: повісили зображення Будд, прийшло декілька монахів.

Раптом на другий день почувся голос жебрачки:

— Подайте, хоча б трошки з підношень Будді.

— Як можна, ще не закінчилася служба! — кричав один з бонз.

Я вийшла подивитися, хто там підняв галас. Надворі стояла літня жінка, вся в лахмітті, у брудному одязі, вона була схожа на мавпу.

— Що вона каже? — запитала я.

— Я теж одна з учнів Будди, попросила трохи поїсти, але ж бонзам шкода.

Зазвичай жалієш жебраків, вони ж так жалісно говорять, а ця монашка говорила дуже жваво.

— Тож ти нічого іншого не їси, окрім решток підношень Будди? То велика справа! — сказала я знущально.

Помітивши це, вона відповіла:

— Ну чого ж нічого іншого не їм? Просто іншого нічого немає.

Тоді я поклала до корзини фруктів, рисових коржиків і передала їй. Після цього вона почала поводитися занадто фамільярно, розповідати багато історій.

На веранду повиходили молоді дами і почали задавати жебрачці запитання:

— А чи є в тебе друг? А де ти живеш?

Жебрачка жартувала.

— Заспівай нам! Затанцюй! — просили дами, і не встигли вони закінчити, як жінка почала:

*З ким сьогодні буду я спати?
З віце-губернатором Хітачі.
Шкіра гладенька, гарно з ним спати.*

Довга була пісня. Потім вона почала іншу:

*На горі чоловік,
Почервоніло листя клена —
Здалеку його видно.
Ой вже слава піде,
Ой вже слава піде.*

Співаючи, жінка трясла головою. Це було зовсім безглуздо та огидно, а тому жінки сміючись наказали їй:

— Іди геть! Іди.

— Що ж їй дати? — жаліла її я, а імператриця, побачивши це, насварила нас.

— Як ви можете так глузувати з жебрачки? Я не могла навіть слухати того, закрила вуха. Скоріше дайте їй це кімоно, і хай собі йде.

Дами дали їй одіж зі словами: «Ось, тобі імператриця подарувала. Твоя одіж брудна. Надягни чисте».

Жебрачка накинула на плечі нову одежину і, пританцювуючи, вклонилась. Усім стало огидно на те дивитися, і всі зайшли в дім.

Після того випадку вона стала до нас часто приходити, і ми прозвали її «віце-губернатор Хітачі», як із тієї пісні, що вона заспівала нам. Жебрачка постійно приходила до нас у

старому кімоно, цікаво, куди вона поділа нове? Одного разу, коли фрейліна Укон прийшла до імператриці, вона наскаржилася на нас, мовляв:

— Базікали з нею по-свійськи, от вона і зачатила до нас.

Укон же розсміялась і сказала:

— Покажіть мені її. Дуже хочу її побачити. Знаю, що вона ваша улюблениця, але не бійтесь, я не переманю її у вас.

Через деякий час до нас прийшла ще одна жебрачка. Вона була калічкою, але достойно трималася перед нами. Ми почали з нею розмовляти, але вона зніяковіла, а коли ми подарували їй кімоно від імені імператриці, почала кланятися на знак подяки, розплакалася і все продовжувала бити покло-ни, коли йшла. Тут саме калічці назустріч ішла «віце-губернатор Хітачі», от з того дня ніхто жебрачку й не бачив, втім, ніхто її і не згадує.

У десятих числах грудня випало дуже багато снігу. Служниці насипали його на підноси і стали казати: «Давайте справжню таку гору у дворі зробимо». Вони зібрали багато челяді і, нібито за розпорядженням імператриці, наказали зробити велику гору. Людей ставало все більше і більше. Надвір ви-йшли помічники імператриці, стали давати накази. Гору вже побудували величезну. З'явилися і чиновники, спочатку їх було троє, четверо, а потім уже дивишся — і дванадцятро. Наказали повернутися й тим слугам, які вже пішли додому, мовляв: «Тим, хто прийде сьогодні будувати снігову гору, — платня в три рази більша, а тим, хто не прийде, — зменшити у трикратному розмірі». Слуги поприходили, лише тих, хто дуже далеко жив, не вдалося оповістити.

Після того, як усе було завершено, всім, хто працював, кинули два великих згортки шовку як винагороду за старання. Кожен узяв собі по шматку, і порозходились. Придворні ж перевдягнулися в «мисливську одягу».

— Скільки, ви думаєте, ось так простоїть гора? — спитала імператриця.

— Днів десять, — сказала одна з придворних дам.

— Трохи більше, аніж десять, — відповіла ще одна. Ніхто не наважувався назвати більш довгий строк.

— А ти як вважаєш? — звернулася до мене імператриця.

— Буде точно стояти до п'ятнадцятого числа Нового року.

— Ні, бути такого не може, — відповіла імператриця.

— Точно розтане, ще у старому році, — вторили імператриці дами.

«Це я поквапилася, треба було хоча б перший день Нового року сказати. Але вже нічого не поробиш», — подумала я, твердо наполягаючи на своєму.

Десь приблизно двадцятого числа пішов дощ, проте гора не танула, а лише стала меншою. «О, бог Білої гори, не дай горі розтанути», — молилась я.

До речі, у той день, коли будували сніжну гору, до палацу прийшов посланий від імператора молодший секретар імператорської канцелярії Тадатака. Я запропонувала йому подушку для сидіння, і ми стали розмовляти:

— Сьогодні немає жодного місця, де не будували б сніжні гори. Імператор також велів насипати гору із снігу в маленькому дворі перед своєю опочивальнею. Вони також височіють перед Східним палацом, перед палацом Кокі та перед палацом Кьоґокудоно. Я одразу написала танка, а одна дама прочитала її голосно за моїм проханням:

*Ми думали, лише у нас
В саду стоїть така новинка,
Але новинка ця стара,
Гора моя,
Під дощем мокне.*

— Мені соромно буде у відповідь скласти погану танку. Але я тепер буду читати цей вірш біля кожної бамбукової шторки знатної дами.

Із цими словами він пішов. Але про нього розповідали як про майстра складати вірші. Я була дуже здивована. Коли імператриця дізналася про таке, вона відповіла:

— Мабуть, твій вірш здався йому занадто вдалим.

Наприкінці місяця гора стала нижчою, але все ще залишалася доволі високою. Одного дня дами вийшли на веранду. Тут раптом з'явилася жебрачка «віце-губернатор Хітачі».

— Давно тебе не бачили. Чому ж це ти прийшла? — спитали дами.

— Чому-чому?! Біда трапилася, — відповіла жінка.

— Яка біда?

— Ось що мені зараз спало на думку, — сказала жебрачка і затягла:

*Так багато в мене
Різних подарунків,
Навіть важко перейти —
Оце так наділили.*

Дами розсміялися, але побачивши, що ніхто не дивиться на неї, жебрачка подалася до сніжної гори, ходила біля гори, а потім зникла. Про все, що трапилось, розповіли дамі Укон, служниця ж передала нам її слова:

— Чому ж ви не привели її до мене? Бідолашна аж на гору вилізла.

Всі знову почали сміятись.

Гора ж простояла до самого кінця року. На Новий рік випало ще більше снігу. Я подумала: «От щастя, гора стане ще вищою», але імператриця наказала змести новий сніг і залишити лише старий. Тієї ночі я залишилася в палаці. Коли вранці я повернулася до себе в опочивальню, до мене прийшов старший слуга, який весь тремтів від холоду. На рукаві каптана, який був зеленого кольору, як дерево юдзу⁷⁴, він тримав папір зеленого кольору, до якого була прив'язана гілка сосни.

— Від кого лист? — запитала я.

— Від верховної жриці.

Мене переповнювали почуття радості, і я поквапилася до опочивальні імператриці.

Імператриця ще відпочивала. Я спробувала підняти дошку замість лави і, ставши на неї, щосили намагалася зрушити стулку шітомі, проте стулка була дуже важка. Я змогла підняти її лише з одного боку, та раптом вона закрипіла. Імператриця прокинулася:

— Навіщо ти це робиш?

— Прийшло послання від верховної жриці. Як же тут не поквапитися.

— Швидко ж його принесли.

Імператриця піднялася з постелі і розгорнула згорток. У ньому знаходилися два «жезли щастя» довжиною у п'ять сунів, які нагадували «колотушку щастя» і були прикрашені гілками дикого померанця, плавуна та гірської лілії. Проте листа не було. «Ну не може такого бути, що нічого немає», — сказала імператриця, і раптом побачила, що верхні кінці жезла загорнуті у невеликий аркуш паперу, а на ньому — пісня:

*Вже пролунав
Звук сокири у горах.
Щоб щасливою стати,
Вже гілку зрубали.*

Імператриця почала складати пісню у відповідь, а я спостерігала, яка вона гарна була в той момент. Коли необхідно було звернутися до верховної жриці з листом або написати їй у відповідь, імператриця завжди приділяла цьому особливу увагу і не жалкувала зусиль, відкидаючи чернетку за чернеткою. Людині, яка прийшла від жриці, подарували білу одяганку без підкладки і ще одну темно-червоного кольору з підкладкою. Разом вони нагадували каптан кольору вишні. Слуга пішов крізь білий сніг, накинувши собі накидку на плечі. Це було дуже красиво. Цього разу в мене не вийшло дізнатися, що написала імператриця, і це було дуже прикро.

А тим часом біла гора навіть і не збиралася танути, стояла собі, як справжня гора в країні Коші. Вона, звісно, вже почорніла і не була такою гарною. Проте я молила богів лише про одне, аби вона вистояла до п'ятнадцятого числа нового року. Придворні дами казали: «Не вистоїть і до сьомого числа», всі чекали, чим же закінчиться наша суперечка, але третього дня імператриця вирішила поїхати до імператорського палацу. «Як шкода, тепер ми не дізнаємося правди», — з досадою сказала я. «Атож», — підтримали мене дами. Імператриця думала те ж саме. Якби тільки гора залишилася до строку, який я прокувала, я б могла показати її імператриці. Але тепер це марно. Почали виносити речі. Коли всі перебували в метушні, я, використовуючи шанс, покликала садівника і наказала йому:

— Оберігай цю гору. Не дозволяй дітям топтатися і розкидати сніг. Намагайся зберегти її до п'ятнадцятого числа. Якщо вона ще вистоїть до цього дня, то я попрошу імператрицю віддячити тобі і сама не залишусь у боргу.

Я завжди давала садівнику чогось смачненького, фруктів та багато чого іншого. Він відповів мені із задоволенням виразом обличчя:

— Та це справа неважка. Добре, буду охороняти вашу гору, та ось діти точно полізуть на неї.

— Якщо таке буде, одразу сповістіть мене, — сказала я. Я була в палаці до сьомого дня січня, а потім повернулася до себе додому.

Як же я хвилювалася за ту гору, поки була в палаці! Кого тільки я не посилала подивитися на неї: і камеристок, і старших служниць. На сьомий день я послала служницю передати залишки після святкового столу садівникові. Вона, сміючись, розповідала, як садівник з поклонами прийняв частування.

Навіть коли я повернулася додому, то кожного ранку прокидалася ще до світанку і посилала подивитися, чи ціла моя гора. На десятий день я так зраділа, коли служниця мені сказала: «Ще метра півтора залишилось». Проте на вечір тринадцятого числа пішов сильний дощ, мені було дуже прикро, думала, що точно дощ змиє гору, а залишався всього лише один день. Я посеред ночі прокинулася і не могла заснути. Все лише зітхала, чуючи, як люди сміялися наді мною, мені здавалося, що я вже з'їхала з глузду через ту гору. Хтось прокинувся. Я тоді теж підвелася, стала будити слугу, але він ніяк не хотів прокидатися, це мене дуже розізлило. От він нарешті прокинувся і пішов подивитися на гору.

— Тепер вона не більше, ніж подушка для сидіння. Але садівник її ретельно оберігає. Не підпускає туди дітей. Все каже: «От тепер я отримаю довгоочікуваний подарунок»

Я, почувши це, почала мріяти, як завтра я складу прекрасну пісню і на підносі принесу імператриці снігову гору. З самого ранку я наказала служниці: «Візьми шкатулку і принеси багато білого снігу, брудний відкидай убік». Але служниця повернулася занадто скоро, розмахуючи шкатулкою.

— Сніг увесь розтанув.

Я була так неприємно здивована. Навіть склала пісню і вже уявляла, як буду читати її перед усіма, а тепер вона ні до чого.

— Чому ж так трапилось? Учора ще лежав сніг, і що, за ніч увесь розтанув? — питала я у відчаї.

— Садівник теж сварився, мовляв: «Трималася гора до самої ночі. А я ж так хотів отримати подарунок».

Якраз у цей момент прийшов посланець з палацу. Імператриця веліла запитати в мене, чи стоїть гора. Та як би мені не прикро було, я відповіла:

— Передайте від мого імені: «Хоч усі й казали, що снігова гора розтане ще в старому році, а найпізніше — це в перший день нового року, та все ж таки гора протрималася до вчорашнього заходу сонця. Тому насмілюсь думати, що я правильно все передбачила. Якби сніг простояв аж до сьогодні, навпаки,

моя здогадка виявилась би занадто правильною. Хоча здається мені, що хтось таки вночі через заздрощі розкидав увесь сніг».

На двадцятий день січня, коли я повернулася до палацу, то розповіла імператриці про все:

— Не встигла моя служниця дійти до гори, як знову вернулася зі словами «вона розтанула». Яка досада була, адже я хотіла піднести маленьку гарненьку снігову гору на підносі. Написати гарного вірша на білому папері і піднести вам.

У відповідь імператриця й усі присутні розсміялись:

— Ти стільки переживала через ту снігову гору, а я все зіпсувала, і, напевне, заслуговую на кару небес. Якщо правду сказати, то чотирнадцятого числа я послала людей, щоб вони розкидали гору. До речі, ти так і запідозрила у своєму листі. Старий садівник прокинувся і став молити, щоб не чіпали гору, проте йому сказали: «Це наказ. А ти нікому не розповідай про це. Якщо скажеш кому, ми зрівняємо твою хатину з землею». Слуги покидали сніг за огорожу Лівої гвардії. Гора б ще достояла і до двадцятого числа, адже нападав сніг і нового року. Навіть імператор, який помітив усе це, сказав: «А вона далеко зазирнула в майбутнє». Прочитай же нам свій вірш. Ти перемогла.

Дами теж просили прочитати вірша, проте я була занадто засмучена і нічого вже з цим поробити не могла:

— Навіщо ж мені читати вірш, коли я дізналась, як погано зі мною вчинили.

Прийшов імператор і також додав:

— Я думав, що вона улюблениця імператриці, але тепер сумніваюсь.

Мені стало ще гірше, я готова була розплакатися. Я так раділа, що йде новий сніг, проте імператриця наказала його змести і прибрати.

— Вона просто не хотіла визнавати, що ти перемогла, — посміхнувся імператор.

92. Те, що розкішно

Китайська парча.

Розкішний меч.

Різьба на дерев'яній статуї Будди.

Квіти гліцинії чудового кольору, які звисають довгими гронами з гілок сосни.

Куродо шостого рангу, безперечно, неперевершений. Йому дозволено одягати парчу світло-зеленого кольору, усю у візерунках, яку не дозволяється одягати навіть нащадкам найзаможніших родин. До цього він був просто прислугою для різних доручень, сином простолюдина, проте варто йому було стати куродо, як усе змінилось — він прекрасний. Коли куродо приносить послання від імператора або солодкі каштани на церемоніальну процесію від найвищої особи, то до нього ставляться, ніби він прийшов із небес.

Донька знатного вельможі стала обраницею імператора, але все ще живе в будинку батьків і має титул хімегімі — юної принцеси. Куродо приносить послання від імператора. Перед тим, як віддати листа нареченій, її помічниця простягає руку і показує край рукава кімоно, щоб отримати послання. Не кожний його рангу може побачити таке. А от якщо на додачу до цього куродо належить до імператорської гвардії, то він здається ще прекраснішим. Сам хазяїн будинку подає йому чарку. Як тоді молодий куродо пишається собою у глибині душі! Куродо спілкується з синами знатних родин. Раніше він навіть не міг подивитися на них. А тепер юні вельможі із заздрістю дивляться, як куродо прислуговує імператору: обмахує його віялом або розтирає туш, коли імператор хоче написати листа. Він біля імператора років три і може дозволити собі бути одягнутим з поганим смаком перед знатними вельможами, та ось наближається день відставки. Куродо мав би дуже засмутитися, оскільки наближається день розлуки з господарем. Проте сумно бачити, як він лише те й робить, що клопочеться, щоб йому дали якусь посаду в провінції. Раніше куродо вже починали сумувати з першого року служби, що скоро прийде день розставання з імператором. А тепер куродо тільки про те й думають, щоб піти у відставку.

Талановитий вчений також заслуговує, на мою думку, вищої похвали. Навіть незважаючи на те, що він негарної зовнішності або низького рангу, але його поважають скрізь. З ним радяться знатні особи. Його навіть можуть призначити наставником імператора — це дуже почесна посада. Коли ж він складе вступ до віршів, то всі розхвалюють його.

Священик, який багато знає, теж, безумовно, заслуговує захоплення.

Урочистий приїзд імператриці в денні години. Церемоніальний кортеж канцлера. Його паломництво до храму Касуга.

Світло-пурпурові тканини кольору винограду і все, що фіолетового кольору: і квіти, і нитки шовку, і папір. Проте серед квітів мені найменше подобається ірис, який кострубатий за формою, проте дуже красивого кольору. Куродо шостого рангу також гарно виглядають на службі, можливо, тому, що вони у фіолетових шароварах.

93. Те, що зачаровує своєю витонченістю

Знатний парубок, стрункий, у придворному каптані.

Молода миловидна дівчина, одягнена в хакама⁷⁵, поверх яких накинута лише верхній одяг, що розходить по боках. Вона сидить біля балюстради, прикрившись віялом.

Тоненький шнур, сплетений із білих ниток.

Лист на тонкому папері зеленого кольору, який прив'язано до гілки весняної верби.

Віяло з трьома планками. Віяла ж із п'ятьма планками дуже товсті біля основи, а тому це псує вигляд.

Покрівля, яка зроблена з і не занадто старої, і з не занадто молоді кори кипариса і ще красиво встелена довгими стеблами айру.

Кішка, яка гуляла біля балюстради в червоному нашійнику. До нього було прикріплено білий ярлик з іменем чо-тирилапої. Кішечка натягувала мотузок, грайливо кусаючи його. Яка вона була гарна!

Дівчата, які роздавали кусадама та чорнобильник у п'ятий день травня.

Юні танцівниці Омї також зачаровують своєю красою.

94. Танцівниця для свята Госечі обирала сама імператриця

Танцівниця для свята Госечі обирала сама імператриця. Залишалось обрати лише дванадцять дівчат. Можна було послати фрейлін із почту дружини спадкоємця, проте почали казати, що це проти правил. Не знаю, якої думки дотримувалася імператриця, однак вона відправила десять дам із власного почту. Потім обрала ще дві фрейліни, які були рідними сестрами, одна з них із почту пані Шірейша⁷⁶.

Напередодні дня Дракона імператриця наказала, щоб усі дами, які супроводжують танцівниць, одягнули білі китайські накидки з темно-синім візерунком, а дівчата — широкі одежини із шлейфами різних кольорів. Вона приховувала свій задум навіть від найбільш наближених дам. Білі з синім одежини були принесені лише тоді, коли вже танцівниці почали готуватися до свята. Придворні дами також мали чудовий вигляд: красиво пов'язані червоні стрічки спадають донизу, поверх парчевих китайських накидок — білий глянцевиий одяг, а візерунок не відбитий з дерев'яних дощочок, а нанесений пензлем художника! Проте молоді танцівниці затьмарювали всіх придворних дам. Коли святковий кортеж із танцівницями та їх служницями проходив повз, усі сановники та придворні були здивовані та захоплені, вони дали назву кортежу: «Дівчата — танцівниці Омі».

Потім імператриця промовила:

— Опочивальня, в якій перебувають танцівниці, має бути прибраною в останній день святкування ще до того, як настануть сутінки.

Пані Кобен помітила, що її червона стрічка розв'язалась, і сказала: «Чи не міг би хтось мені зав'язати стрічку?» Другий начальник Лівої гвардії Санеката почув це і підійшов до неї. Поправляючи стрічку, він продекламував:

*У гірському колодязі вода,
Затягнута ковдрою льоду,
Як цей вузол затягнутий.
Коли ж лід цей розтане?
Коли вузол розплутається?*

Кобен, яка була ще зовсім юною, не наважувалася заговорити в присутності такої великої кількості народу, та й старші дами не знайшли підходящої відповіді. Один сановник все стояв поруч і чекав, коли ж буде складено «пісню у відповідь». Проте відповіді все не було. Тоді він підійшов до фрейлін і запитав: «Що означає ваше мовчання?» Між мною та пані Кобен сиділо ще декілька дам, проте навіть якби я сиділа поруч із нею, мені було б незручно пропонувати їй свою допомогу. Санеката славився складанням віршів, і зараз склав непоганий, а тому совісно перед ним осоромитися. Я теж хвилювалася, проте мимоволі посміхалася, дивлячись на те, як чиновник із відомства імператриці ходить туди-сюди.

— Чи можна було очікувати такого конфузу від вас? Ви ж вчені дами, ви тільки те і робите, що складаєте вірші. Склали б уже хоч якусь пісню. Ніхто і не вимагає чогось надзвичайного.

Тоді я не витримала та попросила пані Бен-но омото зачитати панові Санеката пісню у відповідь:

*Тонкий лід,
Ніби піна легка,
Зникне прозора під сонячним сяйвом.
Так точно розплутається і вузол товстий!*

Проте Бен-но омото засоромилася, голос її не слухався, і Санеката вигукнув:

— Що таке? Що?

Бен-но омото завжди трохи заїкалася. Тут вона вирішила зібратися з духом та прочитати вірш, проте Санеката все одно нічого не зрозумів. Я не була сильно засмучена, оскільки мені не треба було червоніти за свої вірші. Деякі з придворних дам не хотіли проводити танцівниць, коли вони відправлялись у палац, ані зустрічати їх по поверненні. Мовляв, захворіли. Проте імператриця наказала всім прийти, зібралось багато жінок. Було багато галасу, більше, ніж того року, проте було не так душевно. Одна із танцівниць дванадцяти років була донькою начальника імператорської конюшні Сукемаса. Мати її, четверта в родині, була молодшою сестрою дружини принца Сумедоно. Ця дівчинка вражала своєю красою. В останній вечір увесь почет зібрався навколо танцівниць для того, щоб відбути в імператорський палац. Із східної веранди палацу Сейрьоден ми могли вдосталь на милуватися ходою танцівниць, коли вони поверталися до палацу.

95. З парадним мечем на кольоровому перев'язі

Повз проходить чоловік із парадним мечем на кольоровому перев'язі. Дуже гарне видовище.

96. Коли святкують Госечі

Під час святкування Госечі всі люди в палаці, навіть найбільш пересічна людина, стають красивішими. Служниці прикріплюють строкаті клаптики тканини до чепчиків, і це виглядає дуже ошатно. Коли вони проходять по мосту Сейрьоден, впадають у очі яскраві бузкові шнури на різний ма-

нер, але все одно всі дівчата дуже милі, кожна здається гарненькою. А тому і не дивно, що служниці та дівчата, які допомагають на святі, вважають це свято найкращим.

Увечері того ж дня, коли мала розпочатися репетиція танців перед імператором, куродо були дуже суворі і нікого не пропускали до зали. Вони відповідали дуже різко:

— Лише дві дами, що супроводжують, та прислуга.

На що придворні вмовляли:

— Пропустіть хоча б ще одну!

— Ні, тоді інші будуть ображатися.

І тоді двадцять придворних дам імператриці силоміць відчинили двері й увірвалися до зали. Кумедно було дивитися на куродо. Вони нічого вже не могли зробити, лише сварили: «У який жахливий час ми живемо!» За придворними дамами до залу ввалились усі служниці. Побачивши це, куродо були в розпачі. Сам же імператор, який був тоді присутній, мабуть, потішився тією сценою.

Напередодні головного свята дівчата-служниці також виступили з танком. Чудова була вистава. Як любо глянути на їх обличчя, такі живі і світлі.

97. Лютня без назви

— Імператор приніс імператриці лютню, яку прозвали Безіменною, ходімо подивимось і спробуємо зіграти на ній, — говорили між собою дами. Ми не грали на ній по-справжньому, а лише перебирали струни.

— Чому в цієї лютні така назва?

— Вона нічим не примітна, тому і має таку назву.

Пані Шігейшя, яка прийшла до своєї старшої сестри — імператриці сказала:

— У мене вдома є дуже гарна флейта, яку я отримала ще від батька.

При цих словах єпископ Рюен, молодший брат імператриці, вигукнув:

— Віддай мені флейту. У мене є прекрасна цитра, я віддам тобі її натомість.

Проте пані Шігейшя ніби не чула і продовжувала говорити про своє. Єпископ повторив цю фразу декілька разів, сподіваючись, що сестра має відповісти хоч щось, проте вона продовжувала його ігнорувати. На що імператриця підмітила:

— А вона думає: «Нізащо не обмінюю», — яка вона прекрасна в такі моменти.

«Інакаеджі» — «Нізащо не обмінюю» — так звати відому флейту єпископа, однак він не знав про це і лише з досадою зітхав.

Здається мені, що це було тоді, коли імператриця знаходилася у своїй канцелярії. Флейта «Інакаеджі» — «Нізащо не обмінюю», належить імператорові. Є й інші музичні інструменти, які носять дивні назви. Наприклад, біва Генджьо — «Вище таємниці», Бокуба — «Кінське пасовисько», Іде — «Запруда», Мумьо — «Та, що не має назви». Шестиструнні цитри називаються Кучіме — «Порожня свердловина», Шіоґама — «Градирина». Також є флейти Суйро — «Водяний дракон», Косуйро — «Малий водяний дракон», Удано хоші — «Монах Удано», Кугі учі — «Молоток для забивання гвіздків», Хафутацу — «Два листки» і було ще багато, проте я вже забула їх назви. А То-но чюдзьо любив повторювати: «Їх би на почесну полицю скарбниці Гійоден⁷⁷».

98. Перед бамбуковою завісою

Придворні провели весь день перед бамбуковою завісою, граючи на флейтах та цитрах. Верхні віконниці ще не були опущені, двері ще не були зачинені, а тому можна було побачити все, що робиться в опочивальні імператриці. Імператриця сиділа перед бівою. Розкішну красу її пурпурного вбрання не можна описати словами, він був надітий поверх багатьох шарів тонкого шовку. Рукав одягу витончено падав на лютню із чорного лаку. Позаду темної лютні виднівся білосніжний лоб. Що ще може бути прекрасніше! Я підійшла до однієї із придворних дам і сказала їй:

— Ні, дівчина, обличчя якої було напівприховане, не сяяла такою красою. Куди їй, простолюдинці!

Ця дама через силу проклала собі дорогу крізь цілу купу фрейлін, щоб скоріше повідомити мої слова імператриці. Імператриця розсміялася, дама повернулась і передала її слова мені:

— Імператриця звеліла передати наступне: «Вже час розлуки...» Та чи знаєш ти, про що мова?

Проте найбільш кумедною виглядала придворна дама, оскільки вона не знала, про що йдеться.

99. Годувальниця імператриці

Годувальниця імператриці, пані Таю-но мьобу, збиралася поїхати в країну Хюга. Імператриця подарувала їй віяло. На однім боці віяла було намальовано багато будинків сільської знаті, осяяних яскравим сонцем. На іншому боці — палац у дощовий день.

Імператриця написала своєю рукою на віялі:

*У тій далекій стороні,
Де все сяє в сонці,
Не забудь про мене ти.
Тут, у столиці, без тебе
Дощ не втихаючи йде.*

У вірші було стільки почуттів! Я не розумію, як можна було покинути таку добру людину. Поїхати від неї так далеко!

100. Те, від чого стає прикро

Ви відправили листа або відповідь на лист, і після того, як гонець вже пішов, ви раптом розумієте, що хотілося б змінити два-три знаки. Ви щось завершили зашивати, здається, гарно заштопали, але тільки дістали голку — виявилося, що забули зав'язати вузлик на нитці, — от лихо.

Немає нічого прикрішого, аніж пошити щось навиворіт. Одного разу, коли імператриця була в гостях у свого батька в Південному палаці, вона прислала нам сувій шовку з посланням: «Негайно всі разом приступайте до роботи, мені терміново необхідно пошити вбрання до наступної зміни варті». Ми всі разом зібрались у головному павільйоні, взяли по шматку шовку і почали шити не відриваючи очей. Годувальниця, яка шила один із рукавів, закінчила роботу швидше за всіх. Проте, поспішаючи, вона не помітила, що рукав пошитий навиворіт. Навіть не зав'язавши останнього вузлика, годувальниця кинула голку і підвелася. Коли ж ми почали прикладати різні частини одягу одну до одної, то одразу помітили помилку. Жінки здійняли галас:

— Виправ скоріше все наново!

— Ні, чого це я буду виправляти? Хай виправляє той, хто помилився. Якби це був шовк із візерунком, то одразу можна було б зрозуміти, хто винен, а оскільки це гладенький шовк, то звідки знати, хто винен? Чому це я повинна шити

за інших? Дайте цю роботу тим, хто ще не закінчив, — відмовлялася годувальниця.

От і змушені були інші жінки на чолі з Ген-шьонагон переробляти все наново. Вони швиденько працювали голками та бурмотіли собі під носа:

— Вона тільки зіпсувати вміє, ну куди це годиться.

А годувальниця лише дивилася на них склавши руки. Цікава вийшла сценка.

А буває і таке, що посадиш у саду хагі чи сусукі, вийдеш помилуватися до саду... Аж раптом хтось вийде і в тебе на очах почне викопувати те, що ти з такою любов'ю вирощувала. Так прикро стає на душі. От якби на моєму місці стояв чоловік, то крадій би так не посмів зробити, а мені він тільки мовив: «Я лише трохи».

Або ж слуга якоїсь високоповажної дами прийде до провінційного чиновника та й починає йому грубіянити, мовляв: «А що ти мені зробиш?» Як же це образливо!

Тобі дуже вже кортить прочитати листа, проте чоловік вихопив його з рук, пішов у сад і там читає. Ти дуже зла на нього, біжиш за ним, проте перед бамбуковою завісою треба зупинитися: далі тобі не можна. А як же хочеться кинутися на крадія.

101. Те, що немає сили стерпіти

До тебе прийшов гість, ти з ним спілкуєшся. Аж раптом у глибині будинку хтось голосно починає говорити про домашні справи. І вони все ніяк не замовкають, і ти нічого не можеш зробити. Жахливе відчуття!

Коли твій коханий напився і повторює все по декілька разів.

Коли розповідаєш про когось якісь чутки, а він біля тебе і все чує. Потім довго почувашся зникаючі, навіть якщо це твій слуга чи людина, яку зовсім не знаєш.

Коли тобі довелося ночувати в чужій оселі, а твої слуги розходилися. Як же це неприємно!

Коли батьки впевнені, що їхнє некрасиве дитя просто прекрасне, повторюють все, що воно сказало.

Коли необізнана людина в присутності вченої так і сипле іменами відомих осіб.

Коли людина декламує свої власні не дуже гарні вірші і при цьому розказує, як їх хвалили. Слухати важко!

102. Те, що вже набридло

Коли чистиш гребінь і ламається зубчик.

Коли перевертається екіпаж. Думала, що екіпаж ніколи в житті не може перевернутися, тому навіть очам своїм повірити не можеш.

Коли чоловік говорить відкрито і дорослим, і дітям про дуже сороміцькі речі.

Коли чекаєш на коханого всю ніч, а він все не приходить. На світанку трохи задрімала, і от тебе будить крик ворони, дивишся — а вже обід!

Коли люди пліткують про тебе, хоча нічогісінько про тебе не знають.

Коли цілишся з лука, довго прицілюєшся, але стріла летить зовсім в іншому напрямку.

103. Те, про що жалкуєш

Коли під час святкування Госечі або під час Поминання святих імен Будди замість снігу йде дощ із похмурого неба.

Коли з нетерпінням чекаєш на свято, аж раптом його відмінили.

Коли хтось так чекає на дитину, а все ніяк не виходить, і ось так в очікуваннях минає багато років.

Коли дами однакового звання вирушають, щоб помилуватися храмом.

Коли дами вбралась та вирушили у дорогу. Краї одежі красивими хвилями видніються з-під занавісок екіпажа. Але ніхто не зустрічається по дорозі ані на коні, ані в екіпажі. Яка прикрість! Хоча б слуга якийсь побачив їх та потім розповів своєму хазяїну, зачарований їх красою. Проте немає нікогісінько... Дами у великому розпачі.

104. У дні очищення п'ятого місяця

Пам'ятаю, що трапилося це у дні очищення п'ятого місяця. Імператриця якраз була у відомстві свого палацу. Опочивальня була особливо прикрашена для богослужіння і виглядала якось по-новому. З самого початку місяця стояла похмура погода.

— Яка нудьга! Хочеться поїхати кудись, де співають зо-зулі! — сказала я.

Тоді дами почали просити взяти їх з собою. Одна з них порадила поїхати до моста біля святилища Камо. У цього

моста якась дивна назва, не «Сорочачий міст», по якому проходить Ткаля в ніч зустрічі двох зірок, проте щось схоже.

— Зозулі співають там щодня, — запевняли дами.

— Та ні, то зовсім не зозулі, а цикади, — пояснювали інші.

Проте ми вирішили поїхати туди. Вранці п'ятого дня ми наказали екіпажу імператриці приїхати за нами і виїхали із заборонених для нас Північних воріт, проте ми сподівалися, що нам пробачать, адже це був травневий дощовий ранок, а тому нас ніхто не міг побачити. Екіпаж подали до веранди, і ми сіли в нього вчотирьох. Ті, хто залишилися, дуже заздрили нам, запитували в імператриці: «А не можна подати ще один екіпаж?» Проте імператриця відмовила. Ми нібито не чули прохання інших і вирушили в дорогу. Коли ми проїжджали повз конюшні Лівої гвардії, то побачили купу людей.

— Що відбувається? — запитали ми.

— Змагання зі стрільби, — відповіли нам. — Не бажаєте подивитися?

І ми зупинили свій екіпаж. Нам сказали:

— Всі начальники Лівої гвардії змагаються зараз на чолі з паном чюдждо.

Проте ми нікого не бачили, лише подекуди ходили чиновники шостого рангу.

— Не дуже-то й цікаво, поїхали швидше! — сказали ми. Екіпаж попрямував далі. Шлях, по якому ми їхали, нав'яз нам приємні спогади, пов'язані зі святкуванням у храмі Камо. На нашому шляху також був дім асона⁷⁸ Акінобу.

— Зупинимося тут, також трохи погуляємо, — запропонувала я.

Екіпаж наш зупинився, і ми вийшли з нього. Будинок мав зовсім простий сільський вигляд. На дверях були намальовані коні. Плетені ширми. Штори з водяної трави мікурі. Все було ніби навмисне побудовано так, аби нагадувати старовину. Такий тісний, бідний будинок, але все ж таки який прекрасний! Та все ж чутки не обманули нас: зозулі співали так голосно. Шкода тільки, що імператриця не змогла почути їх. Ось тоді ми й поспівчували тим, хто не зміг з нами поїхати.

— Дозвольте показати вам сільські звичаї, — запропонував хазяїн будинку Акінобу.

Він звелів принести кілька снопів рису. Їх принесли молоді хлопці, дуже чисто одягнені, та разом прийшли й дів-

чата, мабуть, із сусідніх будинків. Чоловік п'ять-шість молотили рис. А двоє обертали якийсь пристрій, котрий я до цього взагалі ніколи не бачила. Під час роботи вони співали якусь пісню. Нам стало смішно, і ми зовсім забули, що мали складати вірші про зозулю. Потім пан Акінобу наказав накрити столи, і нам принесли частування. Проте жодна з нас не доторкнулася до нього.

— Атож, це проста сільська страва, проте всі, хто б не завітав до мене, всі до одного просять пригостити ще й ще, а ви відмовляєтесь? — почав пригощати нас Акінобу. — Спробуйте ось ці молоді пагінці папороті. Я їх збирав власними руками.

— Але ж чи справді ви думаєте, що ми будемо сидіти в тісноті, як служниці, і їсти тут?

— І справді, ви, мабуть, звикли низько кланятися, то дозвольте прибрати столи і накрити вам на підлозі.

Допоки служниці прибирали столи, нас попередили, що пішов дощ, і ми поквапилися до свого екіпажа.

— Постривайте, я хочу скласти пісню про зозулю тут і зараз! — сказала я.

— Потім, по дорозі складете! — сказали мої супутниці.

Слуги за нашим наказом наламали гілок унохана⁷⁹ і прикрасили кузов повозки. Здавалося, що бик тягне за собою живу огорожу із квітів. Наші слуги зі сміхом кричали: «Ось тут іще є вільне місце! І ось тут теж». Я весь час сподівалася, що ми когось зустрінемо, проте нам лише час від часу траплялися на шляху бідні монахи і простий люд.

Коли ми вже майже наблизилися до палацу, я сказала: «Невже все так марно і завершилось? Про наш екіпаж має піти розголос». Ми зупинилися біля замку Ічідзьо та послали слугу від нашого імені передати: «Чи тут хазяїн Джідзьо? Ми повертаємося з цікавої подорожі, ми слухали зозуль». Слуга прийшов із відповіддю: «Вже йду до вас, вже лечу!» А потім додав: «Він був в опочивальні. Зараз якраз одягає штани і виходить». Проте ми не могли чекати і наказали екіпажу рушати до Земляних воріт. Пан Джідзьо надягнув парадний одяг та помчав за екіпажем; він навіть пояс зав'язував на ходу.

— Почекайте! — кричав чоловік, за яким бігло декілька слуг.

— Швидше! — наказувала я; екіпаж поїхав швидше.

Ми вже доїхали до Земляних воріт, коли пан Джіджю наздогнав нас, і тільки зараз він помітив, як прикрашений був наш екіпаж.

— Невже в екіпажі земні створіння? Не можу повірити! — кричав він сміючись. — Вийдіть, дайте мені на вас поглянути!

Слуги, які бігли з ним, дуже потішались.

— А які ж вірші ви склали? — запитав він. — Дайте послухати.

— О ні! — відмовлялися ми. — Спочатку прочитаємо імператриці.

У цей момент дощ пішов по-справжньому.

— І чому тільки над цими воротами немає даху? — нарікав Джіджю. — Як же неприємно стояти тут у дощовий день. Як же я тепер повернуся додому? Коли я погнався за вашим екіпажем, то думав лише про те, щоб наздогнати вас. Я і не подумав, що потраплю людям на очі. О, мені треба поспішати додому.

— Тоді чому б вам не поїхати до палацу разом із нами?

— У цій шапці? Як же це може бути?

— Ну тоді відправте когось за іншою, за ошатнішою.

Проте наразі дощ пішов так сильно, що наші слуги закоптили екіпаж до Земляних воріт. Один із слуг приніс чоловікові зонт, і той пішов у зворотний бік, озирюючись на нас через плече. А вигляд у нього був дуже засмучений. У руках він ніс квітку унохана.

Коли ми повернулися до імператриці, вона запитала, чи вдалася поїздка. Дами, котрих не взяли з собою, спочатку насупилися, проте, коли ми розповідали, як пан Джіджю біг за нами, приєднались і разом з усіма сміялися.

— Ну що ж, де ваші вірші? — запитала імператриця.

Я розповіла все, як було.

— Дуже шкода, що так вийшло, адже про вашу поїздку знають усі в палаці. Як же ви тепер поясните, що не змогли написати жодного вірша? Треба було написати на місці, поки ви насолоджувалися співом зозулі. До того ж ви занадто довго думали над досконалістю форми, а тому ваше натхнення зникло. Тож напишіть вірші хоч зараз.

Імператриця була права: ми схибили. Та тільки ми почали радитися між собою, як мені принесли послання від пана То-джіджю⁸⁰, яке було написане на білому папері та прив'язане до тієї самої квітки унохана, яку він ніс.

Він чекав відповіді, і я наказала принести свою тушечницю, проте імператриця сказала, що я можу взяти її власну.

— Скоріше, напиши щось на цьому аркуші, — і поклала папір.

— Пані сайшьо, напишіть ви, — попросила я.

— Ні, все ж таки буде краще, якщо ви напишете, — відмовилася вона.

У цей час стало дуже темно, дощ почався знову, пролунали удари грому. Ми так налякалися, що тільки й думали, як швидше опустити завіси. Навіть і не згадували про вірші. Буря почала втихати десь увечері, і тільки тоді ми взялися писати вірш у відповідь. Проте знову нам завадили — якраз тоді до палацу прийшло багато чиновників довідатися, як себе почуває імператриця після бурі, і нам довелося розмовляти з ними. Нарешті, можна було взятися до складання пісні, але всі дами вже повернулися, залишилась я одна.

— Хай та, кому пісня надіслана, на неї і відповідає.

Сьогодні пісні не щастить.

«Просто треба буде мовчати про нашу поїздку, от і все», — подумала я.

— Невже й тепер ніхто з вас не може скласти хоч якусь пісню? — імператриця здавалась розлюченою, проте навіть тоді була прекрасною.

— Вже пізно, вже немає натхнення, — відповіла я.

— Навіщо ж ви чекали, поки воно зникне, — заперечила імператриця.

На цьому розмова про вірші завершилася. Два дні по тому ми почали згадувати нашу поїздку.

— А смачні були пагінці папороті! Пам'ятаєте? Пан Акінобу ще казав, що збирав їх власними руками, — згадувала сайшьо.

— Так ось що ви запам'ятали? — зауважила імператриця, почувши наші розмови.

Тоді імператриця взяла до рук аркуш і написала останній рядок танки:

*Папороть молода —
Ось що пам'ятає вона.*

— А тепер склади перший рядок танки, — звеліла імператриця.

І я написала:

*Спів зозулі хотіла почути,
Та, шкода,
Разом зі співом моє серце минуло.*

— Вам не совісно згадувати зозулю? У вас же інші уподобання, шьонагон.

— Як же, імператрице? — сказала я збентежено у відповідь. — Тепер я ніколи не буду писати вірші. Якщо щоразу, коли треба буде складати вірші у відповідь, ви будете доручати це мені, боюсь, я не буду більше залишатися у вас на службі. Звісно, порахувати склади у вірші — це легко. Я зумію навесні скласти вірші про зиму, а восени — про квітучу сливу. У моїй родині було багато відомих поетів, і сама я також складаю непогані вірші, принаймні краще, ніж інші. Люди говорять: «Гарний вірш склала Сей-шьонагон, але чому дивуватися, це ж донька поета». Проте біда в тому, що справжнього таланту в мене немає, якби я намагалася бути першою в турнірах, то осоромила б ім'я своїх предків.

Я так щиро відкрила свою душу перед імператрицею, а вона лише посміхнулась у відповідь.

— Добре, відтепер я не стану тебе мучити.

— Як полегшало. Тепер я можу полишити поезію, — відповіла я.

Якраз у цей час міністр двору готував розвагу для ночі Мавп.

Коли настала ніч турніру, він запропонував теми для змагання. Придворні дами також мали взяти участь у турнірах. Всі вони взялися складати танка. Я ж з імператрицею розмовляла на різні теми. Міністр помітив це і запитав мене:

— Чому ви оддалік від інших? Чому не складаєте віршів? Оберіть тему.

— Імператриця дозволила мені полишити віршування, — мовила я. — Тепер мені не потрібно складати їх.

— Дуже дивно, — здивувався міністр. — Хіба це правда? Навіщо ви дозволили їй зробити це? — запитав міністр. — Ну добре, можете робити, що хочете, проте сьогодні обов'язково складіть пісню.

Проте я так і не виконала наказ міністра. Коли почали обговорювати вірші учасників турніру, імператриця кинула мені записку. Ось що в ній було:

*Донька Мотосукє!
Чому лише ти осторонь?
Невже не прийде
До тебе єдиної натхнення?*

Мені здалась пісня дуже цікавою, і я посміхнулася. Це побачив міністр.

— Що трапилося? — запитав він.

Я йому відповіла:

*Якби мене сьогодні
Не назвали відомого поета чадом,
То першою за всіх би склала
Я танка у цю ніч!*

— Якби я не соромилася своїх предків, то написала б вам багато танка, навіть без умовлянь, — додала я.

105. Одного разу, коли в імператриці зібралася велика кількість наближених

Одного разу в імператриці зібралася велика кількість наближених до неї осіб: родичі імператриці, молоді вельможі, знатні сановники. Я сиділа і розмовляла з дамами, аж раптом імператриця передала мені записку. Я її розгорнула і прочитала: «Чи маю я леліяти тебе, якщо ти не на першому місці в моєму серці?».

Мабуть, вона згадала нещодавню нашу розмову, коли я сказала:

— Якщо я не зможу бути на першому місці в людини, то краще, щоб вона взагалі про мене забула. Хай ліпше ця людина ненавидить мене. Я краще помру, ніж погоджуся бути другою чи третьою. Я хочу бути тільки першою!

— О, це найважливіший закон, — вигукнув хтось, і всі розсміялися.

Коли я прочитала записку, то імператриця дала мені аркуш паперу і пензлик. Я написала: «Серед лотосових сидінь у райському саду мені буде за радість і найнижче».

— Ех, ти зовсім занепала духом, — відповіла імператриця. — Треба бути неприступною, такою, якою була раніше.

— Це дивлячись до кого.

— Це найгірше! Ти маєш домагатися бути першою навіть у «Першої людини в країні»!

Які прекрасні слова!

106. Його величність чюнагон Такаіє навідався до імператриці

Його величність чюнагон Такаіє навідався одного разу до своєї сестри і сказав, що хоче подарувати їй віяло:

— Я знайшов чудовий каркас для віяла, тільки звичайний папір не підійде для цього. Я шукаю щось особливе.

— Що ж це за каркас такий? — запитала імператриця.

— Він божественний! Люди кажуть: «Ми зроду не бачили такого». І вони праві, це щось і справді небачене.

— Тоді це не каркас, а кістки медузи, — додала я.

— Дотепно! — зі сміхом крикнув чюнагон. — Відтепер я теж так буду говорити.

Можливо, цю історію слід було помістити у розділ «Те, про що неприємно слухати», оскільки вам може здатися, що я вихваляюся, проте мене просили писати все. Тому, чесне слово, у мене немає вибору...

107. Під час довгих дощів

Одного разу, під час затяжних дощів, молодший начальник міністерства Нобуцуне прибув до імператриці зі звісткою від імператора. Як і завжди, йому запропонували подушку, щоб сісти, проте він відкинув її далеко-далеко і сів на підлогу.

— Як ви думаєте, для кого ця подушка? — запитала я.

— Я був під дощем, — відповів він посміхаючись. — Боюся, що залишу сліди на подушці, ще забрудню її.

— Піти за купою паперу мені не важко. Можете наслідити, я слідкувати за вами не буду.

— І ви думаєте, що ви вже така дотепна? Я з вами говорив про сліди моїх ніг, мені і в голову не прийшла б така гра слів.

— До речі, давно це було, у палаці старшої імператриці служила дуже відома своєю красою жінка на ім'я Енутакі. Покійний Фуджівара Токікара, який пізніше помер у званні губернатора провінції Міно, тоді був молодим куродо. Одного разу він заглянув до кімнати, де було багато молодих служниць, і вигукнув:

— Он де відома Енутакі — «Спокусниця». Чому ж ти не така красива, як про це говорить твоє ім'я?

— Але ж це Токікара — «Дивлячись для кого»⁸¹!

І тоді всім дуже сподобалася відповідь дівчини.

Думаю, що ця історія правдива. І її розповідають уже багато років. Нобуцуне заперечив мені:

— Але все ж таки Токітара сам підказав цей жарт. Так само і в поезії: найважливіше — це тема. Головне — задати тему, і можна скласти хоч японський вірш, хоч китайський.

— О, так, якщо я запропоную вам тему, ви складете танка?

— Так, звісно. Перед імператрицею я готовий скласти безліч танка.

Але якраз у цей час імператриця принесла відповідь на лист від імператора.

— О, мені треба бігти, — і Нобуцуне зник.

— У нього жажливий почерк, хоч японські, хоч китайські ієрогліфи виходять жажливо, — говорили про начальника жінки, коли він пішов. — Над його каракулями завжди сміються. От і мусив утекти.

Ще тоді, коли Нобуцуне відповідав за будівельні роботи в палаці, він відправив одному із майстрів схему будівництва, написавши на ній своєю рукою: «Виконувати так, як написано тут».

Я ж приписала на полях паперу: «Якщо робити так, то вийде щось дуже дивне». Про цей випадок ще дуже довго розповідали потім.

108. Коли молодша сестра імператриці поселилась у палаці Шігейся

Коли в десятих числах першого місяця молодша сестра імператриці стала дружиною спадкоємця престолу, вона оселилась у палаці Шігейся. Не можна навіть перерахувати, скільки було чудових святкувань з цього приводу. Деякий час сестри взагалі не бачилися, лише писали вірші одна одній, та от все ж таки сестра вирішила, що в двадцятих числах лютого навідається до імператриці. На цю честь апартаменти імператриці були особливо прикрашені. Придворні дами також усі були готові. Пані прибула вночі, за декілька годин до світанку. У східному крилі палацу Токаден для гості були приготовані апартаменти. На зорі у палац прибули батьки: поважний канцлер Мічітака з дружиною. Віконниці шітомі підняли дуже рано. Імператриця знаходилась у південній стороні палацу. Ширми з трьох боків огороджували місце, де сиділа імператриця. Поверх циновок для імператриці поклали подушку, принесли круглу жаровню. Дами зібралися біля імператриці, ширма закривала їх від інших.

Поки я займалася зачіскою імператриці, вона мене запитала:

— А чи ти бачила Шігейшя?

— Ні, коли я могла? Я лише одного разу бачила її в храмі Сакудзен, і то лише зі спини.

— Ну тоді сховайся он там за колонами, щоб тебе ніхто не бачив, і подивись, яка моя сестра прекрасна.

Як же мені тоді кортіло на неї подивитися!

Ми вже закінчили із зачіскою імператриці. Настав час наряджати її. Вона надягла поверх трьох нижніх багряне шовкове кімоно, а поверх нього — ще два парадних кольору стиглої сливи. На однім були візерунки більш щільні, а на іншому — більш ніжні.

— Правда ж, до верхнього кімоно кольору стиглої вишні більше підходять нижні одєжини пурпурового кольору? — підмітила імператриця. — Шкода, що для молодих дівчат це заборонені кольори. Можливо, зараз уже не сезон для кольору стиглої вишні, проте мені дуже не подобається світло-зелений колір. Та от чи добре колір вишні підходить до багряного кольору?

Та незважаючи на побоювання імператриці, ці два кольори дуже гарно між собою поєднувалися, додаючи ще більшої краси обличчю імператриці.

«Невже Шігейшя така ж гарна?» — думала я. Мені дуже кортіло її побачити.

І от імператриця вже була готова і поквапилася до сусідніх покоїв, де на неї чекали батьки. Я ж, не марнуючи ні секунди, втупилась у щілинку між ширмою. Дами розхвилювались і почали перешіптуватися: «Вона дуже сміливо поводитьсь. Чи не буде потім покарана за це?» Ох і смішно було їх слухати. Перегородки між кімнатами були розсунуті, і ніщо не заважало мені підглядати за ними.

На дружині канцлера були два кімоно яскраво-лілового кольору поверх декількох білих кімоно, позаду був пов'язаний пояс придворної дами. Вона сиділа до мене спиною, тому я не могла побачити і роздивитися її обличчя. Пані *Шігейшя* сиділа і дивилася начебто на мене. На ній було декілька нижніх кімоно пурпурного кольору, а поверх них — парчеве темно-червоного кольору без підкладки, коротка накидка червоного відтінку та одяг кольору амбри на ліловому споді. А от верхнє кімоно було світло-зеленого кольору, що ще більше молодило

дівчину. Раптом вона відвела віяло від обличчя... І справді, пані Шігейша була неймовірно прекрасна! Канцлер був одягнений у блідо-лілову верхню одягу і світло-зелені штани, які він одягнув поверх лілового спіднього. Він сидів, притулившись спиною до однієї з колон, та зав'язував мотузку. Я добре могла розгледіти його обличчя. Він дивився на своїх дочок і радів та, як завжди, сипав жартами. Пані Шігейша і справді була дуже красивою, ніби намальованою, проте імператриця все одно була красивішою. Вона мала більше впевненості, була спокійною і виглядала більш дорослою. Саме пурпурне кімоно надавало їй особливого блиску. Та хіба взагалі можна порівнювати імператрицю з ким-небудь?

І от настав час провести ранкову церемонію миття рук. Двоє молодих слуг і чотири служниці нижчого рангу принесли все необхідне для цього пані Шігейші, пройшовши через палаци Сен'йоден і Джьоганден. Шість наближених дам сиділи під китайським дахом. Для інших фрейлін із почту пані Шігейші не вистачило місця, а тому вони мали повернутися до палацу. Придворні дами виглядали дуже витончено в накидках кольору вишні, які були одягнені поверх світло-зелених, як молоді паростки, або лілових, як пелюстки вишні, кімоно. Дами, у яких позаду тягнулися довгі подоли, взяли таз із водою і піднесли його молодій пані Шігейші. Це було дуже витончено. З-під церемоніальної завіси виднілися рукави китайських накидок. Там, поруч пані Шігейші, сиділи дві придворні дами: Шьошьо, донька Сукемаса, і Сайшьо, донька радника Кітано. Я замилювалася цією картиною. Тим часом дівчата-унеме⁸² прийняли таз із водою для омивання рук і принесли його імператриці. Дівчата мали довгі шлейфи з зеленою каймою, китайські накидки; обличчя були густо набілені. Мені було дуже приємно спостерігати, що все робиться згідно з етикетом.

Коли прийшов час снідати, зайшли майстрині, аби укласти у високу зачіску довгі пасма волосся тим, хто буде прислужувати на сніданку.

Ширми, за якими я ховалася вранці, були відсунуті, а тому я вже не могла піддивитися через них. Але тепер я заховалася за колону, там була бамбукова штора, через яку мені було видно, проте, от прикрість, поділ мого плаття і шлейф вибилися назовні.

— Хто це? Хто підглядає через штори?

— Це шьонагон. Вона дуже хотіла подивитися, — відповіла імператриця.

— Ах, як я збентежений! Моя давня подруга побачить, які мої дівчата негарні.

У цей час принесли сніданок для імператриці та для пані Шігейшя.

— Цим високим особам їсти подано. Правильно, спочатку їм, а потім уже і старий зі старою зможуть доїсти недоїдки з їхнього столу.

Він те й робив, що жартував у цьому дусі. Та от з'явилися його сини дайнагона Саммі-но чюдзьо разом з онуком Мацугімі.

Канцлер одразу ж посадив хлопчика собі на коліна — дуже миле видовище. Веранда була занадто тісною, аби там помістилися церемоніальні вбрання молодих вельмож, а тому їх довгі подоли розстелилися по всій підлозі.

Дайнагон був величний. Саммі-но-чюдзьо — витончено красивий. Вони обидва були такі красиві, що я мимоволі подумала: батько їх, канцлер, безперечно, щасливий, та й мати в попередніх своїх народженнях заслужила винагороду.

Імператриця запропонувала своїм братам присісти на подушки, проте дайнагон відповів, що поспішає на засідання до Державної ради, а тому мав покинути рідних.

Потім до палацу завітав з посланням від імператора молодший секретар міністерства церемоніалу. Для нього поклали подушку в тій кімнаті, де був посуд для трапези.

Цього разу імператриця швиденько написала відповідь, швидше, ніж зазвичай. Проте не встигли прибрати подушку після секретаря, як до палацу завітав молодший начальник гвардії Чікайорі з листом від спадкоємця престолу. На цей раз лист було адресовано пані Шігейшя. Подушку для сидіння поклали перед головною верандою, адже бокова галерея була занадто тісною. Пані Шігейшя прочитала листа, а потім передала його батькові, матері та імператриці.

— Пиши відповідь, та скоріше, — сказав канцлер своїй доньці, та вона щось не поспішала.

— Мабуть, ти не пишеш тому, що я поруч із тобою, а от якби мене не було, ти б, залишившись із собою наодинці, швиденько написала відповідь, — знову жартував канцлер.

Пані Шігейшя зарум'янилась і посміхнулась.

— І справді, поспішай, — схвильовано казала мати. Тоді вона повернулася до нас спиною і почала писати. Дружина канцлера присіла поруч із нею і почала допомагати їй. Дівчина вкрай засоромилась.

Імператриця від себе подарувала Чікайорі жіночий наряд: одяг світло-зеленого кольору з довгими рукавами і хакама. Подарунки ці просунули під церемоніальною завісою, Саммі-но чюдзьо прийняв їх і, як вимагає етикет, поклав подарунки чоловікові на голову. Посланець накинув накидку собі на плечі і, певно, дуже збентежився, що вона жіноча, а потім віддалився.

Тим часом онучок Мацугімі лепетав щось миле.

— Гарно було б видати його за дитину імператриці, — жартував канцлер.

«І справді, — з тривогою подумала я, — чому ж імператриця й досі не народила сина?»

Приблизно в годину Вівці⁸³ з'явився імператор, було чути шелест шовкової одежі. Імператриця усамітнілася з ним у внутрішньому покої, який був загороджений від усіх. Придворні дами посідали у глибині зали. У галереї було безліч придворних. Канцлер наказав: «Напоїти та нагодувати всіх». Усі сп'яніли; чоловіки почали жартувати з дамами, жарти одне одного їм здавалися дуже дотепними.

На заході сонця імператор наказав покликати до себе дайнагона Яманой. Потім він велів поправити його зачіску і повернувся до палацу. Його одяг кольору вишні, одягнутий поверх пурпурного, був залитий сянням заходу сонця.

Дайнагон Яманой — старший син канцлера і народжений від наложниці, не мав особливої популярності серед інших членів родини, хоча був такий красивий. Він набагато красивіший за своїх братів, і мені завжди було так прикро чути, коли придворні говорять про нього щось погане. Імператора проводжали сам поважний канцлер та його сини: дайнагон Яманой, Саммі-но чюдзьо, та хранитель скарбниці.

Потім фрейліна Умано найші прибула повідомити від імені імператора, що той чекає імператрицю в себе.

— Ні, сьогодні ввечері я не можу, — хотіла відмовитись імператриця.

— Як це може бути? Які витребеньки! Сьогодні ж виїжджай.

Від спадкоємця престолу також приходили листи один за одним, у палаці запанувала метушня. Придворні дами, які

прийшли за молодими дружинами, все підганяли їх: «Швидше, швидше».

— Спочатку проведіть мою сестру, — сказала імператриця.

— Як це мене першу, хіба так можна? — заперечила пані Шігейша.

— Так, я хочу тебе провести, — відповіла імператриця.

Їх дуже мила суперечка викликала посмішку на моєму обличчі.

Після пані Шігейші відправилася імператриця.

Канцлер також залишив палац. Він так насмішив усіх у палаці своїми жартами, що вони мало не попадали з містків.

109. Від куродо

Якогось дня мені принесли гілку сливи від одного куродо. До гілки було прикріплено послання: «Що ви про це думаете?»

«Облетіла рано» — написала я, взявши рядок із вірша.

Почувши це, імператор сказав: «Це краще, ніж складати свою танку. Дуже дотепно і влучно».

110. В останній день лютого

В останній день лютого дув сильний вітер, а з темного неба сипав дрібний сніжок. До Чорних дверей прийшов слуга і сказав:

— Я до вас із посланням. Радник Кінто просив передати вам ось цей лист.

У листі було написано останній рядок танки:

*Лише на мить
Повіяло весною.*

І справді, ці рядки дуже гарно підходили до сьогоднішньої погоди. Проте я зовсім не знала, які ж рядки скласти у відповідь, які б підходили.

— Хто зараз із паном радником? — запитала я.

— Той-то і той-то.... — став перераховувати слуга.

Всі люди гарні, проте більш за все я не хотіла осоромитися перед радником Кінто⁸⁴. От йому-то точно не хочеться посилати погані вірші.

І враз я відчула себе самотньою. Мені захотілося показати записку імператриці, але вона зараз була з імператором.

Посланець все повторював: «Скоріше, скоріше!»

Мало того, що я складу поганий вірш, та ще й запізнюсь. Де це таке бачили? Ет, хай буде так, як буде! І я взяла пензлика і написала:

*У холодних небесах
Вишневим квітом
Сипле сніг.*

«Що ж вони подумують?» — переживала я. Мені дуже хотілося почути, що вони скажуть про мій вірш. Проте якщо він їм не сподобається, то краще мені не дізнаватися про його оцінку. Коли вони отримали мою відповідь, серед гостей був присутній начальник Лівої гвардії. Він-то і сказав мені:

— Радник Тошіката оцінив ваші вірші наступним чином: «За це її можна навіть возвести до рангу вищої фрейліни найші».

111. Те, що здається безкінечним

Дальня дорога, коли мандрівник їде на північ до Мічіноку, а минає лише Осаку.

Час, який необхідний для того, щоб новонароджений впріс і став повнолітнім.

Сутра мудрості, коли починаєш її читати в самотності.

112. Сумне обличчя буває, коли

Сумне обличчя буває, коли ніс закладений і говориш, ковтаючи шмарклі.

А який сумний погляд у жінки, коли вона вищипує брови!

113. Масахіро — мішень для насмішок

Масахіро — мішень для насмішок. Як ви думаєте, як це чути його батькам?

А от коли люди побачать, що Масахіро супроводжує якийсь слуга, то обов'язково підйдуть до нього та запитають: «Чому ти прислужуєш цій людині? Як ти так можеш?» Навіть не дивлячись на те, що Масахіро одягають найкращі майстри, використовуючи найкращі матеріали; він завжди одягнений краще, ніж інші. Проте люди лише сміються над ним:

— От якби це одягнув хтось інший!

Та й дуже дивно він висловлюється. Одного разу він наказав відправити речі, якими користувався під час чергування в палаці.

— Нехай понесуть двоє, — наказав він.

— Та я і сам зможу це донести, — обізвався один зі слуг.

— Який ти чудний! Як же ти зможеш сам нести ношу двох?

Це ж все одно, що до одного глека налити два.

Ніхто не розумів, про що він говорить. Всі лише сміялись. Ще був один випадок, коли посланець приніс від когось листа і почав квапити його з відповіддю.

— От причепився. Чого так квапитися? Навіть боби у вогні скачуть, не знають спокою. А хто вкрав з палацу туш та пензлик? Що за люди! От коли б украли sake чи закуску, то я ще розумію.

І знову всі засміялись.

Коли ж захворіла імператриця, то Масахіро послали дізнатися про її здоров'я. Після того як він повернувся, усі почали запитувати:

— Хто зараз у неї в палаці?

Масахіро назвав п'ять імен.

— А ще хто?

— Та були ще хтось, але вони спали, а значить, їх не було.

Ну от, ще одна безглузда відповідь.

Одного разу, коли я була сама, він прийшов до мене і сказав:

— Послухайте мене уважно. Я маю вам сказати щось дуже важливе.

— Ну і що ж?

Тоді він наблизився до завіси, що розділяла нас, але замість звичайних: «Підсуньтесь ближче!» — раптом вимовив:

— Підсуньте своє тіло повністю ближче.

Ох як він тоді насмішив усіх придворних дам!

Ще був один смішний випадок. Якось, саме коли проходили засідання, на яких розподіляли державні посади, йому доручили наповнити маслом лампи в палаці. Він наступив на тканину, що лежала під лампою; тканина була в маслі і прилипла до чобота. Тоді Масахіро зробив крок і перекинув велику лампу. Але він продовжував іти, та ще тягнув за собою лампу. Такий гуркіт був, ніби стався землетрус.

І ще раз Масахіро насмішив усіх. У палаці є такий звичай, що ніхто не торкається до їжі, допоки старший куродо не почне їсти. Масахіро ж одного разу взяв тарілку з боба-

ми і почав їсти їх за ширмою. Але хтось відсунув ширму...
Ото було сміху!

114. Застави⁸⁵

Застава Осака.

Застави Сума, Шіракава — «Біла ріка», Коромо — «Одяг»,
Кукіта, Хабакарі — «Страх», Тадакое — «Легко минути».

Застава Судзука.

Заставу Йокохаші не можна порівнювати із заставою Ха-
на, вони ж такі різні.

Застави Кійомі — «Чистий погляд», Міруме — «Око, що
все бачить».

Застава Йоші-йоші — «Все досить», — хотілося б мені зна-
ти, що тоді думав мандрівник і чому вирішив іти далі. Здаєть-
ся, цю ж таки заставу називають ще Накосо — «Не приходь».

Застава Осака — «Застава зустрічей». Як же сумно стає,
коли той, на кого чекала, не прийшов на зустріч.

115. Ліси

Ліс Кокоі — «Ліс маленького кохання».

Ліс Ікута — «Живе поле».

Ліс Тачікікі — «Той, що прислухається стоячи».

Ліс Укіта — «Ліс, який пливе».

Ліс Івата — «Кам'яне поле».

116. Наприкінці четвертого місяця

Наприкінці четвертого місяця ми зібралися до храму Ха-
цусе. На переправі Йодо наш екіпаж заїхав на паром. Ми
завжди думали, що у водяного рису та аїра стебло дуже ко-
ротке, проте на наше здивування, коли ми наказали слугам
нарвати та принести його, стебло виявилось довгим.

Повз нас пропливали човни, які були навантажені водяним
рисом — дуже цікава і красива картина. Я думаю, що саме про
такі човни співають у пісні: «На річці Такасе-но Йодо».

Коли ми поверталися додому, йшов сильний дощ. Хлоп-
чики зрізали аїр, у них були маленькі плетені капелюхи, ноги
босі. Це дуже нагадувало мені картину на ширмах.

117. Гарячі джерела

Гарячі джерела Нанакурі, Аріма, Тамацукурі.

118. Те, що чується по-особливому

Стук екіпажа в перший день Нового року, спів птахів, чийсь кашель на ранок першого дня Нового року, та, безумовно, звук музичних інструментів.

119. Те, що виглядає гірше на картині, ніж у житті

Гвоздики. Аір. Квіти вишні.

Надзвичайної вроди чоловіки та жінки, про яких пишуть у романах.

120. Те, що виглядає на картині краще, ніж у житті

Сосни. Осінні луки. Гірське поселення. Стежка в горах. Лелеки. Олені.

121. Взимку

Взимку має бути дуже холодно.

122. Влітку

Влітку має стояти надзвичайна спека.

123. Те, що проникає до самого серця

Шанобливе ставлення дітей до своїх батьків.

Молодий хлопець із гарної родини усамітнився з відлюдниками на горі Мітаке⁸⁶. Як же його шкода! Він далеко від своєї рідні, щоранку б'є поклони на світанку. А коли його родичі прокидаються, їм здається, що вони чують голос свого хлопчика. Вони тільки про нього й думають. «Як же йому там на горі Мітаке?» — хвилюються вони.

Аж раптом — ось він, повернувся! Лише шапка трохи зім'ялась.

Я чула, що навіть знатні люди, коли йдуть у паломництво, одягають старий одяг. І лише Нобуката, другий начальник Правого загону гвардії, мав іншу думку:

— Який дивний звичай. Чому б не прибратися і не піти у святі місця? Хіба ж божество, яке мешкає на горі Мітаке наказало: «Приходьте до мене лише в лахмітті?».

Коли наприкінці третього місяця Нобуката зібрався в паломництво, то всі були вражені чудовим вбранням його. Він був одягнений у лілові шаровари і білосніжний верх, під низом ще одна одяганка кольору яскраво-жовтої керії.

Син його Такаміцу, помічник начальника, одягнув білу накидку, пурпурну сорочку і довгі яскраві штани з шовку. Як же тоді дивувалися пілігрими, які траплялися їм на шляху. Адже ніколи ніхто не бачив на гірській стежці людей, які були б одягнуті в таке пишне вбрання.

У кінці квітня Нобуката разом із сином повернувся до столиці, а на початку червня помер правитель провінції Чі-кудзен, і тоді Нобуката успадкував його посаду.

— Він був правий! Боги зовсім на нього не сердяться! — говорили люди.

Ця розповідь, безумовно, не належить до тих, що так сильно зачіпають серце, проте я згадала її, оскільки писала про гору Мітаке.

Але ось до вашої уваги те, що й справді хвилює серце.

Чоловік і жінка — дуже гарні й молоді, але йдуть у траурному вбранні.

Наприкінці вересня спів коників такий тоненький, що здається, наче все це почулося.

Квочка, що висиджує яйця.

Краплі роси, які мерехтять пізньої осені, ніби коштовне каміння, виблискують на очеретові в саду.

Прокинутися посеред ночі або на зорі і слухати, як шумить вітер, інколи цілу ніч.

Гірське поселення, яке все в снігу.

Двоє, що кохають одне одного, але щось заважає їм, і вони не можуть іти за голосом свого серця. Як же прикро на них дивитися!

Вже настав ранок 27 числа дев'ятого місяця, ти ще з кимось розмовляєш, та от з'явився на небі місяць із-за гори, такий тоненький і прозорий, навіть не можеш зрозуміти, чи є він, чи немає. Скільки смутку в ньому!

Як же хвилює душу місячне сяйво, коли воно тоненькими промінчиками ллється крізь щілини в убогій хатинці.

А ще — крик оленя поблизу гірського поселення.

Іще — сяйво повного місяця, що освічує все, кожний темний куток у старому саду, який оплітають в'юнкі рослини.

124. Коли першого місяця я усамітнююсь у храмі

Коли першого місяця я усамітнююсь у храмі для того, щоб помолитися, мені так хочеться, щоб усе було засипане

снігом. Це так гарно! І що ж може бути гіршим, коли в цей час іде дощ і пахне сирістю.

Одного разу я відправилася до храму Кійомідзу⁸⁷. Поки монахи готували келії для мене і моїх супутниць, наш екіпаж підвезли до сходів. Вони були з дахом, ніби галерея. Молоді монахи були в простих рясах та в сандалях на високих платформах; вони так швидко бігали по сходах вгору та вниз, навіть не дивлячись собі під ноги. Ідучи, вони бурмотіли уривки з різних сутр або наспівували вірші.

— Ваші келії готові, — сказав монах. Він допоміг нам вийти з екіпажа і дав взуття, щоб ми взули поверх нашого.

Нам було дуже страшно підніматися по сходах, ми весь час притискалися до них, не відпускаючи поручні. Та тільки і дивилися, як спритно монахи бігають по сходах, нібито це була просто гладка підлога.

По дорозі ми побачили багато паломниць. Одні у скромному вбранні, інші ж у китайських накидках з підв'язаними шлейфами. Відвідувачі храму всі були взуті в шкіряне взуття. Скрізь лунали кроки, це мені дуже нагадало палац.

За нами слідували молоді слуги та монастирські служки. Вони постійно застерігали нас:

— Будьте обережні! Тут сходинка трохи вища, а тут нижча.

Якісь незнайомі люди йшли впритул до нас, дехто навіть обганяв. Наші поводитирі сварили їх:

— Стійте, хіба можна так! Це ж знатні дами. Не можна поводитися так неввічливо!

Дехто навіть трохи бентежився. Інші ж нічого не слухали і поспішали обігнати нас, щоб першими поклонитися Будді.

Для того, щоб потрапити до своїх келій, нам потрібно було пробратися крізь тісні ряди тих, хто сидів і молився на підлозі, — це так неприємно. Проте варто було мені потрапити до келії та побачити святилище, як я одразу відчула благоговійний трепет. «Як же я могла так багато часу змарнувати вдалині від храму?» — зніяковіло думала я. І тоді відчула, як мене наповнило відчуття віри.

У святилищі горіло багато вогнів. У храмі були не лише світильники, які завжди стояли тут, але й було багато лампадок, що їх сюди принесли паломники; вогонь освітлював божества. Таку красу не можна описати словами.

Тримаючи в руках обітниці віруючих, священнослужителі промовляли їх перед помостом. Їх голоси чулися скрізь у храмі. Неможливо було розібрати, що ж промовляє кожен із них, проте лише інколи можна було все-таки почути: «Тисячі світильників у пожертву від такого-то...». Ім'я того, хто жертвує, почути було неможливо.

Коли ж я поклонилася святині до землі, до мене підійшов монах і сказав, простягнувши гілку анісу:

— Ось, це я приніс для вас.

Потім інший монах прийшов до моєї келії:

— Я виголосив ваші моління Будді. Як довго ви збираєтеся пробути в нашому храмі? Зараз тут також перебувають такі-то й такі-то...

Коли він пішов, то слуги принесли нам жаровню та різні страви, а також налили води у відро для омивання рук.

— Ви ж ідіть он у ту келію, відпочиньте, — сказав монах служницям, і вони по черзі йшли туди відпочити.

Дзвін, який сповіщав про початок храмової служби, тепер лунав і для мене. Від цієї думки мені стало дуже радісно. Поруч за стіною якийсь чоловік високого звання бив поклони. Якась душевна витонченість відчувалась у цьому. Занурившись у себе, він молився всю ніч, ні на хвилинку не задрімавши. Це мене дуже вразило.

У хвилини відпочинку він читав сутри так тихо, що не можна навіть і почути було. Мені хотілося, щоб він підвищив голос і прочитав голосніше, та ні, ця людина навіть прочищала носа тихо. Ніхто не мав чути, що така поважна людина проливає сльози.

Мені так хотілося дізнатися, про що ж він молився. Та я від усього серця благала, щоб небо почуло його молитви.

Цього разу дні тягнулися так довго і були такі одноманітні, навіть довше та одноманітніше, ніж завжди бувало. Слуги всі пішли до келій, залишаюь одна, так сумно та тужно.

Інколи який-небудь посланець принесе листа, скрученого в трубочку, та подарунки. Поклавши їх десь убік, він кличе монахів, та так кличе, що його голос чути скрізь у храмі.

Інколи дзвін починає лунати все гучніше та гучніше. Ми моволі замислюєшся, про що ж це моляться так. А потім промовляють ім'я знатної родини. Читають молитву про спокій-

ні пологи. Мимоволі починаєш хвилюватися за вагітну і молитися за неї також.

Це часто трапляється, коли в храмі тихо. Проте в перший місяць року в храмі дуже гамірно. Якщо бачиш, коли до храму приходять дуже багато людей, всі зі своїми проханнями, то забуваєш про себе і починаєш молитися за них. Паломники часто прибувають на заході сонця, щоб молитися всю ніч. Хлопці-служки розстеляють матраци, ставлять ширми, такі важкі, що, здається, їх і не підняти. Відвідувачів один за одним відводять до їхніх келій. Чути, як чіпляють очеретяні завіси, щоб відгородити опочивальні гостей від головного святилища. Але все це роблять із легкістю, адже вже звикли до того, що в храмі багато гостей.

А одного разу в глибокій тиші почулося шелестіння шовку. Якись знатні дами вже покидали храм. Мабуть, вони поверталися додому. Почувся голос дами похилого віку:

— Будьте обережні з вогнем. Тут небезпечно.

Хлопчик років восьми-семи щось наказував слугам. Також там був малюк років трьох. Він трохи покашлював, напівсонний, і це не могло не хвилювати серця. Як би мені хотілося, щоб мати вимовила ім'я годувальниці, тоді б я дізналася, що це за паломниці були.

Усю ніч у храмі до самого ранку було чути священнослужителів. Я так і не змогла заснути. Все ж таки вдалося задрімати після обідні, аж тут монахи знову стали хрипло промовляти молитву, присвячену храмовому божеству, проте не зовсім зберігаючи урочистість обряду. Мабуть, службу проводили мандрівні монахи, які тимчасово знайшли тут пристановище. Раптом я прокинулась і була вражена їх старанністю.

Пам'ятаю, один дуже знатний чоловік ніколи не молився вночі, тільки в денний час. Він був у синіх штанях і декількох білих одягах поперх. З ним були дуже гарні спадкоємці, на вигляд ще зовсім діти. А також молоді служниці у розкішній одязі супроводжували його. Перед ним були поставлені лише тимчасові ширми, здавалося, він лише зрідка відбиває поклони.

Завжди цікаво зустріти в храмі незнайомих людей і думати, хто ж вони такі. А з яким хвилюванням, побачивши чоловіка, думаєш: «Аж раптом це він?»

Молоді вельможі так і зиркають у бік жіночих келій, навіть частіше, аніж дивляться на Будду. Інколи вони кличуть

до себе храмових служниць і жартують з ними про щось, та все ж я не наважуся назвати їх дурними.

Коли закінчився другий місяць і настав третій, якраз у пору цвітіння вишень я ще раз поїхала до храму. Це була дивовижна пора. Троє молодих людей високих посад також прибули до храму. Вони виглядали дуже гарними — в одежах кольору вишні. Кінці їх шароварів були підібрані і підв'язані дуже витончено. Оскільки чоловіки були такі розкішні, то й слуги були відповідно до своїх хазяїв. Навіть сумки для припасів, які вони тримали в руках, були пишно прикрашені. На хлопчиках-пажах — одяг кольору червоної сливи або ніжної зелені.

Серед цього почту знаходився молодий стрункий чоловік. Він мав такий гарний одяг, був схожий на гілку квітучої вишні. Дуже приємно було на нього дивитися, коли він бив у гонг, який висів біля воріт храму.

Мені здавалося, що я серед паломників побачила свого знайомого, проте він не очікував побачити мене в храмі, а тому пройшов повз мене. Я трохи засмутилась... От би сказати йому:

— Почекайте, подивіться, хто тут.

Цікавий випадок, чи не так?

От чому, коли їдеш до храму або знаходишся десь у новому місці, подорожувати тільки зі слугами дуже нудно. Обов'язково треба запрошувати подорожувати іще декілька супутниць вашого ж рівня, щоб можна було поговорити про все, що вас турбує. Звісно, і серед служниць трапляються такі, з якими можна поділитися, але вже занадто набридли їхні розмови.

До речі, чоловіки, мабуть, мають таку ж саму думку, оскільки завжди беруть із собою приємних супутників.

125. Те, що виглядає огидно

У день святкування Камо якийсь чоловік дивиться на процесію з глибини екіпажа. Що в нього за серце? Молодим людям, зрозуміло, також хочеться подивитися на видовище. Чому не посадити їх у свій екіпаж? Але він не звертає уваги на інших і продовжує сам дивитися на святкову процесію. Мимоволі подумаєш: який неприємний чоловік. Це значить, що куца в нього душа!

126. Те, на що жаль дивитися

Брудний екіпаж, який бідолашний бик тягне в літню спеку.
Екіпаж, закритий від дощу циновками, коли на небі немає жодної хмаринки.

Коли у страшну спеку чи лютий мороз літня бідна жінка на спині несе дитинку.

Темна і стара хатина з дощаним дахом мокне під дощем.

Слуга, який на кволому коні їде поперед екіпажа в сильний дощ. Якби це було влітку, то ще півбіди. А оскільки зараз зима, то, уявіть, як йому, бідолашному: шапка звисає, одяг весь злипся...

127. Те, від чого стає жарко

Одяг начальника загону охорони.

Кеса⁸⁸ — одяг буддійського священика.

Молодший начальник гвардії, який несе службу під час церемоніальних літніх змагань.

Товстун, який обріс волоссям.

128. Те, від чого стає соромно

Те, що на серці в чоловіка, який полюбляє «нічні пригоди».

Злодій, який затаївся в кутку і підглядає за всіма. Хтось украв річ і тримає в себе за пазухою, користуючись темрявою. Мабуть, злодію приємно бачити, що він не один такий.

Монаху, який читає молитви вночі у знатному домі, стає інколи дуже соромно. Буває, зберуться придворні молоді дами і давай сміятися над кимось або обговорювати когось. Стіни тонкі, тому монахові все чути, йому так совісно.

Інколи все ж таки старша дама зробить їм зауваження:
— Що це за поведінка! Ану не шуміть так!

Але їм все одно. Не звертають увагу ні на кого, продовжують реготати, аж поки не позасинають. А монах потім ще довго не може отямитися від сорому.

Чоловік, який уже втратив почуття до своєї коханої, але все продовжує переконувати її у справжності його почуттів. Як же це ганебно!

А ще гірше, коли чоловік, відомий як щиросердий та відвертий у коханні, поводить себе так, що жінка навіть не сумнівається у глибині його почуттів. А насправді цей чоловік не лише зраджує кохану у глибині своєї душі, а й на словах,

принижуючи її перед іншими жінками так само, і поливає брудом їх перед коханою. А жінка, зрозуміло, радіє чути такі слова, значить, він кохає її одну. Як низько!

Проте, якщо вона все ж таки зустрине якогось чоловіка на своєму шляху, котрий хоч трохи кохає її, то не треба їй соромитися, навіть якщо її друг буде вважати її безсердечною. Тут нічого ганебного немає! Розставання дуже важке для жінки, вона переживає, тужить за ним, а чоловік залишається байдужим. «Що ж у нього за серце?» — думає вона.

Але найгірше, коли чоловік звабить якусь придворну даму, вона завагітніє, а він кидає її беззахисну. У неї немає жодної підтримки. Ще й потім робить вигляд, що не знає її.

129. Те, що не має жодної вартості

Великий човен, який залишили на березі під час відпливу. Жінка, яка зняла перуку і причісує короткі рідкі пасма волосся.

Високе дерево, вирване з корінням під час бурі.

Спина борця сумо, який програв.

Нікчемний чоловік, який сварить свого слугу.

Старий чоловік, чия лиса голова не прикрита шапкою.

Дружина сильно образилася на свого чоловіка. Думала провчити його і пішла з дому, але він і оком не веде, сидить спокійно вдома. Тож нічого не поробиш, треба повертатися додому; і дружина з опущеною головою повертається до чоловіка.

130. Буддійські заклинання

Коли я чую буддійські заклинання та молитви, мені на душі робиться так спокійно.

131. Те, від чого ніяковієш

Буває, що просиш слугу доповісти комусь про свій приїзд, а з глибини палацу виходить хтось зовсім інший, думаючи, що прийшли саме до нього. І вже зовсім ніяково, якщо в тебе в руках подарунок.

Інколи буває: скажеш щось погане про людину в присутності маленької дитини, а потім вона, як на зло, скаже це прямо в обличчя тій людині, про яку ви з нею говорили.

Коли хтось розповідає дуже сумну історію, проливаючи сльози при цьому. А ти й думаєш: «Як же це прикро», — але

ніяк не можеш вичавити ані сльозинки. Ти намагаєшся, робиш сумний вираз обличчя, але ніяк не виходить. І як на зло, навпаки, коли чуєш якусь гарну новину, раптом з'являються небажані сльози.

Коли імператор повертався з паломництва, він зупинив паланкін перед галереєю, де знаходилася його мати, і наказав передати їй своє вітання. Ніщо так не хвилює душу, як це видовище. Сльози покотилися в мене з очей, вони змили всі білила. Боже, яка ж негарна я була в цей момент!

Таданобу, радник, який також мав звання чюдждьо, був відправлений до імператриці з посланням. Красива була картина! У супроводі чотирьох парадно одягнених охоронців він погнав свого скакуна по широкому чистому другому проспекту Нідждьо. Він став чекати біля бамбукової завіси, яка відгороджувала імператрицю від сторонніх очей. Щойно Таданобу отримав від неї відповідь, як одразу сів на коня і повернувся до паланкіна імператора. Кожен зрозуміє і без слів, як чудово він тоді виглядав!

Потім імператор наказав іти далі.

Тоді я уявила, що на той момент має відчувати мати імператора, яка бачила кортеж сина; моє серце було готове виплигнути з грудей. Сльози самі собою полилися в мене з очей, що дуже насмішило інших.

Навіть прості люди радіють, якщо щастя посміхається їх дітям. Але ж яка велика радість випала на долю імператриці-матері... Лише при цій думці серце моє тріпоче.

132. Його величність канцлер покидає палац

Одного разу ми почули, що його величність канцлер покидає палац. Він повинен був вийти з виходу Куродо⁸⁹, і ми, всі фрейліни, чекали на нього, щоб провести.

— О, скільки тут чарівних дам! Ви, мабуть, потішаєтеся над цим жалюгідним старцем! — жартував канцлер, проходячи повз наші ряди.

Дами, які сиділи біля виходу, підняли догори бамбукові завіси так, що було видно кольорові шовкові їх одежі.

Почесний дайнагон Коречіка допоміг своєму батькові взутися. Він був хоч і доволі молодий, але виглядав дуже велично. За ним тягнувся шлейф такої довжини, що, здавалося, не вистачить місця в галереї.

«Який же щасливий пан канцлер! Дайнагон подає йому взуття. Ось справжнє щастя!» — подумала я.

Починаючи з дайногону Яманой, його молодші брати та інші знатні особи сиділи від палацу Фуджіцубо аж до головного входу до палацу Токаден, ніби вся земля була всяяна чорними плямами.

Канцлер Мічітака, який виглядав дуже витончено та струнко, на хвилину зупинився, щоб поправити свій меч.

Тим часом його молодший брат Мічінаґа — управитель двора імператриці — стояв біля виходу Куродо.

«Звісно, він не стане проявляти знаки вищої уваги до свого брата», — вирішила я.

Проте не встиг канцлер вийти з палацу, як Мічінаґа припав до землі.

«Скільки ж добрих справ мав зробити канцлер у минулому житті, щоб заслужити таке щастя», — думала я, дивлячись на цю прекрасну сцену.

Пані Чюнагон оголосила, що в неї сьогодні День поминання, і почала молитися.

— Позичте мені ваші чотки. Можливо, за те, що я буду благочестивим, я отримаю вищу нагороду, — сказав канцлер.

Дами засміялись, але то були гарні слова.

Почувши їх, імператриця промовила з посмішкою:

— Стати Буддою — ось що є найвищою нагородою!

Дивлячись на імператрицю, я відчула, що її слова ще більш проникливі.

Я постійно розповідала імператриці, як Мічінаґа припав до землі, а вона у свою чергу дражнила мене:

— Тож він таки є твоїм фаворитом?

Та якби імператриця бачила, як велично виглядав Мічінаґа, вона б тоді, може, визнала правдивість моїх слів.

133. Одного разу у вересні всю ніч до світанку йшов дощ

Одного разу у вересні всю ніч до світанку йшов дощ. Вранці вже вийшло яскраве сонце, тільки на кущах хризантем ще висіли краплі роси, які ось-ось були готові впасти.

На бамбуковому плетінні, на парканах висіли тоненькі ниточки павутиння. Росинки були нанизані на них, як білі перлинки.

Це краса, яка пронизує душу.

Коли сонечко піднялося вище, краплі роси, що висіли на гілках хагі, поскочувались донизу, і гілки нібито злетіли догори.

Тоді я подумала, що те, про що я написала, те, що вважаю прекрасним, люди навіть і не помітять, і це також цікаво.

134. Коли їдять трави сьомого дня січня

Одного разу, коли їдять сім трав сьомого січня, до мене прийшли селяни з великим обережком диких рослин. Скрізь була галаслива метушня. Сільські хлопчаки принесли мені рослини, яких я взагалі ніколи не бачила.

— Як називається ця рослина? — запитала я, проте діти мовчали.

— Ну? — сказала я.

Діти тільки дивились одне на одного.

— Це мімінагуса⁹⁰ — «безвуха квітка», — нарешті відповів один із них.

— Влучна назва! І справді, мають такий вигляд, ніби нічого не чують! — засміялась я.

Також вони принесли з собою красиві хризантеми «я чую».⁹¹ І тоді я склала такий вірш:

*Ніби безвухі квіти мімінагуса,
Нічого не чують вони,
Проте, на щастя, є серед них,
Такий, що як хризантеми квіт,
Що означає: «Все чую я».*

Мені так хотілося прочитати цей вірш дітям, проте вони все одно, як завжди, нічого б не зрозуміли.

135. У лютому в Державній раді

У лютому в Державній раді проходить така процесія, що називається «інспекцією». Що це означає? Навіть не знаю...

Здається, з цього приводу у палаці вивішують зображення Конфуція та інших мудреців.

Імператору та його дружині підносять у глиняному посуді якісь дивні частування, які називають «священною їжею мудрості».

136. Подарунок від пана То-но бена

Слуга приніс мені подарунок від пана То-но бена, що був загорнутий у білий папір і прикрашений прекрасною гілкою сливи.

«Невже там картина?» — Я нетерпляче відкрила подарунок, але там були пиріжки хейдан⁹².

Також там був лист, який був складений у стилі офіційного документа:

«Надсилаю один пакет пиріжків.

Цей пакет шанобливо відсилаю згідно із встановленими правилами.

Адресат: пані шьонагон».

Нижче стояли дата і підпис: «Мімана-но Наріюкі⁹³».

У кінці також було дописано: «Ваш покірний слуга хотів би сам передати вам цей подарунок, проте побоювся показувати своє обличчя при денному світлі».

Який це був чудовий почерк! Я показала це послання імператриці.

— Дуже майстерно написано! — похвалила імператриця. Потім почала читати лист.

— Але що ж мені відповісти? А чи треба дати подарунок ще й слuzі, який приніс це? О, якби хто-небудь підказав мені!

— Здається, я чую голос Коренака, — сказала імператриця. Поклич його сюди.

Я вийшла на веранду і наказала прислuzі:

— Поклич пана сатайбена⁹⁴.

Пан сатайбен Коренака одразу ж з'явився, дбайливо поправивши своє вбрання.

— Я кликала вас не за наказом імператриці, а через особисте питання. Якщо посланець приносить подарунок одній із фрейлін, скажімо, пані Бен або ж мені, то чи треба йому давати винагороду?

— Ні, не потрібно. Залиште пиріжки в себе і з'їжте їх. Але чому ви питаєте мене? Хіба вам надіслав цей подарунок якийсь чоловік вищого рангу?

— Ну що ви, хіба це можливо? — заперечила я. До речі, мені терміново необхідно було відповідати на листа.

Я взяла до рук аркуш червоного паперу і написала:

«Той "покірний слуга", який не відважився принести мені особисто холодні пиріжки, мабуть, із холодним серцем!»

Тоді я прив'язала лист до гілки квітучої червоної сливи і відправила його.

Майже одразу Юкінарі наказав доповісти:

— Ваш покірний слуга тут!

Я вийшла до нього.

— А я був упевнений, що як винагороду на мій подарунок ви пригостите мене свіжим віршем. Але ваша відповідь просто чудова! Адже якщо жінка хоч трохи загордиться, то вона починає сипати віршами, але ви не така. З вами дуже приємно поговорити! Я не дуже люблю тих, хто постійно складає вірші у відповідь. Це ж нецікаво принаймні.

Так і народилася нова історія в душі тих, що розповідають про Норіміцу.

Хтось потім мені розказав:

— Коли цю історію розповіли імператору, він сказав: «А вона дуже дотепно відповіла!»

Але досить про це. Вихваляти себе непристойно і навіть смішно!

137. Чому для новопризначених куродо...

— Цікаво, чому для новопризначених куродо шостого рангу, щоб виготовити для них таблиці, беруть дошки з огорожі біля канцелярії завжди в одному і тому ж місці? Можна ж узяти на західній стороні, і на східній... Хіба їм не все одно? — почала таку розмову одна із придворних дам.

— Ну і що тут цікавого? — підхопила інша. — Мене от цікавить, чому деякі речі називають без усілякого сенсу? Наприклад, Хосонага — «довгі вузькі плаття» — правильно названі, оскільки вони і справді так виглядають. Проте чому верхню накидку зі шлейфом називають кадзамі — «те, що вбирає піт»? Треба було назвати шірінага — «довгохвістка». А чому карагіну — «китайська накидка», замість «короткої накидки»?

— Можливо, тому, що такі накидки носять у Китаї.

— Уе-но кіну — «верхній одяг», уе-но хакама — «верхні штани». Шітагасане — «нижній одяг» — теж добре. В огучі «широких штанів» — штани дуже широкі, тому назва дуже підходить.

— А от чому широкі штани називаються хакама? Не зрозуміло! Штани сашінукі краще назвати аші-но кімоно — одяг для ніг, а ще краще — ашібукуро — «мішки для ніг».

Дами голосно розмовляли про різні дрібниці.

— Ах, давайте вже припинимо гамір і підемо спати! — запропонувала я.

І тут нібито у відповідь на мої слова за сусідньою кімнатою, на наш подив, пролунав голос священика, який відправляв нічну службу в палаці:

— О, як прикро! Продовжуйте свої розмови цілу ніч.

138. У десятій день кожного місяця

У десятій день кожного місяця на честь поминання канцлера Мічітака за наказом імператриці відбувалася служба з приношенням у дар священних сутр із зображенням Будди. У вересні церемонія відбувалась у канцелярії імператриці в присутності вищої знаті.

Сейхан прочитав проповідь, сповнену такої скорботи, що всі були схвильовані до сліз, навіть молодь, яка не здатна так глибоко відчувати сум нашого швидкоплинного життя.

Коли ж служба закінчилася, чоловіки, які були присутні на церемонії, почали пити саке і декламувати китайські вірші.

То-но чюдзьо, пан Таданобу, процитував із китайської поеми:

*Місяць і осінь — прийшли у призначений час,
Але ж де він подівся?*

Ці прекрасні рядки дуже влучно відповідали ситуації. І як тільки він згадав їх?

Я ж пробралася до імператриці крізь юрбу придворних дам. Вона якраз збиралася йти.

— Прекрасно! Цей вірш ніби був складений спеціально для сьогоднішнього дня.

— О так! Мені кортіло, щоб ви скоріше почули цей вірш, а потім уже пішли. Мені теж так здається, що Таданобу знайшов прекрасні слова!

— Ну тобі-то, очевидно, подобаються ці слова, — підмітила імператриця, і ось чому вона так сказала.

Одного разу Таданобу прислав слугу, щоб покликати мене, але я не пішла.

— Коли ж ми з ним випадково зустрілися, то він сказав мені:

— Чому ви не хочете, щоб ми по-справжньому стали близькими друзями? Це дивно, адже я знаю, що не огидний вам. Ми вже багато років знаємо одне одного. Невже тепер ми з вами розлучимось ось так холодно? Вже скоро термін моєї служби

при дворі закінчиться, я не зможу вас часто бачити, а ви хочете, щоб я залишився з такими спогадами про вас?

— Безумовно, я могла б поступитися вам, — відповіла я. — Але тоді я вже не зможу вихваляти вас. Це справді буде прикро! Зараз, наприклад, коли ми, придворні дами, зустрічаємося з імператором, то я такі дифірамби йому про вас співаю. Та хіба я могла б так, якби... Кохайте мене, але лише в глибині своєї душі. В іншому випадку мені буде дуже соромно і важко вихваляти вас так само.

— Та що ви! — заперечив Таданобу. — Люди, які закохані одне в одного, навпаки, набагато більше вихвалюють свою половинку, аніж це робили б прості знайомі. Існує багато прикладів.

— То і хай, якщо їм не соромно, — відповіла я. — А мені дуже не подобається, коли чоловік чи жінка з усіх сил хвалять того, з ким знаходяться в близьких стосунках, і зляться на тих, хто хоч слово скаже проти.

— Та від вас, я бачу, нічого не дочекаєшся! — приснув Таданобу, чим дуже насмішив мене.

139. То-но бен Юкінарі відвідав імператрицю

Одного разу То-но бен Юкінарі відвідав імператрицю, а потім до пізньої ночі розмовляв зі мною.

— Завтра в імператора день очищення від скверни, і мені необхідно бути в палаці. Негарно буде, якщо я з'явлюся там після опівночі, у годину Бика⁹⁵, — і з цими словами він полишив мене.

Рано-вранці мені принесли аркуші тонкого паперу, на якому пишуть куро́до в палаці. Ось що я прочитала: «Настав ранок, але в серці моєму лишилися спогади про вас. Я так хотів провести всю ніч із вами, спілкуватися про минуле, але крик півня завадив мені...»

Лист був написаний розлого і красномовно.

Я відповіла:

— А хіба крик півня не врятував Менчан цзюня⁹⁶?

Відповідь була наступною:

— Згідно з переказом, обманний крик півня, який сповіщав, що вже ранок, відкрив заставу і допоміг Менчан цзюню втекти в останню хвилину разом зі своїми воїнами, але що нам до тієї застави? Перед нами — застава зустрічі.

Тоді я відправила йому вірш:

*Хоч всю ніч ти,
Як півень, співай,
Знайдеш тих, хто повірять,
Але «застава зустрічі»
Ніколи не відкриє ворота обману!*

Прийшла відповідь:

*Нехай мовчить півень,
Ні до чого лукавий обман
На «заставі зустрічей»,
Відчинивши ворота,
Чекає всю ніч!*

Єпископ Рюен довго благав у мене перший вірш, адресований Юкінарі, і я йому його віддала, а другий — з відповіддю Юкінарі — взяла собі імператриця.

Ось чому я не змогла перемогти в цьому змаганні, останнє слово «застава зустрічей» залишилося не за мною. Як прикро!

Побачивши мене, Юкінарі сказав:

— Ваш лист прочитали всі придворні!

— Це доводить, що ви і справді закохані в мене! Як же не поділитися з людьми тим, що тебе радує. І навпаки, ми ніколи не розповідаємо людям те, що нам неприємно. Вашого листа я заховала і нікому не покажу. Діяли ми по-різному, але наміри в нас обох були гарні.

— Ви все так гарно зрозуміли і мудро вчинили. Звичайна жінка стала б усім показувати мого листа, ще й додаючи: «Ось, подивіться, як по-дурному і гидко!» Але ви не така, — зі сміхом сказав Юкінарі.

— Ну що ви. Я зовсім не серджуся на вас. Навпаки, вдячна вам, — відповіла я.

— Як добре, що ви заховали мого листа. Якби всі дізналися про нього, ви б зненавиділи мене. Дозвольте і в майбутньому розраховувати на вашу доброту.

Після цієї розмови я зустріла другого начальника гвардії Цунефуса.

— А чи знаєте ви, як вас вихваляв пан Юкінарі? Він розповів про ту історію з листами. Дуже приємно, коли люди хвалять ту, яка дуже дорога їх серцю, — щиро говорив він.

— Отже, я почула одразу дві приємні новини. По-перше, Юкінарі дуже тепло про мене говорив. А по-друге, ви включили мене до списку тих, хто вам подобається.

— Дивно, — відповів він. — Ви радієте тому, що вам уже давно відомо.

140. Травневої ночі, коли на небі не видно місяця

Травневої ночі, коли на небі не видно місяця, раптом почувлися гучні голоси:

— Чи є тут фрейліни?

— Це якось дивно звучить. Вийди, подивися, що там трапилося, — наказала мені імператриця.

— Хто там? Чому так кричите? — запитала я.

У відповідь я не почула нічого, аж раптом почувся шелест, і я побачила гілку бамбуку «куре»⁹⁷:

— Так, тут цей пан! — вигукнула я.

— Скоріше, скоріше, пішли розкажемо нашому пану, — сказав один із тих, хто приніс гілку. І вони пішли — Бен-чюджьо, син міністра церемоніалу, і компанія молодих куродо шостого рангу. Залишився тільки То-но бен Юкінарі.

— Кумедно, чи не так? Всі побігли... Їм дуже кортить розповісти про все, — сказав він, дивлячись їм услід. — Ми ламали гілки бамбуку в саду біля палацу, хотіли скласти вірш. Хтось запропонував: «Ходімо до палацу імператриці, покличемо фрейлін, нехай вони також візьмуть участь!» Та тільки ви побачили бамбук «куре», як одразу вимовили «цей пан». Хіба не дивно! Від кого ви дізналися, що так називають бамбук «куре» в китайській поезії? Дами зазвичай і гадки не мають, що це таке, а ви знаєте такі складні назви...

— Та ні, я і гадки не мала, що бамбук «куре» означає «цей пан», просто я думала, що хтось хоче заглянути в наші покої. Боюсь, що мене тепер будуть вважати нескромною!

— Так, і справді, такі тонкощі не кожний знає.

Поки ми з ним про всілякі речі розмовляли, придворні знову прийшли наспівуючи:

*Посадив бамбук у саду
І назвав його «цей пан»⁹⁸.*

— Ми ж домовилися, що будемо складати вірші в палаці. Чому ж ви так миттєво зникли? Чому відмовилися від цього? — питав їх Юкінарі. — Сумнівний вчинок, як на мене.

— Нам нагадали найвідоміші вірші про бамбук! Як могли ми змагатися з нею? Тоді вже краще промовчати. Все одно вже всі знають про цю історію, навіть імператор, і вважає її цікавою.

Тепер вже разом з Юкінарі вони почали повторювати той самий вірш знову і знову. Дама також повиходила на звук голосів. Почалися розмови, які вже не стихали до зорі. Коли настав час їти, то чоловіки знову почали скандувати той вірш про бамбук, їх голоси ще довго чулися вдалині.

Рано-вранці Шьонагон-но мьобу, дама із почту імператора, принесла листа імператриці від імператора, де йшлося про вчорашні події.

Імператриця викликала мене й запитала, чи правда це.

— Не знаю, я ж сказала випадково, навіть не знаючи... — відповіла я. — Мабуть, що це все пан Юкінарі підстроїв.

— Та хоч і так! — засміялась імператриця. Вона завжди перебуває у доброму настрої, коли хтось хвалить її фрейлін, і завжди намагається якомога швидше поділитися цією новиною з фрейліною.

141. Через рік після смерті імператора Ен'ю

Через рік після смерті імператора Ен'ю скінчився траур. Коли, починаючи від правлячого імператора і закінчуючи слугами монарха, всі скидали траурний одяг, то мимоволі пригадали схожу ситуацію в минулому, коли поет сказав:

*Всі люди знову
Одягли парадну одягу,
Але не можуть від сліз
Просохнути рукава мої.*

Одного дня, коли йшов сильний дощ, до зачиненої опочивальні, де знаходилася пані Тодзаммі, прийшов якийсь маленький слуга, схожий на міномуші⁹⁹ — «жучка у солом'яному плащі». Він приніс офіційного листа, загорнутого в трубочку і прив'язаного до гілки білого дуба. Можна подумати, документ із храму...

— Ось, будь ласка, прийміть це! — вигукнув він.

— Від кого? Сьогодні і завтра в моєї хазяйки дні очищення від скверни. Бачиш, шітомі спущені.

Служниця обережно підняла одну із ступок шітомі і, взявши послання, подала його хазяйці.

Але пані Тодзаммі сказала:

— Ні, не сьогодні, — і ввіткнула листа в решітку шітомі.

Вже наступного ранку, після того, як Тодзаммі завершила омивання рук, вона запитала:

— Де ж рахунок за поминальну службу, який вчора при-
слали?

«Що за дивина!», — подумала Тодзаммі, коли розкручу-
вала аркуш горіхового кольору. На ньому замість храмової
розписки було написано вірш:

*Тут ми ще сумуємо за ним,
А в столиці вже, на жаль,
Одяг кольору зимового дуба,
Змінили на колір весняної зелені.*

«Як же неприємно! — обурилася Тодзаммі. — Хто міг склас-
ти і відправити мені такий вірш? Можливо, єпископ Ніваджі?
Та ні, ясно, що не він. Тоді хто ж автор? Точно, це То-дайнагон!
Він же був правителем служби палацу покійного імператора!»

Тодзаммі кортіло показати листа імператорові з імперат-
рицею. Але що робити! Вона не могла вийти нікуди, оскільки
їй було приписано всамітнення, і вона не могла порушити
цей наказ.

Наступного дня Тодзаммі перше, що зробила, це відпра-
вила «вірш у відповідь» То-дайнагонові, і він у свою чергу
одразу відповів ще одним віршем.

Узявши обидва листи, Тодзаммі поквапилася до палацу,
щоб зустрітися з імператрицею і розповісти їй усе. В опочи-
вальні якраз був ще й імператор.

Імператриця поглянула на листа так, ніби бачила його
вперше.

— Ні, це не почерк То-дайнагона, мабуть, написав якийсь
монах. А можливо, це чорт зі старих легенд, — промовила
вона навмисне серйозно.

— Тоді хто ж? — губилась у здогадках Тодзаммі.

— А я десь тут бачив схожий папір, — мовив імператор.
Він дістав аркуш паперу і показав пані Тодзаммі.

— Ах, яка жорстока насмішка! Розкажіть мені все. Як бо-
лить голова! — почала допитуватись Тодзаммі, не пам'ятаючи
себе від досади.

Молоде подружжя сміялося від душі. Проте потім моло-
дий імператор не витримав і сказав:

— Насправді, чортеня, яке принесло тобі листа, це дівчинка з кухні. Все це, я думаю, жарти Кохьое, це вона влаштувала.

Імператриця також сміялася від душі. Тоді Тодзаммі підійшла до неї і почала її трясти за рукав:

— Спритно ви мене обдурили! — крізь сміх злилася пані Тодзаммі. У цей момент вона була дуже милою.

На кухні теж стояв гучний сміх. Тодзаммі повернулася до своїх опочивалень, покликала дівчину з кухні і вказала на неї служниці:

— Так, здається, це вона і є, — вирішила служниця.

— Хто дав тобі листа? Ану кажи! — почала питати Тодзаммі, але дівчинка, нічого не сказала, лише хмикнула і побігла. То-дайнагон добре посміявся з цієї історії.

142. Те, що навіює нудьгу

Коли проводиш день очищення від скверни не в себе вдома, а в чужому місці.

Коли ти не можеш просунути свою фішку вперед під час гри в сугороку¹⁰⁰.

Дім особи, яка не отримала звання під час призначення на посади.

Але найбільш сумно, коли йдуть затяжні дощі.

143. Те, що розвіює нудьгу

Романи. Гра в го¹⁰¹. Гра в сугороку.

Миле щебетання малюка рочків трьох-чотирьох. Коли малюк посміхається і щось лепече.

Фрукти.

Коли до мене приходять молодий чоловік, який гарно вміє жартувати, то я прийму його навіть у дні очищення від скверни.

144. Те, що нікуди не годиться

Чоловік з поганою зовнішністю та й на додачу зі злою душею. Рисовий крохмаль, що розмокнув від води. Мабуть, дехто не захоче слухати про такі прості речі, та це не зупинить мене. А от, наприклад, щипці для «прощального вогню»¹⁰². Невже я буду мовчати про це тільки тому, що вони дуже звичні.

До речі, мої записки не для чужих, тому я буду писати про те, що прийде мені в голову, навіть про дивні і неприємні речі.

145. Про найпрекрасніші речі на світі

Що ж може бути кращим, ніж храмові процесії на святі Камо в Івашімідзу! Навіть репетиції священних танців напередодні свята — чудове видовище. Пам'ятаю, напередодні свята Івашімідзу сонце яскраво сяяло на спокійному весняному небі. У саду перед палацом Сейрьоден все було заслано циновками.

Імператорські послі сиділи обличчям до півночі (якщо я не помиляюсь), а танцівники виступали обличчям до імператора.

Служителі внесли високі о-самбо¹⁰³ і поставили перед кожним присутнім. У цей день навіть музикам дозволили бути присутніми, тільки, правда, в саду.

Чарка пішла по колу. Вищі чиновники по черзі осушували її, а під кінець випили саке із раковини-якугай¹⁰⁴ і порозходилися по домівках.

Потім за звичаєм була церемонія збору «залишків бенкету». Коли чоловіки підбирають залишки, мені стає ніяково, а тут ще й жінки з простолюду з'явилися. Деякі з них вибігли не зрозуміло звідки і почали жадібно хапати все, що бачили. Хотіли взяти більше, ніж інші, проте, штовхаючись, пролили і порозсипали все, що взяли. Деяким, хто взяв трохи і втік, дісталось більше. Цікаво було споглядати, як потім ті жінки ховали свою «здобич».

Не встигли ще прибрати циновки, як уже мітлами зрівняли пісок у саду.

Зі сторони палацу Джьокьоден донеслися спів флейти і стук барабанів. Я не могла дочекатися, коли ж з'являться танцівники. Нарешті, вони з'явилися біля бамбукової завіси. Під час ходи вони співали давню пісню країни Адзума «На березі Удо». Коли грали цитри, то я взагалі була в захваті.

Тоді вперед вийшли два танцюристи для першого танцю. Вони стали на західній стороні дерев'яного помосту обличчям до імператора. Далі на поміст зайшли інші танцівники. Урочисто тупнувши ногою в такт барабанам, головний танцівник плавними рухами поправив зав'язки на своїй безрукавці-хампі, комір верхнього одягу та шапку. Почався перший танок під звуки пісні «Маленькі сосни». Це було чудово!

Я цілими днями готова дивитися, як широкі рукава крутяться, ніби колеса, але, на жаль, танець швидко закінчився. Я тішилася думкою, що скоро почнеться інший номер.

Музики віднесли цитри, з-за бамбукової огорожі знову з'явилися танцівники. Прекрасна картина! Їх одяг з червоного шовку кружляв, переливався, стелився... От коли я намагаюся передати це словами, на жаль, нічого не виходить — опис стає таким нецікавим, блідим...

«Танок завершено. Інших, мабуть, уже не буде», — подумала я із сумом. Усі глядачі на чолі з придворними покинули свої місця, і я залишилась одна.

От на репетиції свята Камо мені не буває так сумно, оскільки я знаю, що танцівники прийдуть з храму і ще раз у палаці відбудуться священні танці.

Пам'ятаю один вечір.

Тонкий серпанок вогнищ у саду піднімався до неба, і тоненькою-тоненькою треллю неслись угору чисті звуки флейти, а голоси співаків глибоко проникали в серця слухачів. Це було прекрасно! Я навіть не помітила, що стало так холодно, що мої тонкі одежини з легкого шовку зледеніли, а рука, що тримала віяло, зовсім замерзла.

Коли головний танцівник покликав усіх інших, його голос розносився луною далеко-далеко. Щасливі моменти!

Якщо в часи особливих святкувань я знаходжусь у себе вдома, то не тільки дивлюсь, як проходить хода танцівників, але й часто їду до храму Камо подивитися, як відбуваються танці там. Екіпаж я наказую поставити в тіні великих дерев. Дим від сонових факелів стелиться по землі, і в мерехтінні вогнів шнури на безрукавках танцюристів та блискучий глянець їхніх верхніх одяг здається ще красивішим, ніж при денному світлі.

А от ще одна річ, що чарує, — це коли танцівники танцюють під звуки музики, а дошки мосту перед храмом аж гудуть.

Дзюрчання води зливається з голосом флейти. Мабуть, навіть самі боги слухають таку музику.

Серед танцівників був один на посаді то-но чюдзьо. Він щороку брав участь у танцях, і кожного року я ним особливо захоплювалась. Нещодавно він помер, і кажуть, що його дух з'являється перед мостом біля верхнього святилища Камо. Мені здалося це таким страшним, що я навіть без усіякого бажання почала дивитися танці, але потім настільки захопилася, що забула ті історії і продовжувала дивитися танці із задоволенням.

— Але як все ж таки сумно, коли закінчується свято в храмі Івашімідзу! — сумувала одна із фрейлін. — Було б добре, якби танцівники ще раз затанцювали в палаці, як це буває після свята Камо. А так вони отримують винагороду, і на цьому все закінчується. Як прикро!

Почувши це, імператор сказав:

— Я накажу їм затанцювати ще раз!

— Невже це правда, правителю? — вигукнула дама. — Яка це радісна для нас новина!

Фрейліни оточили імператрицю і стали її сильно прохати:

— Будь ласка, попросіть імператора і Ви також, а то ми боїмось, він не захоче і передумає!

Ось таким чином нам випало велике щастя. Нам знову випала можливість помилуватися танцями, коли танцюристи повернулися з храму Івашімідзу.

Але, чесно кажучи, фрейліни не дуже вірили, що це збудеться. Та раптом нам повідомили: імператор викликав танцівників для вистави. При цій новині дами сильно зраділи. Вони почали кудись поспішати, чіпляючись одна за одну, у палаці панувала метушня. Ті, що знаходились у своїх опочивальнях, кинулися в палац; вигляд у них був просто ошалілий. Навіть не звертаючи уваги, що на них дивляться придворні, гвардійці, охорона та інші, вони на бігу закидали догори довгі шлейфи. Глядачі помирали від сміху!

146. Після того, як канцлер Мічітака пішов з цього світу

Після того, як канцлер Мічітака пішов з цього світу, у палаці відбулися великі зміни, запанувало сум'яття. Імператриця більше не відвідувала імператора і оселилась у Малому палаці на другому проспекті.

Безумовно, зміни не минули й мене. Я вже довгий час знаходилась у себе вдома, але так хвилювалася за імператрицю, що не знаходила собі місця від неспокою.

До мене навідався другий начальник першої гвардії Цунефуса і почав зі мною говорити про те, що відбувається у світі.

— Сьогодні я був у імператриці. Все так красиво, але так сумно в неї в палаці. Придворні дами прислужують їй, як і раніше, у парадному вбранні. Шлейфи, китайські накидки — одним словом, все, як заведено, ще й відповідно до пір року. Штора з одного боку була піднята, тому я міг заглянути вглиб

кімнати. Вісім чи дев'ять фрейлін сиділи там у церемоніальних позах. На них були накидки кольору зів'ялого листя, блідо-червоні шлейфи і плаття бляклих відтінків айстри.

Високі трави заглушили сад перед палацом.

— Чому ви не накажете зрізати траву? — запитав я.

Хтось відповів мені (здається, це була пані сайшьо):

— Імператриця бажає милуватися осінніми росами.

«Скільки ж у цьому душевної тонкості!» — подумав я із захопленням.

Багато хто з придворних дам говорив мені: «Шкода, що Шьонагон немає із нами, особливо зараз, коли імператриця живе в цьому сумному помешканні. Імператриця була впевнена, що Шьонагон залишиться з нею, не дивлячись ні на що. Але виходить, вона помилялась».

Мабуть, вони хотіли, щоб я передав вам їх слова. Підіть туди! Палац полонить сумною красою. Які гарні піони, посажені перед верандою!

— Ні, там мене всі ненавидять, і я їх терпіти не можу! — вигукнула я.

— Не гарячкуйте так, — посміхнувся Цунефуса.

«Але що ж думає імператриця про мене?» — стривожилась я і поквапилась до неї.

Імператриця, як завжди, зустріла мене з прихильністю, але я почула, як шепочуться поза моєю спиною інші придворні дами.

— Шьонагон — пособниця Лівого міністра, і тому є докази...

Але варто мені було зайти до кімнати, як вони одразу припинили розмову і поквапилися розійтись врзнобіч. Мене явно уникали. Я не звикла до такого ставлення, і тому мені стало дуже важко. Я знову повернулася додому, і хоча імператриця багато разів кликала мене до себе, я не з'являлася перед її очима ще довго. Мабуть, уже при дворі ходили чутки, що я тримаю сторону лівого міністра.

Багато днів поспіль імператриця не посилала жодної звістки. Проте все ж таки старша служниця принесла мені листа.

— Це вам від імператриці, — прошепотіла вона. — Вона відправляє вам цього листа таємно, через пані сайшьо.

Навіть тут, у стінах мого будинку, служниця ніби ховалася від чужих очей. Це було жахливо!

Схоже, що листа написала сама імператриця, своєю рукою. Поки я розкривала його, серце в мене тріпотіло. Але аркуш паперу був чистий. У листі була лише пелюстка гірської троянди, на якій написано: «Я без слів люблю».

Яке було полегшення після багатьох днів туги. Служниця подивилася на мене:

— Всі дивуються, чому ви до нас не приходите. Імператриця постійно вас згадує. Чому ж ви не повертаєтесь у палац? У мене тут по сусідству ще є справи, то я пізніше знайду до вас за відповіддю.

Я сіла писати вірша імператриці, але все ніяк не могла пригадати, звідки були ті рядки: «Я без слів люблю».

— Хіба не дивно! Хто ж не знає цієї давньої пісні. Ось-ось, здається, згадаю, але ніяк не можу...

Молоденька служниця, що сиділа якраз переді мною, сказала:

— Ця пісня — «Про воду, що тече під землею».

І справді! Як я могла забути? Смішно, що така молода дівчинка підказала мені вірш.

І відправила лист у відповідь та й сама пішла туди. Я не знала, як імператриця прийме мене, а тому сховалася за церемоніальною завісою.

Імператриця помітила це і запитала:

— Ти що, новенька тут? — засміялася вона. — Не подобається мені цей вірш «Про воду, що тече під землею», але саме він, на мою думку, гарно виражає мої почуття до тебе. Коли я не бачу тебе, ніщо мене не радує.

В імператриці я не помітила і краплі зміни. Я розповіла їй, як служниця надала мені урок поезії, імператриця заїхлася сміхом.

— Таке часто трапляється, особливо з найвідомішими віршами. Якось придворні затіяли конкурс загадок. Один чоловік, що не входив до кола учасників, знав вірші дуже добре. Він звернувся до лівої групи з такими словами:

— Я хотів би від вашого імені загадати одну загадку — першим. Будь ласка, дозвольте мені зробити це.

Учасники лівої групи дуже зраділи:

— Він сам захотів допомогти нам, а тому точно не буде виступати на турнірі з якоюсь нісенітницею.

Всі вони стали придумувати загадки, а потім обрали з них найкращі. Проте їх новий союзник сказав:

— Не питайте мене ні про що! Просто довіртеся, і ви не пошкодуєте...

Через те, що всі його дуже поважали, ніхто нічого не питав. Час ішов, і учасники лівої групи почали хвилюватися:

— Скажіть нам, що ви задумали? Просто на всякий випадок. Аж раптом хтось із нас приготував те ж саме?

— Он як! Тоді я не хочу вам допомагати. Не вірите мені, то й не треба!

Він не розвіяв їх побоювань, а між тим, настав день змагання. Його учасники, чоловіки й жінки, зайняли свої місця, розділившись на дві групи: ліву і праву. Поруч сіли глядачі і поціновувачі.

Було видно, що той, хто визвався допомагати, хотів виступити першим. Він виглядав упевненим у собі. Зала завмерла від нетерпіння: яку ж таку загадку він загадає? Усі: і прихильники, і противники — дивилися лише на нього, вигукуючи: «Загадку! Загадку!»

З яким нетерпінням усі чекали! І тут він нарешті промовив:

— У небі тягнуть лук.

Суперники, як почули, дуже зраділи: оце так удача! А партнери з лівої групи спочатку не повірили своїм вухам, а потім сильно обурились.

«Це означає не що інше, як те, що він на боці ворогів!» — подумали вони.

У правій групі лише сміялися:

— Ой, така важка загадка, що ж нам тепер робити!

Тут той, хто мав відповідати, скривив рота:

— Та куди нам! Не знаю. Не знаю. Звідки мені здогадатися, що означає «В небі тягнуть лук»?

Лівій групі зарахували одне очко і видали знак перемоги.

Учасники правої групи почали скаржитися:

— Це ж нісенітниця! Всі змалечку знають, що це місяць! Це ж дитяча загадка! За неї навіть балів не можна присуджувати.

Але майстер загадок сказав:

— Ваш гравець сказав: «Не знаю!» Як же ви можете стверджувати, що він не програв?

Так пішло й далі, майстер загадок щоразу перемагав у суперечці, і права група програла в змаганні.

Учасники групи напали на того, хто відповідав:

— Чому ви сказали «Не знаю»?

Але справу вже не врятувати.

Коли імператриця закінчила свою розповідь, дами вигукнули:

— І вони були праві! Знайшов час жартувати! А їх противники з лівої групи, що вони відчули, коли їх колега почав змагання таким безглуздим чином!.. Ви тільки уявіть собі.

Але ця розповідь не про тих, як я, хто постраждав від власної забудькуватості, а скоріше, про тих, хто занадто добре все пам'ятає і дозволяє собі бути неохайним.

147. У десятих числах січня

У десятих числах січня був такий день, коли небо затягну-те хмарами, але через них інколи пробивалось яскраве сонце.

Позаду хатини якогось бідняка, там, де було зоране недоглянуте поле, зовсім молоде персикове деревце розкинуло свої гілки навсібіч. Гілки, які були в тіні, сяяли свіжою зеленню, а ті, що були на сонці, переливалися темним, навіть багряним кольором.

Якийсь молодий паж з надзвичайно тонким станом та чудовим волоссям сидів на дереві. А ще двоє хлопчаків стояли внизу, один з них був з підіткнутих подолом, а інший — босоніж. Вони просили:

— Зріж нам гілочок, щоб грати у м'яч.

Прийшли ще три-чотири дівчинки-служниці. У них було дуже довге красиве волосся. А одяг акому місцями розпорвся по швах, складки на кольорових хакама зім'яті, проте нижній одяг дуже ошатний.

— Зріж і кинь нам гарні гілочки для «молоточків щастя», — попросили вони. — Наш господар наказав нам принести їх.

Хлопчик, що сидів на дереві, все різав та скидав їм гілки донизу, а дівчата почали збирати їх.

— Кинь мені, кинь побільше!

Чудово було спостерігати за ними. Аж раптом до них підбіг чоловік у темних зношених штанях і сказав:

— І мені кинь, та побільше!

— Почекай! — сказав хлопчик, і тоді чоловік почав трясти дерево. Хлопчик, схопившись за дерево, кричав, як мавпа.

Коли ж достигне слива, то можна побачити схожу картину.

148. Чоловік приємної зовнішності грав у сугороку

Чоловік приємної зовнішності цілий день грав у сугороку, але видно було, що це йому ще не набридло. Вже запалили світло. Повторюючи молитви, щоб випало щасливе число, супротивник стискає в руках гральні кубики, але ніяк не наважується кинути їх у футляр.

Перший гравець поклав свій футляр і чекає. Комір одягу заважає йому, він поправляє його однією рукою, трясє головою, щоб зрушити на потилицю важку шапку. І з безтурботним виглядом зауважує:

— Читайте собі молитви, скільки заманеться, але вам мене не обіграти!

Вигляд у нього доволі самовпевнений!

149. Знатний вельможа грає у гру го

Знатний вельможа грає у гру го. Розпустивши мотузки каптана, він недбало бере шашку і робить хід. Його супротивник невисокого звання сидить перед ним у шанобливій позі на певній відстані від дошки. Ось він нахиляється до дошки, вільною рукою притримує кінець рукава.

Цікаво дивитися на них!

150. Те, на що страшно дивитися

Сліди від пожежі.

Чортів лотос із колючками.

Водяний горіх.

Чоловік, у якого багацько волосся на голові, коли він мие і сушить його.

Чашечка жолудя¹⁰⁵.

151. Те, від чого віє чистотою

Глиняна чашка.

Нова металева чашка.

Стебла водяного рису, вплетеного в циновку.

Проміння сонця у воді, що грає, коли набираєш воду.

152. Те, що виглядає брудним

Нора миші.

Чоловік, який дуже довго мие руки рано-вранці.

Біле мокротиння.

Дитина, яка не витирає шмарклі.

Посуд, де зберігається масло.

Пташеня горобця.

Коли не можна скупатись у джерелі під час літньої спеки.

153. Те, що здається вульгарним

Пасма волосся, коли воно в'ється.

Нові ширми, обтягнуті полотном. Про старі я вже не кажу, а часто буває, коли на нових ширмах намальовано білими квіти вишні. Як негарно!

Дверцята шафи, які перероблені на двері, що пересуваються.

Товстий бонза.

Солом'яна циновка Ідзумо, якщо вона і справді зроблена в Ідзумо.

154. Те, від чого стискається серце

Коли дивишся змагання на конях.

Коли плетеш шнур для зачіски.

Коли твої батьки скаржаться на хворощі. А якщо до того ж у цей час саме ходить якась хвороба, то ти зовсім місця собі не знаходиш.

А як стискається серце, якщо бачиш, що малюк відмовляється від грудей навіть у годувальниці, і заходиться у плачі!

Коли в будинку ти вперше чуєш незнайомий голос, це дуже насторожує. І робиться так ніяково, коли хтось із твоїх співрозмовників починає розводити плітки про нього.

Коли до тебе заходить людина, яку ти зовсім не любиш, — от серце калатає.

Виходить, серце — дуже небезпечна річ, його дуже легко розхвилювати.

Вчора ввечері до жінки вперше навідався її коханий, і от вранці лист від нього щось ніяк не приходить...

Навіть якщо це трапилось не з тобою, все одно серце і в тебе болить за іншу жінку.

155. Те, що розчулює

Дитяче личко, намальоване на дині.

Пташеня горобця, яке біжить за тобою, коли ти пициш, як мишеня: «тю-тю-тю».

Дитина років двох, яка біжить до когось, а потім раптом знаходить маленьку дрібничку на підлозі, бере її своїми пухкими пальчиками і показує батькам. Це так чудово!

Дівчинка, яка підстрижена на манер черниці, не відкидає волосся на лобі, яке дуже їй заважає, а нахиляє набік голову. Це так зворушливо!

Візьмеш на руки маленьку дитину, щоб погратися з нею, а вона обійме тебе за шию і задрімає.

Дуже зворушливі ляльки, якими граються дівчата.

А хіба не чудова квітка лотоса, яка ніби плаває в ставку?

Маленьке листя мальви теж миле! Та і взагалі, все, що маленьке, воно все дуже миле!

Маленький пухкенький хлопчик повзе до тебе в красивому червоному довгому вбранні, підв'язаному мотузками. Або коли інша дитина йде дуже поважно, сама вона така маленька, лише рукави занадто довгі. Навіть не знаю, хто з них миліший...

Хлопчик восьми років читає книгу. Його тоненький голос проникає прямо до серця.

Курчата на довгих ніжках біжать за тобою, потім попереду тебе; вони ще маленькі, такі гарненькі. Які ж вони кумедні, коли всі біжать за мамою!

Милі також і гвоздики.

156. Те, у чому проявляється невихованість

Заговорити першим, коли сором'язлива людина відважилася нарешті щось сказати.

Дитина років п'яти-шести, мати якої живе в ближніх опочивальнях, дуже балувана. Вона завжди все хапає, псує, розкидає. Нібито вже й приструниш дитину, вже вона й слухається, не робить всього, що на думку спаде... Але тут приходить її мати, і дитина знову починає смикати її за рукав:

— Покажи мені ось те! Дай, дай, мамо!

— Почекай, я розмовляю з дорослими! — відповідає вона.

Тоді хлопчик починає ритися в речах, щось знайде і хапає. Мати йому забороняє:

— Не можна! — Проте вона не забирає в дитини чужу річ, а лише посміхаючись говорить: — Облиш. Ти ж зіпсуєш.

Погодьтеся, вона теж себе погано поводить.

Ну й, безумовно, ти не можеш нічого сказати, тобі залишається лише дивитися на це збоку.

157. Те, що жахає

Зелений вир.

Печера в ущелині.

Паркан із дощок «рибні плавники».

Чорний метал.

Грудка землі.

Грім. Не лише назва страшна, але й чути його також страшно.

Ураган.

Хмара зловісного знамення.

Зірка Спис. Дике поле.

Крадій — він може принести багато неприємностей.

Колючий глід теж не з приємних.

Терен.

Вугілля для розтопки.

Охоронець біля воріт Ушюні¹⁰⁶.

Якір, який має назву «ікорі», що співзвучно зі словом «гнів».

158. Те, що звучить звичайно, але виглядає велично, якщо записати слово китайськими знаками

Полуниця. Водяний лотос. Павук. Каштан.

Учений старшого звання. Учений молодшого звання, який успішно здав іспити.

Гірський персик.

А от гречишник записується двома ієрогліфами «тигр» та «палиця», оскільки ж тигр і так страшний, йому точно не потрібна палиця.

159. Те, що викликає огиду

Виворіт вишивки.

Маленькі, ще зовсім голі щурята, які висунулися з гнізда.

Рубці на хутрянній одежі, поки вона ще не підбита.

Внутрішня частина кошачого вуха.

Темрява в будинку, який не зовсім чистий.

Жінка, яка не дуже гарна, але з цілою кагалою дітей.

Дружина, яка не кохана, довгий час хворіє. Що тоді відчуває її чоловік?.. Скоріше за все, почуття огиди.

160. Те, що набуває цінності тільки в особливі дні

Редька, яка подається на стіл у перший день року для «зміцнення зубів».

Хімомочігімі — «дівчата з імператорського ескорту».

Дами-куродо, коли вони ламають бамбук напередодні Охараі — «Великого очищення» — в останні дні червня та грудня.

Охоронець благочесті під час читання буддійських сутр у палаці навесні чи восени. Він просто чудовий, коли в червоному одязі — кеса — вимовляє список священного кліра.

Слуги, які прикрашають зали для церемоній «Восьми почвань сутр» або ж «Згадування святих імен Будди».

Воїни гвардії імператора, коли вони супроводжують посла до храму Касуга.

Юні дівчата, які смакують вино, призначене для імператора, в перший день Нового року.

Чернець, який підносить імператорові жезл у день Зайця.

Слуги, які причісують танцівниць перед репетицією танців Ёсечі¹⁰⁷.

Дівчата-унеме, які подають імператорові страви під час п'яти сезонних святкувань.

Борці сумо в липні.

161. Ті, що виглядають пригніченими

Годувальниця дитини, яка всю ніч плаче. Чоловік, який має дві коханки, одну ревнивішу за іншу. Він постійно перебуває в тривозі.

Заклинатель, який має усмирити демона, добре, коли заклинання одразу діють, а коли ні? Він переживає, що люди будуть над ним сміятися, а тому має надзвичайно пригнічений вигляд.

Жінка, яку кохає ревнивець; він завжди марно її підозрює. І навіть та, що у фаворитках у «Першої людини в країні» — самого канцлера, не знає душевного спокою. Але їй же все одно добре.

Люди, яких дратує будь-яка дрібничка.

162. Те, чому можна позаздрити

Намагаєшся вивчити священні сутри, повторюєш їх, але збиваєшся, постійно забуваєш. Доводиться повторювати їх знову і знову. А між тим, не лише ченці, але й звичайні миряни, як чоловіки, так і жінки, дуже швидко, без усіляких зусиль читають напам'ять святе письмо. Мимоволі думаєш із заздрістю: коли ж і я досягну подібної досконалості?

Ти почувашся погано, лежиш у постелі... Як же ти тоді заздриш людям, які можуть сміятися, розмовляти, гуляти, нібито в них немає жодного клопоту.

Одного разу я захотіла вклонитися храмам бога Інарі¹⁰⁸. Знемагаючи майже на кожному кроці, я піднялася до середнього святилища, а за мною дуже легко, ніби не відчувачучи втоми, ішла група паломників. Вони дуже швидко обігнали мене і першими дісталися храму. Я дивилася на них із захопленням і заздрістю.

Це трапилося рано-вранці в день Бика другого місяця. Хоч я й поквапилася вийти на світанку, але вже був час Змії¹⁰⁹, а я все ще знаходилася на півдорозі. Ставало все спекотніше, і я зовсім вибилася з сил і присіла відпочити. Сльози з'явилися у мене на очах, я корила себе: «Навіщо я обрала для паломництва саме цей день! Треба було обрати більш підходящий час!»

Аж раптом дивлюся — з гір спускається жінка років сорока з гаком. Вона навіть не одягнула вбрання паломниці, а лише трохи підняла поділ плаття.

— Я хочу навідатися до храму сім разів за один день, — сказала вона пілігримам, які йшли їй назустріч. — Ось уже три рази була біля святилища, залишилося ще чотири, а це вже неважко. Я повинна спуститися з гори не пізніше часу Овна.

Ця жінка ніколи б не привернула моєї уваги, якби я зустрілася з нею в іншому місці. О, якби я могла стати такою ж сильною, як вона!

Я також заздрю тим, у кого хороші діти: сини чи доньки, все одно! Хай навіть якщо вони ченці, які полишили батьківську хату.

Заздрю красуні, у якої довге-довге волосся. Заздрю і тим, хто має високі посади і оточені почесними людьми.

Також можна позаздрити дамам, які пишуть гарні вірші витонченим почерком, — їх завжди ставлять на перше місце.

Біля якоїсь знатної особи завжди знаходиться багато фрейлін. Необхідно написати лист якійсь знатній особі. Але пані кличе фрейліну, яка знаходиться у глибині опочивалень, і просить її написати послання. Скільки ж заздрості в інших! Якщо ця жінка вже немолода і має достатньо досвіду, вона пише за всіма правилами, а от ця не вирізняється талантом, та й пише не так уже й красиво, от і починає: «В Нанівадзу...»

Та от якщо цей лист від якогось чиновника, або це якийсь лист-рекомендація з проханням прийняти на службу молоду дівчину, то тут уже вона з усіх сил підбирає навіть колір паперу. А інші придворні тільки й жартують над нею, хоча в глибині душі дуже заздять їй.

Ти лише почала грати на флейті чи на цитрі, і з заздрістю мрієш, коли ж ти вже зможеш навчитися грати так само добре, як той, кого ти зараз слухаєш.

Також можна позаздрити годувальниці імператора і спадкоємця престолу. А також фрейлінам із почту імператора: вони можуть навідати кожну з дружин імператора.

163. Те, про що хочеш дізнатися скоріше

Кортить подивитися, як вийшло фарбування нерівного візерунка — темного зі світлим, або ж тканини, яку пофарбовано в туго перетягнутих згортках так, щоб залишився білий візерунок.

У жінки народилася дитина. Якщо мати дитини — знатна особа, то можна зрозуміти твою зацікавленість, та навіть якщо вона не має жодного звання, все одно дуже цікаво на неї подивитися.

У палаці відбувалося призначення губернаторів провінції. Ти не можеш дочекатися ранку, щоб почути новини. Ну, це зрозуміло, якщо хтось із твоїх друзів сподівався отримати посаду. Та навіть якщо в тебе немає таких друзів, тобі все одно кортить дізнатися цю новину.

164. Те, що викликає тривожне нетерпіння

Ти відправила швачці тканину, щоб вона терміново виконала роботу. Ось ти сидиш і чекаєш, місця собі не знаходиш!

Коли жінка от-от уже має народити, уже всі визначені терміни пройшли, а все ще не має жодних ознак пологів.

Із далеких місць прийшов лист від коханого, він так міцно запечатаний рисовим клеєм. Ти поспішаєш його відкрити, а серце так і виплигує.

Хочеш подивитися на святкову процесію, але, на жаль, запізнюєшся з виїздом. Все вже закінчилось. Проте вдаліні помічаєш білий жезл начальника варті, і в тобі оживає надія. Скоріше б слуги підвезли екіпаж до галереї глядачів. Ти просто згораєш від нетерпіння, навіть готова вийти з екіпажа й іти пішки.

Прийшов якийсь чоловік і чекає іззовні. Але ти не хочеш із ним зустрічатися. Хай думає, що тебе немає вдома. Тоді він звертається до іншої дами, яка сидить навпроти тебе, і просить передати, що він прибув і чекає.

Батьки так сильно чекали на дитину, і от їй не вповнилося ще й п'ятдесяті днів, а батька і матір хвилює її далеке майбутнє.

Поспішаєш закінчити шиття вчасно, але треба вдіти нитку в голку, вже темно, зовсім нічого не видно. Що робити? Просиш іншу даму вдіти нитку, коли ти тримаєш голку, та все ніяк не виходить. Ти їй говориш:

— Нехай, не треба, віддайте мені нитку, і так згодиться!

Та вона з образливим виглядом ніяк не хоче віддавати нитку. Тоді ти відчуваєш не лише нетерпіння, але й злість.

Тобі треба терміново кудись поїхати, але інша дама попросила ненадовго екіпаж і все не повертається.

— Я тільки навідаюся до себе додому і вернусь, — пообіцяла вона.

Ти чекаєш з нетерпінням. І от на дорозі з'являється екіпаж.

— Ось він, нарешті, — радієш ти, та, на жаль, він звертає геть. Це нестерпно!

Але гірше за все, якщо ти так поспішала на церемоніальну процесію, і раптом люди тобі кажуть:

— Хода вже, здається, розпочалася.

Погодьтеся, є чого хвилюватися!

А як страшно стає, коли в жінки завершилися пологи, але послід не виходить.

Відправляєшся до своїх знайомих, щоб запросити їх разом подивитися якусь процесію або відвідати якийсь храм. Проте вони не дуже вже й бажають сісти в екіпаж. Чекаєш на них довго-довго, потім уже стає прикро. Так хочеться залишити їх і поїхати самій.

Або ще ось: поспішаєш скоріше розвести вогонь, але вугілля, як навмисне, все не розпалюється.

Хтось прислав тобі вірш, і необхідно терміново скласти вірш у відповідь, але все ніяк не виходить, нічого не приходить у голову. Проте, якщо пишеш своєму коханому, то можна й не поспішати, хоча інколи й навпаки — треба поквартитися.

Взагалі, не можна складати віршів, навіть якщо вони адресовані жінці, лише керуючись одним: «хоча б скоріше». Можна припуститися значної помилки.

Почуваєш себе недобре, якось на душі неспокійно, тоді вже чекаєш з нетерпінням, коли прийде ранок.

165. Коли ми всі ще носили траур

Коли ми всі носили траур по покійному канцлеру, імператриці довелося полишити палац під час Охараї — «Великого очищення» — в останній день червня.

Шлях до канцелярії був у напрямку, який вважали зловісним, а тому імператриця була змушена оселитися в павільйоні не для членів Державної ради.

Перша ніч на новому місці була дуже спекотною та темною. Ми нічого не могли розгледіти і промучилися так до світанку.

Зранку ми поквапилися розвідати, що ж у нас за помешкання. Це була низька будівля з плоским дахом, що мала китайський вигляд. Не було звичайних рам, замість них висіли бамбукові завіси. Як незвично, але як гарно!

Дами вийшли до саду на прогулянку. Лілія червоними квітами рясно заплела звичайну бамбукову огорожу. Такий сад чудово підходив до строгого вигляду палацу для церемоній.

Башта відомства знаходилася поруч, а тому дзвін щогolini звучав якось по-особливому.

Молоденькі фрейліни (їх було приблизно двадцять) пішли туди й піднялися на самий верх. Я ж дивилася на них, знаходячись біля підніжжя башти. Вони були в придворному вбранні: у китайських накидках, декількох кімоно одного кольору і пурпурних штанях. Здавалось, що вони спустилися з неба, хоча, щоб сприйняти їх за небесних фей, треба було мати великий політ фантазії.

Були там і інші фрейліни, такі ж юні, та вони не відважилися піднятися на башту за фрейлінами, вони лише із заздністю дивилися вгору. Виглядали вони дуже кумедно.

Коли настали сутінки, дами більш похилого віку приєдналися до молодих, і всі вони відправилися в управління Лівої гвардії. Деякі з них стали так галасливо веселитися, що чиновники, які були там, не на жарт роззілилися і зробили їм зауваження:

— Не можна себе так поводити! Хіба можна дамам сидати там, де сидять сановники? А подивіться на ці лави для поважних осіб, ви їх перевернули і зіпсували.

Проте дами не стали слухати їх.

Дах був критий черепицею, і від цього в будинку стояла неймовірна спека. Ми весь день були на свіжому повітрі і навіть вночі виходили спати в сад. Зі стелі постійно падали стоніжки. Під стріхою було багато осиних гнізд. Оси кружляли навколо нас роєм, і ми не знали, куди себе подіти від страху.

Придворні сановники навідувалися до нас щодня і нерідко сиділи до пізньої ночі. Один із них заявив:

— Хто б міг подумати, перед храмом Великої ради тепер сад нічних гулянь!

Настала осінь, але навіть з півночі, звідки вона прийшла, не повіяло на нас холодним вітром. Було все так само душно. Мабуть, тісний будинок був цьому причиною. Лише цикади стрекотали зовсім уже по-осінньому.

166. Коли до нас завітали пан Таданобу та пан Нобуката

Одного дня до нас завітали державний радник Таданобу і другий начальник гвардії Нобуката. Я вийшла разом з іншими придворними дамами до них. Посеред бесіди я раптом запитала у Таданобу:

— Який вірш ви завтра прочитаєте?

Трохи подумавши, він відповів мені:

У квітні в нашому мирському світі...

Це було чудово, він згадав подію, яка вже минула, ще й процитував такий гарний вірш! Це було до снаги тільки йому! Адже чоловіки не схожі на нас, жінок, вони інколи можуть забути навіть власні вірші.

Я була вражена, проте ніхто, окрім нас двох, нічого не зрозумів: ані дами, що сиділи позаду бамбукової завіси, ані придворні, що сиділи на відкритій веранді.

У кінці березня біля дверей, що ведуть до галереї, зібралось багацько придворних. Сутінки стали згущатися, і по trochu гості почали нас залишати. Залишилися лише То-но чюдзьо, Ген-но чюдзьо і один куро-до шостого рангу. Вони розмовляли з нами про все: читали сутри, декламували японські вірші...

— Уже світанок. Пішли додому, — сказав хтось із них. І тоді То-но чюдзьо раптово вимовив:

Роса на світанку — це сльози розлуки.¹¹⁰

Ген-но чюдзьо приєднався до нього, і два голоси прекрасно прочитали зустріч двох зірок у ніч сьомого місяця.

— Щось ваша Ткаля дуже поспішає до вас у цьому році, — глузливо сказала я. — Вона, мабуть, сплутала весну з осінню.

То-но чюдзьо був помітно вражений.

— Просто мені раптом спала на думку поема про розлуку на світанку... Ось і все. А ви одразу прискіпуетесь. У вашій присутності краще не згадувати вірші минулого. Не кажіть нікому, а то я стану мішенню для насмішки. Такий, як я, схожий на бога Кацурагі¹¹¹. — І з цими словами він пішов.

Коли настав день сьомого місяця, я дуже хотіла нагадати Таданобу про цей випадок. Але він отримав ранг державного радника. Як я могла його побачити? Я думала передати йому листа через слугу, але він, на щастя, відвідав мене в день свята Танабата.

Я дуже зраділа. Але як же мені бути? Прямо нагадати йому ту ніч у саду? Тоді Таданобу згадає нашу розмову. Може, краще якось натякнути йому про це? Таданобу спочатку не зрозуміє, про що я взагалі... І тут я нагадаю йому.

Але не сталось, як гадалося. Таданобу пам'ятав той вечір, ніби він був учора, і варто мені було натякнути, як він одразу мені відповів. Він вартий, щоб ним захоплювались!

Я декілька місяців чекала на те, коли ж настане свято Танабата. Так, можливо, я трохи дивна. Але невже Таданобу весь цей час тримав відповідь на язиці?

Ось, наприклад, Нобуката, він узагалі забув про той вечір.

— Хіба ви не пам'ятаєте, як тоді вона дорікнула мені за помилку? — запитав його Таданобу.

— А, так, точно, було так! — підтакував Нобуката.

Розмовляючи з Таданобу про стосунки чоловіка і жінки, ми часто застосовували терміни з гри «го», наприклад: «зробити ризикований хід», «перекрити всі ходи», «обережно маневрувати», «скинути всі шашки з дошки і закінчити гру».

Ніхто нас не розумів. Але коли ми розмовляли з Таданобу такою зашифрованою мовою, то Нобуката завжди казав:

— Що таке? Що це означає? — чіплявся він до нас із запитаннями.

Я відмовилася пояснювати. Тоді він звернувся до Таданобу з наріканнями:

— Дуже невиховано з вашого боку. Чому ви не хочете розповісти мені вашу таємницю? — ображено говорив він.

Оскільки Таданобу був хорошим другом, то він розповів Нобуката, а той миттєво захотів показати, що усе знає, пришов до нас і викликав мене.

— Чи є тут дошка для гри і го? Я граю не гірше, ніж пан Таданобу.

— Якщо я дозволю шашкам різних гравців вторгтися на моє поле, то люди подумують, що в мене немає твердих правил!

Нобуката все розповів Таданобу, і той залишився дуже задоволений мною.

— Чудова відповідь, — сказав він.

Що не кажи, а я люблю людей, які не забувають минулого!

Одного дня, коли вирішили перевести Таданобу у ранг радника, я сказала імператору:

— Пан То-но чюдзьо чудово декламує китайські вірші, а тому хто ж нам тепер буде читати: «Шяю в країні Гуйцзи проїжджав повз храм...». От якби хоч трохи почекати з його призначенням! Шкода з ним розставатися!

Імператор розсміявся:

— Добре, я скажу йому, що ти дуже прохала, і відміню призначення.

Але все одно Таданобу став радником, і, чесно сказати, мені його дуже не вистачало!

Нобуката чомусь звертався до мене голосом переможця, оскільки він був впевнений, що нічим не поступається Таданобу. Я йому сказала:

— Пан радник прекрасно вміє декламувати вірші, наприклад, про ранню сивину: «Йому не виповнилось і тридцяти...»

— Ну і що? Я зовсім не гірший за Таданобу. Навіть кращий! Ось послухай! — і він почав скандувати вірші.

— Не можна навіть і порівнювати! — зауважила я.

— Які жорстокі слова! Чому я не можу декламувати вірші так само, як і Таданобу?

— Коли він читає вірш про ранню сивину, його голос сповнений особливої чарівності.

Коли Нобуката почув ці слова, він облишив мене.

Через деякий час Таданобу навідався до вартівні. Нобуката відкликав його і сказав:

— Ось як мені дорікнула Шьонагон, — і він передав повністю мої слова. — Дуже вас прошу, навчіть мене декламувати хоч декілька рядків з тієї китайської поезії... — попросив він.

Таданобу лише посміхнувся на знак згоди. Я ж про це нічого і ніколи не знала.

Раптом чую, якийсь чоловік підійшов до моєї опочивальні і цитує вірш так гарно, у манері Таданобу.

— Хто це? — запитала я.

— Ви здивовані? — відповів мені він сміючись. — Вчора пан радник був у мене і дав мені урок декламації віршів. Я повністю перейняв його манеру. Ви навіть запитали мене: «Хто це?» — голосом, повним захоплення... Погодьтеся, добре! — піддражнював мене Нобуката.

Мені дуже сподобалось, що він доклав стільки зусиль. Він навіть вивчив саме ту поему, яка мені подобалася найбільше. Я вийшла до нього.

— Я маю завдячувати своїй майстерності панові раднику. Маю поклонитися йому до землі.

Я часто наказую слугам говорити гостям, що мене немає вдома, хоч і знаходжусь у своїй опочивальні, але тепер, коли я чую, як пан Нобуката скандує вірш про ранню сивину, то одразу говорю слугам: «Пані у себе вдома!!»

Я порадувала імператрицю, коли розповідала їй цю історію.

Одного разу, коли імператор усамітнився з нагоди Дня очищення від скверни, Нобуката наказав одному з молодших начальників Правої гвардії на ім'я Міцу... (не знаю, як далі звучить його ім'я) принести мені записку. Вона була написана на складеному вдвічі аркуші паперу Мічіноку: «Я думав навідати вас сьогодні. Але мені завадив День очищення від скверни. Чи не бажаєте знову почути вірш: "Йому не виповнилось і тридцяти"?»

Я йому відповіла: «Але вам уже давно за тридцять. Мають, вам стільки ж років, скільки і Чжу Майченю, коли він навідував свою дружину».

Нобуката настільки образився, що розповів про це імператору, той же розповів усе імператриці.

— Звідки Шьонагон знає цю історію? — здивувався імператор. — Чжу Майченю було тоді під сорок, і Нобуката був уражений. Говорить: «Вона мене дуже боляче зачепила».

«Нобуката зовсім розуму позбувся», — подумала я.

Пані Кокіден — так стали величати нову імператорську наложницю, доньку генерала Лівой гвардії Кан'їна. Служницею у неї була Сакьо. Ходили плітки, що ніби Нобуката навідується до цієї, як там її — Сакьо.

Одного разу Нобуката прийшов до палацу імператриці і сказав:

— Я б із задоволенням інколи служив би тут у нічній варті. Але деякі придворні дами ставляться до мене не так, як годиться. От якби ви виділили мені окремі службові покої, я б із задоволенням служив.

— Правда, правда! — підтвердили придворні дами.

— Ясна річ, що для будь-кого мати власні покої в палаці — це омріяна річ, щоб мати можливість лягти відпочити.

— Проте тоді вам взагалі спокою не буде, не те що зараз, — втрутилась я в розмову.

— Ніколи більше не буду вам нічого розповідати! Я ж вважав вас своїм другом. А ви так себе поводите, як затята пліткарка! — вигукнув Нобуката ображеним голосом.

— Це дуже дивно. Я ж нічого такого не сказала. Що такого образливого в моїх словах? — звернулась я до дами, яка сиділа біля мене.

— Тоді чому ви так запалали через невинне зауваження? Значить, ви таки в чомусь винні, — засміялася дама.

— Це Шьонагон вас підмовила, — гнівно сказав їй Нобуката.

— Я не займаюся пліткарством, та й не люблю слухати плітки від інших, ви це знаєте! — сказала я і, ображена, сховалася за завісу.

Через декілька днів Нобуката знову напав на мене з доріканнями:

— Ви хотіли публічно осоромити мене! Але ж це просто плітки. Придворні пустили їх, щоб осоромити мене.

— Тоді чому ви звинувачуєте лише мене в цьому?

Після нашої розмови Нобуката перестав відвідувати Сакьо і порвав з нею стосунки.

167. Те, що нагадує минуле, але зараз втратило будь-яку цінність

Візерунчаста циновка з пошарпаними краями, з яких вилазять нитки.

Ширми з картинами в китайському стилі, почорнілі і порвані.

Художник, що втратив зір.

Накладне волосся, довжиною у сім-вісім шяку, яке вже почало рудіти.

Тканина кольору пурпурного винограду, яка вже вицвіла.

Чоловік, який любить розважатися, але він уже старий і немічний.

Сад поціновувача витонченої краси, де всі дерева були знищені пожежею. Залишився тільки один ставок, але й той потроху затягується ряскою.

168. Те, що вселяє побоювання

Зять із мінливим серцем. Він у вільний час проводить вдалині від своєї дружини.

Куродо шостого рангу, який весь сивий.

Улеслива, але дуже брехлива людина, яка береться за важливе доручення.

Корабель з напнутими вітрилами, коли розбушувався вітер.

Старець років вісімдесяти, який занедужав і вже багато днів ніяк не одужує.

169. Сутри

Сутри лотоса під час «Безперервних читань».

170. Те, що так далеко, хоча й здається так близько

Свята на честь богів, які проводяться перед палацом.

Стосунки між братами та сестрами й іншими родичами в недружній родині.

Звивистий шлях до храму Курама.

Останній день грудня і перший день нового року.

171. Те, що близько, хоча й здається таким далеким

Рай. Слід корабля. Стосунки між жінкою і чоловіком.

172. Колодязі

Колодязь Хорікане — «Важко копати».

Таманої — «Яшмовий колодязь».

Хашірії — «Стрімка вода» — як чудово, що цей колодязь знаходиться на «Заставі зустрічей».

Яманої — «Гірський колодязь». Хотіла б я знати, чого з давніх часів його згадують у віршах.

Про колодязь Асука співають: «Вода холодна і свіжа».

Колодязь Шьошью — «Молодший воєначальник».

Сакураї — «Колодязь вишневого квіту».

Кісаїмачі — «Поселення імператриці».

173. Для губернатора

Для губернатора найкращими землями є Кіі та Ідзумі.

174. Для віце-губернатора

Для віце-губернатора найкращими землями є Шімоцукє, Каї, Ечіґо, Чікуґо, Ава.

175. Високопосадовці

Начальник охорони палацу. Старший начальник Лівой гвардії.

176. Куродо шостого рангу

Куродо шостого рангу не може розраховувати на блиску-чу кар'єру. Коли він іде у відставку з підвищенням у званні, він зазвичай отримує нічого не варте звання: почесний правитель такої-то провінції або щось на зразок цього.

Мешкає він у маленькому будиночку. Побудує сарай для екіпажа. Бики його прив'язані перед будинком до двох дерев, там їх і годують травою.

Двір чисто прибраний. У будинку тростяні завіси, підв'язані зав'язками з пурпурної шкіри, двері обтягнуті матерією. Увечері він віддає наказ: «Закрийте ворота!». Плани на майбутнє в нього найпростіші. Але як він виставляє себе напоказ! За цим спостерігати дуже прикро.

Навіщо ж йому одному цілий будинок? Жив би в батька чи тестя або в дядька чи старшого брата. А якщо немає в нього рідні, то в будинку друга, який, полишивши дім, оскільки зараз служить в іншій провінції, віддав би йому будинок.

Навіть якщо йому не вдалося і це, то завжди можна зупинитися на певний час у одній з імператорських службових будівель. А вже коли він нарешті дочекається гарної посади, то можна і будиночок непоганий собі підшукати.

177. Мені подобається, коли дім, де живе жінка...

Мені подобається, коли дім, де жінка живе одна, має за-недбаний вигляд. Навіть якщо обвалена огорожа. Навіть якщо ставок затягнуло різнотрав'ям, а крізь доріжки на піску пробиваються зелені стебла.

У цьому так багато краси і суму.

Навпаки, не подобається мені такий дім, де жінка клопочеться скрізь, дивиться, щоб огорожа не обвалилась і ворота були закриті на замок.

178. Придворна дама, що повернулася додому

Придворна дама, що повернулася до себе додому, тільки тоді відчуває себе комфортно, коли її мати і батько живі й здорові. Навіть якщо до неї приходять багато гостей, навіть якщо в домі дуже галасливо, навіть якщо надворі заважають коні, все одно батьки ніколи не скажуть їй ані слова зауваження.

Проте, якщо їх уже немає на цьому світі, то це вже зовсім інша картина. Уявімо, що до неї з'являється гість, таємно чи відкрито.

— А я й не знав, що ви тут, у себе вдома, — говорить він або питає: — А коли ви повернетесь у палац?

А буває, коли до неї і справді навідається чоловік, якого вона довго чекала. Тоді хазяїн дому питає у сторожі:

— А чи заперті ворота?

— Ні, ще гість в домі.

— Ну, тоді, як піде, одразу зачиніть! Нині розвелось багато злодіїв! — наказує хазяїн.

Дама ніяковіє, оскільки гість усе почув.

Домашні слуги те й роблять, що заглядають у покої, молять, чи скоро уже гість піде. Люди із почту гостя це прекрасно бачать і тішаються з того, навіть не приховуючи. Навіть починають передражнявати хазяїна. От якби їх тоді бачив хазяїн, він їм дав би такого прочухана!

Можливо, гість виду і не подає, та якщо він не дуже закоханий, то більше ніколи не прийде до такого дому.

Той, хто взагалі байдужий, прямо скаже:

— І справді, уже дуже пізно, небезпечно залишати ворота відчиненими, — і піде з усмішкою.

Але той, хто по-справжньому кохає, буде чекати до самого ранку, а дама буде його квапити: «Вже час!»

Сторож ходить по території. Вже починає світати, і він нервує:

— Як так може бути! Виходить, ворота були відчинені всю ніч!

І ось він безцеремонно зачинає їх, коли ніч уже минула. Як це неприємно!

Тоді, звісно, дамі нелегко навіть у будинку власних батьків. І тим паче коли вона в будинку свого старшого брата, який не дуже дружелюбно до неї ставиться.

Як добре, коли в будинку ніхто не переймається зачиненими ворітьми, тоді можна всю ніч приймати поважних вельмож. Ти залишаєш решітки вікон відчиненими, проводиш із ним всю зимову ніч, а потім на світанку дивишся йому услід. Передсвітанковий місяць так гарно сяє, а це робить мить прощання ще прекраснішою.

Коханий уже пішов, а ти все ніяк не можеш заснути, граючи на флейті. Спілкуєшся з іншими дамами, читаєш вірші, аж поки не задрімаєш...

179. Як прекрасно, коли випадає небагато снігу

Як це прекрасно, коли сніг не засипає повністю, а тільки припорошить землю.

Проте, якщо й насипле багато снігу, то теж непогано, оскільки тоді можна приємно поспілкуватися з придворними дамами, які тобі близькі по духу. Коли вже настали сутінки, ми сидимо навколо жаровні біля самої веранди. Не потрібно запалювати лампи, оскільки все освітлено білим снігом. Розгрібаючи вугілля щипцями, ми розповідаємо одна одній історії.

Уже настала ніч, коли ми раптом почули кроки.

— Дивно, хто це може бути? — вдивляємося ми в темряву.

І тут з'явився чоловік, який зазвичай навідується до нас у таких випадках.

— Я все думав, як ви милуєтеся снігом. Але ніяк не міг до вас приїхати вдень, оскільки було багато справ.

І тоді одна з дам промовить слова з якого-небудь вірша, ну, наприклад:

Той, хто прийшов сьогодні...

А потім вони розмовляють про події сьогоднішнього дня, та й про багато чого іншого.

Гостю запропонували круглу подушку, він сідає на веранді, звівши ноги. Дами за бамбуковою шторою і гість на веранді не встигають договорити, а вже на світанку чути дзвін. Гість поквапився піти до того, як настане день.

Сніг засипав вершину гори! —

продекламував він наостанок. Чудова мить!

Якби не він, то ми навряд чи провели сьогоднішню ніч без сну, і краса цієї ночі не здалась би нам такою чарівною.

Навіть після того, як він пішов, ми ще довго говорили про те, який він чудовий кавалер!

180. Коли за часів правління імператора Муракамі випало багато снігу

У часи правління імператора Муракамі випало багато снігу. За наказом імператора насипали гору снігу й увіткнули туди гілку квітучої сливи. У небі яскраво сяяв місяць.

— Зачитай нам вірш, який відповідав би цій ситуації, — наказав імператор дамі-куродо Хьое. Цікаво, що ж ти обереш?

Сніг, і місяць, і квіти... —

продекламувала вона на велике задоволення імператора.

Іншого разу, коли пані Хьое супроводжувала імператора, він зупинився на мить у залі для старших придворних, де нікого не було. Але він помітив, що над жаровнею в'ється димок.

— Подивися, що там горить, — наказав він.

Дама пішла, подивилась, а потім, коли повернулася, прочитала вірш одного поета:

*Дивишся вдалину —
В'ється сивий димок.
Рибалка пливе додому.
Ні, це жаба потрапила в жаровню,
І тому стільки диму.*

Але справді, тоді в жаровню потрапила жаба і горіла в огні.

181. Одного разу пані Міаре-но сенджі

Одного разу Міаре-но сенджі зробила для імператора в подарунок красивих ляльок. На зріст вони були у п'ять вершків, чепурно наряджені, волосся розчесане та закручене ло-

конами на скронях. Написавши на кожній ляльці ім'я, вона подарувала їх імператору. Імператору найбільше сподобалася лялька на ім'я принц Томоакіра.

182. Коли я вперше потрапила в палац на службу

Коли я вперше потрапила в палац на службу, то будь-яка дрібничка бентежила мене до сліз. Коли я приходила на нічне чергування, то одразу навіть у темряві хотіла сховатися за церемоніальну завісу¹¹².

Одного разу імператриця показувала мені картини, проте я чогось так засоромилась, що не могла навіть руки простягнути.

— Тут зображено те-то, а ось тут те-то, — пояснювала мені імператриця.

Як спеціально, лампа, що була поставлена на високе підніжжя, світила дуже яскраво. Кожну волосинку на голові було видно яскравіше, ніж вдень. Борючись із соромом, я роздивлялася картини.

Стояла холодна пора року. Руки імператриці було лише трохи видно з-під рукавів, вони були рожеві, як пелюстки сливи. Зачарована, я дивилася на імператрицю. Для мене, зовсім простої особи, було незбагненно, як такі прекрасні істоти можуть мешкати на землі.

На світанку я хотіла якомога швидше піти до себе в кімнату, але імператриця сказала:

— Навіть бог Кацурагі почекав би ще трохи.

Що мені треба було робити? Але я послухалась імператрицю. Я опустила обличчя, щоб вона не змогла його побачити. До того ж я не підняла верхню стулку шітомі.

Старша фрейліна помітила це й наказала:

— Підніміть стулку!

Одна з придворних дам хотіла виконати наказ, але придворна дама зупинила її:

— Не треба!

Дама повернулася на своє місце.

Імператриця почала задавати мені різні запитання. Довго вона розмовляла зі мною, після чого промовила:

— Мабуть, тобі вже кортить піти до себе. Ну добре, іди, тільки приходь сьогодні ввечері, а можна і раніше.

Перше, що я зробила, коли прийшла додому, — це відчинила стулку шітомі. Вночі випало багато снігу. Огорожа була

поставлена занадто близько до палацу Токаден і не давала окинути оком усе, проте картина сніжного ранку була чудова.

Протягом усього дня мені приносили записки від імператриці: «Приходь не чекаючи вечора. Усе небо затягнуте хмарами, темно і хмарно, ніхто не побачить твого обличчя».

Фрейліна почала сварити мене:

— Чому ти цілий день сидиш узаперті! Якщо тебе кличе імператриця, тобі миттю треба йти до неї. Як можна не слухатися?

Вона весь час мене квапила. Я пішла до імператриці, почувалась дуже погано, мені тяжко було навіть пересувати ноги.

Але пам'ятаю: поверхня доріжок була в снігу. Незвична краса цього видовища захопила мене.

В опочивальні імператриці було, як завжди, відкрите вогнище, але ніхто не дивився за ним.

Біля імператриці знаходилися лише фрейліни найвищого рангу, які прислужували під час трапези.

Імператриця сиділа біля круглої жаровні з ароматного дерева. У суміжній кімнаті перед довгою жаровнею сиділо багато придворних дам — китайські накидки були приспущені з пліч і хвилями збігали на підлогу. Я дуже заздрила їм, як же вільно вони поводять себе в палаці, вони до всього звиклі. Зовсім не соромлячись, встануть, візьмуть листа, надісланого імператриці, і знову повертаються на своє місце.

Та чи зможу я колись увійти до їхнього «світу» і триматися так само впевнено? Ця думка збентежила мене ще більше.

У самому кутку сиділи три-чотири дами, які роздивлялися картини.

Через деякий час почулися голоси скороходів:

— Його величність канцлер приїхав! — вигукнула одна з дам, і вони швидко почали прибирати розкидані речі.

«Як би сховатися кудись!» — подумала я, але, ніби зам'яніла, лише трохи посунулася назад. Мені все ж таки дуже кортіло подивитися на канцлера, а тому я притулилась оком до щілини між полотнами. Проте виявилось, що приїхав син канцлера, пан Коречіка. Пурпур його одягу дуже гарно виділявся на тлі білого снігу.

Стоячи біля однієї з колон, Коречіка мовив:

— Насправді, і сьогодні, і завтра в мене дні очищення від скверни, а тому я не мав би покидати свій дім, проте, оскільки йде сильний сніг, я дуже хвилювався за вас, а тому приїхав навідатися, чи все у вас добре.

— Але, здається, всі дороги замело. Як же ти сюди потрапив? — запитала імператриця.

— Я хотів справити на тебе враження, — засміявся Коречіка.

Мабуть, ніхто не міг змагатися з красою імператриці та її брата. «Ніби між собою розмовляють герої роману», — думала я.

На імператриці був білосніжний одяг, а поверх нього ще один з червоної китайської парчі. Довге її волосся було розсипане по плечах. Здавалося, вона зійшла з картини. Я ніколи нічого схожого не бачила, і зараз мені здавалося, що я марю.

Дайнагон Коречіка жартував із дамами. Вони невимушено йому відповідали, а якщо він придумував якусь неблицю, вони з ним сміливо сперечалися. Я настільки була здивована, що постійно червоніла. Між тим, дайнагон посмакував фруктами і солодощами і запропонував їх імператриці.

Певно, він запитав: «Хто там ховається за завісою?» Захотів зі мною поговорити. Дайнагон підвівся, але не пішов із палацу, як я очікувала, а підійшов до мене й почав задавати різні запитання.

Я була зовсім розгублена, навіть не дивлячись на те, що він був за завісою. Що ж трапилося зі мною, коли я побачила дайнагона в обличчя! Я була нібито уві сні. Звісно, і до цього траплялося мені бачити імператорський кортеж. Бувало й таке, що дайнагон Коречіка кидав оком на мій екіпаж, проте я одразу поспішала закрити внутрішні завіси, ще й прикривала обличчя віялом, щоб він раптом не побачив мене.

Виходить, я погано знала саму себе — я зовсім не гідна того, щоб служити в палаці!

«І навіщо тільки я прийшла до палацу на службу», — думала я, не могла вимовити ані слова, лише обливалася холодним потом.

Дайнагон узяв у мене з рук віяло — мій останній порятунок. Волосся впало на лоба. Я, мабуть, була як опудало.

Як же я хотіла, щоб Коречіка скоріше поїхав. А він усе роздивлявся малюнки на віялі і зовсім не поспішав поверну-

ти його. Я прикривала обличчя рукавом так сильно, що в мене обсипалися всі білила, замазалося вбрання, китайська накидка, а обличчя стало все в плямах. У той момент імператриця, мабуть, зрозуміла, як мені було нестерпно. Вона покликала його:

— Подивися, чиєю це рукою написано, на твою думку?

— Передай мені, я подивлюсь.

— Та ні, іди-но ти сюди.

— Я не можу, Шьонагон спіймала мене й не відпускає.

Цей дуже розповсюджений жарт не підходив ані моєму вікові, ані положенню в суспільстві.

Імператриця тримала в руках книгу, де було написано скорописом.

— І справді, чий же це почерк? — запитав Коречіка. — Покажіть Шьонагон, вона зможе розпізнати його, я впевнений.

Таким чином він придумував різні цікаві речі, аби тільки змусити мене заговорити.

Здавалось, одного дайнагона було достатньо, щоб засоромити мене. Раптом знову почулися звуки скороходів. Прибув новий поважний гість у придворному каптані. Він затьмарив дайнагона своїм розкішним вбранням. Цей гість тільки й робив, що жартував, змусив усіх придворних дам сміятися до сліз. Дами ж розповідали йому різні історії про чиновників. Мені здавалось, що вони роблять щось неймовірне.

Але пройшов час, і я звикла до служби в палаці. Так само як і я, ті придворні дами також колись дуже бентежилися, коли вперше прийшли на службу в палац.

Імператриця знову стала розмовляти і, ніби між іншим, запитала:

— Чи любиш ти мене?

— Хіба можна не любити вас?.. — почала я відповідати, але саме тоді хтось дуже голосно чхнув.

— Як же прикро! Значить, ти мені сказала неправду! Ну то хай буде так, — сказала вона й пішла до дальньої кімнати.

Але як же я могла говорити неправду про такі речі! «Який жах! Чийсь ніс — ось хто сказав неправду!» Але хто міг зробити таке? Зазвичай, коли мені хочеться чхнути, я з усіх сил тримаюся, щоб комусь не завадити. Але чхнути в такий момент — це просто огидливо! Я ще не звикла до такого і не змогла красивим словом загладити прикрість.

Вже почало світати, і я повернулася до себе. Не встигла я зайти до себе, як мені принесли листа: на світло-зеленому аркуші витонченим почерком було написано:

*І як би я змогла пізнати,
Де правда, де брехня.
Коли не допоміг мені
Бог Тадасу¹¹³, що у горах*

Мене переповняли дивні почуття: і захоплення, і відчай. От якби мені дізнатися, хто з жінок так принизив мене цієї ночі?
— Передай імператриці ось що, тільки не змінюй ані слова:

*Нехай мою любов
Назвуть брехнею,
Та зрадив мене зовсім
Не небесний бог,
А дамський ніс брехливий!*

А я ще довго не могла заснути, все роздумуючи, хто ж міг мене так підставити.

183. Той, хто виглядає самозакоханим

Той, хто першим чхне у новорічний день. Людина з хорошої родини не буде радіти, а от усіляка там дрібнота...

Той, у кого все-таки вийшло перемогти всіх суперників, і його син став куродо.

Також той, хто в дні роздачі офіційних посад отримав найкращу провінцію і став там губернатором. Всі його вітають, а він:

— Та що ви! Це ж повний крах моєї кар'єри!

Але виглядає він аж ніяк не розстроєним.

Молодого чоловіка обрали зятем у дуже гарну сім'ю; видно, що він дуже задоволений, у нього на обличчі написано: «Ось який я!»

Провінційний губернатор був обраний членом Державної ради, він радіє більше за всіх. Видно, що він вважає себе дуже важливою персоною. «Самозакоханий» — ось що написано у нього на обличчі.

184. Висока посада, що не кажи, — гарна річ!

Висока посада, що не кажи — гарна річ! Сама людина не змінюється, але поки чоловік був маленьким чиновником п'ятого рангу, його всі зневажали. А от варто йому було от-

римати посаду чюнагона, дайнагона або міністра, і от люди вже поважають його і скачуть перед ним!

Навіть провінційні губернатори згідно з положенням у суспільстві викликають відповідну пошану. От послужить він у декількох провінціях, і його призначають помічником правителя в Дадзайфу¹¹⁴, потім дадуть третій або четвертий ранг — і от тоді придворні будуть ставитися до нього з великою пошаною.

Жінкам доводиться важче. Звісно, буває таке, що, наприклад, годувальниці пожалують звання старшої фрейліни, і вона стане поважною особою третього рангу, проте її молоді роки вже позаду, і в майбутньому вже нічого на неї не очікує. Та й небагато жінок навіть і на таке можуть розраховувати. Жінки з середніх за статусом родин вважають за велике щастя, якщо вони одружуються з яким-небудь губернатором і все життя проведуть у глушині.

Звісно, буває таке, що дочка простої людини стане дружиною придворного сановника або ж донька придворного сановника — імператрицею. Оце так удача! Проте по-справжньому можна позаздрити чоловікові, який власними зусиллями зміг отримати високу посаду.

Коли придворний священник проходить повз, хіба він цікавий хоч комусь? Навіть якщо він прекрасно читає сутри, навіть якщо дуже гарний, та все одно жінки не звертають жодної уваги на нього — простого ченця. Проте варто йому отримати статус єпископа або ж старшого єпископа — перед ним благоговіють, наче він Будда! Хто може зрівнятися з ним!

185. Вітер

Буря. М'який, тихий вітерець, що потроху віє в березневий вечір.

Вітер серпневий і вересневий, що інколи налітає неочікувано разом із дощем, навіює смуток. Дощ все не зупиняється. Я дуже люблю дивитися, як люди накидають на себе поверх тонкого одягу з шовку ватяний одяг, який ще з самого початку літа має запах поту. У таку пору, коли навіть найлегший шовк здається душним, його хочеться скинути. Аж раптом настає така прохолода. На світанку відкриєш стулку шітомі — увірветься вітерець, що навіть поколює, такі приємні враження.

Наприкінці вересня — початку жовтня все небо затягнуте хмарами. Жовте листя сиплеться на землю. А на душі так

сумно. Найшвидше облітає листя сакури і в'яза. Який гарний сад, де росте багато дерев у жовтні!

186. На другий день після того, як бушував осінній вітер

На другий день після того, як бушував осінній вітер, що «прогулявся по всіх травах на полях», скрізь бачиш сумні картини. У саду повалені огорожі. А що трапилося з рослинами! Серцю боляче дивитись!

Попадали великі дерева, поламані гілки, проте найсумніша новина: вони прим'яли собою квіти хагі та омінаеші.

Коли в кімнату заносить легеньким вітерцем по одному листочку, то важко повірити, що той же самий вітер так скаженів уночі.

Пам'ятаю: вранці, після бурі, я побачила одну даму. Мабуть, їй усю ніч не давав спокою вітер, а тому вона вийшла на веранду. На ній був одяг з лілового шовку, матового такого, ніби в серпанку, поверх було ще одне вбрання — з парчі жовто-багряного кольору, як осінні листя. Її довге волосся злегка підіймав вітерець, а потім ніжно опускав на плечі. Як це було чудово!

Дивлячись на те, що трапилося після осінньої бурі, вона промовила вірша: «О, цей гірський вітер!»

Так, вона вміла глибоко відчувати! На веранду до неї вийшла дівчина років сімнадцяти, ще не зовсім доросла, але вже й не дитина. Її вицвілий одяг із синього тонкого шовку розпустився по швах у декількох місцях, він був вологим від дощу. Поверх вона накинула нічний одяг блілого кольору.

Блискуче, гарно причесане волосся дівчини було підрізане на кінчиках і рівно падало аж до самих п'ят. Лише подекуди можна було побачити червоні шаровари. Служниці клопоталися в саду: збирали квіти, зламані бурєю, підв'язували рослини, прибиті до землі.

Цікаво було спостерігати за придворними дамами, що перебували в палаці й дивилися на служниць. Їм, мабуть, також хотілося приєднатися до жінок у саду.

187. Те, що сповнене чарівності

Крізь перегородку чути, як знатна дама (навіть чи це одна з фрейлін) декілька разів плескає в долоні. Молодий

голос відгукується: слуга поспішає до пані. Очевидно, настав час подавати страви. Чути стукіт паличок і ложок. Навіть чути було, як брязнула ручка металевого казана для рису.

Волосся ллється на одяг із прекрасного шовку, розсипається хвилями. Легко уявити довжину волосся.

У чудово вбрану опочивальню ще не занесли масляний світильник, вогонь дуже яскраво палає в жаровні, освічуючи все на своєму шляху. Поблискують зав'язки церемоніальної завіси, майорить кайма бамбукової штори, а також у темряві помітно блищать гаки, на які підвішують штори. Око радіє від такої теплої картини. Також дуже гарно, коли починають світитися металеві палички для перемішування вугілля, які покладено хрест-навхрест на жаровню.

Як же гарно, коли розгребеш попіл і вогонь раптом осяє облямівку в глибині.

Пізньої ночі, коли імператриця вже пішла відпочивати і дами її почту також позасинали, було чути, як старші придворні про щось розмовляють, а у віддалених кімнатах палацу падають шашки гри «го». У цьому є своя чарівність.

Аж ось чується, як тихенько, намагаючись не порушити темряву, мішають у жаровні вугілля. Це означає, що хтось іще не лягав спати. Що не кажи, а той, кому не спиться, викликає співчуття і почуття зацікавленості.

Посеред ночі прокидаєшся... Що ж тебе розбудило? А, прокинулась дама за сусідньою перегородкою. Чути голоси, проте слів не розібрати. Ось тихо-тихо засміявся чоловік. Хотілося б мені знати, про що вони між собою говорять.

Увечері в опочивальні імператриці зібралися придворні сановники і придворні дами. Імператрицю розважають різними розповідями. А тим часом гасне лампа, але вугілля з жаровні кидає яскраве сяйво.

Зараз усі розмови про даму, яка тільки-но стала на службу до палацу. Вона ще не сміє постати перед імператрицею при денному світлі, а тому приходиться, лише коли настають сутінки. Шелестіння її одягу чує слух...

Дама на колінах вповзає до кімнати, де знаходиться імператриця. Імператриця скаже їй два чи три слова, а вона, ніби дитина, лепече їй щось у відповідь таким тихим голосом, що й не почувеш.

Там і сям фрейліни розмовляють між собою. Чутно шелест шовку. Якась дама наближається до імператриці або віддаляється від неї.

Коли в опочивальню для фрейлін заходить таємний гість, дама гасить вогонь, але світло все одно пробивається через сусідню кімнату.

Дама присовує до себе невисоку церемоніальну завісу. Вдень вона не часто зустрічалася з цим чоловіком, а тому дуже соромиться. Тепер, коли вони лежать поруч, її волосся розсипалося, і від нього вже не схватися.

Каптан і штани гостя висять на церемоніальній завісі. Його одяг — світло-зеленого кольору, такий носять куродо шостого рангу. Інші придворні, окрім куродо, розкидають свій одяг по всій кімнаті, а потім, з настанням ранку, піднімають таку метушню, шукаючи його.

Інколи вийдеш із глибини будинку і бачиш, що біля жінки спить чоловік, який повісив свій одяг на церемоніальну завісу.

Взимку чи влітку — це завжди цікаве видовище!

188. Острови

Укішіма — «Острів, що пливе».

Ясошіма — «Вісім на десять островів».

Таварешіма — «Острів забав».

Мідзушіма — «Водний острів».

Мацушіма — «Сосновий острів».

Магакіно шіма — «Плетена огорожа».

Тойорано шіма — «Береги достатку».

189. Узбережжя

Узбережжя Сото.

Фукіаге — «Стрімкого вітру».

Наґахама — «Довге узбережжя».

Учіде — «Місце, з якого відчальють».

Чісато — «Тисячі поселень» — це узбережжя має бути дуже широким.

190. Затоки

Затока Офу.

Шіоґама — «Градирня».

Надака — «Прославлена затока».
Корідзума.
Вакаяма.

191. Буддійські храми

Цубосака — гора «Плащ паломниці».
Касагі — «Там, де знімають капелюх».
Хорін — «Колесо закону».
Храми Ішікава, Кокава, Шіґа.

192. Священні книги

«Сутра лотосу» — тут навіть зайві слова.
«Десять обітниць Фугена».
«Сутра тисячорукої Каннон».
«Сутра молебні».
«Алмазна сутра».
«Сутра Будди-цілителя».

193. Китайські тексти

Моління богам.
Прохання до імператора.
Твори на здобуття наукового ступеня.

194. Будди і бодхісатви

Ньоірін — богиня Каннон, яка виконує бажання.
Сендзю — тисячорука Каннон.
Усі шість образів богині Каннон.
Якуші¹¹⁵ — Будда-цілитель. Шак'ямуні.
Бодхісатви Міроку, Фуген, Манджю¹¹⁶.

195. Романи

«Сумійоші».
«Уцубо» — «Дуплисте дерево».
«Тоно уцурі» — «Заміна палацу».
«Цукімацу онна» — «Жінка, що чекала на місяць».
«Катано шьогун» — «Молодший воєначальник Катано».
«Мацугае» — «Гілка сосни».

У романі «Комано» мені подобається той епізод, коли головний герой відшукує віяло «кажан» і йде з ним.

196. Рівнини

Прекрасна рівнина Сагано.

Рівнини Інабі, Катано, Кома, Авадзу, Тобухі — «Летючий вогонь», Шіmeshі, Абе, Міягі, Касуга — «Весняний день», Мурасаки — «Фіолетова» — всі вони дуже гарні.

197. Дхарани

Дхарани¹¹⁷ найкраще слухати на світанку, а сутри — з настанням сутінків.

198. Музика

Музику найкраще слухати вночі, коли не видно обличчя людей.

199. Ігри

На вигляд не дуже естетично, але дуже цікава гра — марі — гра в м'яч.

Стрільба з пружного лука.

Карти.

«Го».

200. Танці

Танці Суруга¹¹⁸.

Мотомеґо — «бродяча дитина».

Танець «Миру» трошки страшно дивитися, коли танцюристи розмахують довгими мечами, та все ж таки цікаво спостерігати. Я чула, що колись цей танок виконували вороги.

Танок птахів¹¹⁹.

У танці «Голова коня» в танцівника волосся сплутане, очі страшні, однак музика дуже красива.

У танку «На зігнутих колінах» два танцюристи б'ються колінами об підлогу.

Танок «Кома» — корейський спис — теж дуже цікавий.

201. Те, що можна зіграти на струнних інструментах

Біва. На ній можна зіграти: «Аромат вітерцю», «Жовтий дзвін», останню частину мелодії «Живі аромати», а також «Спів солов'я».

На цитрі — соно кото — можна зіграти «Лотос першого міністра».

202. Флейти

Який чудовий звук флейти, коли він чується десь вдалині, а потім починає потроху наближатися! Або ж навпаки, коли цей звук потроху починає віддалятися.

Флейта дуже зручна в дорозі. Чи їде її володар в екіпажі або на коні, чи йде пішки, вона завжди з ним.

А як приємно, прокинувшись, помітити в себе біля подушки флейту, нехай вона й беззвучна в той момент. Це коханий забув її на світанку, коли йшов. Незабаром він посилає за нею слугу. Ти віддаєш флейту, перед цим загорнувши її ніжно в папір, таке відчуття, що відсилаєш листа.

Прекрасно чути, сидячи в екіпажі світлої місячної ночі, звуки флейти шьо. Щоправда, вона доволі громіздка і на ній важко грати. А яку гримасу робить артист, який грає на ній. Хоча він дуже смішно надуває щоки, навіть коли грає на звичайній флейті.

Бамбукова флейта хічірікі — втомлює. Вона так верещить, ніби коник восени.

Не зовсім-то й приємно, коли грають на ній поблизу, особливо коли грають не дуже вміло.

Пам'ятаю, що в день святкування Камо, ще до того, як з'явилися танцівники, флейти почали грати десь позаду помосту. З якою насолодою я це слухала.

Раптом стали грати бамбукові сопілки; вони грали все гучніше й гучніше. Тут дами, у яких були найкрасивіші зачіски, стали відчувати, що їх волосся піднімається все вище й вище.

Але, нарешті, всі інструменти з'єдналися в гармонійну симфонію, і танцівники вийшли на сцену.

203. Видовища, що варті уваги

Святкування Камо. Імператорський кортеж. Урочисте повернення на другий день. Паломництво канцлера напередодні свята Камо.

Одного разу, у день святкування Камо, день видався похмурий. Сніг рідкими пластівцями падав на шапки танцюристів.

Навіть неможливо виразити це словами!

Чорні, розмальовані білим мечі особливо виділялися. Застібки безрукавок сяяли так, нібито їх тільки-но відполірували.

Хоча б ще трохи подивитися на це дійство танцюристів. Але ж ні. За ними з'явилися імператорські посли. Мабуть,

вони були набрані з провінційних губернаторів. Якись сошки, не більше того. Але навіть вони виглядали доволі приємно, коли квіти гліцинії, що були прикріплені до їх шапок, закривали їм обличчя.

Ми довго проводжали зором танцюристів, а потім з'явилися співаки й музики в одезах кольору верби, на шапках — жовті керії.

Люди низького рангу, зовсім нічим не примітні, все ж таки зачарували мене, коли заспівали:

*У священному храмі Камо
Там, де носять на рукавах
Пов'язки з білої бавовни.*

Що ж може зрівнятися з імператорським кортежем? Коли я бачу, як імператор велично їде у своєму дорогоцінному паланкіні, то забуваю, що повсякдень бачу його перед очима. Мене пронизує священний трепет. У цей момент слуги, що супроводжують його, на яких би я ніколи й не глянула, навіть вони стають красивішими. А які ж гарні гвардійські начальники середнього та вищого звання, коли вони тримають шнури імператорського паланкіна. Ще чарівніші — тайшью — у ролі командирів гвардією. Але кращі за всіх сановники військового відомства, які несуть на своїх плечах паланкін імператора.

Урочистості в п'ятий день травня були, як на мене, найпрекраснішими з усіх. Але як прикро, що деякі звичаї вже зникли в наш час. Дещо можна уявити, коли чуєш розмови старих людей про минуле, але як же все було насправді?

У цей час прикрашали аїром дахи будинків. Гарний звичай, який і до сьогоднішніх днів зберігся. А як виглядав палац у минулому? Раніше галереї були повністю заслані аїром, у всіх людей аїр був на шапках.

Найпрекрасніші дами роздавали аїр і цілющі кульки — кусудаму, а придворні кланялися на знак подяки і прив'язували кусудаму до поясів.

Мабуть, це був цікавий звичай. Цікавий і кумедний.

На зворотному шляху перед паланкіном імператора скороходи виконували танок Лева й танок Корейського собаки.

Скільки в цьому чарівності! Ну що може бути кращим за свято п'ятого травня? Ніщо, навіть крик зозулі, що пролітає, не можна з ним порівняти.

Урочиста хода — це прекрасне видовище, та все ж мені чогось не вистачає: немає екіпажа з молодими аристократами — законодавцями моди. Коли погонич веде такий екіпаж, коли він ніби розштовхує всі інші екіпажі, то серце в мене дуже сильно б'ється від хвилювання.

Також дуже гарне видовище, коли після святкування Камо верховна жриця повертається додому. Напередодні, у день святкування, усе пройшло чудово.

На просторому проспекті Ічідзьо палко сяло сонце, його проміння пробивалося крізь плетені штори екіпажа і сліпило очі. Ми прикривалися віялом, пересаджувалися з місця на місце. Як же важко було пережити цей час!

Проте сьогодні ми поквапились і виїхали якомога раніше. Біля храмів Урін'ін та Чісокуін стояли екіпажі. Гілки мальви, якими вони були вчора прикрашені, вже помітно зів'яли. Сонце вже зайшло, небо було в тумані. Всю ніч я не могла заснути, усе чекала, коли ж буде чути голос зозулі. А саме в цій місцевості співало багато зозуль. Я слухала із задоволенням їх спів, аж коли до їх хору приєднався хриплий голос старого солов'я, здавалося, ніби він хотів наслідувати голос зозулі. Це неможливо описати словами, було і цікаво, і неприємно слухати водночас.

Ми з нетерпінням чекали початку ходи. І ось на дорозі, що вела від головного святилища, в одягах червоного кольору з'явилася купа слуг, що несли паланкін.

— Ну що там? Чи скоро почнеться хода? — запитали ми.

— Почекайте! Ми самі не знаємо! — відповіли вони і понесли далі порожні паланкіни. В одному з них сиділа верховна жриця Камо. Я вже тремтіла лише від цієї думки.

«Але ж як таке мужло могло до неї навіть наблизитися?» — з жахом подумала я.

Нас налякали, мовляв, ще дуже довго доведеться чекати, але хода розпочалася скоро. Спочатку стало видно червоні віяла, потім з'явилися і самі служителі імператорського палацу в жовто-зеленому одязі. Як же красиво було! Поверх кольорового одягу вони ще тільки для виду накинули білі накидки. Здавалося, що перед нами живопліт квітів унохана. Було таке враження, що ось-ось вилетить зозуля.

Напередодні я помітила екіпаж, який був заповнений знатними людьми в каптанах і штанях, всі вони були в одязі од-

накового червоного кольору. Слід зазначити, одягнені вони були неохайно, завіса в екіпажі відкинута, який же неохайний вигляд вони мали!

Проте сьогодні верховна жриця запросила їх на бенкет — і все змінилось. Кожен сьогодні їхав у церемоніальному одязі, кожен — з окремим екіпажем, а позаду сидів маленький паж.

Не встигла урочиста хода закінчитися, як люди почали поспішати, щоб від'їхати швидше. Це вже ставало небезпечним. Я подала знак віялом і вигукнула своїм слугам:

— Не поспішайте!

Проте вони мене не слухали. Тоді я наказала їм зупинитися там, де дорога була трохи ширшою. Слуги злилися, бо хотіли приїхати додому швидше. Дуже цікаво було спостерігати за іншими екіпажами: кожен поспішав, намагався обігнати екіпажі, що йшли перед ними.

Нарешті, і ми вирушили. Позаду мене їхав чоловік, навіть не знаю, хто він, але мимоволі я звернула на нього увагу. У звичайний час я б ніколи не приділила йому стільки часу.

Коли ми наблизилися до місця, де шляхи наші розходилися, він виглянув з екіпажа і продекламував один старий вірш:

Розлучаться на вершині...

І от ми вже прибули до воріт перед храмом, де була верховна жриця Камо.

Екіпаж старшої фрейліни був для нас великою перешкодою, і ми завернули на боковий шлях. Цей шлях видався чарівним, наче вів нас кудись у гори, до незнаного поселення. По обидві сторони був живопліт. Довгі гілки нібито вибігали нам назустріч, квіти ще не встигли розпуститися. Я наказала слугам наламати гілок і прикрасити ними екіпаж замість уже зів'ялого листя мальви.

Попереду здавалося, що шлях стає все вужчим і вужчим, інколи ми думали, що екіпаж не зможе пройти крізь таку гущавину, але варто було проїхати вперед, і живопліт наче розсунувся і пропустив нас.

204. Гарно було б поїхати до гірського поселення

Гарно було б поїхати до гірського поселення в травневу пору. Куди не глянь — усе зелене: і лугові трави, і вода на

рисових полях. Густа трава виглядає такою безтурботною; ідеш прямо, далі й далі, і ось із глибин її бризкає вода, та така кришталево-чиста!

Праворуч і ліворуч тягнеться живопліт. Раптом до екіпажа увірветься гілка дерева, намагаєшся зірвати її, та, на жаль, вона вирвалася із рук і залишилася позаду.

Полин все частіше плутається під колесами, він росте все вище й краще, в екіпаж доноситься його аромат.

205. У спекотний час

У спекотний час так приємно дихати вечірньою прохолодою, дивитися, як обриси дерев стають все більш неясними.

Коли перед екіпажем відомого чиновника біжать попереду і розчищають шлях — це ще більше навіює прохолоду. Але навіть якщо в повозці їде простий люд по одному чи по два, — все одно від цієї картини також віє прохолодою.

Але найчарівніше, коли в екіпажі задзвенить лютня-біва чи заспіває флейта. І так стає сумно, коли звуки проносяться повз і зникають десь вдалині.

А інколи дивний незвичний запах шкіряного мішечка, що знаходиться в бика під хвостом, чути й сюди. Можливо, я кажу дурницю, але в цьому запаку таки щось є.

А як гарно, коли в мороці ночі соснові факели, що горять попереду екіпажа, наповнюють все своїм ароматом.

206. Увечері п'ятого травня

Увечері п'ятого травня проходить слуга в червоному вбранні і несе на плечі оберемок полину. Радісно відчуваєш, що ось-ось настане свято.

207. Парфумами надушиш одяг

Парфумами надушиш одяг. Далі не згадуєш про нього два-три дні, а потім, нарешті, візьмеш цей же одяг, і гарний легкий аромат парфумів ледь чути — оце радість!

208. Коли в ясну ніч

Коли у ясну ніч при яскравому світлі місяця переправляєшся через ріку, бик при кожному кроці розсипає бризки, ніби розбиває кристал.

209. Те, що має бути великим

Фрукти. Дім. Торба з їжею. Паличка туші.

Очі чоловіка — якщо вони занадто маленькі, це надає йому жіночності, якщо ж, навпаки, занадто великі, як чашки — це страшно.

Жаровня.

Пелюстки гірської квітки.

Бик і кінь: чим більші, тим краще!

210. Те, що має бути коротким

Нитка, коли маєш зашити щось дуже швидко.

Підставка для світильників.

Волосся служниць.

Промова молодій неодруженій дівчини.

211. Те, що личить дому

Галерея з крутими поворотами.

Кругла солом'яна подушка для сидіння.

Слуги, які мають приємну зовнішність.

Невеличкі підноси.

Парасолька. Шафа з полицками.

Посудина, щоб наливати sake.

Металевий ківшик для нагрівання sake.

212. Одного разу я побачила...

Одного разу я побачила, як слуга, дуже гарний і стрункий, ішов з листом, дуже поспішаючи. Мені так кортіло дізнатися, для кого був той лист.

Іншого разу я побачила, як повз мої ворота поспішали дві дівчинки-служниці. Вони були в старій одежі, вицвілій і пом'ятій. Взуття все в багнюці. Вони несли якісь речі, загорнуті в папір, а також зошити на підносах.

Що ж це має бути? Мені дуже хотілося дізнатися! Але коли я покликала дівчат, вони пройшли повз мене, ніби не помітили. Як неввічливо! Тепер можна було зрозуміти, у якого хазяїна вони служать.

213. На святкуванні

Коли на святкування дехто зі знаті йде без екіпажа, то складається враження, що чогось не вистачає.

214. Найобурливіше

Найобурливішим може бути, коли хтось з'являється на свято в жахливо прикрашеному екіпажі. Інша справа, якщо людина їде послухати проповідь з метою очищення від гріхів, — це дуже похвально. Але навіть тоді занадто потворний екіпаж справляє погане враження. А на святкуванні Камо — це зовсім небачено! Тоді мимоволі думаєш: «Не треба було взагалі їхати, сиділи б собі вдома».

Але все-таки трапляються люди, які приїзять на свято без завіси в екіпажі. Замість цього там майорять рукави білого одягу.

Інколи, буває, зміниш завіси на кращі, щоб не бути гіршою від усіх, а тут бачиш поруч прекрасний екіпаж. Тоді стає так прикро! Чи варто взагалі було їхати?

Проте ще незручніше тому, хто приїхав у бідній повозці.

Пам'ятаю, одного разу ми виїхали раніше, щоб зайняти найкраще місце. Треба було довго чекати в спекотну погоду. Я то вставала, то сідала знову — так важко мені було.

Аж бачу — по дорозі від Верховної жриці скачуть сімвісім вершників, бенкет завершено, значить, скоро розпочнеться хода. Я дуже зраділа.

Найкраще поставити свій екіпаж перед галереєю. Який-небудь сановник передасть вітання через прислугу. Глядачі відправлять вершникам рис, змочений водою, вершники зупинять своїх коней біля сходів, що ведуть до галереї. До синків знатних батьків підбігають слуги, щоб узяти коней. Але мені дуже шкода вершників не таких знатних, на них ніхто не звертає уваги.

Коли ж понесли паланкін з верховною жрицею, слуги опустили повозки на землю, а коли паланкін понесли далі, повозки підняли знову.

Раптом бачу, що якісь слуги намагаються поставити свій екіпаж попереду мого. Тоді весь вид було б загороджено. Я заборонила їм робити це, та вони лише мені у відповідь: «Чому не можна?» І ще наблизились. Я втомилася сперечатися з ними та пішла одразу до їх хазяїна.

Тим часом прибували все нові й нові екіпажі, і вже не було місця взагалі. Позаду екіпажів тягнулася низка знатних людей. Я навіть не розуміла, куди ж вони стануть, але раптом вони почали відсувати екіпажі, що стояли попереду. За

цим було цікаво спостерігати, скажу чесно, але все ж таки шкода було тих людей, яких проганяли. Вони вимушені були впрягти биків у повозки і шукати нового місця. Ясна річ, що зі знатними особами так би не вчинили.

Помітила я також екіпажі найпростіші, люди все кликали до себе слуг і віддавали накази.

215. «У жіночій опочивальні сьогодні вночі...»

«У жіночій опочивальні сьогодні вночі був якийсь чоловік. Він пішов сьогодні на світанку під великою парасолею», — пройшла така чутка у палаці.

Почувши це, я зрозуміла, що розмови про мого гостя. Він, правду кажучи, людина низького рангу, але дуже порядна, не з тих, про кого ходять різні балачки.

— Що за плітки? — здивовано перепитала я.

Мені принесли листа від імператриці.

— Відповідай негайно, — передали мені її наказ.

Я розгорнула листа. На аркуші паперу був намальований чоловік, обличчя його не було видно, була намальована рука, що тримає велику парасолу. А знизу ще й дописано:

*З тої ранньої зорі,
Коли вершина обагрилась
На горі...*

Імператриця, як завжди, мала цікавість до всього, що стувалося нас. Ось чому мені не хотілося, щоб такі некрасиві плітки дійшли до неї. Ці події розвеселили мене, але водночас і трохи засмутили.

Я намалювала на іншому аркуші струмені сильного дощу і внизу додала рядок, який закінчує вірш, що прислала імператриця:

*Забризкане ім'я моє,
Хоча ані краплі дощу і не впало.*

Імператриця потім довго сміялася і розповіла цю історію старшій фрейліні Укон.

216. Одного разу імператриця тимчасово поселилась у палаці на Шідзью

Одного разу імператриця тимчасово поселилась у палаці на Шідзью. Служники палацу прислали паланкін з обе-

ремками аїру та чарівні кульки кусудама для святкування травня.

Молоді фрейліни і пані Мікушіґедоно також приготували цілющі кульки і прикріпили їх до одягу імператорських дітей — принца і принцеси.

Дуже гарні кусудама надіслали з інших палаців.

Хтось приніс аодзаші¹²⁰. Я розіслала аркуш зеленого паперу на красивій кришці від тушечниці і, поклавши перепічку на підніс, принесла його імператриці з такими словами: «Ось, подаю через загорожу».

На що імператриця відірвала клаптик паперу і написала на ньому чудовий вірш:

*Усі поспішають
Спіймати метеликів,
Зібрати квіти,
Лише тобі під силу зрозуміти,
Що в серці у мене.*

217. У десятих числах жовтня

У десятих числах жовтня дуже яскраво світить місяць. У цей час я побачила п'ятнадцять придворних дам у пурпурному вбранні і чюнаґона поруч із ними, який був одягнений у червоне вбрання. Йому дуже личило нове кімоно.

218. Я ніколи не зустрічала людей з таким слухом

Я ніколи не зустрічала людей з таким слухом, як у пана Масаміцу. Він міг би почути, як упала ніжка в комара. Одного разу, коли я мешкала в правому крилі канцелярії імператриці, Нарінобу, прийомний син його величності Мічінаґа, тільки-но отримав звання чюдзьо і ніс службу в палаці.

Поки я з ним розмовляла, одна із фрейлін тихо мені прошепотіла:

— Розкажіть панові чюдзьо про картинки на віялі.

Я відповіла їй дуже тихо, лише одними губами:

— Коли піде он той чоловік.

Вона навіть не почула і почала перепитувати:

— Що? Що?

— Це обурливо! — вигукнув Масаміцу. — Тоді я цілий день буду стояти тут!

— Ну як він міг почути? — дивувалися ми.

219. Коли тушечниця брудна...

Коли тушечниця брудна, коли пензлик товстий, коли туш біда — все це не радує серце жінки.

220. Коли позичиш тушечницю...

Коли позичиш тушечницю в людини для того, що потребуватися писати якийсь вірш, чи для того, щоб написати листа, та раптом вона говорить: «Ні, не чіпайте цю тушечницю». Тоді стає так ніяково на душі. Та що ж робити тоді? Чи залишити пензлик і припинити писати, чи продовжувати писати? Та я розумію почуття тієї людини. Я й сама часто таке відчуваю, коли, наприклад, у тебе позичать пензлика, і ти дивишся, як цей чоловік невміло пише на аркуші, натискаючи на пензлик, вимастивши його весь у туш. Що й казати, серце кров'ю обливається.

221. Листи не можна назвати чимось незвичним...

Листи не можна назвати чимось незвичним, та це чудова річ. Коли ти сумуєш за тим, хто знаходиться далеко від тебе, варто лише глянути на лист від нього, як одразу здається, що він також тут. Навіть якщо лист не знайде свого адресата, тобі стає легше, коли ти про всі свої почуття напишеш на папері. Та на серці стає ще краще, коли ти отримуєш відповідь від того, кому написала.

222. Ріки

Ріка Асука¹²¹. Коли на неї дивишся, все думаєш, що ж готує тобі майбутнє.

Ріки Оі, Нанасе.

Ріка Міміто «Чуйне вухо». Цікаво знати, до чого ж вона так чуйно прислухається.

Ріка Тамахоші — «Перлинна зірка».

Ріка Хосотані.

Ріка Йошіно.

Ама-но кавара — «Небесна ріка». Яка прекрасна назва! На її березі колись поет Наріхара сказав:

*Сьогодні до зіроньки
Я попрошуся на нічліг.*

223. Поштові станції

Поштові станції: Нашіхара — «Гай диких груш», Хігуре, Ногучі.

Я чула, що в стародавні часи на «Гірській станції» Яма-но мумая відбувалось багато незвичайних подій. І пізніше там траплялись всілякі випадки. Якщо зібрати все докупи, вижде зовсім незвичайно!

224. Пагорби

Фунаока, Томоока.

225. Святилища богів

Святилища Фуру, Тацута, Ханафучі — «Квіткова заплава». Бог Кото-но-мама — «Збудеться все, про що просиш» — виконує все, що бажаєш.

Бог Арідоші. Це саме повз цей храм їхав поет Цураюкі¹²², коли його коневі стало погано. І тоді Цураюкі склав богові пісню, і той зцілив коня.

Говорять, що ім'я Арідоші — «Мурашиний хід» — виникло з такої історії. Колись жив мікадо¹²³, йому подобалася лише молодь, а тому він наказав убити всіх, кому було більше сорока років. Потім старі люди сховалися в глибині країни. У столиці не можна було побачити жодного старця. У той час жив у столиці один воєначальник чюдзьо, людина дуже розумна і в пошані імператора. Його матері і батькові вже було за сімдесят. Навіть ті, кому за сорок, були вигнані, що вже й про них казати. Вони, безумовно, дуже хвилювались. Але чюдзьо їх дуже сильно любив і поважав. Він не міг дозволити, щоб вони йшли з іншими, а тому вирив погріб у себе під будинком і сховав їх там. Тепер чюдзьо міг бачити їх коли завгодно. Владі він сказав, що його батьки кудись зникли.

Але чому мікадо був таким суворим? Він міг принаймні залишити у спокої тих старців, які не показувалися йому на очі, а сиділи тихо вдома. То була жорстока доба!

Мабуть, батько того чоловіка був дуже поважною особою, оскільки син носив звання чюдзьо. Старець той був дуже мудрим і знав майже все. Він чудово виховав сина. Не дивлячись на його вік, чюдзьо всі поважали, і навіть імператор його дуже шанував.

У той час китайський імператор збирався захопити нашу країну, хотів перемогти мікадо різними обманами. Наприклад, задавав різні складні загадки, випробовуючи мудрість імператора.

Одного разу він прислав чудово відполірований брусок у два шяку і запитав: «Де тут верх, а де низ?» Здавалося, неможливо відповісти на це запитання.

Мікадо був у такому горі від того, що не може відповісти на це запитання, тоді чюдзьо прийшов до батька і розказав про те, що трапилось.

— О, це так просто! — сказав старець. — Ідіть до швидкої ріки, киньте брусок упоперек потоку, він повернеться сам собою. Тоді дістаньте брусок і на передньому кінці напишіть: «Верх».

Чюдзьо пішов до палацу і сказав: «Давайте спробуємо так-то і так-то», — з таким виглядом, ніби він сам це придумав.

Потім він направився з купою людей до ріки, кинув брусок у воду, витягнув його і зробив помітку. І справді, виявилося, що помітку зробили правильно.

Багато часу не встигло пройти, як китайський імператор прислав двох змій, дуже схожих одна на одну, однакового кольору, однакової довжини.

«Хто з них чоловічого, а хто жіночого роду?» — наказав він запитати в японського імператора. І знову ніхто не зміг здогадатися, чюдзьо знову пішов до свого батька.

— Покладіть дві змії поруч і піднесіть до їх хвостів тонкий прутик. І тоді ви зможете визначити самку — вона не поворухне хвостом.

Так і зробили. І справді, одна змія не поворухнула хвостом, а інша поворухнула.

Чюдзьо зробив помітки на зміях і відправив їх китайському правителю.

Через деякий час китайський імператор прислав коштовне каміння з сімома витками, крізь які по спіралі був вузький вхід. До входу вели два крихітні отвори на двох протилежних кінцях каміння.

«Просуньте нитку крізь каміння, — написав китайський імператор. — У моїй країні це вміє робити кожний!»

Багато хто з придворних намагався протягнути нитку, але все було марно. «Тут безсилий будь-який майстер», — вирішили вони.

Чюдзьо знову поквапився до батька і попросив у нього поради.

— Спіймайте двох мурах. Обв'яжіть кожного мурашу ниткою там, де в них перехват. До цієї нитки прив'яжіть ще одну, трохи тоншу. Змажте один отвір медом і дайте їм увійти в інший отвір.

Чюдзьо розповів, що треба робити. Як тільки один отвір змазали медом, мурахи поповзли всередину каміння і швидко знайшли інший отвір із медом. Нанизане на нитку каміння відправили назад до Китаю.

— Японці показали, що вони розумний і мудрий народ! — вигукнув китайський правитель і більше не турбував імператора складними задачами.

— Проси в мене будь-якої нагороди! — сказав мікадо чоловікові. Яку посаду тобі дати?

— Ні, не потрібно мені високих посад, але натомість дозволь мені знайти своїх батьків і дозволь їм жити в столиці.

— Будь ласка! — сказав імператор і відмінив свій наказ.

Всі старці дуже зраділи, коли почули таку новину. Чюдзьо отримав високий чин, став міністром. Я навіть чула, що він став божеством.

Кажуть, що це божество колись з'явилося перед паломником, який прийшов до його храму, і промовив наступний вірш:

*Каміння у сім витків
Мурахи на нитку наділи.
Хто ж не чув про таке?
Арідоші — «мурашиний хід»
Так мене називають відтоді.*

226. Те, що падає з неба

Сніг.

Крижаний дощ, звісно, не дуже приємний, але мимоволі замилуєшся, коли він змішаний з білим снігом.

227. Сонце

Сонце найгарніше на заході. Його світло, що от-от погасне, осяє блиском зубці гір, а по небу тягнуться хмарки, що ледь підсвічуються ніжним золотим світлом сонця. Якась сумна краса.

228. Місяць

Місяць найкрасивіший перед світанком, коли його тоне-сенький серп впливає із-за східних гір, тоді він прекрасний і сумний водночас.

229. Зорі

Плеяди. Зірка «Пастух». Вранішня зоря. Зірки, що падають, теж дуже гарні, але краще б у них не було такого довгого хвоста.

230. Хмари

Я люблю білі, фіолетові, чорні хмари. Вони навіюють смуток. Гарні снігові хмари, які несе вітер.

231. Те, що породжує неспокій

Іскри.

Ворони клюють підношення богам, яке ченці принесли сьогодні вранці.

Велике скупчення ченців у храмі Кійомідзу у вісімнадцятий день кожного місяця.

Гість раптово приходиться до тебе, коли вже настали сутінки, але не запалено вогонь. Всі починають хвилюватися. Але ще більше метушні тоді, коли додому саме повертається хазяїн після довгої подорожі.

Поряд пожежа... Правда, у нас не загорілось.

232. Те, що виглядає грубо

Висока зачіска у простих служниць.

Виворіт шкіряного пояса, прикрашений малюнками в китайському стилі.

Манери святого мудреця.

233. Ті, чії слова неприємно слухати

Жриці, які читають моління богам.

Човнярі.

Стражники, які охороняють палац під час бурі.

234. Ті, що хочуть виглядати розумними

Малюки років трьох.

Жінки, що читають молитви за здоров'я малюків, або ті, що допомагають при народженні дитини. Вони вимагають,

по-перше, принести все, що необхідно їм для молитви. Кладуть цілу купу паперу і ріжуть її тупим ножем. Здається, що таким ножем не розрізати взагалі нічого, але жінка дуже вміло орудує ним. Нарізвавши багато смужок паперу, вона прикріплює їх до бамбукової палички. Ну от, всі приготування готові, і знахарка бурмоче щось собі під носа. При цьому виглядає вона дуже мудро і заклопотано.

Потім вона починає:

— Нещодавно в такому-то палаці сильно захворів такий-то хлопчик. Зовсім йому було зле, але покликали мене, і хвороба одразу минула. За це я отримала багато щедрих подарунків. Але ж скільки до нього приходило знахарок, і нічого не допомагало. З тієї пори вони лише мене кличуть, нікого іншого й бачити не хочуть.

При цьому вираз обличчя в неї не з найприємніших.

Дурні також дуже люблять повчати по-справжньому розумних людей.

235. Чиновники

Міністри Лівої і Правої гвардії. Дайнагон. Чюдзьо четвертого та третього рангів.

236. Сановники

То-но бен, куродо, шьонагон.

237. Буддійські священики

Ченці. Храмові службовці.

238. Жінки

Придворні дами. Ті, хто допомагає придворним дамам.

239. Палац

Є багато місць у палаці: опочивальні, галереї, веранди.

240. Чоловік годувальниці

З чоловіком годувальниці сперечатися не можна, особливо, якщо молочний син годувальниці — мікадо чи принц. Та й не тільки. У будинку провінційних губернаторів чоловіка годувальниці вважають непотрібним, та нічого не поробиш, треба терпіти. А він робить усе, що забажає, ніби дитина його власна. Якщо це дівчинка, то він залишить її у спокої,

та якщо це хлопчик... Тут уже він не відходить від нього. Чоловік робить усе, що йому заманеться, і ніхто йому не указ. Тоді й дитина виростає розпещена.

241. Малий палац на Ічідзьо

Малий палац на Ічідзьо тепер став імператорською резиденцією. Імператор буває в головній будівлі, а імператриця — у північному павільйоні.

Із заходу та сходу до північного павільйону ведуть галереї. Ними імператор іде до опочивалень дружини. Імператриця ж провідує чоловіка в його апартаментах.

Перед головною будівлею знаходиться внутрішній двір, дуже гарний. Там багато дерев і живоплоту.

Двадцятого лютого, коли яскраво сяяло весняне сонце, імператор став грати на флейті у відкритій опочивальні. Військовий міністр Такато був його учителем у цій справі. Дві флейти в унісон виконували мелодію із священної містерії «Сосни Такасаго». Не можна було описати словами, як чудово це було.

Такато робив імператору різні настанови з приводу того, як треба грати на флейті, і це також було чудово.

Придворні дами зібралися за завісою подивитися на них, і їм зовсім не було прикро, що інколи музику перебивають повчання Такато.

Сукетада — молодший секретар столярних робіт — отримав посаду куродо. Людина він груба і безцеремонна. Придворні сановники й дами дали йому прізвисько: Пан «Говорю Все Прямо» — і навіть написали про нього:

*Він мужлан і грубіян,
Родом із країни Оварі¹²⁴
Потрапив до своїх.*

Він же по материнській лінії онук якогось Канатоки з провінції Оварі.

Одного разу імператор почав насвистувати мотив цієї пісеньки на флейті. Такато, який був поруч із ним, вигукнув: «Імператоре, грайте голосніше! Адже Сукетада не почує!». Але імператор продовжував грати так само тихо, тільки для себе.

Ще одного разу, коли він прийшов до північного палацу і сказав: «Сукетади тут немає, тоді я зіграю цю пісеньку». Яка доброта з його боку!

242. Буває, що люди змінюються

Буває, що люди змінюються, так ніби вони переродились.

Наприклад, придворна дама невисоко рангу раптом призначена годувальницею принца. Вона вже не надягає ані накидку, ані шлейф. Зовсім не хвилюється про церемоніальний костюм. Тепер вона днями і ночами біля свого вихованця у простому вбранні.

Інші фрейліни в неї на побігеньках: то віднеси листа, то піди до кімнати й зроби там щось. Навіть не перерахувати всього.

Коли простий придворний служитель отримує звання куродо, він одразу думає, що вищий за всіх. Чи можна подумати, що це той самий чоловік, який місяць тому ніс цитру на честь святкування Камо? Тепер його не впізнати!

Те ж саме, мабуть, відбувається, коли чиновники з інших відомств призначені на посаду куродо. Однак я їх не знаю, а тому не можу помітити змін.

243. Одного разу, коли сніг ліг на землю високими заметами

Одного разу, коли сніг ліг на землю високими заметами, я побачила декількох молодих придворних четвертого і п'ятого рангів, обличчя в них були такі юні і свіжі. Церемоніальний верхній одяг був прекрасного кольору. Пурпур шаровар — ще більш яскравим на фоні чистого білого снігу.

Молоді люди прикривалися парасольками, але збоку налітав сильний вітер, осипаючи їх снігом, і вони йшли, нахилившись уперед. Взуття їх було все в снігу. Чудова картина!

244. Одного разу двері, що ведуть до галереї...

Одного разу двері, що ведуть до галереї, були відкриті дуже рано. Я побачила, як придворні сановники йдуть до північної вартівні переходом. Коли ці придворні проходили повз відкриті двері, то пригнули свої шапки і прикрили ними обличчя. Це було прекрасно.

245. Те, що пролітає повз

Корабель.

Наше життя.

Весна, літо, осінь, зима.

246. Те, що людина не помічає

Дні лиховісного передвістя.

247. Червневого вечора

Червневого вечора приємно дивитися, як слуга в червоному кімоно несе повні оберемки трав.

248. Коли я їхала до святилища Камо

Коли я їхала до святилища Камо, на полях саме саджали рис. Багато жінок, надягнувши собі замість капелюшків щось схоже на підноси, співали пісні без зупинки. Вони чомусь пригиналися до землі, потім знову випрямлялись, а потім повільно йшли назад. Що вони робили? Мені було незрозуміло.

Я з цікавістю дивилася на них, коли раптом зрозуміла, що вони сварять зозулю у своїй пісні:

*Ой, зозуле, зозуле!
Яка ти погана!
Сидиш на дереві та відпочиваєш,
А я на полі та й працюю.*

Якийсь поет ще в давнину сказав про зозулю: «Ой, не плач, зозуле, з такою тугою».

Та все одно я не люблю людей, що ставлять солов'я вище за зозулю!

249. Наприкінці серпня

Наприкінці серпня я вирушила на поклоніння до храму Удзумаса. На полях, що були всі в зрілім колосі, знаходилося багато людей. Вони жали рис.

І правильно колись сказав поет:

*Здається, що лише вчора
Саджали молоді паростки...*

Я бачила, як саджали рис, коли їхала на свято Камо, а тепер уже його збирають. Цю роботу виконували чоловіки. Однією рукою вони бралися за стебла, на яких рис ще був зеленим, а іншою зрізали почервонілі верхівки якимось мені не відомим знаряддям, але робили вони це так спритно, з такою легкістю, що мені захотілося також спробувати.

Але навіщо вони це роблять — розстеляють колоски рівними рядами. Дуже дивно видовище.

Курені сторожів також дивно виглядають.

250. Дуже брудні речі

Слизняки. Мітла, якою підмітали підлогу з грубих дощок. Лаковані чашечки в імператорському палаці.

251. Те, що лякає

Гуркіт грому посеред ночі.

Крадій, який забрався в сусідній дім.

Якщо ж крадій потрапив до вас додому, то ви настільки збентежені, що навіть не відчуваєте страху.

Дуже страшна й пожежа поблизу.

252. Те, що вселяє впевненість

Молебень за одужання, яку служать декілька священиків, коли себе погано почуваєш.

Слова розради в часи тривоги й суму, почуті від людини, яка тебе по-справжньому кохає.

253. Зять прийняли в родину

Зять прийняли в родину після довгих клопотів і приготувань, але незабаром він перестав відвідувати молоду дружину. Раптом зять зустрічається зі своїм тестем десь в офіційному місці. Мабуть, він відчуває жалість до старця...

Один молодий чоловік став зятем впливового сановника, і ось пройшов місяць, а він уже забув дорогу до своєї дружини. Всі в домі сварили обранця, а годувальниця навіть читала страшні закляття, щоб нещастя посипалися на його голову.

Але в перший же місяць нового року він отримав посаду куродо.

— Що тепер подумують люди? — стали говорити в родині його дружини. — Скажуть люди: «Із тестем свариться, а має такий успіх. Як так може бути?»

Всі ці домашні розмови, напевно, дійшли до зятя. Почався червень. У будинку одного вельможі мали початися читання «Восьми сутр». Зібралася велика кількість людей.

Новий куродо виглядав дуже ошатно в парчевих шароварах і чорній безрукавці. Його екіпаж і екіпаж його дружини були дуже близько один від одного.

— Як же вона його прийме? — шушукалися між собою придворні дами її почту. Не лише вона, але й ті, хто знав про її горе, дуже їй співчували в той вечір.

— А він сидів, навіть не поворухнувся! — потім уже розповідали свідки.

Та все ж чоловіки нездатні зрозуміти душу жінки і нездатні співчувати їй.

254. Те, що радує

Буває, закінчиш читати перший том роману, який ще не читала. Так хочеться прочитати продовження. І раптом бачиш другий том.

Хтось порвав листа. Візьмеш усі частинки, складеш — і виходить, що можна прочитати послання!

Тобі наснився поганий сон. Ти в тривозі звертаєшся до того, хто вміє тлумачити сни, і, до твоєї великої радості, він нічого поганого не означав.

Перед знатним чоловіком зібралася велика кількість придворних дам, він розповідає про події минулого чи про сьогоднішнього, а весь час дивиться лише на мене. Тоді, звісно, я цим пишаюся.

Захворів той, кого ти так сильно кохаєш. Ти хвилюєшся за нього, навіть коли він у столиці, поруч із тобою. А що й казати, коли він десь далеко-далеко. Але ось приходить звістка, що він одужав — яке щастя!

Або ще таке: люди вихваляють того, кого ти так кохаєш. Звісно, це дуже приємно!

Вірш, який ти склала у відповідь на чийсь інший вірш — дуже популярний, його переписують по пам'яті. Припустімо, зі мною такого ще не було, але я можу уявити, як це приємно!

Одна людина, не зовсім близька тобі, прочитала старовинний вірш, якого ти ніколи не чула. Ти не зовсім зрозуміла значення, але потім хтось інший пояснив його тобі. А потім ти несподівано знайдеш ці вірші в книзі і зрадієш, мовляв: «Та ось же вони!» І тоді ти дуже вдячна тому, хто вперше познайомив тебе з цим віршем.

Ти змогла десь роздобути папір Мічіноку або просто гарний папір. Це завжди велика радість.

Людина, у присутності якої ти ніяковієш, попросила тебе написати продовження до вірша. Якщо вдасться одразу зга-

дати той вірш, це дуже добре. Але, на жаль, дуже часто вилітають з голови навіть ті вірші, які ти дуже добре знаєш.

Раптом тобі знадобилась якась річ, починаєш шукати й одразу легко можеш знайти її.

Радісно й тоді, коли виграєш у змаганні, все одно в якому.

Дуже мені подобається, якщо вийде надурити пихату людину, особливо коли це чоловік.

Інколи твій супротивник тримає тебе в напрузі, так і чекаєш, що от-от чимось відплатить. Це потішно! А інколи, навпаки, він ігнорує тебе, робить вигляд, що забув тебе. Це також потішає мене!

Я знаю, що це великий гріх, але все одно не можу не радіти, коли чоловік, якого я ненавиджу, потрапляє у скрутне становище.

Готуючись до свята, відправиш кімоно майстру, щоб відновив шовк для глянцю, дуже хвилюєшся, і от радість — чудово блищить!

Також приємно, коли гарно відполірують шпильки — прикрасу для волосся.

Та й взагалі, дуже багато таких радощів!

А буває, що хвороба не відпускає багато днів, навіть місяців, а потім — диво — полегшення! Проте радіти будеш у сто разів більше, якщо одужав той, кого кохаєш.

Входиш до імператриці і бачиш: перед нею декілька придворних дам, для мене немає місця. Я сідаю біля колони, у віддаленому місці, імператриця це помітить і зробить мені знак: «сюди!»

Дами дають дорогу, і я — яке щастя! — можу наблизитися до імператриці.

255. Одного разу, коли імператриця...

Одного разу, коли імператриця розмовляла з придворними дамами, я сказала:

— Наше життя болісне, огидне, інколи мені зовсім не хочеться жити... От якби можна було втекти кудись далеко!

Але в такі моменти мені до рук потрапляє красивий папір, гарний пензлик, або ж папір Мічіноку — і я вже втішена! Я вже згодна жити далі.

А інколи буває: розстелю солом'яну циновку з білою каймою, по якій розкиданий чорний візерунок... Замилуюсь і

подумаю: «Ні, що б там не було, я не можу відмовитися від цього світу, занадто дороге мені життя!»

— А чи не забагато тобі треба? — засміялась імператриця.

Придворні дами почали мене піддражнювати:

— А чи не закороткі ваші молитви за врятування від усіх бід?

Незабаром у палаці сталися дуже сумні події, це сильно мене вразило, і я залишила палац, поїхала у свій дім.

Аж одного дня посланець від імператриці приніс мені двадцять сувоїв чудового паперу і наказ від імператриці: «Негайно повертайся! Відсилаю тобі цей папір, але боюсь, він не найкращої якості, а отже, ти не зможеш на ньому написати сутру довголіття».

Яке щастя, значить, імператриця пам'ятає ту розмову, а я, до речі, про неї зовсім забула! Навіть якщо вона була б простою людиною, я все одно зраділа б, а так узагалі...

Схвильована до глибини душі, я не знала, як належним чином подякувати імператриці, і лише відправила їй вірш:

*З неба згортки паперу,
Щоб знаки священні писати,
Як подарунок богиня дала мені.
Це знак, що мені подаровано
Тисячу років прожити.*

— І ще, запитай в імператриці від мого імені, — сказала я, — чи не забагато років я прошу?

Я подарувала служці, який прийшов, сине кімоно без підкладки.

Одразу після того я взялася робити зошити з того паперу, і в клопотах здалося, що увесь мій сум зник.

Днів через два слуга з палацу в червоному одязі приніс мені циновку і сказав:

— Ось, візьміть!

— А ти хто? — сердито запитала моя служниця. — Яке невігластво!

Але слуга лише поклав циновку і зник.

— Запитай, від кого він! — наказала я.

— Він уже пішов, — сказала служниця і принесла мені дуже гарну циновку, з каймою у візерунках. Такі циновки стелять лише для найзнатніших дам.

Я подумала, що це подарунок імператриці, але не могла бути цілком упевненою. Збентежена, я відправила людей шукати того слугу, що приніс циновку, але він уже зник.

— Хм, як дивно! — розмовляла я зі своїми домашніми, але нічого вже не поробиш, слуга зник.

— Можливо, він приніс циновку не тому, кому треба було, а отже, може, ще повернеться, — сказала я.

Мені самій хотілося піти в палац і дізнатися, чи не від імператриці цей подарунок. Але, якщо це не вона його відправила, я могла потрапити в смішне становище.

Проте хто ж іще міг мені прислати циновку просто так? «Ну, звісно, це сама імператриця», — пишалася я.

Два дні я чекала на вісті і вже почала сумніватися. Нарешті, я послала передати пані Укьо наступне: «Трапилося таке-то і таке-то. Чи не бачили ви в палаці схожої циновки? Повідомте мене. Тільки не кажіть нікому ані слова, що я у вас питаю».

«Імператриця зберігає це у великій таємниці, тому дивіться, не кажіть нікому!» — прислала пані Укьо мені відповідь.

Значить, мої сподівання були правильними! Дуже радісна, я написала листа й наказала слугі покласти його на балюстраду біля опочивальні імператриці. Проте, на жаль, служка зробив це так незграбно, що лист упав під сходи.

256. Його величність канцлер

Його величність канцлер наказав, щоб у двадцять перший день лютого був прочитаний повний звід промов Будди у святилищі Шякудзенджі храму Хокоїн.

На святі мала бути присутня імператриця-мати, а тому молода імператриця — моя пані — заздалегідь, уже на початку лютого, поквапилася прибути у палац на Ніджьо. Але, на жаль, того вечора мені так захотілося спати, що я нічого не змогла роздивитися.

Коли я прокинулася наступного ранку, сонце вже яскраво сяяло на небі, а палац, який був нещодавно побудований, свіжо і ошатно білів. Все в ньому сяяло новизною, навіть бамбукові штори, і ті почепили, мабуть, напередодні нашого приїзду.

Коли ж встигли так чудово прикрасити опочивальні? Навіть поставили Лева і Корейського собаку в опочивальні імператриці.

Біля сходів, що вели до саду, я помітила невелике вишневе дерево, все в цвіту.

«Як же рано воно зацвіло! — здивувалась я. — Мабуть, це тому, що росте всередині палацу. А це значить, що сливи вже давно розквітли».

Уже потім я зрозуміла, що квіти на вишні — ручної роботи! Вони були чудового кольору, наче справжні. Неймовірна майстерність!

Було сумно навіть думати, що вони загинуть при першому ж дощі.

На тому місці, де зараз стояв палац, раніше було багато маленьких хатинок, а тому в палаці ще було зовсім мало дерев. Не дивлячись на це, сам палац був дуже гарний.

Незабаром до палацу приїхав його величність канцлер. На ньому були штани сірого кольору з синім відливом, прикрашені синім візерунком, і каптан кольору вишні поверх ще трьох пурпурних одеж.

Дами на чолі з імператрицею виглядали прекрасно в одязі з чудових тканин усіх кольорів сливи — від густого до світлого. Китайські накидки на них були весняних кольорів: «молодих паростків», «зеленої верби», «червоних пелюсток сливи».

Пан канцлер сів біля імператриці і почав з нею розмовляти.

От якби я змогла хоч на хвилину показати цю сцену людям, які були далеко від палацу! Нехай би вони теж почувли, як прекрасно відповідає імператриця!

Канцлер подивився на придворних дам і сказав:

— Що ж іще побажати вам у цьому житті? Скільки красунь оточують вас, ваша світлість! І серед них немає жодної з простої родини — всі зі знатних родів. Який прекрасний почет! Прошу вас, будьте милостиві до ваших придворних дам. Та якби вони тільки знали, що у вас за серце! Тоді лише небагато хто зміг би вам прислужувати. А я, до речі, служу вам із самого дня вашого народження. І за цей час ви хоч би недоноски пожалували мені зі свого плеча. Ні, я все вам висловлю в очі.

Він насмішив нас до сліз.

— Але ж це правда. Я ж ніколи не кажу дурниць. Як вам не совісно потішатися наді мною! — вигукнув канцлер.

У цей час з'явився секретар міністерства церемоніалу з посланням від імператора для імператриці. Дайнагон Ко-

речіка прийняв його і передав своєму батькові. Розгорнувши листа, батько сказав:

— Яке приємне послання! Слід би його прочитати, якщо буде дозволено? — але, подивившись на свою доньку, додав: — О, який гнівний вигляд! Ніби я здійснию святотатство, — і віддав листа.

Імператриця взяла листа, але не поспішала його розгортати. Як упевнено вона трималась! Одна з фрейлін винесла подушку для міністра, а інші три залишилися сидіти біля церемоніальної завіси.

— Піду накажу, щоб міністру видали нагороду, — сказав канцлер.

Після того, як він пішов, імператриця почала читати послання імператора. Потім вона написала відповідь на тонкому папері кольору сливи, такого ж кольору, як і її кімоно.

«Як прикро! — подумала я. — Ніхто не зможе навіть уявити собі, яка гарна моя імператриця, окрім тих, хто бачив її в той момент».

Пояснивши, що сьогодні особливий день, канцлер подарував жіноче церемоніальне вбрання разом із довгим одягом кольору вишні.

Була подана також закуска, гостю піднесли чарочку, та він сказав дайнагону Коречіка:

— Сьогодні в мене дуже важливі справи, а тому, мій господарю, прошу вибачити мене, — і з цими словами він залишив нас.

Юні принцеси, доньки канцлера, були витончено набілені, не поступалися нікому ошатністю своїх нарядів.

Мікушігедоно була вищою на зріст від пані другої і до того ж виглядала дорослою.

Потім прибула її величність дружина канцлера, але одразу сховалася позаду церемоніальної завіси, на превеликий жаль нових фрейлін, які ще не бачили її.

Придворні дами зібралися всі разом, щоб обговорити, який одяг і яке віяло підходять найкраще для сьогоднішньої події. Кожна з них хотіла затьмарити всіх інших.

Раптом одна з них заявила:

— А навіщо мені ламати голову, що вдягати? Одягну перше, що потрапить під руку.

— Ну от, вона знову за своє! — з досадою вигукнули дами.

Увечері багато хто з придворних дам вирушив до себе додому, щоб приготуватися для святкування, імператриця не стала затримувати їх.

Дружина канцлера провідувала імператрицю щодня, інколи навіть увечері. Юні принцеси — сестри імператриці — теж часто навідувалися до неї, а тому в опочивальні завжди хтось був. Із палацу імператора щодня приходив посол.

Так минали дні, квіти на вишні стали тьмяніти, з кожним днем все більше вигорали на сонці. А коли вони одного разу вночі потрапили під дощ, то на них зовсім неможливо було дивитися.

Рано-вранці я виглянула в сад і вигукнула:

— От тепер уже точно не скажеш про квіт вишні, «змочений світлою росою», що він схожий на образ красуні...

— І справді, мені здалося, що вночі йшов дощ. Що з квітами? — схвильовано запитала імператриця.

У цю хвилину якраз прийшло багато людей з пошту канцлера. Підбігши до вишневого дерева, вони стали зривати саморобні квіти і шепотіли між собою:

— Наш хазяїн велів нам прибрати ці квіти ще до того, як зійде сонце, щоб ніхто не помітив. Давайте швидше!

Я з великою цікавістю спостерігала за всім, що відбувалося. Якби то були люди, що розумілися на поезії, я б їм процитувала відомий вірш поета Канедзумі:

*Хоч кажи мені, хоч ні,
Та квітучої сакури гілку
Я все одно зірву.*

Замість цього я голосно запитала:

— Хто там краде наші квіти? Зупиніться!

Та вони побігли сміючись, а за собою тягнули гілки.

Я подумала, що канцлера осяяла чудова думка! І справді, кому цікаво дивитися на квіти, які колись були прекрасними, а тепер обвисли і прилипли до дерева.

Повернувшись до палацу, я нікому нічого не сказала. Вже з'явилися слуги і підняли стулки шітомі. Жінки прибрали в опочивальнях. Коли жінки справлялися в покоях, імператриця підвелась із постелі й одразу помітила, що квітів уже немає.

— Ах, як дивно! Квітів вже немає! Куди ж вони могли подітись! Ти нібито вранці кричала: «Злодії крадуть наші кві-

ти!» Та я думала, що вони вкрали всього лише декілька гілок. Чи ти бачила, хто це був?

— Ні, — відповіла я, — було занадто темно. Тільки видно було тіні. Мені здалося, ніби якісь люди крадуть квіти, от я і прикрикнула на них.

— Та все ж, якби то були крадії, навряд чи вони вкрали всі квіти повністю. Скоріше за все, це мій батько наказав прибрати саморобні квіти.

— Та як це може бути? Напевно, у всьому винен весняний вітер.

— То он як ти заговорила! Це означає, ти щось знаєш. Мабуть, боїшся заплямувати світлу репутацію його величності.

Імператриця завжди відповідала дуже дотепно, та сьогодні я була в захваті.

Тут саме прийшов канцлер, і я заховалася в глибині опочивальні, аби він не побачив мого обличчя, яке ще було заспане.

Не встигнув канцлер зайти, як вигукнув:

— Що я бачу! На вишні зникли квіти! Оце новина! Але як це ви не зберегли їх? Оце у вас фрейліни! Нічого не скажеш! Сплять собі в палаці і навіть не знають, що тут відбувається.

— Але здається, що про це «ти здогадався раніше, ніж я», — тихо прошепотіла я.

— Так я і думав! — заявив канцлер. — Інші б і не помітили. Я боявся лише пані сайшьо і вас!

— Так, Шьонагон знала про все і намагалася приховати від мене правду, мовляв, у всьому винен весняний вітерець.

— Ну, вона марно його винила, — і канцлер з витонченістю почав декламувати вірш:

*Настав час обробляти
Навіть поля у горах.
Не звинувачуй його —
Цей вітер весняний,
Що силються пелюстки.*

— Шкода, що все ж таки мої люди не змогли пройти непоміченими. Я ж їм казав, що в цьому палаці дуже гарна сторожа. Але Шьонагон дуже влучно придумала з весняним вітерцем, — і знову почав декламувати: — «Не звинувачуй його...»

— У декількох простих словах вона дуже гарно висловила своє засмучення. Який непривітний вигляд був у нашого саду сьогодні вранці! — з посмішкою сказала імператриця.

— Та що не кажи, а Шьонагон першою все помітила. А ще вона сказала: «Лише справжня квітка прекрасна, що «росою світлою зволожена», а саморобні квіти загинуть», — молода дама на ім'я Ковакагії додала своє слово.

Канцлер мав дуже засмучений вигляд.

Восьмого чи дев'ятого числа того ж місяця я зібралася відвідати свій дім. Імператриця попросила: «Побудь ще трохи», — але я все ж полишила палац.

Одного разу в полудень, коли сонце яскраво сяяло на небі, мені принесли листа від імператриці: «Дай мені знати, що з тобою?»

Я відповіла: «Осінь ще на настала, та дев'ять разів за одну ніч моя душа до вас підносила».

Пам'ятаю, коли імператриця збиралася відбути в палац на Нідзьо, серед фрейлін почалася метушня, всі вони бігали, поспішали зайняти краще місце.

Я з трьома своїми подругами стояла осторонь, спостерігала за всім цим видовищем.

— Яка неприємна картина, — обговорювали ми між собою. — Таку саму штовханину можна побачити лише тоді, коли люди їдуть зі свята Камо. Навіть не підійти. Якщо всі екіпажі будуть зайняті, імператриця неодмінно помітить нашу відсутність і відправить за нами.

Одним словом, ми залишилися чекати, коли інші дами, штовхаючи одна одну, сідали в екіпаж. Нарешті, вони повсідалися і поїхали.

Людина, що була відповідальна за наш від'їзд, сказала:

— Я, нібито не шкодуючи голосу, намагався всіх відправити, і ось чотири фрейліни ще тут!

— Хто залишився? Дивно, дуже дивно! Я був упевнений, що всі поїхали. Як же ви так забарилися? Ми вже збиралися садовити служниць з багажем... — сказав чиновник, який щойно підійшов. Він наказав подати екіпаж.

— Тоді, раз так, відправте спочатку своїх служниць! А нас уже потім! — відповіла я.

— Ні, це обурливо! Ви навмисно зі злости кажете такі безглузді речі?

І нас посадили в останній екіпаж. Оскільки він був призначений для служниць, то світла було зовсім мало. Ми вирушили, помираючи зі сміху.

Тим часом паланкін імператриці вже прибув, і вона знаходилась у себе в опочивальні.

— Покличте сюди Шьонагон! — наказала імператриця.

— Але де вона? — здивувались юні фрейліни Укьо і Косакон, яких відправили шукати мене.

Екіпажі приїжджали один за одним, але мене все не було.

Дами виходили групами по чотири і одразу йшли до імператриці.

— Як це її немає досі? Чому? — запитувала імператриця.

Але ніхто не знав. Нарешті, коли всі екіпажі приїхали, молоді фрейліни побачили мене.

— Пані ваша те й робить, що питає вас, а ви так запізнюєтесь! — дорікали вони мені і відвели до імператриці.

По дорозі я дивилася навсібіч. Дивно, як за такий короткий час встигли отак облаштувати палац, ніби імператриця весь час жила в його стінах.

— Чому ти так довго не приходила до мене? Тебе шукали скрізь, але не могли знайти, — запитала імператриця.

Я промовчала. Одна із фрейлін, яка приїхала зі мною, сказала з досадою:

— А як ми могли інакше? Хіба можна виїхати останніми і приїхати раніше за всіх? Ще дякувати служницям, вони пожаліли нас і пустили до свого візка. Там було так темно...

— Розпорядник не знає свого діла! — вигукнула імператриця. — Але ви чому мовчали? Фрейліни, які не знають етикету, ведуть себе безцеремонно. Одна з найстарших дам, наприклад, Емон, мала закликати їх до порядку.

— А навіщо ж вони кинулися до екіпажів, аби обігнати одна одну? — заперечила Емон.

Я подумала, що хід розмови приймає неприємний поворот для оточення.

— Ну скажіть, чи розумно ви вчинили? Ви порушили всі норми, аби тільки сісти в найкращий екіпаж. Благородно вести себе відповідно до чину — ось що найголовніше! — сварила фрейлін імператриця.

— Напевне, я занадто затрималася зі зборами, і всі втомилися мене чекати, — сказала я, щоб згладити незручність.

Дізнавшись, що завтра вранці імператриця збирається слухати читання священного канону, я в той же вечір поквапилась у палац.

По дорозі я заглянула в передні покої на північній стороні Південного палацу. Там горіли світильники на високих підставках, і я впізнала багатьох мені знайомих придворних дам. Вони сиділи групами по дві, по три, по чотири, а інших приховувала від мене церемоніальна завіса.

Та все ж багатьох можна було побачити. Зібравшись у коло, вони наспіх одягали шлейфи, білили свої обличчя. Не буду довго описувати цю картину, адже неважко її собі уявити.

Дами так багато часу приділяли зачісці, що, здавалося, завтрашній день — найголовніший у їхньому житті.

— Імператриця відбуває завтра в годину Тигра, — повідомила мені одна з фрейлін. — Чому ви не прийшли раніше? Один чоловік шукав вас і передав вам віяло.

Я поквапилася надягнути своє церемоніальне вбрання на той випадок, якщо імператриця і справді буде відправлятися в годину Тигра.

Почало світати, тільки-но настав ранок. Нам сказали, що екіпажі подадуть до «Галереї під китайським дахом». До галереї цієї вів перехід. Всі ми разом поквапилися до екіпажа, аби встигнути вчасно.

Фрейліни, що, як і я, тільки нещодавно поступили на службу, соромилися, до того ж у західній частині палацу знаходився сам канцлер, та й імператриця направлялась туди.

Вона спочатку забажала подивитися, як в екіпажі будуть розсаджувати дам з її почту. Поблизу імператриці стояли її сестри: пані Шігейша і дві молодші сестри, а також її мати — дружина канцлера з трьома своїми сестрами.

Дайнагон Коречіка та його молодший брат Саммі-но чюдньо зустрічали кожний екіпаж, піднімали плетені штори і підсаджували дам. Їхати треба було по чотири особи.

Поки ми стояли всі разом, ще можна було сховатися за спинами інших. Та от почали називати наші імена і викликати за списком. Хоч-не-хоч, треба було вийти наперед. Навіть не можу описати, як мені було важко. Із глибини палацу на мене дивилося багато людей, серед них була також імператриця. Я осоромлю її своїм непринадним виглядом. Лише при цій думці мене кинуло в холодний піт. Моє гарно зачесане

волосся, як мені здавалося, почало рухатися на голові від хвилювання.

Я, ледве пересуваючи ноги, пройшла до завіси: там стояли два принци і посміхались мені. Я була ніби уві сні. Але все ж трималася на ногах і якось дійшла до екіпажа.

Коли ми всі зайняли свої місця, слуги викотили екіпаж і поставили його уздовж широкого Ніджьо.

«Таку довгу вервечку екіпажів можна було побачити лише в урочисті дні. Мабуть, усі так думають, дивлячись на нас», — при цій думці моє серце закалатало ще сильніше.

На дорозі зібралось багато чиновників середніх рангів: четвертого, п'ятого і шостого. Вони підійшли до екіпажів і почали розмовляти з нами.

А найбільше зарозуміло поведився асон Акінобу.

Ну от всі придворні, починаючи з канцлера і верховних сановників і закінчуючи тими, хто навіть не має доступу до палацу, вийшли назустріч імператриці-матері. Після її проїзду мала вирушити наша імператриця. Я боялася, що доведеться чекати цілу вічність, але тільки-но зійшло сонце, як з'явився кортеж імператриці-матері.

У першому кортежі сиділа сама імператриця. Далі їхали черниці. Екіпажі ззаду були відкриті, а тому в глибині можна було побачити кришталеві чотки, одяг кольору блідої туші.

В інших десяти екіпажах їхали придворні дами. Китайські накидки кольору вишні, шлейфи ніжних відтінків, верхні одяжі жовтого кольору радували око.

Сонце вже піднялося високо, але на небі було легке марево, при цьому світле вбрання придворних дам так чудово відтіняло одне одного, що здавалося коштовнішим за будь-які інші наряди.

Його величність канцлер зі своїми молодшими братами і увесь двір зустріли пристарілу імператрицю. При появі її чудового кортежу піднявся захоплений шепіт.

Але, сподіваюсь, глядачі також милувались і нашими екіпажами, вишикуваними уздовж дороги і готовими рушити.

Я була сама не своя від нетерпіння. Скоріше б вирушити! Мене мучила тривога: у чому ж причина затримки?

Ну от, нарешті, вісім дівчат-унеме виїхали верхи на конях, яких служителі вели за вуздечку. Гарно струменіли на вітрі зелені шлейфи з темною каймою, стрічки пояса, шарфи.

Серед цих дівчат була одна — Фусе — вона мала любовний зв'язок з начальником відомства лікарського зілля Шігемаса. Вона була у світло-пурпурних шароварах.

Дайнагон Яманой сказав сміючись:

— Здається, Шігемаса отримав право на недозволений колір імператорського пурпуру.

Вже зупинились унеме, що їхали одна за одною, і в той же час з'явився паланкін нашої імператриці. Звісно, паланкін вдови-імператриці був чудовий, але хіба можна його порівнювати з нашим?

Який же прекрасний був паланкін молодій імператриці! Золотий шар, який був на даху паланкіна, сяяв на сонці. Навіть завіса, що переливалася різними барвами, була дуже гарною.

Охоронці натягнули священні шнури паланкіна, і він рушив. Фіранки тихо колихалися на вітру.

Говорять, що в момент сильного хвилювання на голові ворухиться навіть волосся. І це справді виявилось правдою. Уявіть, як було дамам, які мали погане волосся і яке, на дачу, ще і встало дибки.

Всі дивилися на паланкін із захопленням. Дивовижно! Чудово! Я пишалася тим, що служу такій прекрасній імператриці.

Коли екіпаж імператриці прослідував повз нас, то наші екіпажі також зняли з підставок. Ми прослідували за імператрицею. Ні, я не в змозі описати наше щасливе хвилювання!

Коли кортеж прибув до храму, музики головних воріт заграли корейські та китайські мелодії, а танцюристи почали виконувати танок Лева і Корейського пса.

Пролунав хор інструментів, застукали барабанщики — і голова моя пішла обертом. Чи не потрапила я в царство Будди? Мені здавалося, що я лечу до небес на хвилі цих звуків.

Коли ми заїхали у двір, то побачили шатро з різнокольорової парчі. По боках яскраво зеленіли нові бамбукові штори, а навколо шатра висіли великі завіси.

Все-все було так красиво, ніби видіння іншого світу. Слуги підвезли екіпаж до багатоярусної галереї для імператриці. І тут на неї вже очікували ті самі два принци.

— Виходьте швидше, — казали вони.

Мені було соромно сідати в екіпаж: тепер усе залите сонцем і нікуди сховатись.

Мое накладне волосся збилося під китайською накидкою. Я, мабуть, виглядала дуже смішно. При яскравому світлі можна було легко зрозуміти, де справжнє волосся, а де ні, оскільки воно було рудувате. Ця думка мене налякала, і я не могла вийти першою з екіпажа.

— Дозвольте мені пропустити іншу даму. Я вийду потім, — але фрейліна, яка сиділа другою, теж була збентежена.

— Ні, дозвольте мені другою, я боюсь, — відповіла вона.

— Які ж ви боязкі! — сказав дайнагон і ледве-ледве вмовив її вийти з екіпажа. Потім він підійшов до мене й сказав:

— Мені імператриця наказала: «Висади її непомітно, щоб ніхто, на зразок Мунетаки, її не побачив». Ось чому я тут, але ви така бездушна до мене.

Він допоміг мені вийти з екіпажа і відвів до галереї імператриці. Я була дуже здивована таким теплим піклуванням імператриці про мене.

Вісім раніш прибулих дам уже встигли зайняти найкращі місця нижнього ярусу, з яких було видно найкраще. Імператриця сиділа на найвищому майданчику.

— Ось вона, я її привів, і ніхто не побачив! — сказав дайнагон.

— Де ж вона? — запитала імператриця і з'явилась із-за церемоніальної завіси.

Імператриця ще не зняла свого шлейфу. Хто бачив щось краще, ніж цю китайську накидку? А яке гарне було вбрання з багряного шовку! А ще одне було з парчі кольору «весняної верби». А під ними було ще п'ять кольору блідо-червоного винограду. Два верхні одяги вражали своєю пишністю. Одне — червоне, а друге — прозоре з шовкового серпанку: світло-синій візерунок по білому тлу. Обидва прикрашені золотом облямівкою «слонове око». Кольори дуже гармонійно поєднувалися між собою.

— Ну як, на твою думку, виглядає мій кортеж? — запитала імператриця.

— Наважуся сказати, що це було чудове видовище! — але як мало виражали ці банальні слова.

— Ти довго чекала, так? А все тому, що мій батько вирішив, що не гідно залишатись у тому самому одязі, в якому він зустрічав імператрицю, а новий одяг був не готовий. Необхідно було поспішно дошивати його. Він же такий чепурний! — сказала імператриця з посмішкою.

Тут, на відкритому просторі, де небо було залито сонячним світлом, вона у своєму чудовому вбранні задавалася ще кращою. Видно було, як ниточка пробілу збігає до діадеми. Навіть не можу описати, як це було чудово!

Дві церемоніальні завіси висотою в три шяку відгороджували місця для знатних придворних дам на верхньому ярусі галереї. Там, біля імператриці, було послано циновку, де сиділи дві дами: чюнагон — донька начальника Правої гвардії Тадагімі, і пані сайшьо — онука правого міністра Томі — но коджі.

Подивившись на них, імператриця наказала:

— Сайшьо, спустися нижче до інших фрейлін.

— Ми посунемося, тут вистачить місця на трьох, — відповіла Сайшьо.

— Добре! Сідай поруч із ними, — наказала мені імператриця.

Одна з фрейлін, що сиділа внизу, побачила мене і стала сміятися:

— Дивіться, схоже, хлопчик-слуга затесався в покої палацу.

— Ні, скоріше хлопчик, що супроводжує вершника, — підхопила інша.

— Ви думаєте, це дотепно? — запитала я.

Та все одно, не дивлячись на ці глузування, для мене було великою честю дивитися на все з верхнього ярусу.

Мені совісно це казати, адже мої слова звучать як похвала собі. Гірше того, ті, хто заздрять і поливають брудом усіх на світі, будуть навіть імператрицю засуджувати за те, що вона наблизилася до себе таку, як я, і тоді через мене про імператрицю будуть ходити різні чутки.

Проте хіба я можу замовчувати істину? Адже імператриця і справді пожалувала мені те, чого я не варта.

З того місця, де ми знаходилися, відкривався чудовий вид на галерею імператриці-вдови, на інші галереї.

Його величність канцлер першим ділом навідався до імператриці-вдови, потім прийшов до нас. Два старших сини, обидва дайнагони, і третій син, Саммі-но чюдзьо, несли сторожову службу як гвардійці. Вони були в повному обмундируванні, що дуже підходило до урочистості події.

Численний знатний ескорт, що супроводжував канцлера, тісними рядами сидів біля нього на підлозі: знатні сановники, придворні четвертого і п'ятого рангів.

Його величність канцлер зайшов до нашої галереї і подивився на нас. Всі дами, навіть юна принцеса Мікушіґедоно, були в церемоніальних одягах, на всіх було китайське вбрання і шлейфи.

Дружина канцлера надягнула поверх шлейфа ще один наряд з широкими рукавами.

— Оце так-так! Скільки красунь, ніби я на картину дивлюсь! Сьогодні навіть моя старенька одягнулася не гірше інших! Принцеси третя і четверта, зніміть шлейф з імператриці. Ваша пані — ось вона, її величність імператриця, — канцлер говорив зі сльозами на очах.

Дивлячись на нього, всі мимоволі також розплакалися.

Між тим, канцлер помітив, що я була одягнена в китайське вбрання, на якому п'ятиколовими нитками на червоному фоні були вишиті гілки сакури.

— Ось, дуже доречно! Ми були в сум'ятті, оскільки не вистачало одного червоного вбрання для священника. Треба було позичити щось таке в бонзи... Та поки ми загаялись, ви, як бачимо, вже це зробили!

— Здається, це риза єпископа Сей, — весело підмітив дайнаґон Коречіка.

Всі дізналися моє ім'я — Сей-шьонаґон — і засміялись. Для експромту непогано, чи не так?

А справжній єпископ, юний син канцлера, був одягнений у тонку ризу червоного кольору. Здавалося, перед нами сам Бодхісатва постав. Кумедно було бачити, як він потрапив у компанію з придворних дам. Над ними посміювались:

— Яка непристойність! Він сидить серед дам!

Із галереї дайнаґона Коречіка до нас привели його сина Мацугімі. Хлопчик був одягнутий у каптан кольору стиглого винограду.

За ним слідував величезний почет, який, як завжди, складався з придворних четвертого і п'ятого рангів.

Дами в галереї взяли його на руки, та він незрозуміло чому став плакати і кричати. Це було смішно і мило.

Та ось уже розпочалась урочиста церемонія.

У червоні чаші лотосів поклали сувої повного зводу висловлень Будди, по одному сувою в кожну квітку. А потім квіти ці понесли священники, знатні вельможі, сановники двору, придворні різних рангів — усіх не перерахувати.

Потім з'явився головний священик, який спостерігав за порядком служби. Далі відбулася церемонія підношень квітів Будді, запалення ароматів, церемоніальний танок під музику.

Коли настав вечір, мої очі втомились і розболілись.

Куродо п'ятого рангу приніс імператриці листа від імператора. Посла посадили перед галереєю імператриці. Він був чудовий.

Слідом за ним з'явився Нарімаса, третій секретар міністерства церемоніалу.

— Імператор вимагає, щоб імператриця прибула в його палац миттєво, у цей же вечір, а я повинен її супроводжувати, — повідомив посол і залишився чекати відповіді.

Незабаром прибув новий посол, старший куродо. Цього разу імператор прислав листа і канцлеру також. Тому імператриця мала їхати.

Під час церемонії із галереї імператриці-вдови весь час приносили моїй пані послання, щось на кшталт давньої пісні про солеварню Чіка, а також купу красивих подарунків. Імператриця відповідала тим же. Радісно було поглянути на це!

Коли служба закінчилась, імператриця-вдова вирішила поїхати до себе, на цей раз її супроводжувала лише половина почту.

Фрейліни, які служили молодій імператриці, не знали, що вона поїхала в резиденцію імператора замість того, щоб повернутися у власний палац на Нідзьо. Вони поквапились туди. Настала вже пізня ніч, та імператриця все не показувалась. Дами з нетерпінням чекали, коли ж їм служки принесуть теплі ковдри, а їх і не чути. Залишившись лише в легкому одязі, дами все обурювались, сердились, скаржились.

На світанку, нарешті, з'явилися служниці.

— Де ви були? Чому ви такі тупоголові?! — почали лаяти їх дами.

Та служниці хором почали виправдовуватись.

На другий день після церемонії весь день ішов дощ, і канцлер сказав імператриці:

— Ну, що ви скажете? Яку щасливу карму я заслужив собі в минулому житті.

257. Те, що високоповажно

Читати сутру Куджяку. Помолитися перед Буддою після служби.

258. Серед пісень я найбільше люблю

Серед пісень я найбільше люблю стародавні пісні, наприклад, пісню про ворота та криптомерію.

Священні пісні кагура теж прекрасні. Пісні імайо¹²⁵ теж гарні, наспів у них довгий.

Якщо гарно заспівати пісні Фудзоку, то їх також приємно слухати.

259. Каптан

Каптан гарний, коли він темного фіолетового кольору, або жовтогарячого кольору. У літню спеку найкращий каптан — темного зеленого кольору, це навіть прохолоду.

260. Одяг для чоловіків

Для чоловіків найкраще підходить одяг білого та червоного кольору. Також непоганий колір сосни і молодого листа, пелюсток сакури та персика.

Та і взагалі всі кольори чоловікам підходять.

261. Підкладка під кімоно

Найкраще — нижнє кімоно білого кольору. Гарно, коли воно трохи виглядає. І точно не личить дівчині, коли нижнє кімоно у неї жовтого кольору, особливо, коли виглядає жовтий комір. Все-таки найкращий — білий колір, що не кажи.

262. Коли жінка чи чоловік

Коли жінка чи чоловік мимоволі використовує низьке слово — це завжди погано. Дивна річ, адже інколи всього лише одне слово може видати людину. Одразу стає зрозуміло, до якого кола вона належить.

Повірте, я не вважаю свою мову особливо вишуканою. Не завжди можу зрозуміти, де правильно, а де ні. Залишу це на розсуд інших, а сама можу довіритися лише інтуїції.

Коли, наприклад, людина знає, що це слово погане і його не можна зазвичай використовувати, та все ж їй хочеться використати його в певній ситуації, це ще не зовсім погано, та якщо вона неусвідомлено перекинує слова — це жахливо!

Неприємно також, коли поважний сановник раптом починає говорити, використовуючи якісь слова сільського походження, ну ніяк від нього такого не очікувала.

Коли придворні дами вже похилого віку використовують якісь неправильні або вульгарні слова, то молоді дами, слухаючи їх, палають від сорому.

Погана звичка викидати слова, необхідні для зв'язку слів або речень. Наприклад, жадливе таке речення: «Запізнюючись з приїздом. Пробачте мене». Це дуже погано при усному мовленні, а ще гірше на письмі.

Ще гірше, коли якийсь роман переписано з помилками та неохайно, як же шкода автора тоді.

263. Чоловіча накидка

Взимку найкраща тепла, товста накидка, а влітку — тоненька накидка білого кольору.

264. Віяло

Віяло має бути з простою основою. Найкращий колір для віяла — червоний, зелений або пурпурний.

265. Віяла з кипарису

Віяла ж із кипарису мають бути без малюнка.

266. Божества

Бог Явата. Свято бога Явата дуже шанує імператор. На це свято всі прикрашають свої екіпажі квітами.

Бог Камо; навіть не треба і згадувати, який цей шанований бог.

Бог Інарі.

267. Малі острови

Острів Кара, Ікага, Міхога — всі вони дуже гарні.

268. Будівлі

Красиві альтанки, що стоять окремо.

269. Люблю слухати, як нічна сторожа

Люблю слухати, як нічна сторожа проголошує час. Посеред темної холодної ночі наближаються кроки. Човгають чоботи, дзвенить тятива лука і голос вигукує:

— Я такий-то, із такого-то роду. Година Бика третя чверть. Час Миші четверта чверть.

Чути, як прибивають таблицю з позначенням часу до «стовпа часу». У цих звуків є дивна чарівність.

Прості люди дізнаються час по кількості ударів у гонг.
— Час Миші — дев'ять. Час Бика — вісім.

270. У самісінький розпал полудня

У самісінький розпал полудня або ж опівночі, коли імператорський почет мав вже піти відпочивати, радісно почути голос імператора.

Радісно також, коли лунають звуки флейти, на якій грає імператор.

271. Чюдзьо Нарінобу — син принца-ченця

Чюдзьо Нарінобу — син принца-ченця, який був колись головою військового відомства, мав дуже гарну зовнішність і приємну вдачу.

Як боляче, мабуть, було бідолашній доньці губернатора провінції Йю, коли Нарінобу залишив її і вона з батьком мала поховати себе в глушині.

Дізнавшись про те, що вона їде з першими променями сонця, Нарінобу прийшов до неї напередодні увечері. Він, мабуть, був дуже гарний у своєму каптані, коли прощався з дівчиною при блідому світлі місяця!

Він часто заходив до мене і з повною відвертістю називав чорне чорним, розмірковуючи про поведінку деяких близьких йому осіб.

Була при дворі одна дама, звали її Хьобу, яка старанно дотримувалася Дня очищення від скверни.

Вона бажала, щоб її називали не інакше як тільки Тайра, родовим її прізвищем, тому що її прийняла за доньку родина з таким прізвищем.

Та придворні дами сміялися над нею і спеціально називали справжнім прізвищем.

Вона була зовсім не красунею, проте дуже гарно трималась у товаристві.

Імператриця одного разу сказала, що насміхатися над людьми зовсім непристойно, та ніхто не передав цих слів молодим фрейлінам.

У той час я мешкала в палаці на Ічідзьо, де для мене була облаштована маленька, але дуже гарна кімната біля веранди,

що виходила на східні ворота. Я була в тій кімнаті разом із Шікібу-но омото, не розлучалася з нею ані на хвилину, і ми не допускали до себе жодних неприємних нам людей. Сама імператриця часто навідувала нас.

Одного разу ми вирішили провести ніч у головній будівлі і лягли поруч у передній опочивальні на північній стороні палацу.

Незабаром хтось почав голосно кликати мене, та ми робили вигляд, що спимо, оскільки не хотіли прокидатись. Проте гість все не заспокоювався.

— Розбудіть їх, вони не сплять! — наказала імператриця.

Та сама Хьобу прийшла до нас і почала штовхати, але ми навіть не поворухнулись. Вона пішла і сказала гостю:

— Я не можу їх розбудити, — потім вона сіла з гостем на веранді і почала розмовляти. Ми думали, що це ненадовго, та час усе йшов, уже настав світанок, а їх розмові так і не було кінця.

— Так це ж Нарінобу, — тихо прошепотіла Шікібу-но омото, та гість на веранді думав, що ми нічого не чуємо, і продовжував розмовляти. Він так провів усю ніч і пішов лише з приходом світанку.

— Що за жахливий чоловік! — говорила Шікібу-но омото. — Нехай тільки прийде до нас, нічого від мене не почує!

Тут раптом Хьобу відсунула двері й увійшла до нас. Вона чула, що ми про щось говоримо в такий ранній час.

— Чоловік з'явився на побачення серед сильного дощу, ну як же його не пожаліти? Нехай він у минулому вчинив дещо погане, та варто пробачити йому лише навіть за те, що він прийшов у такий час, весь мокрий до нитки.

І чому це Хьобу взялася повчати мене? Наприклад, якщо коханий навідувався до тебе і вчора, і позавчора, навідався і сьогодні, навіть у непогоду, то це і справді свідчить, що він не може без тебе бути і навіть усього одну ніч... Та якщо він прийшов до тебе в цю дощову погоду, а до цього його не було довгий час, то, безумовно, ти сумніваєшся в його почуттях. Та все ж кожен має право судити по-своєму.

Нарінобу дуже полюбляє розмовляти з однією жінкою, яка багато бачила, багато чого знає, та він навідується і до інших жінок, до того ж у нього є законна жона, а тому він часто приходить не може.

Та все ж він прийшов у таку жахливу погоду. Чи не розраховував він на те, що всі подумают, що він зробив героїчний вчинок. Та навіщо він робить такі хитрі виверти, щоб справити враження на жінку, до якої зовсім байдужий?

Як би там не було, коли йде дощ, мені дуже сумно. Я забуваю, що лише вчора я раділа чистому і ясному небу. Все навколо мені здається таким похмурим, навіть у палаці. А якщо я в домі, де не зовсім розкішно, то думаю тільки про одне: «Скоріше б закінчився дощ!»

Іноколи на серці в мене буває дуже сумно, нічого мене не радує, лише місячне сяйво, як завжди, має силу наді мною. Я тоді згадую минуле, мрію про майбутнє. Переді мною так ясно, як ніколи, постають картини — прекрасні або ж сумні. От якщо який-небудь чоловік згадає про мене, навідається до мого будинку при місячному сяйві, я буду рада йому, навіть якщо він не був у мене десять-двадцять днів, і навіть місяць, і навіть цілий рік, та що там, навіть довгих сім-вісім років.

Хай навіть він з'явиться там, де не можна приймати гостей, я все одно буду дуже рада йому, а якщо в мене буде можливість прихистити його на всю ніч, я із задоволенням зроблю це.

Коли я дивлюся на прекрасний місяць, у мене постають у пам'яті всі, кого я забула. Я знову переживаю всі хвилювання, ніби вони знову і знову трапляються зі мною.

Повість «Комано», як на мене, дуже нудна, мова застаріла, та мені подобається те місце, де герой, згадуючи минуле, дістає віяло і читає вірші:

Спокійно я довірюсь коневі...

Можливо, від того, що дощ здається мені сумним і непоетичним, я ненавиджу його навіть тоді, коли з маленької хмарки бризне хоча б декілька крапель. Варто лише дощу початися — і все пропало! Найкращі церемонії, свята вже відмінено. То чому ж я обов'язково маю прийти в захват, коли до мене навідується людина, яка змокла з ніг до голови?

Коханий дівчини Очікубо, той, хто посміявся над паном Катано, ось хто мені до душі.

Він прийшов не лише в дощовий день, він приходив завжди до своєї коханої — ось це варте похвали. Лише одне неприємно читати в тому романі: як він мив ноги. Вони були так і заліплені брудом.

Коли до мене приходить друг у негоду, звісно, мені приємно. Та ще приємніше мені, коли гість приходить до своєї коханої весь у снігу, тихо шепочучи:

Чи зумію я забути?

Таємне побачення, звісно, більше за все хвилює серце, аніж звичайний візит на очах у всіх, та все одно в обох випадках жінка відчуває особливу гордість.

Його занесене снігом вбрання виглядає так незвичайно! Все здається прекрасним: світло-зелений одяг куродо, придворний каптан. Навіть звичайний короткий каптан куродо шостого рангу, який вони одягають щодня, виглядає дуже приємно, коли запорошений снігом.

Бувало, раніше куродо з'являлися до своїх дам у найкращих одягах і викручували з них воду.

Тепер вони не надягають їх навіть вдень, не говорячи вже про ніч, а замість цього приходять у звичайному вбранні.

Та які ж гарні були куродо в одязі начальників гвардії!

Боюся, що після моїх слів кожний чоловік вирушить до своєї коханої в дощову погоду.

У час, коли на небі яскраво сяє місяць, хтось у вікно кинув листа в опочивальню дами, де на червоному папері було написано: «Нехай ти не знаєш, але...»

При місячному світлі дама читає цей лист. Чудова картина! Хіба це могло трапитися в темну похмуру ніч!

272. Один чоловік завжди надсилав мені листи

Один чоловік завжди надсилав мені листи наступного ранку після любовної зустрічі. Та раптом він сказав мені:

— Навіщо зайві слова? Давай обійдемося без довгих пояснень! Ми зустрілися востаннє. Прощавай!

Наступного дня від нього ані слова. Зазвичай він надсилав мені листа з першим промінням, а сьогодні немає жодної звістки. Не дивно, що я весь день провела в поганому настрої.

«Значить, він точно вирішив це», — подумала я. Наступного дня з самого ранку пустився сильний дощ. Вже настав полудень, а звістки від нього не було.

«Всьому кінець, він мене більше не кохає», — сказала я собі.

Увечері, коли сиділа на веранді, слуга приніс мені листа. З яким нетерпінням я відкрила його, але там було всього лише написано: «Як від дощу прибуває вода¹²⁶».

Та сотні віршів не могли сказати більше.

273. Сьогодні вранці на небі не було жодної хмаринки

Сьогодні вранці на небі не було жодної хмаринки, та ближче до обіду небо захмарилося, все потемніло, пішов густий сніг, і на душі стало так сумно. Навколо вирости білі гори, а сніг все сипав і сипав.

Раптом я побачила чоловіка з тонким станом. Мені здалося, що це був хтось із охорони якогось знатного господаря. Прикриваючись парасолькою від снігу, він увійшов у двір, і я із задоволенням спостерігала, як він вручив листа тій, кому його було адресовано.

274. Те, що гідно поваги

Людина, яка розганяє людей перед екіпажем імператора.

Читання сутр у імператорському палаці.

Моління божеству Годайсо.

Куродо, які їдуть на білих конях.

275. Як страшно, коли

Як страшно, коли гримить грім під час бурі!

Старші та молодші начальники Лівой та Правой гвардії, не жалюючи себе, стоять на посту перед палацом. Коли грім затишає, один із старших начальників віддає наказ гвардії розійтись.

276. Ширми

Ширми з назвою Генроку дуже гарні, цікава в них назва. Ширми з назвою Камунанкію важко запам'ятати і вимовити. Звичайні ширми також дуже гарні.

277. Напередодні святкування весни

Напередодні свята весни повертаєшся додому дуже пізно. Так холодно стає, що, можна сказати, от-от відмерзне підборіддя. Нарешті, ти вдома. Поспішаєш наблизитися до жаровні. Як прекрасно, коли вся вона палає вогнем, жодної чорної плями. Але ще приємніше вигрібати вугілля з-під тонкого шару попелу.

Раптом помічаєш, що вогонь згас.

Приходить служниця, як навалить купу вугілля і знову роздмухає вогонь.

Я не люблю, коли палаюче вугілля згрібають досередини, а зверху насипають нове.

278. Одного разу насипало багато снігу

Одного разу насипало багато снігу. Не як завжди, верхні стулки шітомі зранку все ще не були підняті. У великій жаровні розпалили вогонь, і придворні дами на чолі з імператрицею посідали навколо неї.

— Скажи мені, Шьонагон, — запитала імператриця, — який сьогодні сніг на вершині Шянлу?

Я веліла відчинити вікно і сама високо підняла плетену завісу.

Імператриця посміхнулась.

— Але ми також знаємо цей китайський вірш, — заговорили інші дами, — просто не одразу згадали:

*Бачу, піднявши завісу,
Сніг на вершині Шянлу.*

— Так, ви, Шьонагон, гідні служити такій імператриці, як наша.

279. Хлопці, які допомагають заклинателю демонів

Хлопці, які допомагають заклинателям демонів, дуже добре знають свою справу.

Коли читають обряд очищення, присутні благоговійно слухають його.

Не встигне він сказати: «Побризкайте водою чи саке», — як хлопці швиденько підхоплюються зі своїх місць і виконують все, що треба.

Але бувають такі розумні люди, яким навіть і наказувати не треба; таких би я із задоволенням найняла собі на роботу!

280. Одного разу, під час третього місяця

Одного разу, під час третього місяця, я проводила дні очищення від скверни у будинку мого знайомого. Це було скромне місце, що знаходиться у глушині. У саду не було чим по-

хизуватися, не було гарних дерев. Одне з цих дерев називали вербою, та не було в ньому справжньої чарівності, як у звичайної верби, у цього дерева листя стирчало навсібіч, було широке і негарне.

— Навряд чи це верба, — сказала я.

— Але, правда, бувають і такі, — завіряли мене.

У відповідь я склала такий вірш:

*Як широко і зухвало
Верба розмалювала свої брови
У цьому саду, боюсь,
Не буде весни.*

Наступного разу я знову зібралася провести дні очищення від скверни в такому ж скромному місці.

Вже на другий день мені стало там так тоскно, що, здавалось, я не витримаю там і години.

Раптом, — о щастя! — мені принесли листа. Пані сайшьо на красивому тонкому папері написала вірш, який їй продиктувала імператриця:

*Як я могла жити, скажи мені,
Довгі роки,
Допоки не пізнала тебе?
Тепер я ледве живу,
Хоч ми лише вчора розстались.*

А внизу пані сайшьо приписала: «Кожен день розлуки триває вічність. Скоріше, з першим промінням сонця, поспішайте до нас!»

Добрі слова пані сайшьо принесли мені велике щастя. Тим більше, я зраділа посланню від імператриці і склала у відповідь вірша:

*Значить, ви також сумна
У своїх розкішних палацах.
Уявіть же тоді,
Як мені тепер сумно
У простому будинку одній.*

А пані сайшьо я дописала: «Боюся, що мене чекає та ж доля, що й молодшого воєначальника: не доживу до ранку».

Коли я повернулася до палацу на світанку, імператриця сказала:

— Мені дуже не сподобався рядок твого вірша: «Уявіть же тоді, як мені тепер сумно». Всі дами також зі мною погодились.

Я дуже засмутилася, та, вірогідно, імператриця була права.

281. Коли я усамітнілася для посту та молитви у храмі Кійомідзу

Коли я усамітнілася для посту та молитви в храмі Кійомідзу, імператриця відправила до мене особливого гінця з листом. На китайському папері китайськими знаками була написана японська пісня:

*Біля дальніх гір
Дзвін вечірній.
Слухай кожен удар!
Тоді зрозумієш:
Це моє серце за тобою плаче.*

Внизу було написано: «Як довго тебе немає».

Я забула взяти з собою в дорогу папір, а тому написала на пурпурній пелюстці лотосу.

282. У двадцять четвертий день дванадцятого місяця

У двадцять четвертий день дванадцятого місяця імператриця влаштувала свято Поминання святих імен Будди.

Прослухавши першу службу, коли сутри читав головний священик, деякі люди, що там були — і я разом з ними — глибоко вночі поїхали додому.

Декілька днів поспіль ішов сильний сніг, але тепер він перестав. Дув сильний вітер. Земля подекуди майоріла темними плямами, та на дахові сніг лежав рівним білим шаром.

Навіть найубогіші хатини здавалися прекрасними під сніжною пеленою. Вони так сяяли в промінні передсвітанкового місяця, що складалося враження, наче вони вкриті сріблом замість очерету. По краях даху було стільки коротких і довгих бурульок, що здавалось, ніби їх хтось спеціально розвішав. Кришталевий водоспад бурульок. Не вистачає жодних слів, аби описати красу цієї картини.

У нашому екіпажі не було занавісок, а тому ніщо не заважало місячному сяйву потрапляти до екіпажа й освітлювати

вбрання присутньої там дами. На ній було сім чи вісім одерж: блідо-пурпурних, білих, кольору сливи... Густий пурпур верхнього одягу сяяв у місячному сяйві.

Поруч із дамою сидів знатний вельможа в шароварах кольору винограду і білих одержах. Широкий розріз його рукавів дозволяв помітити ще й інший одяг, червоний або ж кольору яскраво-жовтої керії. Він поклав одну ногу на передній борт екіпажа. Будь-хто з людей, які їхали повз, могли помітити витончену позу чоловіка.

Дама, укриваючись від яскравого світла, хотіла заховатися в глибині екіпажа, та чоловік її витягнув на таке місце, де всі могли її побачити.

Чоловік все знову і знову повторював рядки з китайської поезії:

*Холодом віючі,
Стелиться тонкий лід...*

Я була готова дивитися на них усю ніч. Шкода, що нам було недалеко їхати!

283. Коли придворні дами їдуть у гості

Коли придворні дами їдуть у гості і, зібравшись великою компанією, починають з похвалою говорити про своїх хазяїв або ж обговорювати останні новини в палаці, чи останні події у світському житті, з якою зацікавленістю їх слухає хазяйка будинку.

284. Я б хотіла...

Я б хотіла жити у великому красивому будинку. Моя родина, звісно, жила б зі мною, я б навіть поселила в себе у просторих кімнатах своїх подруг — придворних дам, з якими я могла б розмовляти. У вільний час ми збиралися б, аби обговорити якийсь вірш чи якусь подію.

Якщо одна із нас отримала б листа, ми всі разом прочитали б його і написали відповідь. А якщо даму відвідає коханий в ошатному вбранні і буде йти дощ, я люб'язно попрошу його залишитися.

Коли ж настане час проводити мою подругу на службу в палац, я простежу, щоб усі її бажання були виконані.

Та я знаю, що все це лише мрії...

285. Той, хто переймає чужі звички

Люди, що заразилися позіханням.

Діти.

Люди нудні, у яких немає досвіду.

286. Ті, хто не вселяє довіри

Брехуни. Вони здаються більш щиросердими, аніж ті, кому нічого приховувати. Подорож на човні.

День стояв тихий та ясний. Море було таке спокійне, ніби хтось узяв і натягнув полотно шовку, а тому нам нічого було боятися.

Зі мною в човні були ще дівчатка-служниці в сукнях з короткими рукавами, у коротких хакама, а також молоді слуги.

Вони вправно гребли веслами, співаючи одну пісню за одною. Диво! Як гарно! От якби хтось із світського кола міг побачити, як ми пливли по воді.

Але раптом налетіла буря, море почало гойдати і вирувати. Ми себе не пам'ятали від страху. Гребці з усіх сил працювали веслами, аби доправити нас до гавані, та хвили все заливало нас. Хто повірить, що це бурхливе море хвилину тому було спокійне?

От чому до мореплавців не можна ставитися зневажливо. Здавалося, на їх маленьких човниках не відважишся поплисти навіть там, де зовсім неглибоко. Та вони відважно гребуть на своїх шкаралупках над самою безоднею, ось-ось море вже готове поглинути їх. Так вони, на додачу, навантажують човен так, що він і без того скоро потоне.

Та човнярі без страху навіть бігають по палубі.

Знатні люди зазвичай плавають у човні з укриттям. Приємно знаходитися в глибині його, та от якщо знаходишся біля самого борту, то голова йде обертом. Мотузки, що слугують для укріплення весел, здаються дуже тонкими. Раптом одна із них порветься? Тоді весляр буде скинутий у море.

Памятаю, одного разу я подорожувала в такому човні. Укриття в ньому було дуже гарно прикрашено: двері з двома стулками, шітомі піднімались. Наш човен був не так глибоко у воді, якщо порівнювати з іншими, коли, здається, от-от підеш під воду. Я сиділа в такому укритті, неначе в маленькому будиночку.

Та коли дивишся навколо і бачиш маленькі човники, розкидані по поверхні моря, наче зроблені з листя бамбуку, страх так і бере.

Коли ж ми, нарешті, повернулися до гавані, на всіх човнах запалили вогні, видовище по-справжньому неймовірно гарне.

На світанку я побачила, як у море відпливають дуже крихітні човники. Вони ніби розтанули вдалині. Це і справді було, як у пісні: «Залишився лише пінний слід».

Я вважаю, що знатним людям не треба мандрувати морем. Звісно, небезпека чекає і на суші, та все ж мандрівник відчуває землю під ногами.

Море завжди вселяє страх. Навіть не дивлячись на це, рибалки-ама пірнають аж на саме дно, щоб дістати мушлі. Це дуже важка справа! Що з ними буде, якщо мотузка, прив'язана до їхнього пояса, обірветься?.. Якщо чоловіки займаються таким ремеслом, то ще нічого, але жінка має бути особливо сміливою. Чоловік сидить у човні і безпечно дивиться на мотузку, що плаває по воді. Він анітрохи не турбується про свою дружину.

Коли жінка хоче піднятися на поверхню, вона смикає за мотузку, і тоді чоловік споспішає витягнути її якомога скоріше. Задиhaючись, вона тримається за краї човна. Навіть сторонні мимоволі співчувають їй.

Як же мені огидний чоловік, який опускає свою дружину на дно моря, а сам знаходиться в човні! Навіть дивитися на нього не хочеться.

287. В одного молодшого начальника Правої гвардії

В одного молодшого начальника Правої гвардії батько був низького звання. Молодий чоловік дуже соромився свого батька, заманив його на корабель, щоб нібито відвезти з провінції Ійо до столиці, та й утопив його в морі.

Люди казали про цей жахливий вчинок: «Немає нічого більш мерзенного, аніж людське серце».

І от той же самий жахливий син заявив, що збирається влаштувати свято на честь дня поминання, свята Бон¹²⁷, та починає старанно до нього готуватися.

Коли святійшому Домей розповіли про цей випадок, він склав вірша, на мою думку, прекрасного:

*Він кинув батька у безодню моря,
Тепер же він святкує Бон,
Де моляться про тих,
Хто вже не з нами,
Яке ж видовище сумне!*

288. Мати його світлості пана Оно

Мати його світлості пана Оно одного разу почула, що в храмі Фумонджі читали «Вісім повчань».

На другий день у палаці Оно зібралося багато людей. Гості розважалися музикою, складали китайські вірші.

Вона ж склала японську пісню. Проте я її записала так, як почула і запам'ятала.

289. Коли мати Арівара-но Наріхіра

Коли мати Арівара-но Наріхіра відправила йому листа: «Мабуть, не побачу більше тебе...», то навіть мені було дуже сумно. Що ж відчув сам Наріхіра, коли прочитав ці рядки?

290. Коли я переписувала у свій зошит вірш

Я переписувала у свій зошит вірш, який сподобався мені, і раптом почула, що його наспівує простий слуга. Як же мені тоді було прикро!

291. Коли служниця починає розхвалювати

Коли служниця починає розхвалювати якусь знатну людину, мовляв: «Ох, який же він гарний, такий ввічливий!» — то він одразу мізерніє в моїх очах. І, навпаки, лише виграє, коли служниці починають його сварити. Так само похвали на адресу знатної дами від служки можуть нашкодити її репутації. До того ж, коли такі люди беруться хвалити когось, вони обов'язково скажуть якусь дурню!

292. Одного разу дайнагон

Одного разу ввечері дайнагон Коречіка, як завжди, почав розповідати імператору про китайських класиків і затримався в опочивальні імператора надовго, до пізньої ночі.

Придворні дами вийшли по одній, по дві, щоб трохи передімати за завісою. Я залишилася одна боротися зі своєю дрімотою. Чую, нічний сторож проголосив: «Година Бика, остання чверть». «Вже світає», — сказала я про себе.

— О, якщо так, то вам, імператоре, не треба лягати спати, — сказав дайнагон.

Він навіть і не думав про те, що треба лягати спати. «От горе, що ж він говорить!» — жажнулась я. От якби тут були інші дами, я б змогла лягти придрімнути...

Між тим, імператор задрімав, прихилившись до колони.

— Ні, ви тільки подивіться на нього, надворі ранок, а він надумав лягати спати, — сказав дайнагон.

— І справді! — сміючись, погодилася з братом імператриця. Та імператор не слухав їх.

Трапилося так, що дівчина, яка була на побігеньках у старої служниці, спіймала півня і сховала в себе у клітці.

«Вранці віднесу своїм батькам», — думала вона.

Та собака помітив півня і побіг за ним. Півень залетів на полицю у галереї і побудив усіх у палаці своїм криком.

Імператор теж прокинувся:

— Що трапилось? Хто потрапив до палацу?

У відповідь дайнагон продекламував вірш з китайської поезії:

Розбудив криком просвітленого монаха...

— Чудово! Навіть у мене, у людини, яка не дуже спокушена науками, широко відкрились очі. Дрімоти як не бувало!

Імператор з імператрицею теж були дуже захоплені.

— Цитата якнайкраще відповідає ситуації, — говорили вони. І справді, така винахідливість просто вражає.

Наступного вечора імператриця була в опочивальні імператора. Я вийшла, щоб покликати свою служницю. До мене підійшов дайнагон і мовив:

— Ви йдете до себе? Дозвольте провести вас.

Залишивши церемоніальну накидку і шлейф на ширмі, я пішла разом із ним. У яскравому сяянні місяця сліпуче блищав його каптан. Шаровари були такі довгі, що він постійно наступав на них. Інколи, схопивши мене за руку, він казав: «Не впадять!», а потім обережно вів мене далі.

По дорозі дайнагон скандував чудові вірші:

Подорожній іде далі при світлі місяця...

Я знову була схвильована. Це змусило дайнагона розсміятися.

— Легко ж вас здивувати!
Але як же я могла залишатися байдужою?

293. Одного разу, коли я знаходилася в опочивальні принцеси Мікушігедоно...

Одного разу, коли я знаходилася в опочивальні принцеси Мікушігедоно разом із годувальницею її брата єпископа Рюен, до веранди підійшов чоловік.

— Зі мною трапилася страшна біда, — говорив він зі сльозами на очах.

— У чому справа? — запитала я.

— Я вийшов із дому на деякий час, і тоді згорів мій дім дотла! З тих пір мені доводиться, немов раку-відлюднику, тулитися по домівках чужих людей. Спочатку загорівся сарай із сіном імператорських стаєнь, а мій дім стояв зовсім поруч. От вогонь і перекинувся на нього. Так загорілося, що моя дружина ледве не згоріла у спальні. Все добро пропало, нічого не вдалося врятувати, — продовжував жалітися він.

Ми всі почали сміятися, і принцеса Мікушігедоно також. Потім я склала вірш.

Я попросила молодих фрейлін передати йому. Дами з галасом передали йому листа.

— Одна особа пожаліла тебе і передала тобі листа, тримай! Чоловік узяв листа і почав його розглядати:

— Якась записка, нічого не розумію. Ну і скільки я маю за це отримати?

— А ти спочатку прочитай, — сказала одна з фрейлін.

— Я ж не в змозі. Я людина неосвічена.

— Ну тоді покажи комусь іншому, а нам уже треба йти. Але ти отримав таку безцінну річ!

Сміючись, ми відправились у палац. Там усе розповіли імператриці.

Цей чоловік уже точно показав того листа комусь із знайомих. Можна здогадатися, який він зараз злий!

Імператриця, яка теж не могла втриматися від сміху, сказала:

— Ну чому ви поводите себе як навіжені!

294. Один молодий чоловік залишився без матері

Один молодий чоловік залишився без матері. Його батько раніше дуже любив свого сина, та з тих пір, як узяв собі нову

дружину, через її намови тепер змінив своє ставлення до сина, він навіть не пускає його до себе в головний будинок.

Лише стара годувальниця та рідні матері дивляться за ним.

У західному та східному павільйоні будинку знаходяться гарні кімнати для гостей. Молодий хлопець живе в одній із таких кімнат. Вона гарно прикрашена: у ній є шьоджі з картинами і ширми.

У палаці до нього прихильно ставляться. Навіть сам імператор інколи кличе його взяти участь у концертах.

Та він завжди такий сумний і замислений.

У нього є молодша сестра, яку дуже кохає один із знатних сановників. Лише їй він розповідає про свої почуття та переживання, лише вона його єдина розрада.

295. «Бонзи без накидок»...

Той, хто каже: «Бонзи ходять без красивих накидок», — цікава людина.

296. Правда, що ви збираєтеся поїхати?

— Правда, що ви збираєтеся поїхати в якесь богом забуте село? — хтось мене запитав. Ось що я відповіла:

*Про таке я навіть і не думала,
Піти кудись в гірське село,
Де гірська сосна шепоче.
Чи хтось вам це сказав?
Чи це примарилося вам?*

297. Одна придворна дама мала любовний зв'язок

Одна придворна дама мала любовний зв'язок із сином правителя провінції Тотої. Дізнавшись про те, що її коханий ходить ще до однієї фрейліни, до того ж, ще й до тієї, яка служить в одному з нею палаці, вона дуже розлютилась.

— Можу тобі поклястися здоров'ям свого батька, я її взагалі не бачив ніколи! — запевняв він мене.

— Що мені йому сказати? — питала дама своїх подруг.

Я для неї склала наступного вірша:

*Богів як свідків запроси,
І батька свого також.
Там, де міст стоїть Хамана,
Невже, скажи мені, повірю я,
Що ти для іншої також його створив?*

298. Одного разу я розмовляла з чоловіком

Одного разу я розмовляла з чоловіком у будинку, де варто побоюватися сторонніх очей. Серце моє тривожно билось.

— Чому ви так переживаєте? — запитав він мене.

Я ж йому відповіла:

*Як на «Заставі зустрічей»
Б'ється невидиме джерело,
Так сильно в мене серце б'ється:
Раптом хтось помітить
Таємний ключ.*

299. Китайські накидки

Китайські накидки мають бути густого кольору: червоного, жовтогарячого, сливового.

300. Шлейф

Шлейф найкрасивіший тоді, коли він кольору океану.

301. Плетені речі

Плетені речі найкращі пурпурного кольору. Звісно, гарний і сливовий колір, та цей колір більше підходить для святкування.

302. Герби

Щодо родинних гербів, то це герб у вигляді китайської мальви та кислиці.

303. Літній одяг

Літній одяг має бути тоненьким. Однак той, хто приходить лише в кімоно, — зовсім некультурний, і також погано, коли влітку на людині одягнуто багато кімоно, навіть ходити незручно.

304. Дуже прикро, коли діти імператора

Дуже прикро, коли діти імператора мають низьку посаду. Люди розчаровані, навіть, коли чюнагон, який служить у палаці, колись мав низьку посаду, не кажучи вже про дітей імператора.

305. Хвороби

Хвороба грудей. Хвороба, наслана злими духами.

Хвороби, причину яких варто розгадати, та через них пропадає охота їсти.

У дівчини років вісімнадцяти-дев'ятнадцяти волосся дуже гарне, воно падає рівними хвилями до землі... Ця дівчина пухленька, гарненька, обличчя чудового білого кольору. Та от їй не дають спокою зуби, що постійно болять. Пасма волосся спало на обличчя, мокре від сліз, воно прилипло до лоба. Та дівчина не помічає цього, притискає руку до вже почервонілої руки. Яка ж вона мила.

У восьмому місяці я бачила молоду жінку, яка страждала від болю в грудях. Білий одяг ніжно спадав донизу, верхній одяг кольору айстри зачаровував своєю красою.

Придворні дами, подруги хворої, приходили навідати її, а біля входу до її опочивальні зібралася велика кількість знатних молодих чоловіків.

— Як шкода. І часто вона страждає від цього? — питали вони з доволі байдужим виглядом.

Та ось той, хто по-справжньому її кохав, стояв оддалік і нічого не міг запитати, оскільки їх кохання було таємним.

Хвора дама зав'язала своє довге прекрасне волосся і сіла на ліжку, скаржачись, що її нудить. Та все одно вона була неймовірно гарною.

Імператриця, дізнавшись, що дамі погано, прислала священника, щоб читати сутри. У нього був дуже гарний голос. Його всадовили за церемоніальною завісою.

До тісної кімнати, у якій навіть не можна було поворухнутися, зайшло дуже багато дам, всі хотіли послухати сутри. Їх не приховувало ніщо, вони з'явилися прямо перед священником, через що він частенько поглядав на них, що, боюсь, могло накликати на нього небесну кару.

306. Те, що не радує

Коли збираєшся до храму, і от — пішов дощ.

Коли людина, яка тобі служить, несподівано говорить, що віддана іншій.

Коли годувальниця, яка зовсім не любить дитину, виховує свого підопічного. Ця дитина зовсім не погана, то чому ж її виховує така людина? Навіть коли дитина плаче, годуваль-

ниці немає до того діла. І от коли дитина виростає, то, звісно, стає неповноцінною людиною.

307. Дуже погано, коли чоловіки

Дуже погано, коли чоловіки, прийшовши до придворної дами, починають їсти. Проте, гідні осуду й ті, хто їх пригощає. Інколи придворна дама навіть намагається вмовляти свого коханого: «Ну, ще трохи». Зрозуміло, що тоді чоловік не може прикрити рота рукою або відвернутися, тож доводиться їсти, хоче він того чи ні.

На мій погляд, не треба пропонувати гостю і чашки рису з гарячою водою, навіть якщо він прийшов до тебе пізно і напідпитку. Можливо, він вважатиме даму занадто безсердечною і більше взагалі ніколи не прийде. То нехай так і буде.

Та якщо дама перебуває в себе вдома і слуги винесуть гостю якесь частування, то це ще нічого, однак все ж не зовсім гарно.

308. Коли в храмі Хасе хочеш усамітнитись

Коли в храмі Хасе хочеш усамітнитись у своїй келії, дуже прикро бачити, як різні мужлани розсядуться біля неї рядами.

Пам'ятаю, мені дуже захотілося помолитися. Майже оглушена шумом гірського потоку, я з великим зусиллям підіймалася незліченними сходами, які все тягнулися й тягнулися догори, мріючи, що все ж таки, нарешті, зможу побачити лик Будди.

Аж раптом я бачу, що біля мене зібралось багато ченців у білих рясах. Вони все б'ють земні поклони, встають, потім знову кланяються і ніяк не хочуть відступитися. Мені стало так прикро, що я була готова, якби, звісно, могла, відштовхнути їх убік і йти далі.

Скрізь так!

Знатних вельмож завжди супроводжує безліч слуг, які і розганяють увесь натовп, та людям на кшталт мене, які не настільки високого стану, важко навести лад. Здавалось би, уже час і звикнути, та все одно важко щоразу в цьому переконуватися.

Стає ніяково, ніби гарно начищена шпилька для волосся впала в купу сміття.

309. Те, що неприємно вимовляти

Слова якоїсь знатної людини, які треба вимовити вголос і нічого не упускати.

Нелегко також висловити подяку знатній особі, яка прислала тобі подарунок.

Твій син, який тобі здається все ще зовсім маленьким, задає таке питання, що тобі навіть слова не йдуть у голову від здивування.

310. Одяг куродо четвертого рангу

Одяг куродо четвертого рангу найкрасивіший взимку. А куродо шостого рангу має найкраще літнє вбрання.

311. Гідність

Про гідність чоловіка або жінки мають судити інші люди, а не сама особа. Що ж стосується знатних осіб, то до них ще більша увага. Це можна порівняти, коли кішка стає на землю і її всім видно. Точно так і високі чини — завжди в усіх перед очима.

312. Якщо якість обличчя

Якщо якість обличчя здається нам особливо прекрасним, то при кожній зустрічі з людиною постійно милуєшся нею.

З картинами ж зовсім не так: якщо постійно на них дивитися, то швидко звикаєш. У моїй кімнаті також є чудові ширми з дуже гарними малюнками, та я ніколи на них не дивлюсь. Набагато цікавіше дивитися на людське обличчя.

У кожній негарній речі можна завжди помітити щось гарне, а в прекрасній речі, на жаль, — щось потворне.

313. Теслі

Я думаю, що теслі, коли будують щось, то не повинні розсідатися і обідати повільно, з'ївши чашку рису з супом місо. Вони мають швиденько щось покидати до рота і знову працювати. Та ось одного разу я побачила, як вони працюють, і зрозуміла, що тільки те й роблять, що їдять. Як же це неприємно!

314. Некультурні люди ті, хто...

Некультурні люди ті, хто в листах і про минуле, і про теперішнє пишуть зовсім не уважно, ще й до того ж інколи в якійсь розмові плутають вас з іншою особою.

315. В якомусь місці один чоловік

В якомусь місці один чоловік не з молодих аристократів, однак відомий світський гуляка з витонченою душею, відвідав колись одну даму, не буду називати її ім'я.

Та ось настав час розставання. Чоловік запевняв, що ця ніч завжди буде в його серці, він ніколи її не забуде, і, нарешті, пішов. Вона не відводила очей з його постаті. Це було дуже гарно.

Та чоловік лише зробив вигляд, що пішов, насправді, сховався в тіні.

Йому хотілося сказати дамі ще раз, що він не може розстатися з нею. А вона все дивилася в далечінь і повторювала давні вірші:

*Місяць у небі,
О, якби завжди...*

Накладне волосся її зсунулося набік. Подекуди стало видно червоні плями зализин.

Вражений чоловік потихеньку втік.

Ось таку історію мені розповіли.

316. Нерідко трапляється, коли придворна дама...

Нерідко трапляється, коли придворна дама має позичити в когось екіпаж, щоб прибути чи від'їхати з палацу гідним чином.

Володар екіпажа з люб'язним обличчям погоджується дати екіпаж, та ось погонич жене бика швидше, ніж зазвичай, він б'є його батагом, кричить. У дами від страху душа покидає тіло... Скороходи кричать на бика: «Скоріше пога-няй бика, а то не повернемося і до ночі!»

Мабуть, хазяїн екіпажа дав його доволі неохоче, тому дама вирішує, що більше ніколи в нього нічого не попросить.

А ось пан Наріто зовсім не такий. До нього можна звернутися з проханням вдень чи вночі, і він завжди люб'язно позичить екіпаж, а слуги в нього такі вимуштрувані.

Якщо він їде посеред ночі і бачить, що екіпаж дами застрягнув, він обов'язково наказує своїм слугам піти і допомогти.

А тим паче він неабияк люб'язний, якщо треба допомогти знайомій дамі. Тоді він з особливою увагою наставляє своїх слуг.

317. Самотній шукач любовних пригод

Одного разу самотній шукач любовних пригод повернувся додому лише на світанку. Він не ліг відпочивати, хоча дуже хотів спати, а замість цього взяв тушечницю, розтер туш, дозволив своїй руці розслабитись і вправно написав послання для тієї, яку тільки-но полишив.

Як він гарно виглядає в цей момент!

На ньому білий одяг, поверх якого ще один колір пурпурної керії. Нарешті, лист написано, та він не віддає його першому ж слугі, а вибирає найдостойнішого — якого-небудь молодого пажу — і шепоче йому на вухо свій наказ. Хлопець іде, а чоловік усе дивиться йому вслід і повторює різні вірші, які підходять його настрою.

Тут служниця з глибини покоїв каже, що вже готовий сніданок. Потім він роздивляється все навколо, йому до рук потрапляє китайська поезія, і він голосно скандує якийсь вірш.

Та ось він уже помив руки, надягнув каптан, сидить і читає напам'ять шостий сувій Сутри Лотоса — похвальне благочестя!

Незабаром приходить слуга і передає йому таємне послання від дами. Чоловік одразу перериває читання молитов і починає перечитувати листа — це, на мою думку, гріховний вчинок.

318. Цікаво спостерігати за тим, як...

Цікаво спостерігати за тим, як молодий чоловік (не важливо навіть, який у нього одяг, адже все йому пасує) іде на коні і віддає накази гінцю, що йде поперед нього і уважно слухає.

319. Біля будинку росли високі сосни

Біля будинку росли високі сосни. Стулки шітومی були підняті високо. У головній кімнаті прохолодно. Там була церемоніальна завіса висотою у чотири шяку, а перед нею лежала кругла солон'яна подушка. На ній сидів гарно вдягнутий і дуже красивий чернець років сорока. Обмахуючись віялом, він без перерви читав дхарни. Очевидно, у цьому будинку когось мучив злий демон. До кімнати на колінах заповзла сильна і висока служниця у світлій сукні з шовку і довгих штанях. Ось саме з неї мав відселитися дух. Вона сіла позаду завіси, що відгороджувала частину кімнати. Повернувшись до дівчини, монах дав їй невеликий жезл і почав промовляти молитви.

Зібралася велика кількість придворних дам, щоб наглядати за ходом зцілення. Вони пильно дивилися на дівчину. Незабаром вона стала сильно тремтіти і знепритомніла. Всі відчували силу молитов, які потроху починали діяти.

До опочивальні також допущені рідні та близькі дівчини. Вони були стривожені, «як би зняковіла дівчина, коли б вона була при свідомості», — думали вони. Сама вона не страждає, це вони знали, та все одно терзали себе, коли чули її плач та крики. Подруги служниці, які дуже їй співчували, сіли біля неї і почали поправляти на ній одяг.

Тим часом хворій, з якої вигнали демона, стало значно краще. Чернець попросив гарячої води. Молоді дівчата швиденько принесли з глибини будинку глечик гарячої води. Вони були одягнені в легкі одяжки зі шлейфами. Гарні дівчата.

Нарешті чернець змусив демона просити вибачення і відпустив його.

— Ой, я думала, що сиджу позаду завіси, як же так трапилось, що я сиджу перед нею на очах у всіх. Що зі мною трапилось? — з соромом говорила молода служниця.

Осоромлена дівчина, що прикрила своє обличчя пасмами довгого волосся, хотіла сховатися...

— Почекай! — зупинив її чернець і, прочитавши декілька молитов, запитав: — Ну, як тепер? Ти добре себе почуваш? — і він посміхнувся їй.

Та дівчина ще не могла побороти збентеження.

— Я залишився б у цьому будинку ще трохи, та настає час вечірньої молитви, — і з цими словами чернець пішов.

Люди в будинку намагалися затримати його.

— Побудьте ще трохи, — просили вони його, та чернець дуже поспішав.

Придворна дама, яка, очевидно, займала високу посаду в будинку, з'явилася біля спущеної штори.

— Ми вам дуже вдячні за ваш візит, — сказала вона. — Нам здавалося, що наша хвора ось-ось помре, та силою ваших молитов вона одужала. Це велика радість для нас. Можливо, завтра ви знайдете час навідатися до нас?

— Боюся, що цей демон дуже впертий, — коротко відповів чернець. — Треба не втрачати пильності. Я дуже радий, що мої молитви допомогли.

Потім він пішов, та вигляд у нього був такий неземний, що здавалося, це сам Будда спустився на землю.

320. Те, що неприємно бачити

Коли шов, який має бути посередині спини, з'їхав набік, або коли не поправлено комір.

Жінка, яка вийшла з дитиною на спині, коли у гостях знатна людина.

Буддійський чернець, який надів собі на голову шапку заклинателя і проводить синтоїстський обряд очищення.

Смаглява некрасива жінка в перуці та зарослий волоссям худорлявий і кістлявий чоловік. Ці двоє заснули в літню спеку на очах у всіх! Негарні люди стають ще більш негарними уві сні, тому такі люди повинні спати вночі, тоді їх не роздивитися, та й усі сплять у цей час. Прокидатися таким людям треба на світланку, щоб нікого не лякати своїм виглядом.

Красива жінка здається ще прекраснішою, коли вона прокидається після сну у спекотний день. Та от з негарною дівчиною буде все зовсім не так. Обличчя стане жирним, щоки опухнуть. Коли ці двоє, чоловік та жінка, прокинуться вдень, побачать обличчя одне одного при денному світлі, їм і жити не захочеться.

Худорлявий чоловік виглядає зовсім негарним у тонкому вбранні з шовку.

321. Стає зовсім темно

Стає занадто темно, я вже зовсім нічого не бачу. До того ж, пензлик мій уже майже стерся й не пише. Додам лише дещо.

У цій книзі я писала про все, що відбувалося в мене перед очима, що хвилювало моє серце. Книгу я писала в тиші, в глибині своєї кімнати, там, де я думала, її ніхто ніколи не побачить.

Дещо в ній сказано занадто різко, і може, на жаль, завдати прикрощів деяким особам, засмутити їх. Боячись цього, я завжди ховала свій рукопис від інших, допоки він не потрапив до рук однієї людини і не отримав популярності.

А почала писати я свою книгу ось як:

Одного разу до палацу прийшов дайнагон і приніс імператриці цілу купу паперу.

— Що ж мені з цим робити? — запитала імператриця.

— А мені вони якраз би знадобилися для моїх записок, — сказала я.

— Ну то й добре. Забирай усе! — відповіла імператриця.

Ось так я отримала подарунок і почала писати, допоки не закінчився останній аркуш. Писала я про все, про все на світі, інколи зовсім про незначні речі та нісенітниці.

Пишу я тут про те, чим багатий наш світ, про людей, яких я люблю більше за все.

Пишу про тварин, рослини, про вірші. Пишу вільно, про все, що захочу, і нехай мене люди осудять, мовляв: «Це не виправдало наших очікувань... Пише тут про всілякі дурниці...».

Та я пишу для власного задоволення про все, що спадає мені на думку. Хіба можна мої нариси навіть порівнювати зі справжніми книгами, написаними за всіма правилами?

Та все ж знайшлися добрі люди, які, прочитавши це, сказали: «Це прекрасно!». Я була дуже здивована. Та й не треба дивуватися: багато хто знаходить цікавим те, що для інших зовсім непривабливе.

Лише одне я можу сказати: шкода, що ця книга потрапила до рук людей.

322. Чюдзьо Лівої гвардії

Чюдзьо Лівої гвардії Цунефуса, коли був правителем провінції Ісе, якось прийшов до мене додому.

Циновку, що була на веранді, підсунули гостю, не помітивши, що на ній лежить мій рукопис. Я поквапилась і хотіла забрати рукопис, та було вже пізно: він узяв його з собою. Побачила я рукопис своєї книги лише через тривалий час. Відтоді мою книгу побачив світ.

323. Те, що, на мій погляд, є чудовим

Я завжди розповідаю оточенню про те, що, на мій погляд, є чудовим.

Однак у книзі я написала й про те, що мені не здається таким, а цим когось, мабуть, образила.

Я писала про те, що мені цікаво, або про те, що цікавить інших: про різні історії, про все, що відбувається в нашому світі, про грім, про вітер, про дощ, про сніг...

Є люди, які не їдять гусячих яєць, не звертають уваги на квіт сливи. Навіть серед сільських дітей є такі, що не будуть зривати в'юнка, а потім викидати його. Тобто є такі люди, котрі мають зовсім іншу думку, ніж усі. Люди, які будуть читати це, безумовно, заперечуватимуть дещо, тут написане.

ПРИМІТКИ

¹ «*На сьомий день нового року*» — число «сім» вважалося магічним числом. На сьомий день нового року у палаці влаштовували «Свято молодих трав» та ходу «Білих коней». Ці два ритуали прийшли з Китаю. Сім молодих трав варили разом із рисом і підносили імператору. Вважалося, що ця страва відганяє злих духів і сприяє довголіттю.

² *Мочігаю* — клейка рисова каша, яку заправляли кульками з рисового тіста.

³ *Качалка* — довга палиця, покрита візерунками. Вважали, якщо у п'ятнадцятий день першого місяця року вдарити жінку такою качалкою, то вона народить хлопчика.

⁴ За доби Хейан (794—1185) серед аристократів Японії набув розповсюдження шлюб «цумадої», коли молодий зять або жив у родині своєї дружини, або навідувався до неї лише вночі.

⁵ Йдеться про імператрицю Садако, дружину імператора Ічідзьо (980—1011; роки правл.: 986—1011).

⁶ *Свято Камо* — синтоїстський храм Камо влаштовував храмове свято двічі на рік — у четвертий та одинадцятий місяці. Свято відзначалося дуже пишно, у присутності великої кількості глядачів. Із палацу вирушала урочиста хода на чолі з імператорським послом, яка прямувала столицею у напрямку храму, де відбувалося головне церемоніальне дійство.

⁷ *Тайра Нарімаца* — був на посаді мажордома (*дайджін*) при дворі імператриці Садако. Він залишався при ній навіть тоді, коли імператриця після смерті свого батька потрапила в немилість.

⁸ Донька імператриці, принцеса *Осако* (996 р. н.).

⁹ Кішки в епоху Хейан були дуже цінними і рідкісними тваринами, їх тільки починали завозити до країни.

¹⁰ *Мьобу* — звання фрейліни середнього рангу.

¹¹ *То-но бен* — цензор; *куродо* — начальник придворних служителів шостого рангу, який очолював штат прислуги імператорського палацу. У цьому випадку йдеться про Фуджівару Юкінарі (971—1027), який був гарним приятелем Сей-шьонагон.

¹² *Танабата* — свято Зустрічі закоханих зірок, що святкується сьомого числа сьомого місяця. Згідно з давньою легендою, Ткаля і Пастух (зірки Вега та Альтаїр) так покохали одне одного, що, забувши про все, стали недбало ставитися до своєї роботи, а тому боги їх покарали за це, роз'єднали і помістили по різні боки Небесної ріки (яп.: Ама-но гава; укр.: Чумацький Шлях). З тих пір дві зірки мають можливість зустрітися на небі лише раз на рік — 7-го дня 7-го місяця. Однак, якщо піде дощ, то зустріч не відбудеться.

¹³ На хризантеми звечора клали вату, щоб вона зранку набрала роси. Існувало повір'я: якщо умиватися росою з хризантем, це допомагає уникати хвороб і сприяє довголіттю.

¹⁴ *Чюдзьо* — другий (досл.: «середній») начальник імператорської гвардії (суч.: генерал-лейтенант).

¹⁵ *Каннон* — в японській міфології богиня милосердя, що здатна перетворюватися.

¹⁶ *Куроодо* — придворний шостого рангу (найнижчим вважався восьмий, найвищим — перший). Посада не дуже висока, та багато хто прагнув отримати саме її, оскільки куроодо прислуговували імператору, що відкривало гарні можливості для подальшого підвищення при дворі.

¹⁷ Палац *Сейрьоден* — «Чистий і прохолодний», палац, де зазвичай мешкав імператор.

¹⁸ *Шяку* — давня міра довжини, 30,3 сантиметра.

¹⁹ *Дайнагон* — імператорський радник вищого рангу.

²⁰ *Танка* (досл.: «коротка пісня») — п'ятивірш, строфічна форма якого складається з послідовного чергування п'яти і семискладових рядків (5—7—5—7—7).

²¹ *Нанівадзу* — морська гавань поблизу м. Осака. Цей вірш-танка відомий під назвою «Нанівадзу». Згадується у відомій передмові Кі-но Цураюкі до антології «Кокін-вака-шю» (905 р.). Навчання письму зазвичай починали саме з цієї танки.

²² *Імператор Ен'ю* (роки правління: 969—984) — батько імператора Ічідзьо, який, прийнявши чернечий постриг, відрікся від престолу.

²³ *Кокін-шю* (повна назва: *Кокін-вака-шю*) — «Збірка давніх і нових японських пісень» — антологія японської поезії (*вака*) доби Хейан, перша збірка віршів, упорядкована за імператорським наказом від 905 р. комісією на чолі з Кі-но Цураюкі.

²⁴ *Муракамі* — японський імператор (роки правління: 947—967).

²⁵ *Кото* — традиційний японський щипковий тринадцятиструнний музичний інструмент з довгим дерев'яним корпусом.

²⁶ *Свято П'яти танцівниць* (яп.: Госечі) — давній ритуальний танець у виконанні п'яти кращих танцівниць, який виконувався з нагоди церемонії першого куштування рису нового врожаю.

²⁷ «Зміна напрямку» (яп.: ката-тагае) — один із засобів захисної магії. Перед подорожжю мандрівники зверталися до гадателя, який вираховував, чи не «загороджує шлях» у цей день хтось із численних божеств неба. Якщо так, то спочатку треба було поїхати в іншому напрямку, зупинитися на нічліг у чужому домі, а вже потім їхати туди, куди було заплановано.

²⁸ «Молоточок щастя» — мініатюрний молоточок, який виготовлявся із заліза або міді і символізував небесну зброю проти будь-якої недуги. Його часто застосовували у магічних заклинаннях.

²⁹ *Мисливський одяг* (яп.: каріґіну) — раніше мисливське вбрання слугувало лише для полювання, проте пізніше воно стало елементом повсякденного одягу придворних.

³⁰ За давньою традицією, заміжні японки чорнили собі зуби, що сприяло їх кращому збереженню. Ця традиція (яп.: охагуро) проіснувала аж до революції Мейджі (1868 р.)

³¹ *Ебоші* — високий ковпак з туго накрахмаленого дірчастого шовку чорного кольору.

³² «День віддалення» (яп.: імі-но хі) — синтоїстський ритуал. У ці дні не виходили зі свого будинку, не приймали гостей, не відповідали на листи, не їли м'яса. А все для того, щоб не наклікати на себе біду.

³³ «Вісім повчань» — спеціальна храмова проповідь, присвячена тлумаченню змісту буддійської «Сутри Лотоса».

³⁴ *Тайшью* — воєначальник, найвищий військовий чин.

³⁵ *Чюнагон* — члени Державної ради мали такі звання: *дайнагон* (старший радник), *чюнагон* (другий радник), *шьонагон* (молодший радник).

³⁶ *То-дайнагон* — йдеться про Фуджівара-но Тамеміцу.

³⁷ *Сейхан* (962—999) — відомий буддійський священик доби Хейан.

³⁸ Натяк на притчу з «Сутри Лотоса», де йдеться про те, що коли Будда читав проповідь перед п'ятитисячною аудиторією, одна особа встала й пішла геть, на що Будда зауважив: «Правильно зробив цей чоловік, оскільки прийшов сюди лише заради хвастощів».

³⁹ *Мічіноку* — назва місцевості, де з давніх часів японські майстри виробляли з бруслини жорсткий, шерхуватий папір, який використовували для листування.

⁴⁰ *Ян Гуй-фей* — легендарна китайська красуня VIII ст., коханка імператора Сюань Цзуна, що була страчена заколотниками. Героїня популярної в Японії доби Хейан поеми Бо Цзюй-і «Довічна печаль».

⁴¹ *Хітомаро* (повне ім'я: *Какіномото-но Хітомаро*, др. пол. VII — поч. VIII ст.) — видатний японський поет, значна кількість віршів якого увійшла до складу першої японської поетичної антології «Ман-йо-шю» (18 «довгих пісень», 67 танка), котра датується

серединою VIII ст., а також багатьох інших зібрань давньої японської поезії. Укладач другої за часом появи поетичної антології «Кокін-вака-шю» (905 р.) Кі-но Цураюкі (859—945) у своїй відомій передмові до неї називає Какіномото-но Хітомаро разом з Ямабе-но Акахіто (пер. пол. VIII ст.) «чародійниками японської пісні», зазначаючи при цьому, що «важко поставити Хітомаро вище за Акахіто, так само, як і Акахіто поставити нижче за Хітомаро».

⁴² *Мікурі (бот.)* — вид прісноводних водоростей (укр.: їжача голівка; лат.: *Sparganium stoloniferum*).

⁴³ Цілющий шар *кусудам* — один з інструментів магічної медицини; круглий мішечок, прикрашений штучними квітами та кольоровими нитками. Його вшали в опочивальні над ліжком у п'ятий день п'ятого місяця, щоб він відганяв усляких злих духів.

⁴⁴ *Тасоба-но кі (бот.)* — фотинія (лат.: *Photinia*); вид вічнозеленого чагарника.

⁴⁵ *Маюмі (бот.)* — бересклет Зибольда (лат.: *Euonymus sieboldianus*); вид вічнозеленого чагарника.

⁴⁶ *Сакакі (бот.)* — клеєра японська (лат.: *Cleyera ochnasea*); вид вічнозеленого чагарникового дерева, яке в синтоїзмі вважається священним і завжди використовується в синтоїстських церемоніях.

⁴⁷ *Асунаро* або *хіба (бот.)* — туопсис японський (лат.: *Thujaopsis dolobrata*); вид вічнозеленого чагарника.

⁴⁸ «Мишачі колобки» (бот.) — бирючина, вовчі ягоди (лат.: *Daphne*); вид вічнозеленого чагарника.

⁴⁹ *Шіі* або *шіінокі (бот.)* — літокарпус Зибольда (лат.: *Lithocarpus*); вічнозелене дерево.

⁵⁰ *Сусано О-но мікото* — бог вітру та бурі в синтоїстській міфології, рідний брат богині Амаатерасу.

⁵¹ *Юдзуріха (бот.)* — дафніфілум (лат.: *Daphniphyllum macrorodum*); вид вічнозеленого чагарникового дерева.

⁵² *Міякодорі (досл.: «столична пташка»)* — далекосхідний кулик-сорока.

⁵³ *Нукадзукі* — жук-довгоносик (лат.: *Curculionidae*).

⁵⁴ «Біла верба на річці Адо» — рядок із вірша жанру *седока* № 1293 антології «Ман-йо-шю» поета Какіномото Хітомаро, де описується біла верба, гілки якої «навіть ніж не бере, а якщо зріжуть, то вони знову відрастають».

⁵⁵ *Омодака* — стрілиця або копійник (лат.: *Sagittaria sagittifolia*).

⁵⁶ *Хіромушіро (досл.: «циновка для п'явок»)* — жовті глечики або жовта водяна лілія (лат.: *Nuphar lutea*).

⁵⁷ *Пуерарія* — багаторічна дерев'яниста ліаноподібна рослина родини бобових (лат.: *Pueraria*).

⁵⁸ *Ман-йо-шю, Кокін-шю, Госен-шю* — назви найвідоміших японських поетичних антологій VIII—X ст.

⁵⁹ *Омінаеши* — патринія (лат.: *Patrinia scabiosifolia*).

⁶⁰ *Камацука* — різновид амаранта (лат.: *Pourthiaea villosa*).

⁶¹ *Фуджі* — гліцинія (лат.: *Wisteria floribunda*).

⁶² *Сусукі* — міскант китайський. Восени викидає колосся, квітне жовтим кольором (лат.: *Miscanthus sinensis*).

⁶³ *Харі* — леспедиця. Кущ, що восени квітне рожевим (лат. *Lespedeza bicolor*).

⁶⁴ *Хіейдзан* — гора Хіей (яп.: 比叡山、ひえいざん) — гора в Японії, на межі префектур Шіґа та Кіото, Хіей має дві вершини; перша називається Великий Хіей, висотою 848,3 м, а друга — бескид Шімей, висотою 838 м.

⁶⁵ *Кагура* — ритуальні пісні і танці, містерії, що виконувались у синтоїстських храмах.

⁶⁶ *Біва* — традиційний струнний музичний інструмент в Японії. Аналог української кобзи. Інколи називається «японською лютнею».

⁶⁷ «*Ісе моногатарі*» — один із найкращих творів класичної японської літератури, збірка новел з віршами танка, яку написав Аріварано Наріхіра (825—880).

⁶⁸ *Ген-чюдзьо*: *Ген* — китайське читання першого ієрогліфа прізвища Мінамото. *Чюдзьо* — військове звання. Мається на увазі Мінамото-но Норіката, син лівого міністра.

⁶⁹ *Норіміцу* — Тачібана Норіміцу, колишній чоловік Сей-шьонагон (див. передмову). У палаці був помічником начальника служби ремонту.

⁷⁰ *Мікішіґедоно* — молодша сестра імператриці.

⁷¹ *Судзуші і Накатада* — герої популярного роману «Дуплисте дерево» («Уцубо-моногатарі»). Накатада жив у злиднях з матір'ю у дуплі дерева. Хлопчик ловив рибу та збирав ягоди, щоб прогодувати себе та свою матір. Врешті-решт хлопчика знаходить батько і забирає їх до столиці.

Судзуші — його суперник, теж дуже гарно грає на цитрі. Одного разу, коли він почав грати, до нього спустилась небесна фея.

⁷² *Сайшьо* — звання фрейліни вищого рангу.

⁷³ *Цунефуса* — начальник Лівої гвардії. Близький друг Сей-шьонагон. Саме він узяв у авторки рукопис, і всі дізналися про існування «Записок».

⁷⁴ *Юдзу* — один із видів мандаринового дерева.

⁷⁵ *Хакама* — довгі штани у складку, схожі на спідницю або шаровари.

⁷⁶ *Шіґейшія* — молодша сестра імператриці, дружина принца. Оскільки вона мешкала в палаці Шіґешя, то й отримала таке прізвище.

⁷⁷ *Гійоден* — імператорська скарбниця, де зберігались коштовні та відомі музичні інструменти.

⁷⁸ *Асон* (асомі) — почесний титул аристократа, загальна назва для осіб вищого рангу.

⁷⁹ *Унохана* («заяча квітка») — чагарник, на якому раннім літом розпускаються кетяги білих квітів.

⁸⁰ *То-джіджю*: *То* — китайське читання першого ієрогліфа прізвища Фуджівара. *Джіджю* — придворне звання, приблизно відповідає камер-юнкеру. Тут мається на увазі Фуджівара-но Кімінбу, родич імператриці Садако.

⁸¹ Прізвище *Токікара* (яп.: 時柄) співзвучне з виразом «дивлячись для кого». Тут використано гру слів, вимовляючи прізвище, жінка хотіла використати вираз «дивлячись для кого».

⁸² *Дівчата-унеме* вибиралися для служби в палаці серед найкрасивіших доньок провінційних чиновників. Унеме служили імператору, супроводжували його кортеж.

⁸³ *Час Вівці* — приблизно друга година дня.

⁸⁴ *Радник Кінто* — Фуджівара-но Кінто, відомий діяч культури. Був відомим поетом, укладав антології; музикант, каліграф.

⁸⁵ *Застави* встановлювали між провінціями і на великих шляхах. На заставах перевіряли мандрівників і їх речі.

⁸⁶ *Мітаке* (яп.: 御嶽 «Священна вершина») — гора Кімбусен у префектурі Наґано, де знаходився синтоїстський храм. Паломники іноді усамітнювалися на горі Мітаке протягом довгого часу.

⁸⁷ *Храм Кійомідзу* («монастир чистої води») — буддійський монастир, що знаходиться в Кіото. Названий на честь водоспаду, що протікає в горах.

⁸⁸ *Кеса* — одяг буддійського священника. Довга смуга матерії, що перекидається з лівого плеча під праву руку.

⁸⁹ *Вихід Куродо* (яп.: 黒戸) — дослівно «чорні двері», «чорний вихід».

⁹⁰ *Мімінагуса* — ясколка (лат.: *Cerastium glomontarium*).

⁹¹ В японській мові слово «кіку» має два значення: «хризантема» і «слухати». Тут використовується гра слів.

⁹² *Хейдан* — смажені пиріжки з начинкою.

⁹³ *Мімана-но Наріюкі* — жартуючи, чоловік переставляє ієрогліфи в імені, і замість Юкі-нарі, вийшло Нарі-юкі.

⁹⁴ *Сатайбен* — придворна посада, головний секретар Лівого департаменту.

⁹⁵ *Година Бика* — дві години ночі.

⁹⁶ *Менчан цзюнь* — онук Циського князя в Китаї, був міністром в царстві Цинь, але одного дня потрапив у немилість і мав тікати разом з декількома супутниками. Вони вже досягли застави Ханьгу, та вона була закрита, оскільки було ще занадто рано. Тоді один

із супутників закричав півнем, всі півні тоді почали співати, і ворота відкрились.

⁹⁷ *Бамбук «куре»* — бамбук з дуже вузьким листям. У китайській літературі його персоніфікують, часто називають «другом» або «цим паном». Бамбук «куре» ріс в саду біля палацу Сейрюден.

⁹⁸ *Посадив бамбук в саду і назвав його «цей пан»* — цитата з поетичної передмови до вірша, написаного китайською мовою японським поетом Фудживара-но Ацусіге.

⁹⁹ *Міномуші (яп.: 蓑虫)* — метелик-мешконіс (лат.: Psychidae).

¹⁰⁰ *Гра «сугуроку»* — має китайське походження. Два гравці, кожен має по п'ятнадцять фішок і повинен просунути своїх «коней» на поле суперника, кидаючи кубик. Хто першим це зробить, той і переміг.

¹⁰¹ *Гра «го»* — складна гра в шашки на дошці з багатьма квадратами. Білі та чорні шашки оточують і блокують одна одну.

¹⁰² *Щипці для «прощального вогню»*. — «Прощальний вогонь» запалювали в останній день свята Бон. Бамбукові щипці, які використовувалися для цієї процесії, спалювалися, оскільки вони вважалися нещасливими. Звідси й метафора непотрібної речі.

¹⁰³ *О-самбо* — ритуальні високі столики для урочистих бенкетів або для підношень богам.

¹⁰⁴ *Раковина-якугай* — товсті раковини зеленуватого відтінку з чорними цятками. Із них часто робили чарки.

¹⁰⁵ *Чашечка жолудя* — з жолудів виготовляли фарбу для траурного одягу, звідси й неприємні асоціації.

¹⁰⁶ *Ушіоні* — демон з бичачою головою.

¹⁰⁷ *Танок госечі* (танок п'яти танцюристів) виконувався одинадцятого місяця з приводу першого поїдання рису нового врожаю.

¹⁰⁸ *Бог Інарі* — бог п'яти хлібних злаків, часто зображається в образі лисиці.

¹⁰⁹ *Час Змії* — дев'ята година ранку.

¹¹⁰ *Роса на світанку* — це сльози розлуки... — Цитата із твору. Ці сльози, що падають з неба, лле Ткаля, яка розлучилася з Пастухом. Таданобу навесні прочитав вірш, який відноситься до осені. Цим він і насмішив Сей-шьонагон.

¹¹¹ *Бог Кацурагі* — згідно з однією легендою, божество Кацурагі був такий потворний, що вдень не показувався людям на очі, а саме тому не зміг добудувати моста між горами Кацурагі та Кімбусен, який йому доручив буддійський священик.

¹¹² *Церемоніальна завіса* (яп.: кічьо) загороджувала знатних дам, коли вони з кимось вели розмову. Згідно з етикетом дивитися на них було заборонено.

¹¹³ *Бог Тадасу* — бог правди.

¹¹⁴ *Дадзайфу* — велика адміністративна область на півдні Японії.

¹¹⁵ *Якуші* — Будда, що зцілює від страждань.

¹¹⁶ *Манджю* — божество мудрості. Зображується сидячим на леві, зліва від Будди.

¹¹⁷ *Дхарни* (санскр.) — молитви-звертання до богів; різняться залежно від буддійської секти.

¹¹⁸ *Танок Суруга* — народний танок східної провінції Суруга, зображав, як небесна фея спускається на землю.

¹¹⁹ *Танок «птахів»* — батьківщина цього танцю — Індія. Виконували його чотири дівчини, які були в одязі з пір'я, вони зображували райських птахів.

¹²⁰ *Аодзаши* — корж, приготовлений із зеленої пшениці.

¹²¹ *Ріка Асука* — у цієї ріки русло часто змінюється, а тому вона зазвичай асоціюється з мінливим коханням.

¹²² *Цураюкі* (Кі-но Цураюкі, 859—945) — відомий поет, укладач поетичної антології «Кокін-вака-шю».

¹²³ *Мікадо* — імператор.

¹²⁴ *Країна Оварі* — провінція, що розташована на сході острова Хонсю. Мешканці її мали репутацію грубих та неотесаних людей.

¹²⁵ *Імайо-ута* — «пісні на сучасний лад», лірична пісня в чотирьох або у вісім рядків. Виникла під впливом буддійських піснеспівів у середині доби Хейан.

¹²⁶ *Як від дощу прибуває вода* — відомий вірш у збірці «Кокін-шю»: «Як від дощу, // Прибуває вода // У заплавах ріки Йодо. // Там, де ріжуть очерет. // Так росте і моє кохання».

¹²⁷ *Бон* (яп.: о-бон мацурі) — японське свято поминання духів пращурів і померлих.

ЗМІСТ

Один із кращих прозових творів доби Хейан. *Іван Бондаренко* 3

«ЗАПИСКИ В УЗГОЛІВ'І»

1. Навесні — світанок...	27
2. Пори року	27
3. Новий рік	28
4. Те, що відрізняється	30
5. Свого улюбленого сина віддати...	30
6. У будинку дайджіна Нарімаси	30
7. Пані кішка нашого палацу	33
8. Перший день року і третій день третього місяця	35
9. Висловлення почуття радості	35
10. Хоча варта у нашому дворі знаходиться на сході...	35
11. Гори	36
12. Гірські вершини	36
13. Рівнини	36
14. Ринки	36
15. Безодні	37
16. Моря	37
17. Імператорські гробниці	37
18. Переправи	37
19. Будівлі	37
20. У північно-східній частині палацу Сейрьоден	37
21. Спокійні, правильні жінки	41
22. Те, що породжує сум'яття	42
23. Те, до чого потроху втрачаєш цікавість	44
24. Те, з чого сміються люди	44
25. Те, що драгує	45
26. Те, що зачіпає серце	47
27. Те, що навіює сум	47
28. Чоловік, який повертається на зорі	47
29. Те, від чого тремтить серце	47
30. Те, що дуже дороге як пам'ять	48
31. Те, що любо серцю	48
32. Екіпаж	49
33. Бики	49
34. Коні	49
35. Погоничі коней	49
36. Охоронці	49
37. Люблю, коли в маленьких пажів	49
38. Кішки	49
39. Проповідник	49
40. Раніше, коли придворний	50

41. У храмі Ботхи	51
42. Місце Шіракава	51
43. У липні стоїть нестерпна спека	54
44. Квіти на деревах	56
45. Ставки	56
46. Свята	57
47. Дерева	58
48. Птахи	59
49. Те, що витончено прекрасне	60
50. Комахи	60
51. У липні, коли віє вітер	61
52. Негармонійні речі	61
53. У палаці	62
54. У місячну ніч	62
55. Служба при дворі	62
56. Чоловіків має супроводжувати ескорт	63
57. Одного разу... ..	63
58. Вечірня перекличка в палаці	65
59. Коли молодий чоловік з гарної родини... ..	66
60. Коли у молодика або в маленької дитини... ..	66
61. Якщо погонич бика... ..	66
62. Коли я проїжджала повз будинок одного вельможі... ..	67
63. Зазирнувши до внутрішніх воріт... ..	67
64. Водоспади	67
65. Мости	67
66. Села	68
67. Трави	68
68. Збірки	69
69. Теми пісень	69
70. Квіти	69
71. Те, що породжує тривогу	70
72. Те, що не можна порівнювати	70
73. Зграї круків	71
74. Місце для таємних зустрічей	71
75. Холодною зимою	71
76. Якщо до тебе прийде	71
77. Те, що рідко зустрічається	72
78. Найкращі покої	72
79. Музична репетиція перед святом Камо	73
80. Імператриця в канцелярії	74
81. Те, що не має логіки	74
82. Не показувати, що жалієш когось	74
83. Те, що гріє душу	75
84. Той, хто має владу	75
85. Коли закінчилося святкування днів Святого Будди	75
86. Якось То-но чюдзьо почув... ..	75
87. Двадцять п'ятого числа другого місяця	79
88. Коли траплялося так, що я поверталася до себе в рідний дім	81
89. Те, що навіває смуток	83

90. Після того, як я ходила до вартівні Лівой гвардії	83
91. Коли імператриця перебувала у своїй канцелярії	83
92. Те, що розкішно	90
93. Те, що зачаровує своєю витонченістю	92
94. Танцівниця для свята Госечі обирала сама імператриця	92
95. З парадним мечем на кольоровому перев'язі	94
96. Коли святкують Госечі	94
97. Лютня без назви	95
98. Перед бамбуковою завісою	96
99. Годувальниця імператриці	97
100. Те, від чого стає прикро	97
101. Те, що немає сили стерпіти	98
102. Те, що вже набридло	99
103. Те, про що жалкуєш	99
104. У дні очищення п'ятого місяця	99
105. Одного разу, коли в імператриці зібралася велика кількість наближених	105
106. Його величність чюнагон Такаіе навідався до імператриці	106
107. Під час довгих дощів	106
108. Коли молодша сестра імператриці поселилась у палаці Шігейша	107
109. Від куродо	112
110. В останній день лютого	112
111. Те, що здається безкінечним	113
112. Сумне обличчя буває, коли	113
113. Масахіро — мішень для насмішок	113
114. Застави	115
115. Ліси	115
116. Наприкінці четвертого місяця	115
117. Гарячі джерела	115
118. Те, що чується по-особливому	116
119. Те, що виглядає гірше на картині, ніж у житті	116
120. Те, що виглядає на картині краще, ніж у житті	116
121. Взимку	116
122. Влітку	116
123. Те, що проникає до самого серця	116
124. Коли першого місяця я усамітнююсь у храмі	117
125. Те, що виглядає огидно	121
126. Те, на що жаль дивитися	122
127. Те, від чого стає жарко	122
128. Те, від чого стає соромно	122
129. Те, що не має жодної вартості	123
130. Буддійські заклинання	123
131. Те, від чого ніяковієш	123
132. Його величність канцлер покидає палац	124
133. Одного разу у вересні всю ніч до світанку йшов дощ	125
134. Коли їдять трави сьомого дня січня	126
135. У лютому в Державній раді	126
136. Подарунок від пана То-но бена	126

137. Чому для новопризначених куродо...	128
138. У десятий день кожного місяця	129
139. То-но бен Юкінарі відвідав імператрицю	130
140. Травневої ночі, коли на небі не видно місяця	132
141. Через рік після смерті імператора Ен'ю	133
142. Те, що навіює нудьгу	135
143. Те, що розвіює нудьгу	135
144. Те, що нікуди не годиться	135
145. Про найпрекрасніші речі на світі	136
146. Після того, як канцлер Мічітака пішов з цього світу	138
147. У десятих числах січня	142
148. Чоловік приємної зовнішності грав у сугороку	143
149. Знатний вельможа грає у гру го	143
150. Те, на що страшно дивитися	143
151. Те, від чого віє чистотою	143
152. Те, що виглядає брудним	143
153. Те, що здається вульгарним	144
154. Те, від чого стискається серце	144
155. Те, що розчулює	144
156. Те, у чому проявляється невихованість	145
157. Те, що жахає	146
158. Те, що звучить звичайно, але виглядає велично, якщо записати слово китайськими знаками	146
159. Те, що викликає огиду	146
160. Те, що набуває цінності тільки в особливі дні	146
161. Ті, що виглядають пригніченими	147
162. Те, чому можна позаздрити	147
163. Те, про що хочеш дізнатися скоріше	149
164. Те, що викликає тривожне нетерпіння	149
165. Коли ми всі ще носили траур	151
166. Коли до нас завітали пан Таданобу та пан Нобуката	152
167. Те, що нагадає минуле, але нині втратило будь-яку цінність	156
168. Те, що вселяє побоювання	157
169. Сутри	157
170. Те, що так далеко, хоча й здається так близько	157
171. Те, що близько, хоча й здається таким далеким	157
172. Колодязі	157
173. Для губернатора	158
174. Для віце-губернатора	158
175. Високопосадовці	158
176. Куродо шостого рангу	158
177. Мені подобається, коли дім, де живе жінка...	159
178. Придворна дама, що повернулася додому	159
179. Як прекрасно, коли випадає небагато снігу	160
180. Коли за часів правління імператора Муракамі випало багато снігу	161
181. Одного разу пані Міаре-но сенджі	161
182. Коли я вперше потрапила в палац на службу	162
183. Той, хто виглядає самозакоханим	166

184. Висока посада, що не кажи, — гарна річ!	166
185. Вітер	167
186. На другий день після того, як бушував осінній вітер	168
187. Те, що сповнене чарівності	168
188. Острови	170
189. Узбережжя	170
190. Затоки	170
191. Буддійські храми	171
192. Священні книги	171
193. Китайські тексти	171
194. Будди і бодхісатви	171
195. Романи	171
196. Рівнини	172
197. Дхарани	172
198. Музика	172
199. Ігри	172
200. Танці	172
201. Те, що можна зіграти на струнних інструментах	172
202. Флейти	173
203. Видовища, що варті уваги	173
204. Гарно було б поїхати до гірського поселення	176
205. У спекотний час	177
206. Увечері п'ятого травня	177
207. Парфумами надушиш одяг	177
208. Коли в ясну ніч	177
209. Те, що має бути великим	178
210. Те, що має бути коротким	178
211. Те, що личить дому	178
212. Одного разу я побачила... ..	178
213. На святкуванні	178
214. Найобурливіше	179
215. «У жіночій опочивальні сьогодні вночі...»	180
216. Одного разу імператриця тимчасово поселилась у палаці на Шідзью	180
217. У десятих числах жовтня	181
218. Я ніколи не зустрічала людей з таким слухом	181
219. Коли тушечниця брудна... ..	182
220. Коли позичиш тушечницю... ..	182
221. Листи не можна назвати чимось незвичним... ..	182
222. Ріки	182
223. Поштові станції	183
224. Пагорби	183
225. Святилища богів	183
226. Те, що падає з неба	185
227. Сонце	185
228. Місяць	186
229. Зорі	186
230. Хмари	186
231. Те, що породжує неспокій	186

232. Те, що виглядає грубо	186
233. Ті, чиї слова неприємно слухати	186
234. Ті, що хочуть виглядати розумними	186
235. Чиновники	187
236. Сановники	187
237. Буддійські священики	187
238. Жінки	187
239. Палац	187
240. Чоловік годувальниці	187
241. Малий палац на Гчіджьо	188
242. Буває, що люди змінюються	189
243. Одного разу, коли сніг ліг на землю високими заметами	189
244. Одного разу двері, що ведуть до галереї...	189
245. Те, що пролітає повз	189
246. Те, що людина не помічає	190
247. Червневого вечора	190
248. Коли я їхала до святилища Камо	190
249. Наприкінці серпня	190
250. Дуже брудні речі	191
251. Те, що лякає	191
252. Те, що вселяє упевненість	191
253. Зятя прийняли в родину	191
254. Те, що радує	192
255. Одного разу, коли імператриця	193
256. Його величність канцлер	195
257. Те, що високоповажно	208
258. Серед пісень я найбільше люблю	209
259. Каптан	209
260. Одяг для чоловіків	209
261. Підкладка під кімоно	209
262. Коли жінка чи чоловік	209
263. Чоловіча накидка	210
264. Віяло	210
265. Віяло з кипарису	210
266. Божества	210
267. Малі острови	210
268. Будівлі	210
269. Люблю слухати, як нічна сторожа	210
270. У самісінський розпал полудня	211
271. Чюджьо Нарінобу — син принца-ченця	211
272. Один чоловік завжди надсилав мені листи	214
273. Сьогодні вранці на небі не було жодної хмаринки	215
274. Те, що гідно поваги	215
275. Як страшно, коли	215
276. Ширми	215
277. Напередодні святкування весни	215
278. Одного разу насипало багато снігу	216
279. Хлопці, які допомагають заклинателю демонів	216
280. Одного разу, під час третього місяця	216

281. Коли я усамітнилася для посту та молитви у храмі Кійомідзу	218
282. У двадцять четвертий день дванадцятого місяця	218
283. Коли придворні дами їдуть у гості	219
284. Я б хотіла...	219
285. Той, хто переймає чужі звички	220
286. Ті, хто не вселяє довіри	220
287. В одного молодшого начальника Правої гвардії	221
288. Мати його світлості пана Оно	222
289. Коли мати Арівара-но Наріхіра	222
290. Коли я переписувала у свій зошит вірш	222
291. Коли служниця починає розхвалювати	222
292. Одного разу дайнагон	222
293. Одного разу, коли я знаходилася в опочивальні принцеси Мікушігедоно...	224
294. Один молодий чоловік залишився без матері	224
295. «Бонзи без накидок»...	225
296. Правда, що ви збираєтеся поїхати?	225
297. Одна придворна дама мала любовний зв'язок	225
298. Одного разу я розмовляла з чоловіком	226
299. Китайські накидки	226
300. Шлейф	226
301. Плетені речі	226
302. Герби	226
303. Літній одяг	226
304. Дуже прикро, коли діти імператора	226
305. Хвороби	227
306. Те, що не радує	227
307. Дуже погано, коли чоловіки	228
308. Коли в храмі Хасе хочеш усамітнитись	228
309. Те, що неприємно вимовляти	229
310. Одяг куродо четвертого рангу	229
311. Гідність	229
312. Якщо якийсь обличчя	229
313. Теслі	229
314. Некультурні люди ті, хто...	229
315. В якомусь місці один чоловік	230
316. Нерідко трапляється, коли придворна дама...	230
317. Самотній шукач любовних пригод	231
318. Цікаво спостерігати за тим, як...	231
319. Біля будинку росли високі сосни	231
320. Те, що неприємно бачити	233
321. Стає зовсім темно	233
322. Чюдзьо Лівої гвардії	234
323. Те, що, на мій погляд, є чудовим	234
Примітки. <i>Іван Бондаренко</i>	235

Літературно-художнє видання

СЕЙ-ШЬОНАҒОН
ЗАПИСКИ В УЗГОЛІВ'І

Переклад з японської

Головний редактор *К. В. Васильцова*
Відповідальна за випуск *Г. С. Таран*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Комп'ютерна верстка: *І. Л. Цибульник*
Коректор *Л. О. Коноз*

Підписано до друку 28.07.14. Формат 84×108 ¹/₃₂.
Умов. друк. арк. 13,44. Облік.-вид. арк. 14,06.
Тираж 1000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Електронна адреса: www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет-магазин www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

Сей-шьонагон

C28 Записки в узголів'ї / Сей-шьонагон; пер. Н. Д. Бортнік; передм. та прим. І. П. Бондаренка; худож.-оформлювач Г. В. Кісель. — Харків: Фоліо, 2014. — 251 с. — (Б-ка світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-5103-5 (Б-ка світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-6994-8.

Сей-шьонагон (966—1017) — відома японська письменниця. Її «Записки в узголів'ї» — один з кращих творів доби Хейан (794—1185), написаний у жанрі дзуйхіцу — філософського ліричного есе, сповіді. Особливістю цього оригінального есеїстичного жанру літератури середньовічної Японії була необмежена свобода авторського письма, без будь-якого заздалегідь складеного плану — своєрідне «слідування пензлю», коли автор записував в окремих, не пов'язаних єдиним стилем, темою та сюжетом розділах (данах) особисті переживання, почуття, емоції, різноманітні роздуми, власні філософські міркування, цікаві спостереження тощо. Перекладений багатьма мовами, цей геніальний твір «золотої доби» японської класичної літератури вже понад тисячу років викликає захоплення багатьох поколінь читачів у всьому світі, до числа яких відтепер мають змогу долучитися й українці.

ББК 84(5ЯПО)